

Nagy Ádám- Oross Dániel (szerk.)

**IFJÚSÁGÜGY -
SZÖVEGGYŰJTEMÉNY II.**

OKTATÁSI SEGÉDANYAG

Ifjúságügy – szöveggyűjtemény II.
Oktatási segédanyag

ISBN 978-963-89861-5-3

Kiadó: UISZ Alapítvány
Szerkesztette: Nagy Ádám – Oross Dániel

Olvasószerkesztő: Szabó Beáta

Tördelés: Kreativity Kft.

Támogatók: Nemzeti Együttműködési Alap

**Nemzeti
Együttműködési
Alap**

IFJÚSÁGÜGY - SZÖVEGGYŰJTEMÉNY II.

Tartalomjegyzék

Karl Mannheim	
A nemzedéki probléma..	7
Kenneth Keniston	
A fiatalkor mint életszakasz..	27
Albert K. Cohen	
A szubkultúrák általános elmélete..	42
Jeffrey Jensen Arnett	
Kiteljesedő felnőttkor ..	54
John Bynner	
Az ifjúkor szerepének újragondolása:	
kiteljesedő felnőttkor? ..	74
Jürgen Zinnecker	
A fiatalok a társadalmi osztályok terében, új gondolatok egy régi témához	89
Dan Woodman – Johanna Wyn	
Helyek..	112
Howard Gardner – Katie Davis	
Személyes identitás a mobilalkalmazások korában ..	129
Peter Lauritzen	
Az európai ifjúságpolitika szerkezeti felépítése ..	144
Howard Williamson	
Egy komplex, de egyre egységesebb út? - Az „ifjúságpolitika” kialakulása	
Európában ..	149
Európai Bizottság	
Az EU ifjúsági stratégiája..	164
Európai Bizottság	
Fiatalokkal végzett munka ..	176
Európai Bizottság	
Minőségi ifjúsági munka (részlet) ..	197

Karl Mannheim

A nemzedéki probléma*

A probléma körvonalai

A pozitivista kérdésfeltevés

A szociológusnak ezúttal is az a legelső kötelessége, hogy körvonalazza a problémát. Túlságosan gyakran akad dolga otthontalanná vált kérdésfeltevésekkel, olyan problémákkal, amelyekhez minden tudomány hozzátette a maga obulusát, de magát a problematikát, átfogó összefüggésében, senki sem vette szemügyre. Most azonban nem egyszerűen a probléma „dogmatörténetét” kell nyújtánunk, hanem a kérdésfeltevés „belső helyzetét” kell felvázolnunk.

A nemzedéki problémával kapcsolatban a kérdésfeltevés két úton haladt: egy pozitivista és egy romantikus-történeti úton. Itt a világ átélésének két különböző módja állt szemben egymással és két különböző oldalról igyekeztek hozzáférközni a témához. Az első út a problematika kvantifikálhatóságában látta eszményét: kvantitativ próbálta megragadni az emberi lét határadatait. A másik út kvalitatív jellegű volt, lemondott a matematika napvilágáról és bensővé tette a problémát. Előbb az első úttal foglalkozunk.

A pozitivistát lenyűgözi a probléma, mert az az érzése, hogy itt voltaképpen az emberi létezés határtényéig hatolt el. A pozitivista szemében úgy tűnik, mintha sorsunk általános keretei megragadhatnak, sőt mi több, számszerűen rögzíthetők volnának abban, hogy van élet és halál, valamint korlátozott, számszerűen megragadható élettartam, hogy nemzedékek meghatározott közökben váltják egymást. Hiszen az emberi élet minden egyéb adata másvalami által feltételezett, s csupán a különös viszonyokat fejezi ki. Ezek a viszonyok eltűnhetnek, de velük csak a történeti létezés valamilyen feltételes alakja tűnik el. Ha azonban ezeket a határadatokat gondoljuk el másnak, akkor az általunk ismert értelemben vett emberi létezés szűnik meg: eltűnik a kultúra, az alkotás, a hagyomány, vagy legalábbis tökéletesen más arculatot ölt.

Már Hume is játszott ebben az értelemben az adatok megmásításának gondolatával. Képzeli el, milyen volna, mondotta, ha az embereknek másképpen következnenek egymás után a nemzedékek, mondjuk úgy, mint a hernyóknál és a pillangóknál, ahol az előző nemzedék egycsapásra eltűnik és egyszerre jelenik meg a következő. Képzeli el továbbá, hogy az ember minden téren szellemileg magasrendű lény, aki maga meg tudja választani a neki megfelelő kormányformát (hiszen ez volt Hume korának központi problémája). Ha a létnek ezek az alapvető adottságai megváltoznának, akkor lehetséges és indokolt volna, hogy az államformát mindig újonnan alkossák meg, tekintet nélkül az elődökre és azok törvényeire. A kormányforma folytonosságát csakis azért kell tiszteletben tartani, mert az emberiség a nemzedékek egymásra következésének jelenlegi

* Első megjelenés: *Das Problem der Generationen*. Lásd a *Jugend in der modernen Gesellschaft* (Az ifjúság a modern társadalomban) c. tanulmánykötetét (szerk. Ludwig von Friedeburg), Kiepenhauer und Witsch, Köln-Berlin, 1965. 23-48. lap.

Első magyar megjelenés: Huszár Tibor – Sükösd Mihály (szerk.) (1969): *Ifjúságszociológia*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 31-67.

módja mellett egyetlen folytonos folyam, hiszen minden órában, amikor valaki meghal, helyette valaki más lép a porondra. Ez a gondolatmenet tehát a politikai folytonosság elvét közvetlenül a nemzedékek egymásra következésének folytonosságára, erre a biológiai határadatra építi.

Comte¹ is játszott azzal a lehetőséggel, hogy a haladás sajátzerűségére és iramára — az ő korának ez volt a nagy problémája — úgy derítsen fényt, hogy másnak gondolja el a nemzedékek egymásra következésének határadatait és az emberek átlagos élettartamát. Képzeljük el, mondotta, hogy az egyén az átlagosnál hosszabb vagy rövidebb ideig él. Ebben az esetben megváltozik a haladás tempója, sebessége. Ha az egyén hosszabb ideig él, akkor a haladás irama lelassul; ha viszont az egyén fele- vagy negyedannyi ideig élne, mint most, akkor a haladás irama megfelelően meggyorsulna, mégpedig azért, mert az idősebb emberek konzerváló, lassító, fékező szerepe az első esetben hosszabb életidejük miatt hosszabb ideig, a második esetben viszont, gyorsabb eltűnésük folytán, rövidebb ideig érvényesülne.

A túlságos lelassulás feltétlenül ártalmas lenne, az iram túlságos meggyorsulása viszont az élettartalmak ki nem élésének és elsekélyesedésének veszélyével járna. Comte-nak tehát, bár egy pillanatig sem hirdette, hogy világunk a lehetséges világok legjobbika, mégiscsak az volt a véleménye, hogy élettartamunk és — ezzel összefüggésben — a 30 esztendőnyi átlagos nemzedékidő szükségszerű korrelátuma szervezetünknek, s hogy továbbá, az emberiség lassú előrehaladása közvetlenül kapcsolatos ezzel a szervi korlátozottsággal. Itt tehát azt látjuk, hogy a haladás iramát és egyfelől a konzerváló, másfelől a reformáló erők jelenlétét közvetlenül a biológiai tényekre vezetik vissza. Csakugyan, iskolapéldája ez annak, amikor a problémát ragyogó napvilágnál szemlélik. Minden olyan pontos, mint a matematika, minden világosan felbontható elemeire, diadalt ül a gondolkodó konstruktív fantáziája, a tényezők szabad kombinációjában az emberi létezés legvégső konstans adottságait is megragadták, s szinte kezünkkel tapintjuk a történelem titkát.

A klasszicizmus racionalizmusa egyenes folytatásra talál a pozitívizmus racionalizmusában, a francia gondolkodás tér itt magához — mert valóban, a probléma legfontosabb megszólaltatói főleg franciák. Comte, Cournot, J. Dromel, Mentré és más nem német szerzők pozitivisták vagy pozitivista befolyás alatt állnak. Az olasz Ferrari és O. Lorenz osztrák történetíró olyan korban élt és dolgozott, amikor a pozitívizmus hulláma fogta egységbe Európát.²

Abban, ahogyan a problémát felvetették, van valami közös. A kérdés középpontjában az a törekvés állt, hogy megtalálják a történelem ütemének valamilyen egyetemes törvényét, mégpedig az emberi korlátozott élettartam biológiai törvénye és az életkori fokozatok adottsága talaján. A cél az, hogy közvetlenül a biológia szférájából kiindulva megértsék a szellemi és társadalmi áramlatok formális váltakozását, és az életet determináló alapok felől megragadják az emberi nem előrehaladásának formáját. Amennyire csak lehet, mindent leegyszerűsítsenek: sematizáló pszichológia gondoskodik arról, hogy az élemedett kort mindig konzervatív elemnek, az ifjúságot pedig csakis a viharos

1 A Hume- és Comte-idézeteket lásd Mentré, F.: *Les générations sociales* (A társadalmi nemzedékek). Párizs, 1920. Forrásmelléletek, 179. lap, kk. és 66. lap, kk.

2 Lásd Cournot: *Considérations* (Elmélkedések). 1872. Dromel, Justin: *La loi des révolutions, les générations, les nationalités, les dynasties, les religions* (A forradalmak törvénye, a nemzedékek, a nemzetiségek, a dinasztiák, a vallások), 1862. Ferrari, G.: *Teoria dei periodi politici* (A politikai korszakok elmélete). Milano, 1874. Lorenz, O.: *Die Geschichtswissenschaft in Haupttrichtungen und Aufgaben kritisch erörtert* (A történettudomány főirányainak és feladatainak kritikai ismertetése). Berlin, I. rész, 1886. II. rész, 1891.

rohanás megtestesítőjének lássák. A szellemtörténet ebben az ábrázolásmódban úgy fest, mintha csak a „történeti időtáblázatokat” tanulmányozták volna. E leegyszerűsítő megközelítési mód pusztán ebben látja a probléma nehézségét: megtalálni azt az általános időt, amely alatt a közéletben az új nemzedék felváltja az előbbit, főleg pedig megtalálni azt a természetes kezdetet, amely a történelemben a számítás kiindulópontjául szolgáló cezúrát jelentheti. Egy-egy nemzedék időtartama a különböző szerzőknél más. Némelyek szerint egy nemzedék működésének időtartama 15 év (például Dromelnál), a legtöbbször azonban 30. Ennek az a megfontolás az alapja, hogy az első 30 életév a tanulásé, s ekkorra érik be az egyén tulajdonképpeni alkotóképessége, majd 60 esztendőskorában az ember kiválik a közéletből.³ Ennél jóval nehezebb megtalálni a nemzedékek egymásutánjának természetes kezdetét, hiszen az emberek születése és eltávazása folyamatosan zajlik a társadalomban, teljes időtávok csak az egyedi családon belül vannak, ahol a gyermekek várakozási ideje egyértelműen adva van, ez pedig a házasságra való érettség.

Ennek a kérdésfeltevésnek itt van a magva; minden egyéb csak történeti alkalmazás, példálózás, ám a világos rendezésre való eltökéltség itt is nyújt néhány értékes adalékot a problémához, így, például különösen Mentré⁴ — akinek egyébként az is érdeme, hogy az első történeti áttekintést nyújtotta a problémáról⁵ — szilárdabb alapra helyezte az egész kérdésfeltevést. Espinas „Les sociétés animales” (Az állati társadalmak — Párizs, 1877) c. munkája alapján megvizsgálja a nemzedéki problémát az állatoknál, majd az emberi családok egymásutániségében elemzi azt. Csak ezután merészkedik bonyolultabb szférákba, hogy szemügyre vegye a társadalmi és szellemi nemzedékek problémáját.

Fontos az is, ahogyan a problémát differenciálja: különbséget tesz (Lévy-Bruhl nyomán) „institutions” (intézmények) és „séries libres” (szabad sorok) között. Úgy látja, hogy a nemzedéki ritmika inkább észlelhető a „sorokban”, vagyis az emberek szabad csoportosulásainak egymásra következésében (szalonok, irodalmi csoportok stb.), mintsem az intézményeken belül, hiszen azok, előírásaikkal vagy közösen felmutatott teljesítményeikkel messzemenően előre megszabják a habitust, a cselekvési módot, és ezzel elfedik azt az újat, amit a felnövekvő nemzedékek hoznak. Vizsgálódásainak jelentékeny részét teszi ki az a kérdés, hogy vajon van-e a történeti történésnek valami olyan uralkodó szférája (mint például a politika, a tudomány, a jog, a művészet, a gazdaság stb.), amely mintegy dominánsként határozná meg a többit. Arra az eredményre jut, hogy nincs ilyen egyértelműen uralkodó, a többinek a ritmikáját meghatározó szféra, mert valamennyi különös szféra az egyetemes történelem folyamába van belehelyezve, s az valamennyit egy egységes középpontból mozgatja⁶, mindazonáltal kétségtelenül az

3 Lásd Rümelin: Über den Begriff und die Dauer einer Generation. Reden und Aufsätze I. (A nemzedék fogalma és időtartama. Beszédek és cikkek I.). Tübingen, 1875. Tudományosan ezt a művet tekintjük a leginkább megalapozottnak, mivel függetlenül mindennemű szellemtudományi problematikától, legelőször is tisztán statisztikai úton próbálja meghatározni a nemzet egészében egy nemzedék élettartamát. Ebben a következő két tényezőnek van meghatározó szerepe: a férfiak átlagos házassági életkora, s a házasságkötéstől az első gyermek születéséig eltelt átlagos idő fele. Ezeknek a különböző országokban és különböző társadalmi körökben más és más adatoknak az összeadásával kapja meg a nemzedékidőt, ami Németországban 361/2 Franciaországban 341/2 esztendő.

4 Lásd Mentré F.: Les générations sociales.

5 Itt mi a nemzedékelméletnek csak azokkal a képviselőivel foglalkozunk behatóbban, akiket Mentré még nem tárgyalt.

6 Mentré: I. m. 298. lap.

esztétikai szféra a legalkalmasabb a szellem totális megváltozásának visszatükrözésére. Elemzésének középpontja e szféra franciaországi története a XVI. századtól kezdve, s az eredményekből azt olvassa ki, hogy itt 30 évenként lényeges változások történtek. Ennek a terjedelméhez képest tulajdonképpen keveset mondó könyvnek mindenképpen érdeme, hogy a probléma első összefoglalását nyújtja, még ha hiányzik is belőle a probléma egyértelműen megfogalmazott felvetése és szükséges elmélyítése. A franciákat egyébként az utóbbi időben már azért is érdekli a nemzedékváltás problémája, mert közvetlenül tanúi lehetnek annak, hogy a liberális-kozmopolita hullámnak hogyan vetett hirtelen véget egy nacionalista ifjúság fellépése. A nemzedékváltás itt tehát közvetlen élmény, és a szaktudomány érdeklődési körén messze túlterjedő probléma lett, amelyet az eleven valóságban olykor-olykor konkrét körkérdés alakjában, a megfigyelés szellemében vizsgáltak.⁷

Ha találkozunk is helyenként Mentrénál jelzésszerű felvillanásokkal, amelyek a tisztán kvantitatív szemléleten való túllépés irányába mutatnak, munkássága elsősorban mégis úgy könyvelendő el, hogy azzal bezárul a nemzedéki problematikának az a köre, melynek alapállását és módszerét az eddigiekben jellemezni próbáltuk.

Most pedig vegyük szemügyre a problémában rejlő másik lehetőséget.

A romantikus-történeti kérdésfeltevés

Merőben más légkörbe kerülünk, ha Németországban követjük nyomon a probléma-feltevés történetét. Arra, hogy országonként, korszakonként és az uralkodó politikai beállítottságtól függően más és más a kérdésfeltevés és a gondolkodás módja, szinte keresve sem találunk jobb bizonyítékot, mint ha összehasonlítjuk, hogy országonként hogyan oldották meg a problémát a mindenkori uralkodó áramlatok szerint. Igaz ugyan, hogy Rümelin, aki a statisztikából kiindulva vetette fel a problémát, és O. Lorenz, aki a genealógiakutatás felől közelítette meg, lényegileg még a pozitivista korszaknak róttá le a sarcot. Specifikusan „német” arculatot akkor öltött a kérdésfeltevés, amikor Dilthey kezdett rá választ keresni. Diltheynél a romantika és a történeti iskola hagyományai és impulzusai fiatalodnak meg, váratlanul és megújult alakban olyan kérdésfeltevések és kategóriák törnek fel nála, amelyek éppen ezen a romantikus-történeti talajon szolgáltak egykor Németországban a szellemtudományok alapjául.

Németországban és Franciaországban a legutóbbi korszakot meghatározó, uralkodó szellemi áramlatok a két ország történeti és politikai struktúráival tökéletes összhangban differenciálódtak.

Franciaországban a felvilágosodás hagyományaiból közvetlenül folyó pozitivista gondolkodás lett az uralkodó. Nemcsak a természettudományokra nyomta rá a bélyegét, hanem a szellemtudományok alapjául is szolgált. Nemcsak az ellenzéki áramlatok hordozták, hanem az egész konzervativizmust és tradicionalizmust is áthatotta. Németországban az összhelyzet pontosan ennek a fordítottja volt: itt végig a konzervatív impulzusokból táplálkozó romantika és a hisztorizmus tartotta kezében a gyeplőt. Itt a pozitívizmus csak a természettudományok szférájában juthatott lényeges szerephez;

7 Lásd erre vonatkozólag Agathon: *Les jeuns gens d'aujourd'hui* (A mai fiatal emberek). 1912., Bainville: *Historie de trois générations* (Három nemzedék története). Ageorges: *La marche montante d'une génération* (1890—1910) (Egy nemzedék felfelé ívelése). 1912., Valois, G.: *D'un siècle à l'autre. Chronique d'une génération* (1855—1920) (Egyik századtól a másikig. Egy nemzedék krónikája). Párizs, 1921. Lásd Curtius, E. R.: *Die literarischen Wegbereiter des neuen Frankreichs* (Az új Franciaország irodalmi úttörői). Potsdam. Platz, R.: *Geistige Kämpfe im modernen Frankreich* (Szellemi harcok a modern Franciaországban). Kempen, 1922. Ez utóbbi két mű is végig szem előtt tartja fejtegetéseiben a nemzedékkérdést.

a szellemtudományok hisztorista-romantikus talajon mozogtak, s a pozitívizmusnak csak egy-egy lökés alakjában és lényegében csak ellenzéki áramlatok vállán sikerült olykor-olykor érvényre jutnia.

A gondolkodásnak szinte minden egyes logikai kategóriájáért ennek az alapvető ellentétnek a jegyében folyik a harc (amelynek szerepét mindazonáltal nem szabad eltúlozni és erőltetni) — s a nemzedéki probléma is mintha csupán egyik frontszakasza volna ennek a sokkal átfogóbb hadjáratnak. Sem ezt a különbséget, sem a nemzedéki probléma területén a francia pozitívista és a német romantikus kérdésfeltevés közti eltérést nem érthetjük meg, ha nem ebbe a nagyobb összefüggésbe állítjuk be.

A liberális, a pozitívista, az említett értelemben eszményien tipikus francia számára a nemzedéki probléma mindenekelőtt az egyenes vonalú haladáskonceptió bizonyítéka. Ez a modern-liberális impulzusokból kisarjadt gondolkodás kezdettől fogva egy külsővé tett, mechanizált időfogalommal dolgozott, s a mennyiségileg mérhető időben próbált objektív mércét keresni az egyenes vonalú haladás számára. Itt a nemzedékek egymásutánja is olyan történésként jelent meg, amelyet az időbeliség egyenesvonalúsága nem annyira áttört, mint inkább tagolt. A nemzedékváltásban a legfontosabb mindig az volt, hogy a haladás egyik leglényegesebb előrehajtó tényezőjének tekintették.

A romantikus-történeti megalapozású német gondolkodás azonban éppen ezt a haladáskonceptiót bontja le szakaszról szakaszra, amikor — a konzervatív megfigyelési impulzushoz visszanyúlva — éppenséggel arra törekszik, hogy a nemzedéki problémában ellenbizonyítékot találjon a történeti időfolyam egyenesvonalúsága ellen.⁸ Ily módon itt a nemzedéki problémát úgy tekintik, mint ami nem mérhető, kizárólag csak minőségileg megragadható belső idő jelenlétéről tanúskodik.

Az, ami Diltheynél viszonylag új, éppen a mennyiségileg mérhető időnek és a csak minőségileg megragadható belső élményidőnek ez a szembeállítása. Dilthey saját bevallása szerint azért érdekli annyira a nemzedékek problémája, mert a szellemi mozgalmak lefolyásának szokásos, csupán külsőleges szerkezete, amely csak órákon, hónapokon, éven, évtizedeken alapszik, a nemzedékegység révén egy „belülről mérendő képzet” cserélhető fel. A nemzedékegységek éppen azt teszik lehetővé, hogy az utólagos átélés eszközével szemléletesen mérjük le a szellemi mozgalmakat.⁹

Másodszor, Dilthey azt is megállapítja a nemzedéki jelenséggel kapcsolatban, hogy itt nemcsak az egymásutániség, hanem az egyidejűség jelensége is mélyebb értelmet nyer a pusztá kronológiáinál.

Az egy időben felnövekvő egyéneket a legnagyobb befogadóképesség éveiben, de később is azonos alapvető hatások érik, mind az őket befolyásoló szellemi kultúra, mind a társadalmi-politikai állapotok részéről. Azért alkotnak nemzedéket, egyidejűséget, mert ezek a hatások egyöntetűek. Mármint éppen az a fordulat, hogy a szellemi történelemben az egyidejűség nem kronológiai adottságot, hanem az érvényesülő behatások egyöntetűségét jelenti, csúsztatja át a kérdésfeltevést arról a síkról, ahol már-már

8 A konzervatív korélményre vonatkozólag lásd Mannheim, K.: Das konservative Denken (A konzervatív gondolkodás). Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik, 57. H. 1 / 2. 98. lap. A haladáskonceptióval mint átfogó történelemlátással szemben felhozott érvekre nézve lásd többek között Pinder: Kunstgeschichte nach Generationen. Zwischen Philosophie und Kunst (Művészettörténet nemzedékek szerint. Filozófia és művészet között). Leipzig, 1926. 138. lap.

9 Lásd Dilthey: Über das Studium der Geschichte der Wissenschaften vom Menschen, der Gesellschaft und dem Staat (Az emberrel, a társadalommal foglalkozó tudományok és az állam történetének tanulmányozásáról). 1875. Ges. Schr. V. 36—41. lap. Itt 36. lap.

valamilyen misztikus számaritmetikába csapott át, abba a szférába, ahol csak a megértés révén megragadható belsőidejűség létezik.

A csak matematikailag megszámlálhatónak a problémája a csak utánélhető kvalitatívnak a problémájává változik: a nemzedékek távközéből belsőleg utánélhető idő, a nemzedéki egyidejűségből azonos módon való belső meghatározottság lesz.

Innen már csak egyetlen lépés Heidegger fenomenológiája. Ő pontosan a kvalitatív kötöttségnek ezt a problémáját mélyíti el, s ezt a kötött voltot próbálja sorsként meghatározni. „A sors ugyanolyan kevésbé tevődik össze egyének életsorsából, mint ahogyan az együttlét sem fogható fel több szubjektum együttes jelenléteként. Az egyazon világban való együttlétben és a bizonyos lehetőségekre való eltökéltségben már eleve meg vannak szabva az életsorsok. A sors hatalma csak a közlésben és a harcban szabadul fel. Az ittlét végzetzerű sorsa a saját, nemzedékén’ belül és azzal együttesen, ez alkotja az ittlét tulajdonképpeni teljes történést.”¹⁰

Ugyanebben, a kezdemény gyanánt már Diltheynél megtalálható kvalitatív időfogalomban gyökerezik a művészettörténész Pinder problematikája is.¹¹ Diltheynél kellemesen érinti az olvasót az a bölcs mérséklet, amellyel a romantikus kvalitatív megközelítési mód lehetőségei közül csak a valóságosakat juttatja érvényre. Dilthey ugyanis a pozitivizmustól is tudott tanulni. Pinder viszont teljesen átadja magát a romantikus csábításnak, sok mindent elmélyít, de nem képes ellenállni a romantikus zabolátlanságnak. Pindert a nemzedék jelenségéből elsősorban az „egyidejű nem-egyidejűsége” érdekli. Ugyanabban a kronológiai időben különböző nemzedékek élnek. Minthogy azonban csak az átélt idő valóságos idő, ezért valamennyi nemzedék voltaképpen minőségileg merőben különböző belső időben él. „Mindenki a vele egykorúakkal és a tőle különböző kordákkal él együtt, temérdek egyidejű lehetőség közepette. Ugyanaz az idő mindenkinek egy másik idő, ti. önmagának egy másik korszaka, amelyben csak a vele egykorúakkal osztozik.”¹²

Ennek következtében minden időpont voltaképpen időtér több dimenzióval, hiszen az itt létező különböző nemzedékretegek mind különféleképpen kibontakozva jutottak el erre a pontra.¹³ Úgy, hogy az időben való gondolkodást — Pinder zenei hasonlatával élve — polifón módon kell megszervezni: mindegyik „időpontban” ki kell hallani minden egyes nemzedék külön-külön hangjait, hiszen mindegyik nemzedék magából kiindulva érte el ezt a pontot.

Pinder másik gondolata, hogy minden nemzedék kidolgoz magából egy „entelekheiat”, s voltaképpen általa válik csak kvalitatív egységgé. Diltheynél a nemzedék belső egységét a szellemi és társadalmi hatások közössége hozta létre, úgy, hogy nála az összetartozás még nem volt tisztán minőségileg megragadható. Heidegger az egységet voltaképpen konstituáló sors fogalmával próbált ezen segíteni. Pindernél pedig — a modern művészettörténet hagyományaiból eredően — megjelenik az entelekheia fogalma.

Pinder szerint valamely nemzedék entelekheiaja, „belső célja” egységének kifejezése, veleszületett élet- és világérzésének kifejezése. A művészettörténeti hagyományok felől nézve a nemzedéki entelekheia nem jelent egyebet, mint a Riegl-féle

10 Heidegger: Sein und Zeit (Lét és idő). Jahrbuch für Philosophie und phänomenologische Forschg., VIII. Halle a.d.S., 1927. 384. lap.

11 Pinder: Kunstgeschichte etc. Különösen a 7. fejezet.

12 Uo. 21. lap

13 Uo. 20. lap

„művészetakarásnak”¹⁴ a stílusegység jelenségéről a nemzedékegységre való átvitelét, hiszen maga a művészetakarás Riegl-féle fogalma sem volt más, mint a történeti népszellemfogalomban már benne rejlő morfológiai tendenciák — némileg pozitíviztikusan átértelmezett — felfrissítése és gyümölcsöztetése. Idáig főleg a „korszellem” volt a közkeletű fogalmi egység, most azonban kiderül, hogy ez az egység — a Pinder által annyira kedvelt zenei analógiák nyelvén szólva — afféle látszat-akkordrendszer, amelynek keretében függőlegesen találkoznak össze egyes hangok, melyek eredetileg egy fuga vízszintes rendszereihez (elsődlegesen a nemzedéki entelekhéiákhoz) tartoztak.¹⁵ Itt tehát a nemzedéki entelekhéiák az eddig túlságosan kihangsúlyozott időbeli egység (korszellem) lerombolására szolgálnak. Valamely korszak egységének nincs egységes, előreható impulzusa, egységes formáló elve, tehát nincs entelekhéiája; egységét legfeljebb azoknak az eszközöknek a rokonsága alkotja, amelyeket az illető kor a különböző nemzedékeknek feladatai elvégzéséhez rendelkezésre bocsát. Vannak korszínek, „valóban jelen vannak, de nagyjából csak úgy, mint zománcok a nemzedék- és korszínek több, egymáson átszűrődő rétegén.”¹⁶

Itt tehát azt látjuk, hogy tagadják egy-egy korszak egységes voltát, amennyiben tagadják a megfelelő entelekhéi létezését, s ezáltal relativizálják és felbomlasztják a korszellem fogalmát, de a többi egységet, amelyekkel a szellemtörténet dolgozni szokott, érvényben hagyják. Pinder szerint a nemzedéki entelekhéián kívül léteznek még a művészetek entelekhéiái, a nyelviség entelekhéiái, a stílusok entelekhéiái, a nemzetek entelekhéiái, a törzsközösség entelekhéiái, továbbá az európaiság entelekhéiája és az egyes emberek entelekhéiái.

Mármost hogyan alakul Pindernél a történeti történés? Az állandó és a múló tényezők egymásba játszásával. Az állandó tényezők a következők: kultúrtér, nemzet, törzs, család, egyéniség, típus; a múló tényezők az említett entelekhéiák. „Megállapíthatjuk a növekedésnek a tapasztalatokkal („befolyásokkal”; „vonatkozásokkal”) szembeni elsődlegességét. Megállapíthatjuk, hogy a művészettörténeti élet kialakításában két tényező működik együtt: egyfelől azok a meghatározó entelekhéiák, amelyek titokzatos természeti folyamatok keretében születnek, másfelől azok a (természetesen szintén lényeges) súrlódások, befolyások, vonatkozások, amelyek az említett entelekhéiák tényleges kibontakozásakor tapasztalhatók lesznek”.¹⁷ Itt mindenekelőtt az ötlük a szemünkbe, hogy Pinder a társadalmat még csak távolról sem említi a tényezők egyik sorában sem.

Ez a németországi romantikus áramlat tökéletesen figyelmen kívül hagyja azt aényt, hogy a természeti és a szellemi szféra között még ott van a társadalmilag formáló erők síkja is. A szerzők vagy teljesen spiritualisták és mindent entelekhéiákból vezetnek le (melyek kétségtelenül léteznek), vagy az az érzésük támad, hogy mégiscsak kellene valami realizmus a dologba, s akkor közvetlenül a biológiai, a fajt, a nemzedéket mutatják fel (ezek is kétségtelenül léteznek), s „titokzatos természeti folyamatokból” állítják elő a szellemi potenciákat. Titkok is minden bizonnyal akadnak még a világban, de valódi helyükön mutassunk rájuk, ne pedig ott, ahol az erővonalak kialakulását még messzemenően meg lehetne érteni a társadalmi történésből. Alakító erejük van azoknak a társadalmi vonatkozásoknak is, amelyekben az emberek elsődlegesen kapcsolatba kerülnek

14 Lásd ezzel kapcsolatban Mannheim K.: *Beiträge zur Theorie der Weltanschauungsinterpretation* (Adalékok a világnézetértelmezés elméletéhez). *Jahrbuch für Kunstgeschichte*, I. Wien, 1923. 38. lap.

15 Pinder: *Kunstgeschichte etc.* 98. lap.

16 Uo. 159. lap.

17 Uo. 154. lap.

egymással, a csoportosulásokban, ahol kölcsönösen lángralobbantják egymást, ahol reális küzdelmeik entelekhéiákat teremtenek, hogy innen kiindulva a vallást, a művészetet stb. is bevonják a kavargásba és messzemenően formába öntsék. Talán mégiscsak érdemes volna feltenni a kérdést, hogy itt esetleg nem csupán „súrlódásokról”, „befolyásokról” és „vonatkozásokról” van szó, talán ezekből a tényezőkből is sugárzik teremtő erő, formáló hatalom, társadalmi entelekhéiák? Talán éppen úgy áll a dolog, hogy a művészetek, stílusok, a nemzedékek stb. egyébként csak véletlenül összetalálkozó és egymást keresztező entelekhéiái között ezek a társadalmi együttlétből és egymássalenyiségből kiáradó energiák jelentik a közvetítést? Ha nem ebben a szellemben szemléljük a dolgokat, s a spirituális legmagasabb rendű kifejezési formáit szociológiai történeti közvetítés nélkül hozzuk vonatkozásba a vitális szférával, akkor igen könnyen jutunk arra a feltevésre, hogy döntő jelentőségű nemzedékek a „természet kockadobásai”¹⁸, s az ember szinte kísértést érez, hogy a születési dátumok problémájából a halálozási dátumok még sokkal titokzatosabb és nehezebb problémáját lássa felderengeni”¹⁹. Mennyivel józanabb, egyúttal azonban mennyivel igazabb haladási igényt árul el Diltheynek az a mondata, amely mintegy az ilyen jellegű spekulációknak elébe vágva jelenti ki: „Mindamellet mégis az a feltevés látszik a legtermészetesebbnek, hogy a nemzeti igyekezet egészben véve azonos feltételei mellett, az adottságoknak mind a mennyisége, mind az eloszlása egészben véve azonos minden nemzedék számára, hogy tehát a teljesítményeknek mind az eloszlására, mind az intenzitására ama két feltételcsoportból²⁰ kell majd magyarázatot adni.”²¹

Pinder két gondolata, az „egyidejűség nem-egyidejűsége”, és az entelekhéiák, igen értékes, mondhatnánk, zseniális. Ezekhez a romantikus-történeti talajban gyökerező gondolatokhoz a pozitivizmusnak kétségtelenül nincs érzéke. Fejtegetései azonban aggasztóvá és a tudományosságot veszélyeztetővé válnak akkor, amikor gondolkodása az analógiák vágányára téved. Ez a gondolkodásmód tulajdonképpen még a reneszánsz természet-filozófiai spekulációiban született meg, a romantikában éledt újjá és fokozódott a groteszkig; jelenleg pedig Pindernél érvényesül, valahányszor a biológiai világgritmust akarja levezetni. Ezen a ponton már neki is csak az a gondja, hogy a történeti történésben számszerűen megadható közöket rögzítsen (még ha valamivel rugalmasabb formában is), s e mágikus nemzedéki formula segítségével leljen rá a történelemben döntő születési időpontokra. Még mesterkétebb konstrukciókba bocsátkozik Joel,²² ez az egyébként kitűnő kutató. A történelem évszázadritmusáról szóló újabb eszmeifuttatásai egyenesen a romantikus spekulációkra emlékeztetnek.

Egyáltalán, a legtöbb kutató beleesik abba a tévedésbe, hogy valódi nemzedéki probléma csak akkor van, ha fel tudunk mutatni valamilyen egyszer s mindenkorra rögzíthető időközök alakját öltő nemzedéki ritmikát. Pedig a nemzedéki probléma kutatásra érdemes, gazdag kérdés akkor is, ha az időközelmélet nem bizonyul helytállónak.

Nem tudjuk, lehet, hogy van évszázadritmus is a történelemben, lehet, hogy egyszer meg is ismerjük. Ám berzenkedünk az ellen, hogy a fantázia segítségével, spekulatív úton próbáljunk a nyomára jutni — különösen, ha ez a biológiai vagy szellemi tényezőkre

18 Uo. 30. lap.

19 Uo. 60. lap.

20 Ti. a kultúrállapotból és a társadalmi-politikai viszonyokból.

21 Dilthey: *Über das Studium etc.* 38. lap.

22 Joel, K.: *Der säkulare Rythmus der Geschichte* (A történelem százados ritmusa). *Jahrbuch für Soziologie*, I. Karlsruhe, 1925.

hivatkozó spekuláció csak kibúvó, csak arra jó, hogy ne kelljen kutatni azt, ami sokkal közelebb van és nagyon is kutatható, nevezetesen a társadalmi történet átvilágítható szövedékét és ennek a nemzedéki jelenségre gyakorolt hatásait. A biológiai ritmus a társadalmi történet elemében érvényesül; ha ezt a formáló réteget teljesen figyelmen kívül hagyjuk, és mindent közvetlenül a vitálisból kiindulva próbálunk megragadni, akkor a probléma megoldási módjával elpusztítjuk mindazokat a termékeny csírákat, amelyek a kérdésfeltevésben oly örömdetes és oly sokat ígérően jelen voltak.²³

A nemzedékek szociológiai problémája

A nemzedékek problémája komolyan veendő és fontos probléma. Egyik nélkülözhetetlen vezérfonalunk ez, amikor meg akarjuk ismerni, a társadalmi és szellemi mozgalmak felépítését. Gyakorlati jelentősége közvetlenül nyilvánvaló, mihelyt jobban meg szeretnénk érteni napjaink világának gyorsított ütemű átalakulási jelenségeit. Kár lenne, ha a tudománytalan módszerek tartósan elrejtene szemünk elől azt, ami itt a kutatás számára közvetlenül hozzáférhető.

Mindabból, amit a probléma jelenlegi helyzetéről fentebb mondtunk, világosan kiderül, hogy a probléma egységes megfogalmazási módja hiányzik. A vezető országokban a szellem- és társadalomtudományokat úgy művelik, hogy a tudósok csak alkalmasszerűen vesznek tudomást egymás eredményeiről. Így például a nemzedéki probléma területén folyó német kutatásra különösen jellemző, hogy egyszerűen nem vette tudomásul a külföldi helyzetet. Az a körülmény, hogy a problémát mindig különféle szaktudományok vették elő, olyan helyzetet eredményezett, amelyben legfeljebb az átfogó megoldást szolgáló érdekes kezdeményekről és hozzájárulásokról beszélhetünk, de a probléma világos felvetéséről és céltudatos kutatásról semmiképpen.

Igaz, hogy a megközelítési módoknak az a sokfélesége, amely részint az egyes nemzetek gondolati hagyományainak különbözőségéből, részint a különféle szaktudományok gondolkodási módszereinek sajátosságából adódik, rendkívül serkentő hatású, és nagy gazdagságot jelent, s az is igaz, hogy ilyen átfogó probléma csak a legkülönbözőbb szaktudományok és nemzetek megfelelő együttműködésével oldható meg, mindazonáltal együttműködés csak akkor lehetséges, ha azt valamiféle szervező központ megtervezi és belsőleg összefogja. A nemzedékprobléma kiváló példa arra, milyen tervszerűtlenség uralkodik a társadalom- és szellemtudományok terén: mindenki minduntalan előlről kezdi a kutatást (ami egyébként bizonyos mértékig termékeny és szükséges is), és csak egészen ritkán kerül szembe azzal a kérdéssel, vajon nem lehetne-e ezeket az indításokat egységes probléma-összefüggés elemeiként kezelni, amikor is alaposan át lehetne gondolni, milyen szerep és mekkora rész vár az egyes szaktudományokra az összmegoldásban.

Természetesen egyáltalán nem kívánatos a szellem- és társadalomtudományok túlszervezése, de legalábbis megfontolás tárgyává kellene tenni, hogy nem tartozik-e minden egyes konkrét, sajátos kérdéshez máris egy-egy olyan szakág, amely betölthetné ennek a szervező központnak a szerepét. A nemzedékek problémája esetében kétségkívül a szociológia az, amelynek a probléma vázlatát valamiképpen ki kell dolgoznia. Éspedig ebben az esetben éppenséggel a formális szociológia feladata volna, hogy megvilágítsa

23 Lorenz, O.: megpróbálkozott a háromnemzedékes egység, vagyis az évszázadnyi egység józanabb meg-alapozásával. 600 éves ritmikát mutat ki Scherer, W.: Geschichte der deutschen Literatur (A német irodalom története). 3. Aufl. Berlin, 1885. 18. lap.

a nemzedéki jelenség legelemibb és egyúttal alapvető tényállását. A formálszociológián belül azonban ez a probléma a statikus és a dinamikus kutatás mezsgyéjén helyezkedik el. A formálszociológia az emberek csoportos létezését — mint olyat — eddig, többnyire a statika jegyében vizsgálta. A nemzedéki probléma azonban minden jel szerint a kérdésfeltevéseknek olyan csoportját hozza magával, amelyeknek talaján éppen azt kell kidolgozni, hogyan működnek a társadalmi történésben a dinamikát keltő erők és milyen törvényszerűségek szerint érvényesül a dinamikus összetevők hatékonysága. Ezen a réven itt megkapnánk az átmenetet a tisztán formális statikus szociológiából a formális dinamikus szociológiába és innen az alkalmazott történeti szociológiába. Mert csak ezek együtt képezik a szociológiai kutatás összterületét.

Az alábbiakban formálszociológiai értelemben fogunk rávilágítani a nemzedéki probléma elemi tényállására; ennek tisztázása nélkül ebben a vonatkozásban egyáltalán nem lehetséges történeti kutatás. Egyúttal azonban értékesíteni fogjuk az összes eddig helytállóan bizonyult felismeréseket, és hallgatólag mellőzni fogjuk azokat, amelyek szerintünk nem eléggé megalapozottak.

Konkrét csoport - társadalmi elhelyezkedés

Ha világosan akarjuk látni a nemzedéki összetartozás jelenségének alapstruktúráit, mindenekelőtt tisztázni kell, miben áll a nemzedéki egységben összekapcsolt egyének specifikus együttléte.

Valamely nemzedék egysége először is egyáltalán nem konkrét csoportképződés felé tartó társadalmi egymáshoz kötöttség, még ha alkalmilag előfordulhat is, hogy a nemzedéki egység ténye konkrét csoportképződmények tudatos, egységképző bázisává válik (például a modern idők ifjúsági mozgalmak).²⁴ Ez utóbbi esetben az ilyen képződmények többnyire szövetségek, és csak annyiban jelentenek specifikumot, hogy itt a konkrét csoportképződmény alapja elsődlegesen nem ez vagy az az objektív tartalom, hanem éppen a tudatossá vált nemzedéki összetartozás.

Ha azonban eltekintünk attól a különleges esettől, amikor a nemzedéki összetartozás konkrét csoportképződés alapjává lehet, akkor a nemzedéki összetartozást mindenekelőtt éppen mint puszta összetartozást állíthatjuk ellentétbe a konkrét csoportképződményekkel.

Konkrét csoportképződmények például a valamilyen célt szolgáló szövetkezések, a család, a rokon csoport, az érzelmi közösségek stb. Mindezek a konkrét csoportformák úgy jellemezhetők, hogy a hozzájuk tartozó egyének in concreto is csoportot alkotnak, akár úgy, hogy a csoportegység lényegileg a „közelség” vitálásán, egzisztenciálisan elsődleges kötöttségein alapszik, akár úgy, hogy tudatos akarással, külön alapító aktsussal jön létre. Az első típusnak felel meg valamennyi közösségi képződmény (család, rokon szervezet stb.), az utóbbinak a „társadalmi képződmény”.

A nemzedéki összetartozás nem jellemezhető ama közösség értelmében vett konkrét csoportként, amelynek feltétele az egymásról való in concreto tudás, és amely a külső közelség megszűnése esetén szellemileg-lelkileg is felbomlik. A nemzedéki összetartozás azonban nem hasonlítható azokhoz a társadalmi alakulatokhoz — mondjuk, a célt szolgáló szövetkezésekhez — sem, amelyeknek jellemző vonása, hogy szándékosan alapították őket, szabályzat szerint működnek és feloszolhatnak, s amelyeknek az a

²⁴ Ebben az összefüggésben pontosan ki kellene dolgozni azt a strukturális különbséget, amely a korosztályok és a férfiszövetségek között (alapos leírásukat lásd K. Schurtznál), egyfelől az úgynevezett „primitíveknél”, másfelől a modern nemzedéki mozgalmaknál mutatkozik.

funkciójuk, hogy pótolják a külső közelséget és a vitálisán egyszerűen adott egymáshoz kötöttséget.

Ha tehát „konkrét csoportról” abban az esetben beszélünk, amikor természetesen nőtt vagy alapított kötelékek csoporttá egyesítenek egyéneket, a nemzedéki összetartozás egyéneknek olyan együttléte, amikor azok szintén kötve vannak ugyan, de ebből az egymáshoz kötöttségből elsődlegesen nem keletkezik konkrét csoport. Ennek ellenére a nemzedéki összetartozás is társadalmi jelenség, melynek sajátosságát le kell írni, és meg kell ragadni.

Talán segítségünkre lesz, ha igénybe vesszünk egy egészen másfajta társadalmi kategóriát, amely tartalmilag merőben eltér ugyan a nemzedéki összetartozástól, bizonyos alapvető strukturális tényeit tekintve azonban hasonlóságot mutat vele. Az osztályhelyzet jelenségére gondolunk. Az osztályhelyzetet a szó tágabb értelmében úgy lehetne meghatározni, mint adott egyéneknek a mindenkori társadalom gazdasági-hatalmi szerkezetén belüli életsorsszerűen rokon elhelyezkedését. Valaki proletár, vállalkozó, járadékos stb., s azért mert az (szociális nyomás vagy esély gyanánt) folyamatosan érzi a társadalmi szerkezeten belüli különös elhelyezkedés fajsúlyát. Ez a szociális térben való elhelyezkedés nem mondható fel intellektuális, akarati aktussal, mint egy szövetséghez való hozzátartozás; másfelől azonban ennek a ténynek a vitális sorsszerűsége sem ugyanolyan, mint a közösséghez tartozásé, az egyént az osztályhoz nem köti egzisztenciájának összes rostjai, mint a közösséghez.

Az elhelyezkedést az egyéni vagy kollektív felemelkedés vagy lesüllyedés során csak elhagyni lehet, s itt egyelőre mellékes, hogy ez egyéni érdem, erőfeszítés, szociális konjunktúra vagy egyszerű véletlen folytán történik-e.

A „szövetséghez” való hozzátartozás érvényét veszti a kötelék felmondásával, s a közösségi kötelékek megszűnnek, amikor bennünk vagy a közösség többi tagjában is felbomlanak a szellemi-lelki vonatkozások, az előző osztályhelyzet pedig irrelevánssá válik számunkra azáltal, hogy gazdasági-hatalmi pozíciónk megváltoztatásával új osztályhelyzetre teszünk szert.

Az osztályhelyzetben az ember benne van; és másodlagos, hogy egyáltalán tud-e róla, hogy az illető osztályhoz számítja-e magát, vagy pedig elleplezi önmaga előtt aényt.

Az osztályhelyzettel semmiképpen sem jár együtt minden esetben osztálytudat, bár tény, hogy az utóbbi bizonyos társadalmi feltételek között létrejöhet az előbbiből, különleges arculatot kölcsönözhet ennek, s a pusztán osztályhelyzetből előállíthatja az „önmagát konstituáló osztály” jelenségét.²⁵ Minket azonban ebben az összefüggésben, a leírt képződményből egyelőre csak a társadalmi térben való elhelyezkedés jelensége érdekel. A konkrét csoportegységek mellett létezik az emberek társadalmi téren belüli rokon elhelyezkedésének jelensége, s e tekintetben rokonságot mutat egymással az osztályhelyzet és a nemzedéki összetartozás.

Az elemzés első lépéseként tehát elválasztottuk a „konkrét csoport” formációjától az elhelyezkedési jelenséget, s annyi mindenestre máris világos, hogy a nemzedéki összetartozás alapja az egy nemzedékhez számító egyéneknek a társadalmi téren belüli rokon elhelyezkedése.

25 Történeti-szociológiai vizsgálódás témája lehetne, hogy a fejlődésnek mely fokán és milyen feltételek közt jön létre osztálytudat az osztályhelyzetből, s ugyancsak történeti-szociológiai probléma lehet az, hogy új nemzedékek mikor ébrednek a maguk nemzedékszerű elhelyezkedésének tudatára, és alapozzák egymáshoz kötöttségüket erre a felismerésre? S itt elsősorban azt a kérdést kellene tisztázni, hogy miért éppen a legújabb időkben alakult ki a nemzedéki egység tudatossága?

A biológiai és a szociológiai kérdésfeltevés elkülönítése a nemzedéki jelenségek területén

A társadalmi térben való rokon elhelyezkedés csak úgy határozható meg, hogy megnevezzük azt a szerkezetet, amelyben és amely által az egyének rokon módon helyezkednek el a társadalmi-történeti életben. Az osztályhelyzet alapja az, hogy a társadalomnak állandóan változó gazdasági és hatalmi struktúrája van. A nemzedéki elhelyezkedés alapja az emberi létezésben érvényesülő biológiai ritmus: az élet és a halál ténye, a korlátozott élettartam ténye és az öregedés ténye. Az egyéneknek a társadalmi történet történeti áramán belül rokon elhelyezkedése az egy nemzedékhez tartozásból, az egyazon „évjáráthoz” tartozásból ered.

Úgy vélhetnénk, hogy a nemzedéki egymáshoz tartozás társadalmi jelensége közvetlenül megérthető és levezethető biológiai struktúrákból. Nos, valamennyi naturalista elmélet éppen abban téved, hogy közvetlenül próbálnak levezetni szociológiai tényeket ezekből a természeti adottságokból, illetve a szociális jelenséget fel szeretnék oldani ezekben a magukban véve még csak antropológiai tényekben. Az antropológiából és a biológiából kiindulva csak az élet az élni akarás ténye, a korlátozott élettartam és az öregedéssel járó testi-szellemi-lelki átalakulás érthető meg, de az már semmiképpen sem, hogy ezeknek az őstényeknek mi a jelentőségük a társadalmi-történeti együttlét szempontjából.

A nemzedéki összetartozás szociológiai jelensége a születés és a halál biológiai ritmusának tényén alapszik. Ám valamin alapulni korántsem annyi, mint abból levezethetőnek lenni, abban benne foglaltatni. Valamely jelenség nyilvánvalóan nem állhatna fenn ama másik jelenség nélkül, amelyen alapszik, de tartalmaz valami többletet is, amely ez utóbbiból nem vezethető le, amely minőségileg sajátos. Ha nem létezne az emberek társadalmi együttléte, ha nem létezne a társadalom meghatározott módon tagolt struktúrája, ha nem létezne a specifikus tagolású folytonosságokon nyugvó történelem, akkor nem jönne létre a nemzedéki összetartozásnak az elhelyezkedés jelenségén nyugvó képződménye, hanem csak születés, öregedés és elhalálozás volna. A nemzedékek szociológiai problémája tehát csak ott képződik, ahol ezeknek az előzetes adottságoknak a szociológiai jelentőségét vesszük külön szemügyre. Ennélfogva, ha az elemi jelenségből indulunk ki, az első feladat megérteni a nemzedéki összetartozást mint a társadalmi elhelyezkedés külön típusát.

Az elhelyezkedésben „benne rejlő tendencia”

Az osztályhelyzetnek és a nemzedéki helyzetnek (a rokon „évjáratokhoz” tartozásnak) tehát közös vonása, hogy az általuk érintett egyéneknek a társadalmi-történeti élettérben való specifikus elhelyezkedése folytán, ezeket az egyéneket a lehetséges történéseknek valamilyen meghatározott terepére szorítják, s ezzel megteremtik a talajt valamilyen specifikus átélésmód és gondolkodásmód, a történeti folyamatba való beavatkozás valamilyen specifikus módja számára. Vagyis minden egyes elhelyezkedés eleve kirekeszt bizonyos, nagyszámú lehetséges átélés-, gondolkodás-, érzés- és cselekvésmódot, s az egyéniség önérvényesítésének terepét bizonyos körülhatárolt lehetőségekre korlátozza. Ám a negatív korlátoknak ezzel a felmutatásával még nem mondtunk meg mindent. Minden elhelyezkedésben pozitív értelemben benne rejlik egy meghatározott viselkedés-, érzés- és gondolkodásmódra irányuló tendencia, amelyet a szociológus az elhelyezkedés saját súlypontjából kiindulva tud megértő módon megragadni.

Ebben az értelemben beszélünk a minden egyes elhelyezkedésben benne rejlő tendenciáról, amely magának az elhelyezkedésnek a sajátyszerűségéből határozható meg. Valamely meghatározott osztályhelyzet számára a társadalom (mindig újra megismétlődő tapasztalat gyanánt) valamilyen meghatározott aspektusban jelenik meg, de a társadalmi-szellemi teret kitöltő élmény-, gondolat- és érzéstartalmak sem „általában” vannak jelen, hanem minden egyes osztályhelyzet számára csak valamilyen meghatározott „aspektusban”. Nagyon valószínű, hogy a proletár az ő rétegében szokásos módon veszi ki részét a kulturális javakból, éspedig csak bizonyos kulturális javakból. Még az olyan egységesnek látszó szellemiség is, mint például az egyházi-középkori kultúra, más-más tartalmakat kínál a teológiával foglalkozó klerikusnak, a lovagnak, a szerzetesnek stb. S másfelől még ott is, ahol és amennyiben a társadalom mindenkinek ugyanazokat a szellemi tartalmakat kívánja vagy teszi „hozzáférhetővé”, éppen ez a hozzáférkőzés, igénybevétel, feldolgozás, továbbalakítás mutat még mindig többé vagy kevésbé más-más tendenciákat. Azt szoktuk mondani ilyen esetekben, hogy a hozzáférkőzés módját mindenkor meghatározzák az érintett réteg specifikus hagyományai. Csakhogy az életkörök és a szociális rétegek hagyományait sem érthetjük és magyarázhatjuk meg csupán a történelemből, ehhez elsősorban az illető rétegeknek a társadalmi terepen belüli elhelyezkedését kell figyelembe vennünk. Bizonyos irányban ható hagyományok csak addig tartják magukat, amíg az őket hordozó rétegnek a társadalmi téren belüli elhelyezkedése nagyjából változatlan. Nem valamely meghatározott hagyomány történetéből áll elő valamely meglevő beállítottság vagy tartalom konkrét alakja, hanem végső soron annak az elhelyezkedésnek a történetéből, amelyben ezek a beállítottságok és tartalmak létrejöttek és hagyománnyá szilárdultak.

Alapvető tények a nemzedéki jelenségek területén

A nemzedéki összetartozás tehát, az eddigiek értelmében, mindenekelőtt a rokon „évjáratoknak” a történeti-társadalmi téren belüli különös fajtájú rokon elhelyezkedése. Míg az osztályjellegű elhelyezkedés sajátyszerűségét a gazdasági-szociális feltételekkel tudtuk közelebbről jellemezni és meghatározni, a nemzedéki elhelyezkedés olyan mozzanatok révén határozható meg, amelyek a nemzedékváltás természeti adottságaiból kifolyólag, meghatározott átélésmódok és gondolkodásmódok lehetőségét teremtik meg az érintett egyének számára.

Hogy a nemzedéki jelenség — mint olyan — milyen strukturális mozzanatokot konstituál az életben és az átélésben, azt akkor ismerhetjük fel a legvilágosabban, ha hipotézisként feltesszük magunknak a kérdést: hogyan festene az emberi társadalmi élet, ha egy nemzedék örökké élne, és a nemzedékek egymásutánja nem létezne. Ilyen utópisztikusan megkonstruálható emberi társadalommal szemben a miénket a következő vonások jellemzik ²⁶:

- a) minduntalan új kultúrahordozókat helyez működésbe;
- b) a régebbi kultúrahordozók folytonosan kiesnek;
- c) a mindenkori nemzedéki összetartozás hordozói a történeti folyamatnak csak időben határolt szakaszában vesznek részt;
- d) a felhalmozott kulturális javakat minduntalan tovább kell adni;
- e) a nemzedékváltás folytonos.

²⁶ Minthogy a szellem- és társadalomtudományoknak nem áll módjukban a kísérletezés, ezért sokszor az ilyen „gondolatkísérlet” segítheti elő a legfontosabb faktorok elkülönítését.

Ezek azok az alapvető jelenségek, amelyek kizárólag a nemzedékek létezésének pusztá tényéből folynak (itt most szándékosan eltekintettünk a testi és szellemi öregedés sajátos jelenségétől).²⁷ Ezeknek a pontoknak az alapján próbáljuk most megmutatni ezeknek az elemi tényállásoknak a formálszociológiai jelentőségét.

a) *Állandóan új kultúrahordozók működésbe helyezése.* Ellentétben az utópisztikusan konstruált társadalommal, a mi nemzedékenként megújuló társadalmunkat elsősorban az jellemzi, hogy a kultúra teremtetését és felhalmozását nem mindig ugyanazok az egyének végzik, hanem állandóan „új évjáratok” kapcsolódnak be.

Ez először is azt jelenti, hogy a kultúrát olyan emberek formálják tovább, akik a felhalmozott kulturális javakat „új módon közelítik meg”. Lelki struktúránk sajátosságai folytán az „új módon való megközelítés” egyúttal mindig újfajta distanciát jelent a tárggyal szemben, újfajta elindulást a meglevő elsajátításához, feldolgozásához és továbbformálásához. Az „új módon való megközelítés” a társadalmi életben egyébiránt is releváns jelenség, s amiről itt szó van, ennek csak sajátos megjelenési módja. Az „új módon való megközelítés” nagy jelentőségű az egyes ember életében, ha sorsa arra kényszeríti, hogy eredeti csoportját elhagyja, és új társadalmi csoportba lépjen: ha a fiatal elhagyja családját, ha a paraszt a faluból a városba vándorol, ha az emigráns hazát, a társadalmilag felemelkedő egyén rendet vagy osztályt cserél. Közismert, hogy mindezekben az esetekben egészen feltűnő jelenség a tudati magatartás lényeges átalakulása. A változás nemcsak a felvett anyag tartalmi sajátosságában, hanem a lelki-szellemi beállítottságban is bekövetkezik. Az „új módon való megközelítésnek” mindezeket a fajtákat azonban az jellemzi, hogy mindig egy egyéni élet keretei között jelentkezik, ezzel szemben az az „új módon való megközelítés”, amellyel a nemzedékek egymásutánjának jelenségénél találkozunk, olyan új testi-szellemi vitális egységek fellépésén alapszik, akik effektíve „új életet” kezdenek. Míg a fiatalember, a paraszt, az emigráns, a feltörekvő csak korlátozott értelemben kezd „új életet”, itt a szociális- kulturális javak „új módon való megközelítése” nem társadalmi változásokból, hanem vitális meghatározottságokból ered. Ennek megfelelően a társadalmi térnek és tartalmainak „újszerű megközelítésében” két lényegesen különböző típust különböztetünk meg: azt, amelyik társadalmi helyváltoztatásokon alapszik, és azt, amelyik vitális mozzanatokból (nemzedékváltásból) fakad. Az utóbbi potenciálisan sokkal gyökeresebb, mert a beállítottság megváltozása új hordozókban következik be, akik számára mindaz, amit a társadalom történetileg régebben sajátított el, már nem jelenti ugyanazt.

Ha nem létezne a nemzedékek egymásutánja, akkor a vitálisan megalapozott „újszerű megközelítés” sajátos jelensége elmaradna, s ha mindig ugyanazok az emberek volnának a kulturális javak hordozói és továbbformálói, akkor a társadalmi helyváltoztatásokból eredő „újszerű megközelítések” lehetségesek volnának ugyan, de az „újszerű megközelítésnek” ez a gyökeresebb formája ismeretlen volna. Sokkal valószínűbb volna, hogy az egyszer rögzített alapvető intenciók (élményszerű beállítottságok,

27 A „fiatalságra”, „öregedésre” és mindennek szellemi relevanciájára vonatkozólag lásd többek között Spranger: *Psychologie des Jugendalters* (A fiatalkor pszichológiája) c. művét, ő egyébként bővebb irodalmat is ad a fiatalok lelki életével kapcsolatban. E tekintetben lásd még Honigheim, P.: *Die Pubertät* (A pubertás). III. 1924. Heft 4. Lásd továbbá Brinckmann, A. E.: *Spätwerke grosser Meister* (Nagy mesterek kései művei). Frankfurt, 1925. (A szerző művészettörténeti-értelmező módszerrel dolgozik); Grimm, Jacob: *Über das Alter* (Az életkorról). Reclams Universal Bibl. Nr. 5311; Boll, F.: *Die Lebensalter. Ein Beitrag zur antiken Ethologie und zur Geschichte der Zahlen* (Az életkorok. Adalékok az antik etológiához és a számok történetéhez). Berlin, 1913. (A könyv történet-filológiai módszerrel dolgozik.) Az ifjúsági mozgalommal foglalkozóirodalmat itt nem vesszük tekintetbe; ez külön problématerület.

gondolkodási irányok) lényegében változatlanul érvényben maradnának, ami magában véve előnyös ugyan, de feltétlenül magával hoz egy bizonyos fajta végzetszerű egyoldalúságot. A nemzedékek egymásutánjának hiányát csak az ellensúlyozhatná bizonyos fokig, ha ezek az utópikus emberek utópikusan totális tudattal is rendelkeznének, ha egyfelől mindent át tudnának élni, ami átélhető, mindent képesek volnának tudni, ami tudható, másfelől elég rugalmasak volnának ahhoz, hogy mindig újra tudjanak kezdeni. A történeti és szociális helyváltoztatásokból eredő, említett „újszerű megközelítés” csak a „belső rugalmasság” esetén volna elegendő ahhoz, hogy az új viszonyoknak megfelelően átalakítsa a belső és a külső életet. Ebből az utópikus ellenképből láthatóvá válik, hogy a mi társadalmi életünkben az új emberek állandó belépésének ténye egyenesen olyasminnek fogható fel, mint ami ellensúlyozza az egyéni tudatok parcialitásának tényét. Igaz, hogy új emberek új fellépése minduntalan megrendíti a felhalmozott javakat, de öntudatlanul is megvalósítja a szükséges új szelekciót, a meglevő revízióját, megtanít arra, hogy elfelejtsük mindazt, ami nem használható többé, hogy vágyódjunk mindarra, amit még nem vívtunk ki.

b) Ezzel már jeleztük azt, ami a második helyen említett jelenségben, a régebbi *kultúrahordozók folytonos kiesésében* a leglényegesebb. A társadalmi történésben a régebbi nemzedékek kihalása a szükséges felejtést szolgálja. Társadalmunk továbbéléséhez a társadalmi emlékezetre, a felejtésre és az újrakezdődő cselekvésre egyaránt szükség van. Itt azonban világosan rögzíteni kell, milyen alakban van jelen a társadalmi szférában az emlékezés, és hogyan történik az emberi társadalomban a kultúra felhalmozása. Minthogy mindaz, ami lelki és szellemi, csak annyiban van valóságosan jelen, amennyiben szakadatlanul aktuálisan megtermelik és újratermelik, ezért elmúlt élmények, tapasztalatok csak annyiban relevánsak, amennyiben valóságosan jelen vannak a jelen folyamataiban. Múltbeli élmények kétféleképpen lehetnek jelen (a mi vizsgálódásunk szempontjából csak ez a kétféle modalitás jön számításba):

- tudatos mintaképeként,²⁸ amelyekre az emberek orientálódnak, mint ahogyan — hogy csak egyetlen példát említsünk — a legtöbb későbbi forradalom tudatosan vagy félig tudatosan a francia forradalomra orientálódott; vagy
- öntudatlanul „komprimált” módon, csak „intenzíven”, „virtuálisan”, mint ahogyan például egy szerszám konkrét alakja az összes múltbeli tapasztalatokat, ahogyan egy specifikus élményforma (mondjuk, a szentimentalitás) a lelki élet egész történetét virtuálisan tartalmazza. Minden aktuális kivitelezés szelektív módon jár el (többször öntudatlanul): a felmerülő új szituációhoz hozzáidomítja, amit magával hozott vagy újat teremt, s ilyenkor gyakran fedez fel a magával hozottban olyan „oldalakat”, beágyazott lehetőségeket, amelyeket közvetlenül előzőleg még nem vettek észre.²⁹

28 Itt nincs hely arra, hogy a társadalmi emlékezet formáinak egész sokaságát felsoroljuk. Szándékos szűkítéssel és leegyszerűsítéssel csak a társadalmi emlékezet két poláris lehetőségét rögzítjük, de a „tudatos mintaképek” kifejezés tág értelemben is felfogható, vagyis vonatkozhat a könyvtárainkban felhalmozott egész tudásanyagra. A könyvtárban rendelkezésre álló tudás azonban a továbbéléshez mindig csak annyiban jön tekintetbe, amennyiben újra meg újra időszerűvé válik. Ám mindig kétféleképpen lehet aktualizált állapotban: vagy mint a cselekvést intellektuálisan szabályozó elő-kép, elő-tudás, amelyhez az emberek igazodnak, vagy mint a kivitelezésben komprimált, rendelkezésre álló tapasztalat. S még külön kellene beszélni az ösztönszféráról, s arról az elfojtott és tudat alatt jelenlevő szféráról, amelyet főleg Freud vizsgált.

29 Csak a magunkkal hozottban rejlő lehetőségek kivitelezés közben történő újrafelfedezése teszi érthetővé, hogy reform- és forradalmi mozgalmak oly sok esetben tudják régi igazságokhoz kapcsolni a maguk új igazságait.

A társadalmi élet egyszerűbb fokán inkább öntudatlan szelekció működik. Ott a múlt inkább „komprimáltan”, „intenzíven”, „virtuálisan” van jelen. A társadalmi létezés jelenlegi fokán is az öntudatlan szelekció érvényesül azokban a mélyebben elhelyezkedő szellemi-lelki átlagokban, amelyeknek a szempontjából a továbbformálás ütemének nincs olyan nagy jelentősége. A tudatossá tétel, a reflexívvé válás csak ott szükséges, ahol a hagyományoszerű félig tudatos transzformációk már nem elegendők. Racionalizáció, reflexív átgondolás elsődlegesen csak azokban a szférákban következik be, amelyeket a történeti-társadalmi szerkezet változásai kérdésessé tettek, ahol reflexió nélkül már nem mehetne végbe a szükséges transzformáció, és a reflexió a fellazítás technikájaként kerül alkalmazásra.

A számunkra elsősorban látható, reflexívvé tett kulturális síkon csak azok az elemek találhatók, amelyek az életfolyamatban valahol és valamikor maguk is problematikussá váltak, amivel egyáltalán nem állítjuk azt, hogy ami egyszer reflexívvé és problematikussá lett, az többé sohasem sülyedhet vissza a problémátlanba, az élet érintetlen fundamentumába. Mindenesetre ki kell azonban mondani, hogy az emlékezetnek az a formája, amely reflexió alakjában birtokolja a múltat, sokkal kevésbé releváns (már terjedelménél fogva is jelentéktelenebb), mint az, amelyben a múlt virtuálisan, intenzíven van jelen, és a reflexívvé vált sokkal inkább függvénye a nem reflexívnek, mint megfordítva.

Nos, itt lényeges különbséget kell tennünk az elsajátított emlékezet és az egyénileg önállóan szerzett emlékezet között (mind a reflektált, mind a nem reflektált tartalmak tekintetében). Nagy különbség, hogy saját, végrehajtott aktusomból dolgozok ki magamnak emlékezetet, vagy csak egyszerűen átveszem azt. Csak a valóban önállóan szerzett emlékezet, csak az aktuális szituációban megszerzett „tudás” lehet igazán a birtokom. Csak ez a tudás „ül szilárdan”, de csak ez köt is igazán. Míg tehát egyfelől kíváncsi volna, hogy mindaz a lelki és szellemi, ami az ember birtokában van, önállóan szerzett emlékezet legyen, másfelől mégis fennállna az a veszély, hogy a birtoklás és elsajátítás korábbi módjai meggátolnak minden további, újabb elsajátítást. Hogy az idősebbek tapasztaltabbak a fiataloknál, az sok tekintetben előny. Az ifjúság számára az, hogy nélkülözi a tapasztalatot, kisebb terhet jelent, könnyebbséget a továbbélés szempontjából. Öregnek lenni elsősorban annyit jelent,³⁰ hogy az ember valamilyen specifikus, önállóan szerzett, preformáló tapasztalati összefüggésben él, aminek következtében minden lehetséges tapasztalatnak bizonyos mértékig előre ki van jelölve az alakja és a helye. Ezzel szemben az új életben a formáló erők még csak alakulóban vannak, s még fel tudják dolgozni magukban az új szituációk arculatkialakító hatásának alapvető mozdulatait. Örökké élő ember nem csak úgy ellensúlyozhatná az új nemzedékek hiányát, hogy megtanulna saját maga felejtetni.

c) Az a harmadik alapvető tény, hogy a mindenkori nemzedéki összetartozás hordozói csak határolt időszakaszban vesznek részt a történeti folyamatban, szintén minden további nélkül megmagyarázható az eddigiek alapján. Az eddigiekben csak azokat a jelenségeket emeltük ki, amelyek a társadalom állandó „megfiatalodásával” függnek össze. Az új életszubsztanciából kiindulva újrakezdeni, s egy új tapasztalati összefüggésből kiindulva új sorsot, új preformáló elvárásokat formálni olyan képesség, amelyet csak a reális újonnszületettség biztosíthat. Ellentétben ezekkel a mozzanatokkal, amelyek kizárólag a társadalmi megfiatalodáshoz kapcsolódnak, most pontosabban megragadhatóvá

30 Ha ti. — a feltevés értelmében — most eltekintünk a testi-szellemi öregedés vitális-biológiai mozzanataitól.

válí a fentebb már említett, de közvetlenül még mindig nem elemzett jelenség; a „rokon elhelyezkedés”³¹.

Valamely nemzedék tagjainak elhelyezkedése elsősorban azáltal rokon, hogy a kollektív történésnek ugyanabban a szakaszában vesznek párhuzamosan részt. Ez azonban az elhelyezkedés jelenségének még csak merőben mechanikus, külsőleges meghatározása. Ahogyan fentebb az emlékezet struktúrájához folyamodtunk, úgy kell itt az élményrétegződés jelenségét bekapcsolni. A társadalmi térben való közös elhelyezkedést nem az azonos kronológiai időben való születés ténye adja, nem az egyidejű ifjúkor, felnőtté válás és megöregedés, hanem inkább az érintetteknek ebből fakadó azon lehetősége, hogy ugyanazokban az eseményekben, élettartalmakban stb. vegyenek részt, s mi több, mindezt azonos jellegű tudati rétegződés jegyében tegyék. Hogy a rokon nemzedéki elhelyezkedés konstituálásához nem elegendő a kronológiai egyidejűség, azt könnyen be tudjuk bizonyítani.

Senkinek sem jutna eszébe azt állítani, hogy az 1800 körüli kínai és német ifjúságnak rokon volt az elhelyezkedése. Valamely egy- időben belépő nemzedék rokon elhelyezkedéséről tehát csak annyiban beszélhetünk, amennyiben közös összefűző eseményekben és élettartalmakban való potenciális részvételről van szó. Csak a közös történeti-társadalmi élettér teszi lehetővé, hogy a születésnek megfelelő elhelyezkedés a kronológiai időben szociológiailag relevánssá váljék. Továbbá itt kell figyelembe venni az élményrétegződés már említett jelenségét. A történeti történés bizonyos szegmentumait a még élő idősebb nemzedékek is együtt élik át a felnövekvő ifjúsággal, és mégsem tekinthetők ugyanolyan elhelyezkedésűnek. Kívülmaradásuk lényegében a másfajta élményrétegződés jelenségének tulajdonítható. Az emberi tudat struktúráltságát bizonyos fajta belső „dialektikával” jellemezhetjük.

A tudatformálás szempontjából döntő jelentőségű, hogy mely élmények rakódnak le „első benyomásként”, „fiatalkori élményként”, és melyekből keletkezik a második, a harmadik stb. réteg. Továbbá: egy és ugyanannak a „tapasztalatnak”, e tapasztalat relevanciájának és formálódásának szempontjából, rendkívül döntő jelentőségű, hogy annak az egyénnek a számára, aki átéli, meghatározó fiatalkori benyomás-e vagy pedig „kései élmény”. Az első benyomásoknak megvan az a tendenciájuk, hogy természetes világképként rögződjenek. Ezért minden későbbi tapasztalat az élményeknek ehhez a csoportjához igazodik,

31 Okvetlenül hangsúlyozni kell, hogy annak az „újrakezdeni tudásnak”; amelyről itt van szó, semmi köze a „konzervatívhoz” és a „haladóhoz”. Mi sem tévesebb, mint az a legtöbb nemzedékteoretikus által oly kritikátlanul elfogadott feltevés, hogy az ifjúság haladó, és az öregség eo ipso konzervatív. Napjaink tapasztalatai elég jól mutatják, hogy az idősebb, liberális nemzedék politikailag haladóbb lehet, mint bizonyos ifjú körök (Burschenschaftok stb.). A „konzervatív” és a „haladó” történeti-szociológiai kategória egy történetileg-tartalmilag konkrét, meghatározott dinamikára vonatkozik. Ezzel szemben mi itt az „öreg”, a „fiatal”, a „nemzedéki értelemben újszerű megközelítés” fogalmát formálszociológiai értelemben használjuk. Hogy egy bizonyos ifjúság konzervatív, reakciós vagy haladó-e, azt az dönti el (ha nem is kizárólagosan, de mégis elsősorban), hogy a társadalom készen talált státusában a saját társadalmi helyén várja-e saját társadalmi és szellemi felemelkedésének esélyeit. „Fiatalsága”, „újszerű megközelítése” azonban, többek között, abban nyilvánul meg, hogy a már kiválasztott áramlaton belül könnyebben viszi keresztül ennek az áramlatnak az átalakítását és a helyzet egészéhez való hozzá- idomítását; hogy tehát meg tudja találni a konzervatív áramlaton belül e politikai- szellemi irányzatnak a modern szituációval összhangban levő formáját, a szocializmuson belül pedig, mondjuk e hagyománynak valamilyen mai formáját. Ez is világosan mutatja, hogy a vitális adottságok (így a fiatalság és az öregség) nem közvetlenül, tartalmilag jelentenek szellemi viselkedésmódokat (a fiatal nem feltétlenül egyenlő a haladóval stb.), hanem csak formális tendenciákat hoznak magukkal, amelyek csupán a társadalmiban és a szellemiben válhatnak relevánssá. A biológiai adottságoknak a szellemi jelenségekkel való mindennemű közvetítés nélküli közös nevezőre hozása vagy összekapcsolása csak quid pro quo-ra és ezáltal zúrzavarra vezet.

tekintet nélkül arra, hogy az egyén az első tapasztalati réteg igazolásaként és telítődéseként vagy tagadásaként és ellentéteként érzékeli-e őket. S éppen ezért az élet folyamán gyűlő tapasztalatok nem egyszerűen összegeződve és egymásra rakódva halmozódnak fel, hanem a jelzett értelemben „dialektikusan” tagolódnak. Itt most nem tudjuk részleteiben szemügyre venni ezt a dialektikus tagolódot, amely potenciálisan minden aktuálisan kivitelezésre kerülő cselekvésben, gondolkodásban és érzésben jelen van. (Az „analitikus” csak egyik formája annak, ahogyan a későbbi élmények hozzákapcsolódhatnak a korábbiakhoz.) Bizonyos azonban a következő. Az első benyomások uralma akkor is érvényes és meghatározó jellegű marad, ha mindaz, ami az egyénnel még ezután történik élete folyamán, kizárólag tagadja és bomlasztja az ifjúkorában befogadott „természetes világképet”. Mert az ember a tagadásban is végeredményben csak a tagadotthoz igazodik és akaratlanul általa határozza meg magát. Ha pedig most meggondoljuk, hogy minden konkrét élmény az egyénnek ebben az elsődleges élményekhez való önigazodásában kapja meg arculatát, meghatározott alakját, akkor megértjük, milyen nagy jelentősége van ennek az első élményrétegnek a tudattartalmak további alakulása szempontjából.

Az eddig elemzett jelenségekkel rokon az a további tény is, hogy két egymást követő nemzedéknek más és más az ellenfele a világban és önmagában. A fiatalok számára már eltűnt az az ellenfél, amely ellen az öregek önmagukban vagy a külvilágban harcoltak, s amelyhez összes érzelmi és akaratú intencióikban, de fogalom magyarázataikban is igazodtak. Az új nemzedék elsődleges orientációja egészen más ponton kezdődik. A „poláris élménynek” ez az eltolódása (vagyis a belső és külső ellenlábás eltűnése és mással való felcserélődése) messzemenően közrejátszik abban, hogy a történeti folyamat nem egyenes vonalúan fejlődik, amint az különösen a kultúra szférájában oly gyakran megfigyelhető.

Utópikusan konstruált társadalmunkban nem volna meg ez a nemzedékváltásból adódó „dialektika”. Ott legfeljebb társadalmi polaritások idézhetnének elő — ha léteznének ilyenek — dialektikusan ható mozzanatok. Ennek az utópikus társadalomnak az embereiben az emberiség első történeti tapasztalatai alkotnák az elsődleges tapasztalati réteget, és minden, ami ezután történt, lényegében ehhez igazodnék.

d) *A kulturális javak állandó továbbadásának szükségessége* bizonyos struktúrákat is meghatároz, amelyekre itt legalábbis utalni kell. Itt most csak egy mozzanatot ragadunk ki. Az utópikus egyszeri nemzedék nem ismerné a továbbadás szükségességét. A továbbadásban a leglényegesebb az, hogy az új nemzedéket hagyni kell belenőni e szerzett életmagatartásokba, érzéstartalmakba, beállítottságokba. Ehhez viszonyítva az, amit tudatosan tanítanak meg neki, mennyiségileg és jelentőségét tekintve is kevesebb. Az új nemzedék öntudatlanul, akaratlanul örökli, veszi át mindazokat a tartalmakat és beállítottságokat, amelyek az új életszituációban problémátlanul működnek tovább, amelyek az élet fundamentumát teszik. Megrögződnek anélkül, hogy nevelő és növendék bármit is tudna erről. Amit tudatosan tanítanak meg, nevelnek ki, ahhoz tartozik az, ami a történelem folyamán valaha és valahol problematikussá, reflexívvé vált. Éppen ezért, az a fundamentum, amely a korai gyermekkorban „környezeti hatás” gyanánt egyszerűen megrögződik, gyakran a történetileg legrégebb tudati réteg, amelynek – mint ilyennek – az a tendenciája, hogy természetes világképként rakódják le és stabilizálódják.³²

Az egyén azonban egészen fiatal korában reflexív tartalmakat is messzemenően „problémátlanul” vesz fel, szinte ugyanúgy, mint az élet ama mélyebben elhelyezkedő állagait.

³² Nagyon nehezen lehet megmondani, hogy az egyénben ez a folyamat mikor zárul le, mikor következnek el az a pont, amikor már alig formálódik tovább az élet öntudatlan fundamentuma (amelyben a nemzeti és táji sajátosságok is nyugodnak, amelyből a táji és nemzeti „entelekheik” felfakadnak).

Ekkor az az új lelki-szellemi életcsíra, amely az új emberben lappangva jelen van, a tulajdonképpeni értelemben még egyáltalán nem ébred életre. A kérdésessé tétel lehetősége csak a 17. életévben³³ — sokszor valamivel előbb, sokszor később — jelenik meg, pontosan akkor, amikor megkezdődik az önállóan kísérletező élet. Csak ekkor nő bele az élet, a „jelen” problematikájába, csak ekkor nyílik lehetősége, hogy azt mint olyat érzékelje. A tudattartalmaknak és beállítottságoknak ahhoz a rétegéhez, amelyet az új szociális és történeti elhelyezkedés problematikussá és ezért reflexívvé tett, az egyén csak most fér hozzá, csak most lesz valóban kortársa a „jelennek”, azaz „jelenvaló”. A harcoló ifjúság ezekkel az állagokkal küszködik, s legyen még oly radikális, nem veszi észre, hogy végeredményben csak a tudatnak ezt a reflexívvé vált felső rétegét alakítja át. Mert úgy látszik, hogy a mélyebb állagok nem lazulnak fel minden további nélkül³⁴, s hogy a folyamat, amennyiben mégis szükségessé válik, a reflexió síkján indul meg, és innen formálja át a habituálisat.³⁵ Az ifjúság „jelenidejűsége” tehát azt jelenti, hogy (a „potenciálisan újszerű megközelítés” stb. jóvoltából) közelebb van a jelenlegi problematikához, elsődleges antitézisként éli át azt, ami éppen fellazulóban van, és harcban kötelezi el magát ehhez az antitézishez. Az idősebb nemzedék viszont ragaszkodik ahhoz, ami az ő számára annak idején jelentette az új orientációt.

Innen nézve a legmegfelelőbb nevelés, oktatás (az aktív tudáshoz szükséges élményközpontok teljes átadása értelmében) annyiban nehéz feladat, hogy az ifjúság élményszerű problematikája más ellenlábásokra van beállítva, mint a tanítóké. Ezekben az esetekben (eltekintve a teljesen egzakt tudományoktól) nem általában a tudat egyik reprezentánsa

A folyamat minden jel szerint akkor zárul le, amikortól kezdve ez a problémáiban életfundamentum már alig-alig változik. Ha a gyermek, az ifjú új környezetbe kerül, mindig képes arra, hogy az ilyen jellegű új behatások előtt is kinyíljék. Az egészen fiatal ember minden további nélkül engedi, hogy új lelki magatartások, szokások rögződjenek meg benne, nyelvet és dialektust változtat. Ha a felnőtt új élethelyzetbe kerül, kétségtelenül megváltoztat bizonyos tudatos aspektusokat, gondolkodás- és viselkedés-módokat, de sohasem „akklimatizálódik” ugyanúgy, le egészen az alapokig. A legalapvetőbb viselkedésmódok összessége, a lelki fundamentum, külsőleg pedig a nyelv és a dialektus többnyire már korai fokon megmerevedik. Elképzeltető tehát, hogy közvetve a nyelvből és a kiejtésből lehet a folyamat lezárultságára következtetni. Ha meg tudjuk állapítani, hogy mikor zárul le az egyén nyelve, dialektusa, akkor legalábbis külső támpontunk van annak az időpontnak a rögzítéséhez, amelyben az egyén öntudatlan élet-fundamentumának kialakulását is lezártnak tekinthetjük. Meillet nyelvészeti kutatásai értelmében az egyén mindennapi beszéde, kiejtése a 25. életév után már alig változik. (Lásd Meillet, A.: *Méthode dans les sciences — Módszer a tudományokban*. Párizs, 1911., ugyancsak tőle: *Introduction à l'étude comparative des langues indo-européennes — Bevezetés az indoeurópai nyelvek összehasonlító vizsgálatába*. 1903. Idézi Mentré: *Les générations sociales*. 306. lap.)

33 Spranger is lényeges cezúrát feltételez a 17. életév táján. 145. lap.

34 Ebből kiindulva válik érthetővé az „eszméknek” a valóságos átalakuláshoz képest tapasztalható „előresietése”. Itt a francia eszme-fogalomra gondolunk, nem pedig az „öskép” értelmében felfogott „platóni ideára”. Ennek a „modern eszmének” van valamilyen fellazító és a társadalmi szerkezetet mozgásba hozó tendenciája. Ezzel az eszmével nem találkozunk statikus társadalmi egységekben, például még mindig magukba zárkózó paraszti életkörökben, hiszen ott még problémátlanul táplálkoznak az öntudatlanul áthagyományozott fundamentumból. Ott éppen ezért arra sem kerül sor, hogy az új nemzedék ennek az eszmékhez kötődésnek a jegyében forduljon szembe a réggel. Itt „fiatalnak lenni” csupán biológiai differenciálódást jelent.

35 A jelek szerint a szerepet játszó tényezők a következő sorrendben jutnak érvényre: Előbb a „viszonyok” változnak meg. Az így új szituációba ágyazódó cselekvési módok eleinte öntudatlanul alakulnak át. Ösztönös, tudatossa nem váló alkalmazkodással próbálnak megbirkózni az új helyzettel. (Még a legortodoxabb, legelhívbb ember is szakadatlanul alkalmazkodik olyan dolgokban, amelyek kívül esnek a tudatos figyelem körén.) Ha a változás a gyorsuló társadalmi szellemi folyamat folytán túlságosan erőszakos, annyira, hogy a túlságosan hirtelen megújult szituációban az öntudatlan alkalmazkodás már nem volna elegendő (és valami valóságosan problematikussá válik ebben az értelemben), akkor a tudattudatossa tétellel reagál, amely konkrét alakjában a tudat mindenkori konkrét fokának — a mítosznak, a filozófiának, a tudománynak — felel meg, és innen kiindulva, amennyire szükséges, fellazulnak a mélyebb lelki állagok is,

szól a másikhöz, hanem az életorientáció egyik lehetséges centruma az utána következő. Ez a feszültség³⁶ eleven élettapasztalat továbbadásakor szinte feloldhatatlan volna, ha nem működne az ellentétesen ható tendencia is: nemcsak a tanító neveli a tanítványt, hanem a tanítvány is a tanítót. A nemzedékek állandó kölcsönhatásban állnak egymással.

e) Ezzel eljutottunk a következő ponthoz: *a nemzedékváltás folytonosságának* jelenségehez, amely ezt a visszahatást is súrlódás-mentesebbé teszi. Ebben a visszahatásos kiegyenlítődési folyamatban nem elsősorban a legidősebb és a legfiatalabb nemzedék áll egymással szemben, hanem az egymáshoz közelebb álló „közbülső nemzedékek”. Ezek befolyásolják egymást elsősorban.³⁷

Szerencsére ugyanis nem úgy áll a dolog, ahogyan a legtöbb nemzedékteoretikus látja, hogy tudniillik körülbelül a harmincesztendő távközök a döntőek; az összes közbülső fokok közreműködnek, hatnak, s ha meg nem is szüntetik a társadalomban a nemzedékek biológiai differenciálódását, legalábbis kiegyenlítőleg hatnak rá. A fiatalabb nemzedékek problematikájának az idősebbekére való visszasugárzása annál jelentékenyebb, minél inkább fokozódik a társadalom dinamikája. Statikus viszonyok között megszületik a kegyelet mint érzelmi érték, a fiatalokban fellép az a törekvés, hogy idomuljanak az öregekhez, és külsőleg is idősebbnek látsszanak. A felfokozott dinamika, mihelyt tudatossá válik, arra készteti az idősebb nemzedéket, hogy nyílt legyen a fiatalokkal.³⁸ Ez a folyamat odáig fokozódhat, hogy az idősebb nemzedék, élettapasztalatával szerzett rugalmassága révén, bizonyos szférákban átállásképesebbé válik a középső nemzedékek-nél, amelyek az életre való első beállítottságukat még nem képesek feladni.³⁹ Ily módon a viszonyok eltolódásában mutatkozó folytonosságnak megfelel bizonyos folytonosság az ifjúságban, amely elsősorban ezekre a változásokra orientálódik. Az újonnan belépő ifjúság egyre kisebb eltolódásokat fog újként és relevánsként átélni, s egyre több újszerű impulzus tolódik közbülső tag gyanánt a legidősebb és a legfiatalabb új orientáció közé. Az élet érintetlen mély fundamentuma már magában véve is köt, a fiatalok és öregek közötti szakadatlan kölcsönhatás tompítja a különbségeket, s az átmenetek folytonossága nyugalmas időkben súrlódásmentessé teszi az átalakulást. Mindent összevéve: ha a társadalmi folyamatban nem volnának új nemzedékek, nem volna lehetséges annak a visszasugárzása, aminek a tapasztalata csakis új életcsírákból és új indulásokból szereshető meg, s ha nem volna folytonosság a nemzedékek egymásutánjában, akkor ez a kiegyenlítődési sohasem mehetne végbe súrlódásmentesen.

36 Lásd Wiese, L. von : Allgemeine Soziologie, als Lehre von den Beziehungsgebilden, Teil I., Beziehungslehre (Általános szociológia mint a vonatkozásképződmények elmélete. I. rész, Vonatkozáselmélet). München—Leipzig, 1924. A szerző nagyon szemléletesen írja le ezt az apa—fiú ellentétet. Rendkívül fontos az a megállapítás, hogy az apában itt az a kényszerű tendencia működik, hogy a „társadalmat” képviselje fiával szemben. Lásd 196. lap.

37 Hogy egy mai példát is hozzunk, a Frankfurter Zeitung egyik számának vezércikke (1927. december 8. esti kiadás) elég pontosan jelzi a diákjogokkal kapcsolatoskonfliktusról szólva azt az eltolódást, amely már ma is észlelhető a háború utáni nemzedékés a rákövetkező közbülső nemzedék életorientációja között. A cikk egyúttal a kettő közötti kiegyenlítődési folyamat jeleire is utal.

38 A megfelelő ellentétes tendenciát illetően lásd Wiese, L. von: Allgemeine Soziologie etc. (Általános szociológia stb.) 197. lap. A szerző felhívja a figyelmet arra a tényre, hogy a modern individualizmus körülményei között mindenki sokkal inkább igényt tart arra, hogy maga rendezze be az életét, mint régebben.

39 Ez is bizonyítja, hogy az életkort végső soron jellemző természeti-biológiai faktorokat társadalmi erők megbénítják, hogy a társadalmi elemekben a biológiai adottságok szinte a saját ellentétükbe csaphatnak át.

Kenneth Keniston

A fiatalkor mint életszakasz*

A több, mint egy évtizednyi, főiskolás és diplomás diákokkal folytatott munka teljes mértékben meggyőzött arról, hogy Erik Erikson munkáit leszámítva nem létezik pszichológia, ami elegendő ahhoz, hogy megértsük a mai amerikai fiatalság érzéseit és viselkedését. Adott több milliónyi fiatal, akik nem esnek pszichológiailag sem a kamaszkor, sem a felnőttkor kategóriájába társadalmilag, pszichológiai értelemben a senki földjéhez tartoznak, vagyis olyan életciklusban vannak, aminek nincs konkrét meghatározása. Mégis azok, akik ebben a felnőtt- és kamaszkor közti állapotban vannak, teszik ki a mai ifjúsági ellenállás keménymagját Amerikában, és több tucat másik országban is.

Az a tény, hogy több millió ember él egy olyan életszakaszban, aminek még neve sincs, számomra a legfontosabb pszichológiatörténeti információnak tűnik a modern társadalmakról. Ebben az értekezésben azt kívánom megvitatni, hogy az oktatás példátlanul hosszú nyújtása új lehetőségeket nyitott meg a pszichológiai fejlődésben, aminek köszönhetően egy „új” életszakasz is megjelent. Bevezetésként be fogok mutatni néhány alapvető tulajdonságot ebből a szakaszból és bemutatom, hogy az azt meghatározó elemek - az egyén és a létező társadalmi rend közötti feszültségek - a mai fiatalok sok különböző viselkedésformája mögött megbújnak. A fiatalkor, mint életszakasz feltárása milliónyi fiatal előtt, személyes véleményem szerint, az emberiség előnyére válhat, akármilyen hibákat vagy veszélyforrásokat tartogasson is. Az elnyújtott fejlődés létrehozhat egy sokkal önállóbb, sokkal egyénibb pozíciót a létező társadalommal szemben, és az egyén elérhet egy bizonyos fokú belső sokrétűséget, megkülönböztetést és beilleszkedést, amely nem adatik meg azoknak, akiknek a fejlődése lerövidült vagy megghiúsult. Továbbá, az emberi fejlődés kiterjesztése azt jelenti, hogy létrehozunk egy „újfajta embert”, akinek pszichológiai fejlettsége nem csak arra bízhatja őt, hogy a saját társadalmának kritikusa legyen, de még lehetséges tagja vagy építője is lehet egy új, a miénknél jobb társadalomnak. Akárhogyan is, az ifjúsági ellenzék felemelkedése az iparosodott nemzeteknél nem csak a társadalmi változásra vonatkozik, hanem gazdasági, politikai és morális körülményekre is, mélyreható változást hozva az emberi fejlődés természetében és kiterjesztésében. Egy oka van, amiért mégis optimista tudok maradni az ifjúsági ellenzékkel illetően, az pedig nem más, mint hogy hiszem, hogy az ellenzék tagjai között ott vannak azok is, akik személyes fejlődése egy pszichológiailag igazán liberális társadalom alapjául szolgálhat.

A 20. század előtt a kamaszkorról csak nagyon ritkán beszéltek úgy, mint egy életszakaszról. A korai életszakasz a csecsemőkor volt, amit a gyerekkor követett és a serdülőkorig, a nemi érést tartott. Ez a szakasz néhány évvel később köszöntött be, mint napjainkban. A legtöbb fiatal nő és férfi számára egyszerűen egy a felnőttkorhoz vezető tanonc időszak kezdetét jelentette. Egészen 1904-ig, amikor is G. Stanley Hall megjelentette monumentális művét, *Adolescence: Its Psychology and its Relations to Psychology, Anthropology, Sociology, Sex, Crime, Religion and Education* címmel, melyben nem ismerte el az élet e szakaszát. Hall könyve rengeteg javított kiadást megélt és nagyon népszerű lett, a „kamaszkor”, mint kifejezés pedig mindennaposává vált.

* Első megjelenés: Keniston Kenneth (1970): Youth: A „New” Stage of life, *The American Scholar*, Vol. 39, No. 4 pp. 631-654

Hall kamaszkorról szóló klasszikus leírása a Sturm und Drang-ról, a zűrzavarról, a kétértelműségről, a veszélyekről és a lehetőségekről azóta is megjelenik minden vitában, amit az életszakaszokról folytatnak.

Azonban, helytelen volna azt állítani, hogy Hall fedezte fel a kamaszkort. Épp ellenkezőleg, a 19. század kezdetétől egy növekvő intenzitású vita alakult ki a „probléma” körül, azokról, akik túl vannak a serdülésen, de még nem számítanak felnőttnek. Ők voltak az utcai bandák tagjai és a delikvenssek, akik azt a csoportot alkották, amit egy 19. századi író úgy jellemzett, hogy „a veszélyes generáció”. Ők voltak az újoncok azokban az új állami középiskolákban, amikből több ezret nyitottak a 19. század végén. Mikor Hall definiálta a kamaszkort, lehetőséget adott arra, hogy visszatekintsünk a történelemben és észrevegyük, hogy férfiak és nők már mutatták a jeleit ennek a szakasznak, jóval korábban, mint hogy be lett volna azonosítva, vagy nevet kapott volna.

Mindazonáltal, Hall világosan hivatkozik az alapvető változásra az emberi fejlődés természetében, amit a polgárháború után évtizedekkel az amerikai társadalomban történt masszív átalakulás idézett elő. El-eltűndezett az a „robotoló család”, ahol a szülei mellett a gyerekeknek is dolgozni kellett a földeken és a gyárakban. A növekvő ipari produktivitás profitot termelt, ami lehetővé tette milliónyi tizenéves számára, hogy kimaradjon a robotolásból. Amerikában átalakult a mezőgazdasági társadalom egyfajta városi, iparosodott társadalommá, ami többet követelt, mint az általános iskolai képzés által nyújtott olvasottság, amit akkor a középfokú oktatással próbáltak biztosítani. Amit Hall elképzelése a kamaszkorról bemutatott, akkoriban valóban nagy változás volt emberi léptékben, egy változás, amit egyből az újfajta iparosodott társadalomhoz kötöttek, amely Amerikában és Európában is felemelkedőben volt. Ma már Hall elképzelése a kamaszkorról megrendíthetetlenül beágyazódott az emberi életéről alkotott elképzelésünkbe. Ennek ellenére a kamaszkor pontos természete még mindig vitatott téma. Néhányan azt gondolják, hogy Hall is, mint sok más pszichoanalitikus megfigyelő, elvetette a súlykot ebben az életszakaszban a zavarodottság, lázadás és forrófejűség megtélését illetően. De bármi is legyen a kamaszkor pontos definíciója, senki nem kételkedik a létezésében. Egy életszakasz, ami 100 évvel ezelőtt alig létezett, mára teljesen elfogadottá vált, mint az emberi lét velejáró része.

A hét évtized alatt, mióta Hall behozta a kamaszkor kifejezést a mindennapokba, az amerikai társadalom ismét átalakult. A századfordulós ipari korszakból egy új korszakba értünk, aminek még nincs elfogadott neve: többen nevezték már utóiparinak, technológainak, posztmodernnek, a tömeges fogyasztás korának, technethronikus kornak. Az új generáció, az első, amely az új korszakban született, a háború utáni, televíziós, bombázós korszakban, Amerika városaiban és kertvárosaiban nőtt fel, társadalmilag és gazdaságilag is biztos alapokon áll, már lassan éretté válik. 1900 óta, az átlagos oktatási idő egy gyerekre nézve 6 évvel nőtt. 1900-ban csak az amerikai fiatalság¹ 6.4%-a fejezte be a gimnáziumot, míg napjainkban ez csaknem 80%-ra igaz és több mint a fele el fogja kezdeni a főiskolát is. Míg 1900-ban 238 ezer főiskolás volt csupán, 1970-ben már 7 millió, és 10 milliót jósolnak 1980-ra.

Ezek a társadalmi átalakulások új társadalmi fenntartásokat szültek. Az „ifjúság problémája” „a mostani generáció” „a bajos fiatalok” „diákok közti összetűzések” és az „ifjúsági lázadás” rendkívüli aggodalomra adnak okot a legtöbb amerikai számára. Már nem a tizenévesek vagy kamaszok az aggodalom tárgya, mint Hall idejében. Már a „veszélyes generációk” miatt idegeskedünk, azon nők és férfiak miatt, akiknek főiskolára vagy

1 A szerző a fiatal fogalmát a posztadoleszcens (fiatal felnőtt) értelmében használja [a szerk.].

egyetemre kéne járniuk a koruk alapján, de nem képesek megállapodni, ahogyan azt a szüleik tették. Nem tartják magukat felnőtteknek és olykor vehemensen megkérdőjelezik a létező társadalmi rendet. A „nyugtalan campus”, a Gallup Poll 1970-es júniusi száma szerint a nemzet fő problémájának lett nyilvánítva.

Azok a tulajdonságok, amik létrehozták ezt az új csoportot sok mindenben egyeznek azokkal a tényezőkkel, amik létrehozták a kamaszkort: a növekvő jólét, az oktatási idő hosszabbra nyújtása, a hatalmas társadalmi elvárások az oktatást illetően. Ezek mögött a mérhető változások mögött más trendek vannak, amik kevésbé mértékletesek, de fontosabbak. Egy társadalmi arány, ami olyan gyorsan változik, hogy azzal fenyeget, hogy az összes társadalmi intézményt, értéket, metódust és technológiát egy emberöltő alatt elavulttá teszi. Egy technológia, ami nem csak virágzást és hosszantartósságot hoz, hanem olyan hatalmat, ami képes lerombolni az egész bolygót akár fegyverkezésen, akár erőszakon vagy a természeti egyensúly felborításán keresztül. Egy kivételesen bonyolult társadalmi szervezet világa, azonnali kommunikációval és folyamatos lázadással. Az „új” fiatal férfiak és nők felemelkedése beigazolja a létező trendeket, de ellent is mond azoknak.

De, ha egy olyan pszichológiai kifejezést keresnénk, ami ráillik ezekre a fiatal férfiakra és nőkre, egyet sem találnánk. Tulajdonságuk alapján „késői kamaszoknak és ifjú felnőtteknek” nevezik őket: ám ez az arcpirító, szégyenteljes kifejezés beigazolja, hogy nem illik ide. Azok, akik a fiatalos viselkedésben gyerekességet látnak, természetesen a „kamasz” elnevezés felé hajlanak, amikor jellemezniük kell egy meg nem állapodott 24 éveset. Ez a szó egyszerűbbé teszi számunkra, hogy ellenállását a háborúhoz, a rasszizmushoz, a szennyezéshez vagy az imperializmushoz egy megkésett kamaszkori lázadáshoz kössék. Azoknak, akik reményteljesek a mai fiatalsággal kapcsolatban, az „ifjú felnőtt” jelző kecsegtetőbbnek tűnik, hiszen ez azt sugallja, hogy érettség, felelősségvállalás és ráció rejlik a mai fiatalság nehézségei és fáradalmi mögött.

De egyik címke sem tűnik kellőképp idevalónak. A 24 éves, helyét nem találó, politikai aktivistáról vagy diplomásról gyakran kiderül, hogy már 10 évvel ezelőtt túljutott a kamaszkori lázadó korszakon, már teljesen kitisztult nézetei vannak, stabil önértékeléssel rendelkezik, és sokkal előrébb tart a pszichológiai fejlődésben, mint a 14 éves iskolás öccse. De ugyanolyan élesen különbözik az ifjú felnőttektől is, akik 24 évesen már tudják a helyüket a társadalomban, házasok, valószínűleg szülők is és teljesen elköteleződtek egy életforma mellett. Ami meghatározza a késői kamaszok növekvő kisebbségét manapság az, hogy még nem válaszolták meg azokat a kérdéseket, amik egyszer s mindenkorra meghatározzák a felnőttkort: a létező társadalommal kialakított kapcsolat, a hivatás kérdése, a társadalomban betöltött szerep és az életstílus.

Szembenézve ezzel a dilemmával, néhány író visszatért az elhúzódozó vagy az elnyújtott kamaszkor elvéhez. Ez egy a pszichoanalitikából eredő elmélet, ami azt tartja, hogy akik nehezen állapodnak meg kudarcot vallottak kamaszkori fejlődési feladatukat illetően, azaz hogy elhagyják a nárcisztikus fantáziálgatást és az ifjú álmodozást a dicsőségről. Tehát az orvoslát az „elhúzódozó kamaszkorra” egyfajta terápia lehet, ami megengedné a fiataloknak, hogy a társadalom a hibás a kamaszkor elhúzódoása miatt és nem az egyén. Ez azt mondja ki, hogy a fiatalok problémája abból fakad, hogy a társadalom nem akarja megengedni a fiatal férfiaknak és nőknek, de különösen a diákoknak, hogy gyakorolják felnőtt hatalmukat, amire biológiailag és értelmileg is képesek lennének. Eszerint, a megoldás az lenne, ha hagynánk a fiataloknak, hogy „belépijenek a felnőttkorba” és „igazi munkát végezzenek a való világban” korábban, mint ahogy most tesszük.

Mégis egyik értelmezés sem fedi le a lényegét. Ezért, miközben néhány fiatal férfi és nő ténylegesen áldozatul esik a pszichológia által „elnyújtott kamaszkor” néven leírt betegségének, másokat kevésbé befolyásol a fiatalkori nagyozolás, és sokkal inkább a veszélyek és igazságtalanságok pontos leírása foglalkoztatja őket. Az ifjúság beszorítása a „felnőtt világba” egy fiatalabb korban pont az ellenkezőjét érné el, mint amit a fiatalok elvárnak, mivel, körülbelül egy guillotine-ra ítélt ember lelkesedésével tekintenek a felnőttkorra. Messze vannak még attól, hogy felnőttkori perspektívákat tanuljanak a szüleiktől, mert vehemensen követelnek egy virtuálisan végtelenre nyújtott nem-felnőttkori állapotot.

Ha sem a „kamaszkor” sem az „ifjú felnőttkor” nem írja le teljesen a fiatal férfiakat és nőket, akik annyira zavarják napjaink amerikai társadalmát, akkor hogyan nevezhetjük őket? Az én válaszom az, hogy mi most épp, egy korábban el nem ismert életszakasz fel-emelkedésének vagyunk a tanúi, egy olyan szakaszénak, ami a kamaszkor és felnőttkor között van. Én azt javaslom, hogy azt az életszakaszt nevezzük a fiatalkor szakaszának, ezzel egy új és leszűkített jelentést adva ennek a tiszteletreméltó, de ugyanakkor homályos kifejezésnek. Mint Hall „kamaszkora”, úgy a „fiatalkor” sem újdonság semmilyen téren, tehát, ha már egyszer definiáltuk ezt az életszakaszt, elkezdhetjük tanulmányozni a történelmi felemelkedését, elhelyezni és beazonosítani az egyéneket, akik már megélték a „fiatalkort” a múltban. Az „újdonság” az, hogy manapság nem csak megzavart vagy kreatív fiatalok kisebbsége lép be ebbe az életszakaszba, hanem milliányi ifjú a világ fejlettebb országaiból.

Ahhoz, hogy megértsük, hogyan alakulhat ki egy új életszakasz megváltozott történelmi körülmények között, pszichológiai fejlődési teóriák sorába kellene beleásnunk magunkat. Ki kell, hogy emeljem, hogy az emberi fejlődés iránya és mértéke – tehát az egyes emberi életciklusok természete – semmilyen formában sincs behatárolva az ember biológiai szükségletei által. Sokkal inkább a pszichológiai fejlődés a biológiai alapelvek összjátékából (beleértve a biológiai érés arányát és fázisait) és a változó családi, társadalmi, oktatási, gazdasági és politikai tényezőkből adódik, amikből a gyerek számára egy mátrix jön létre, amiben fejlődhet. Az emberi fejlődést ennek a mátrixnak a hiánya gátolhatja, ahogy másfajta tényezők meg is változtathatják. Egyes társadalmi és múltbeli tényezők lelassíthatják, visszatárhathatják vagy akár blokkolhatják is a fejlődést, amíg mások stimulálhatják, felgyorsíthatják és ösztönözhetik azt. Tehát az elnyújtott, kiterjesztett fejlődés, beleértve egy új életszakasz létrejöttét, a megváltozott társadalmi, gazdasági és történelmi viszonyok eredménye lehet.

Mint minden életszakasz, a „fiatalkor” is inkább egy átmeneti szakasz, mint valaminek az elérése vagy beteljesülése. Ahhoz, hogy definiálni kezdhezzük a fiatalkort, három kapcsolódó problémán kell túljutni. Először is, le kell tudnunk írni a fő témákat, vagy problémákat, amik ebben az életszakaszban a tudatot, a fejlődést és a viselkedést irányíthatják. De az emberi fejlődés csak nagyon ritkán megy végbe az összes fronton egyszerre; ehelyett úgy kell elképzelnünk a fejlődést, mint szektorok vagy „fejlődési vonalak” sorát, amelyek vagy fázisban vannak a többivel, vagy nem. Tehát le kell tudnunk írni a pontos gondolkodásmódbeli és viselkedési átalakulásokat és változásokat, már amit meg tudunk figyelni a fejlődés néhány szakaszán belül (morális, szexuális, intellektuális, interperszonális, stb.) a fiatalkor alatt. Végül megpróbálhatjuk leírni, hogy mi nem a fiatalság. Ami most következik az egy hozzávetőleges összefoglalása azoknak a motívumoknak és átalakulásoknak, amik alapvetőnek tűnnek a fiatalkor, mint életszakasz definiálásában.

Fő motívumok a fiatalkorban

A központi probléma a feszültség az egyén és a társadalom között. Kamaszkorban a fiatalok elfogadják a társadalom által rájuk ragasztott címkéket, mint hogy ők a lázadók, iskolakerülők, ellenállók, atléták és sikerhajhászok. De a fiatalkorban a viszony a társadalmi címkék és az egyén személyisége között sokkal problémásabb, és a központi problémára helyezi a fókuszot. A középpontba az aktuális vagy lehetséges összetűzések, ellentmondások, a kevés belső megalkuvás (személyiség, értékek, hovatartozás) és a növekvő társadalmi követelések kerülnek. A kamasz még nehézségekbe ütközik, amikor meg kell mondania, hogy kicsoda ő, a fiatalkorúnak már vannak elképzelései és felismeri a konfliktus vagy ellentmondás lehetőségét az éppen kialakuló személyisége és a társadalmi rend között.

Fiatalkorban az a szabály, hogy átható ambivalenciát kell tanúsítanunk önmagunk és a társadalom felé is, a kérdés viszont az, hogy hogyan lehet a kettőt összehangolni. Ez egy gyakori probléma a fiatalkorban. Ez az ambivalencia nem a társadalom elutasítását jelenti, és nem is vezet szükségszerűen politikai aktivizmushoz. Az ambivalencia akár intenzív önelutasítást és komoly erőfeszítéseket is tartalmazhat az egyén átformálására olyan metódusokkal, amik kulturálisan elérhetők bármely történelmi korban: mint a szerzetesség, a meditáció, a pszichoanalízis, az imádkozás, a hallucinogén drogok, a szorgalom, a vallásos gyülekezethez csatlakozás, az önelemzés, és így tovább. A fiatalkorban tehát az egyén először tapasztalja meg a lehetséges és ambivalens konfliktusokat az önálló egyéniség és a társadalmi befolyásoltság között (a személyes hovatartozás fenntartása és a szociális hatékonyság elérése között).

A törekvés, hogy összeegyeztessük és összeszoktassuk ezt a két tényezőt „bevezet” egy új tulajdonságot mind önmagunkkal, mind a világgal szemben. Ezt talán a legjobban a „mindent megvizsgálni” kifejezés mutatja be. A fiatalkorú kapcsolata a társadalmi renddel nem a kamaszkorban a lehangsúlyosabb, jóllehet már több komolyabb beilleszkedési kísérletet is tett a felnőtt világba, ám azokon keresztül a sebezhetőség, az erő és a hovatartozás kérdései még nem rendezettek. A kamaszkori kísérletezés sokkal inkább az egyén definiálásával foglalkozik, mint a fiatalkor tapogatózásai, amik tartósabb elkötelezettségekhez vezetnek. Ez a tesztelgetés, pontosítgatás, kihívó magatartás talán a létező társadalmi rend összes elemére kivetül, néha mérgesen és csalódásra számítva, hűséget tiszteletteljeset keresve, de a gyakran düh és remény együttesen vezérlik.

Az egyénre nézve folyamatos az önpróbálgatás az erő, a gyengeség, a sebezhetőség és a rugalmasság. Vagyunk a tanúi, hogy kérdéseiben, állandó az önellenőrzés azért, hogy az egyén megismerje kapacitásának határait, hogy ellenállhasson, és megtalálja mi az, amit a társadalom kiszípolozna belőle, kiszedne belőle illetve megengedne neki.

A fiatalkor az a jelenet, amikor az ember megváltoztatja az „elhidegülést” és „mindenhatóságot”. A fiatalkori elhidegülés az elzártság, a valóságtól elrugaszkodás, az abszurditás és az elszigeteltség érzését vonja maga után. Ezek az érzések valószínűleg a fiatalkorban a legintenzívebbek. Részben a társadalommal való szembenállásból fakadnak, részben pedig egyszerűen kinőjük őket a pszichológiai fejlődésünk során. A fiatalkor pszichológiájának nagy része ilyen érzésekből áll, úgy megélve, mint az önmagunktól való elidegenedés vagy a valóságvesztés.

A mindenhatóság érzése ennek pont az ellentéte, de kapcsolódik az elhidegüléshez. Ez a teljes szabadság érzése, egy világé, ami tele van lehetőséggel, az az érzés, hogy bármire képesek vagyunk. Lehetnek olyan időszakok, amikor a teljes önátalakulás is elképzelhetőnek tűnik, miközben az egyén teljesen tapasztalatlan. Máskor vagy mások számára

nem az egyéniség az alakítható, hanem úgy érzik, teljesen meg tudnák változtatni valaki más életét, vagy képesek felépíteni egy társadalmat, aminek semmilyen előzménye nincs. A mindenhatóság és a lehetőség érzése a gátlások, értékek és a korlátok levedlésével jelenik meg, de közvetlenül abszurditáshoz, elszigeteltséghez és elhidegüléshez is vezethet.

Másik tulajdonsága a fiataalkornak a szocializálódás megtagadása és az akkulturáció.² Az intenzív, de óvatos tapogatózások révén, a fiataalkor során az egyén elkezd ráébredni a mély hatásokra önmagában és a társadalomban. Néha megpróbálhat kitörni az előírt szerepéből, a kultúrájából, a múltjából, de akár még a saját bőréből is. A fiataalkor az az időszak, amikor a korábbi szocializálódás és akkulturálódás önkritikai vizsgálat alá kerül, és az egyén komoly erőfeszítéseket is tesz azért, hogy feltárja a néha idegennek ható múltat, a társadalmi hovatartozást és a kultúrát. Ismételten, ezek a törekvések változatlanul társadalmi, kulturális, és történelmi kontextusban mennek végbe, a történelmileg elérhető metódusok felhasználásával. A fiataalkor létezése tehát történelmileg ellentmondásos. Habár az egyén megpróbálja elutasítani a múltat, de módszerei a történelemből merítettek, sőt jellemzőek is lehetnek egy adott korszakra.

A fiataalkor során létrejön egy bizonyos fiatalság-specifikus önkép és szerep. Ezek szemben állnak mind a tiszavirág életű kamaszkori lelkesedéssel, mind a felnőttkor alátámasztott elkötelezettségeivel. Ezek hónapokig, évekig, évtizedekig is tarthatnak és elkötelezettségre sarkallják azokat, akik felhasználják őket. Mégis eredendően rövid életűek és a mai fiatal hippik, radikálisok, és meg nem állapodók is tudják, hogy mindenképpen meg fognak öregedni és az öregedés folyamata meg fogja változtatni a helyzetüket. Néhány ilyen kifejezetten fiataalkori szerep fogja meghatározni a későbbi kötelezettségeket, de a többségükre úgy érdemes visszatekinteni, mint kísérletekre, amik elbuktak vagy miután céljuk a társadalom tesztelése volt, és azt elérték és tovább lendítették az egyént.

Egy másik fiataalkori probléma a változásra, átalakulásra és elmozdulásra helyezett hangsúly és ehhez kapcsolódóan a megrekedéstől való félelem. A változás, a kijelölt úton haladás, a belső fejlődés és/vagy egy külső momentum érzésének fenntartása nagyon fontos a fiataalkorúak egészsége szempontjából. A pszichológiai problémák akkor tűnnek a legleterhelőbbnek, amikor gátolják a változást, tehát az ifjúság akkor fejlődik a leggyorsabban, amikor szembekerül a „sehová sem jutás” és a „megrekedés” érzésével. Néha a változás középpontja maga az egyén és a cél az, hogy haladjon. Tehát a fiataalkor során láthatjuk a legmegegőztetőbb, öntudatos, vagy akár dühöngő próbálkozásokat is önmagunk átformálására, s ezért bármilyen vallási, kulturális, terápiás vagy kémiai eszközt képesek vagyunk igénybe venni. Máskor az lehet a cél, hogy létrehozzunk egy mozgalmat a külvilágban, hogy megmozgassunk másokat. Ezekben társadalmi és politikai változásokra való törekvést láthatunk, és észrevehetjük, hogy azokban egy ember akarja megváltani a világot - más életszakaszokban mindez ritkán történik egyéni kezdeményezésre. Megint máskor az lehet a cél, hogy a világon keresztül haladjunk és megfigyelhetünk egy őrjöngő földrajzi fáradhatatlanságot, vad kilengéseket a felsőbb és alsóbb társadalmi osztályokban is, vagy egy késztető pszichológiai vágyat arra, hogy azonosulni tudjunk a végletekkel és a szélsőségekkel is.

A haladásvágy és a megrekedéstől való félelem sokszor része egy fokozott fejlődési tempónak, habár ezt az egyén és az őt körülvevő kultúra is befolyásolhatja. Az élet minden szakaszában, természetesen, általános dolog a változásra való törekvés;

2 Új kulturális közegbe történő beilleszkedés [a szerk.].

szeretnénk szellemesebbek lenni, szebbek lenni, szociálisabbak lenni, gazdagabbak lenni. De a fiatalkorban ezek alárendelődnek a változás iránti vágnak: „hogya az illető alkalmazkodjon a változáshoz”, „ne lógjon ki a sorból”, „menjen tovább”. A változás effajta értékelése nem kell, hogy tudatos legyen. Gyakran csak az ellentéte ütözködik ki, a pánik vagy depresszió, ami azzal jár, hogy úgy érezzük „beszorultunk”, „nem haladunk sehol”, „nem vagyunk képesek változni”. De egyes fiatalkorúak számára a változás önmagában tudatos céllá válik, és a különböző ideológiák és a változási technikák kidolgozása életcéllá is avanszálódhat.

A fiatalkorban, mint ahogy más életszakaszokban is, a haláltól való félelem különös formát ölt. A csecsemő azzal azonosítja, hogy megszűnik az anyai támogatás, felelősség és figyelem, ami számára egyenlő a nem létezéssel, a 4 éves számára testi épség elvesztését jelenti (feldarabolás, megcsonkítás, kasztrálás), a kamaszoknak azt jelenti, hogy az ember szétesik, a semmivé oszlik. A fiatalkorúnak a halál egyenlő a megállással. Néhálynak még az öngyilkosság vagy a pszichózis is kecsgetőbbnek tűnhet, mint a mozgásból való kiesés, és gyakran az öngyilkossági kísérletek is abból erednek, hogy úgy érzik, nem képesek változni, hogy örökre leragadtak egy mozdulatlan jelenben.

A fiatalok felnőttképet gyakran torzíják ezek az érzelmek. A fiatalkorhoz képest a felnőttkor a sokkal lassabb átalakulás kora, mikor, ahogy azt Erik Erikson is megjegyzi: a szülők relatív fejlődési stabilitása lehetővé teszi, hogy támogassák a gyermekeik rohamos növekedését. Ez a felnőttkori lassítás gyakran úgy jelenik meg a fiatalkorúak számára, hogy a szülőkről konkrét, mozdulatlan képük van. Gyakran tudatosan a megrekedéshez hasonlítják a felnőttkort, ezáltal tudat alatt a halállal teszik egyenlővé. Habár az aktuálpolitikából való kiábrándulás gyakori az idősebb generációknál, a felnőttkor = megrekedés (halál) egyenlőség velejárója a fiatalkorúak helyzetének is. A vágy, hogy a fiatalkort a végtelenségig elhúzzák, nem csak abból a felfogásból ered, hogy mik a felnőttkor hátrányai, hanem abból a kevésbé tudatos és kevésbé helyes feltételezésből is, miszerint „felnőni” egyenlő azzal, hogy már nem élünk igazán.

Végül, a fiatalkorúak hajlamosak összefogni más fiatalkorúakkal, fiatalkori ellenkultúrák formájában, amiknek fő tulajdonsága a nagy kulturális távolság a létező társadalmi rendtől - de mindez nem mindig politikai vagy ellenzéki jellegű. Hiba lenne a fiatalkort hozzárendelni bármely társadalmi csoporthoz, szerephez vagy szervezethez. Mégis ez az a kor, amikor a szolidaritás más fiatalkorúakkal nagyon fontos, akár párban akár kis csoportokban vagy formális szervezetek formájában alakul ki. És a dominánsan ebben az életszakaszban lévőkből létrejött csoportok nem csupán a fejlődés különböző szakaszait és a fiatalkor problémáit reprezentálják, hanem az adott történelmi korszak sajátosságait is. A legtöbbször tradicionálisan „fiatalkori kultúrának” nevezik ezt, itt én kamaszkori kultúrának hívom. Vannak köztük olyan szerveződések is, amik ténylegesen az ifjúság érdekeit akarják szolgálni. Folyamatosan nő azok száma, akik belépnek ebbe az életszakaszba, ahogy az ellenkultúrák sokszínűsége és társadalmi szerepe is.

Ez a tömörített összefoglaló a fiatalkori motívumokból csupán sematikus és értelmező jellegű. Rengeteg szükséges tulajdonság és definíció kimaradt, ami egy teljesebb tárgyalásnak a része lenne és azért, hogy még vázlatosabb legyen, például meg sincsen említve, miként viselkedik a csecsemő, a gyerek, a kamasz és a fiatalkorú ténylegesen a való életben. Talán a legfontosabb mégis az, hogy a vizsgálódásom nagyban értelmező jellegű és kiemeli azokat a pontokat és motívumokat, amik a változatos ténykedések és érzelmek alatt lapulnak meg: a problémákat és feszültséget, ami gyakran összeköti a lehárgoló tapasztalatokat az igazi étellel. A motívumok, problémák és konfliktusok,

amikről itt szó volt, csak nagyon ritkán tudatosak, valószínűleg ha azok lennének, akkor egy komolyan félresikerült ideológiát képviselnének. Különböző egyének különböző intenzitással tapasztalják meg ezeket a dolgokat. Ami valaki számára központi problémának számít, az másnak talán egyáltalán nem is fontos. Ezeket az észrevételeket tehát egy olyan összefoglaló első kísérletének tekinthetjük, ami a felszín alatt rejlő problémákkal foglalkozik, és ideáltípusok mentén mutatja be a fiatalkort.

A fiatalkor átalakulása

Egy második mód a fiatalkor definiálására az, hogy megpróbáljuk felderíteni a különböző pszichológiai és interperszonális átalakulásokat, amik végbemehetnek ebben a szakaszban. Ismételten, csak az ifjúkori fejlődésre összpontosító vázlatot lehet itt összeállítani. Kicsit önkényesen meg fogok különböztetni bizonyos fejlődési helyzeteket az élet különböző területein. Ami megváltozik egy helyzetben, az valószínűleg beavatkozik a többi fejlődésébe is.

Mikor kiemelem az egyén-társadalom kapcsolatot, mint központi problémát, azt szeretném kiemelni, hogy ez a változás egy potenciális területe. A késői kamasz még épp csak elkezd megkérdőjelezni a társadalmi kategorizálását, épp csak elkezd összehasonlítani a fejlődő énjét a kultúrája által kínált lehetőségekkel és a környezet által kínált kísértésekkel. A kamaszok megszenvednek az egyenjogúságért a külső családi nyomás és a belső, családtól való függőség miatt is. Mindez mindenféle formában előjöhethet, így például a konfliktus áthelyeződhet másfajta „hatalmi kontextusba”. De a kamaszkorban a konfliktusok „igazi” középpontjában a család és annak minden velejárója áll. A fiatalkorban ez a fókusz megváltozik, a család sokkal paradigmatisabbá válik a társadalomnál. Valamivel nagyobb egyenrangúságot eddigre már sikerül kivívni. A feszültség az egyén és a társadalom között továbbra is fennáll és mindkettő ambivalens vizsgálgatásával ez lesz a fő fejlődési „munka” és a változás tárgya is. Ezen a munkán keresztül a fiatalok sokszor szintézisre jutnak, hogy ők is és a társadalom is egy önálló, saját valóság: bizonyos fokú függőség és egy bizonyos szétválasztottság egyaránt erősen indokolt mind a társadalom, mind az egyén részéről.

Nincs ideillő kifejezés arra, hogy leírjuk ezt a feszültséget egyén és társadalom között, de C. G. Jung ötlete az „egyéniességről” egészen közel jár ehhez. Jung szerint az egyéniesedett ember olyan, aki tudatosítja és el tudja fogadni a társadalmi valóságot akár egyetért vele, akár nem. Mindezt anélkül tudja véghezvinni, hogy önmagát leterhelné vele. Még akkor is meg tudja őrizni a nyugalma, amikor le van kötve a társadalmi szerepével és színjátékával, mégis teljesen különálló tagja tud maradni a társadalomnak. Tehát az egyén-társadalom feszültség alóli „feloldás” semmiképp sem vonja maga után a társadalomhoz való igazodást, nagyon kismértékű a „kiszolgáltatottság”, nem úgy, ahogy azt a fiatalkorúak látják. Épp ellenkezőleg, hiszen az egyéniesedés olyan pszichológiai folyamatra utal, ahol az egyén és a társadalom belsőleg van elválasztva. Az igazi konfliktus férfiak, nők és a társadalmuk között megmarad, sőt még intenzívebbé is válhat.

Az egyéniesedés folyamata világosabbá válik, ha végigvesszük a fiatalkor sajátos veszélyeit, amit legkönnyebben úgy jellemezhetünk, mint önmagunktól és a társadalomtól való elidegenedést. Ha az önmagunktól való elidegenedés extrém mértékeket ölt, könnyen előfordulhat, hogy bekerülünk a „mókuskerékbe” és „kiüresedünk.” Ebben az esetben a társadalom lesz elfogadott, de az egyén teljesen elutasítottá válik. Amikor valaki a társadalomtól idegenedik el, akkor nem megtagadja, hanem ignorálja és

kizárja azt. Ennek az eredménye pedig egyfajta önmarcangolás, erőltetett magány és szubjektivitás, amiben csak az egyén maga és annak kiterjesztése számít létezőnek, minden más pedig mellékes. Itt az egyén integritása a társadalmi valóság elvesztésébe és a társadalmi haszontalanságába került. Mindkét fajta elidegenedés gyakran előfordul, gyakran hosszabb periódusokban is. Akiknek a további fejlődése le van blokkolva azoknak ez a szakasz fog alapul szolgálni az élet megtapasztalásához: önelidegenedés önmagunk reklámozásához és társadalmi elidegenedés az örökös elutasítás miatt. Erikson elmélete alapján le lehet írni a központi fejlődési lehetőségeket az egyéniesedés és az elidegenedés terén is.

A szexuális fejlődés fontos állomásokon megy keresztül a fiatalkor során. A modern nyugati társadalmakban, ahogy sok másikkban is, a valós szexuális kapcsolat megkezdése a középosztálybeli kamaszok számára egészen a tízes éveik végére, korai húszas éveik elejére toldódik. Az átlagos életkor, amikor az első közösülés megtörténik, az amerikai főiskolás férfiak körében 20 év, a nők körében 21 év körül van. Annak ellenére, hogy a kamaszkorban hatalmas szerepe van a szexualitásnak és a szexuális fejlődésnek, az első szexuális közösülés csak fiatalkorban történik meg. Ekkor a maszturbációt és a szexuális fantáziálgatást felváltja az interperszonális szexuális magatartás, beleértve a szexuális vágyat és intimitást egy valós ember felé. Ahogy a valódi emberekkel kapcsolatban mutatott szexuális magatartás elkezdődik, megfigyelhető a csökevényes félelmek és tiltások egy újabb, ebben az esetben magatartásbeli átdolgozása, amelyek eredete a korai gyerekkorban leledzik – egészen pontosan a szexuális kisebbségek ödipális érzéseinek és a hozzánk közel állókkal létesített szexuális viszony ödipális tilalmának az átdolgozásáról van szó. A fiatalkor alatt, amikor ezek a félelmek és tiltások feldolgozásra kerülnek, a nemi kapacitás növekszik, vagyis kölcsönösen kielégítő szexuális kapcsolatot akarunk teremteni valakivel, akit szeretünk.

A nemi kapacitás megjelenése szorosan kapcsolódik egy sokkal általánosabb dologhoz, az interperszonális fejlődéséhez. Úgy fogom nevezni, hogy a váltás személyazonosság és kölcsönösség között. Ez a fejlődés a kamaszkorban kezdődik és a fiatalkoron át is tart, hozzátartozik a kora kamaszkori kitarulkozás és a világ két részre osztottsága: 1. én és azok, akik hasonlítanak hozzám (lehetséges lelki társak, egyenlők és azok a feltételezhetően létező embereket, akik „mindent megértenek”); 2. mindenki más. Ez az elmélet arra következtet, hogy olyanokkal létesítünk szoros kapcsolatot, akik hasonlóak hozzánk.

Az egyenlőség fázisa viszont teret nyit a kiegészítő jelleg nevű fázisnak, amiben az egyén közel tudja magát érezni a tőle különbözőkhöz is, azért képes értékelni őket, mert más-milyenek. Végül, a kiegészítő jelleg fázis átengedi a helyet a kölcsönösség fázisának, amiben az egyéniség, egyenlőség, kiegészítés el van nyomva és minden hangsúly a másik félre helyeződik. A kölcsönösség fázisa azt mutatja be, hogy milyen részletességig vizsgáljuk meg a másik felet, mik a hasonlóságok, mik a különbségek és miért egyediek. Csak a kölcsönösség fázisában tudja az egyén különválasztani az embereket, mint önálló entitásokat és így is utalni rájuk. Csak ebben a fázisban kap egy ember egyedisége és egyénisége nagy hangsúlyt.

Az időséssel való kapcsolat is megváltozhat a fiatalkor során. A kamaszkor végére a hősi tisztelet vagy az utálat utat nyit egy olyan hozzáállásnak, ami szelektálja a versengést és az elutasítást a tisztelt vagy nem kedvelt idősebb személyek irányába. A fiatalkor során újfajta kapcsolatok alakulhatnak ki az időséssel: pszichológiai, gyakornoki, vagy bonyolultabb kapcsolat, mentori, szponzori kapcsolat és végül egyenrangúság. Anélkül, hogy

leírnánk egy ilyen fejlődés alszakaszait, vehetjük az egészet egyben. Az ember sokkal valóságosabbá és háromdimenzióssá válik, míg a fiatalabb személyisége nagyra becsült és „jövőhagyott” az idősebb által. A szponzor például az, aki támogatja és jövőhagyja a fiatalkort anélkül, hogy pontosítaná az „árat” az imitálás, a versengés vagy éppen a hála jegyében.

A fiatalkor időszaka alatt továbbra is végbemennek olyan jól észlelhető változások, amelyek a szülőkhöz köthetők.

A kamaszok már általában egyre inkább képesek észrevenni, hogy bizony a szüleik is követnek el hibákat. A gyermeki imádat, amely szülőt a hősként tüntette fel, erre a korra átalakul és egy összetettebb, negatívabb szemlélpont veszi át a helyét. Ez az első olyan időszak ugyanis, amikor észreveszik, hogy a szüleik ugyanolyan hús-vér emberek, mint ők maguk, hogy saját akaratuk révén sorsukat ők is képesek alakítani. Hasonlóképpen, csak a fiatalkorban kérdőjeleződnek meg a családi szokások, tradíciók, a családi végzet és sors, a családi kultúra kérdései, mellyel egy időben a családi ellenérzés egyre jelentősebbé válik. Fiatalkorban válik aktuálissá az a kérdés, hogy a szüleink nyomdokaiba lépünk-e és hogyha igen, milyen mértékben. Néhányan megtapasztalják azt, amit Ernst Prelinger úgy hív, hogy „teleszkóp effektus”. A gyerek a szülő útját járja be, éppúgy, mint ha annak lehetőségeit tesztelné és a határait feszegetné. Teszi ezt annak érdekében, hogy megtapasztalja ő maga is ezt az életstílust, és ha nem tetszik neki, megszabaduljon tőle egyszer és mindenkorra. Akárhogyan is, a korszak végére megtanulják, hogy úgy tekintsenek mind saját magukra, mind a szüleikre, mint 3 dimenziós személyekre. Az együttérzés és megértés amellyel immár a világra tekintenek, hozzásegíti őket ahhoz, hogy kevésbé érezzék magukat fenyegetve a bukás gondolatától, hiszen ha nem elégedettek sorsukkal, megváltoztathatják.

Amikor a fiatalkori affektív és interperszonális változásokat kezdjük taglalni, először is azt láttatom, amelynél a fejlődési megközelítéseink egyelőre a legpontatlanabbak és leginkább kísérleti jellegűek. A kognitívabb témákhoz érve, már biztosabb talaj van a talpunk alatt. Lawrence Kohlberg munkája a morális fejlődésről, különösen egy magasabb szintű morális fejlettség eléréséről szól, valamint arról közöl paradigmatis leírást, hogy milyen változások mennek végbe a fiatalkor időszakában, ha végbe mennek egyáltalán (lásd: „Idealists: the perils of principle” 255-256. oldal).

Kohlberg kutatása szerint, a kortárs amerikai, legyen az fiatal vagy idős, nem haladja meg a hagyományosan elvárt morális tudatosságot. De akik igen, azok nagy valószínűséggel a művelt, fiatal generációhoz tartoznak. Ezek a fiatal férfiak és nők olyan elveket hoznak létre, amelyek végül ahhoz vezetnek, hogy megkérdőjelezzék a jelenleg is létező morális és társadalmi rendet. Kohlberg állítása szerint, amennyiben ez bekövetkezik, a legmagasabb szintű morális öntudatot a 20-as éveink során érjük el. Ez a fajta morális fejlődés tehát összeegyeztethető a fiatalkorral, csakúgy, mint ahogyan a morális „regresszió” is velejárója ennek az életszakasznak. Itt világossá válik, hogy a fejlődési szakaszok közti különbségtévesztésre az önkényesség jellemző és, hogy az egyénnek lehetősége van megtapasztalni a feszültséget egyén és társadalom közt azáltal, hogy elkezd megkérdőjelezni a hagyományosnak tartott morális ítéletek egyértelműségét. Az esetben, ha az egyén nem kezdett el ilyesfajta vizsgálódásokat, kétséges, hogy egyáltalán fiatalkorú felnőttnek nevezhetjük-e.

A fejlődés egyetlen másik dimenziójában sem találunk ennyire bonyolult, pontos és meggyőző leírást arról a „fejlődési ívről”, ami a fiatalkort jellemzi. Az intellektuális fejlődés területén ellenben, William Perry már adott egy felülmúlhatatlan leírást a

szakaszokról, amin a főiskolás diákok keresztülmehetnek. Perry munkája kiemeli a bonyolult átmenetet az ismeretelméleti kettősség, a sokféleségtudat és a viszonylagosság tudatosítása között. A viszonylagosság tudata utat enged egy sokkal inkább „alapvető” igazságérzetnek, amely abban az állapotban tetőzik, amit Perry úgy nevez, hogy „elhivatottság a relativitás iránt.” Eszerint fiatalkorban vágyunk arra, hogy többet lássunk a dolgokban annál, minthogy az igaz vagy hamis, helyes vagy helytelen, jó vagy rossz. Szeretnénk egy bonyolultabb és árnyaltabb képet, amely korunk előrehaladtával alakítja céljainkat egy olyan világban, amely ismeretelméletileg még mindig relativisztikus. Ismételten hangsúlyozom, hogy az intellektuális fejlődés csak elemzési szempontból választható el más szféráktól, így például a morális, az egyéni-társadalmi, az interperszonális dimenziótól, hogy csak hármat említsünk.

Jean Piaget, a kognitív fejlődésről szóló művében hangsúlyozza a konkrét és a formális műveleti szakasz közti átmenet jelentőségét, amely a nyugaton élő középosztálybeli gyerekek körében kb. a pubertáskor idején jelentkezik. Piaget számára a formális műveleti szakasz (amelynek során a konkrét valós világ egy részhalmazává válik az elképzelt lehetőségek világának) a legmagasabb kognitív szakasz, ami elérhető. Ezzel szemben néhány fiatalkorú esetében további szakaszok is megjelenhetnek, amelyek azonban nem értelmezhetők a formális műveleti szakasz elvével. Jerome Bruner szerint a formális műveleti gondolkodás szakaszán túl létezik a „gondolkodáson való gondolkodás” szakasza. A gondolkodásról való gondolkodás képessége a tudat egy új szintjét foglalja magában: a tudat tudatossága, a gondolatiság gondolata és a jelenésszerű „én” eltávolodása a tudat tartalmától. Ez az eltávolodás a jelenésszerű egótól a fiatalkor során lehetővé teszi az ezt a jelenésszerűséget felhasználó játékokat, intellektuális trükköket és olyanfajta kreativitást, ami a kamaszkorban csaknem lehetetlen. Ez kognitív alátámasztást ad rengeteg tulajdonságnak és a fiatalkori életszakaszra jellemző sajátos zavaroknak, például a belső folyamatokra való túlzott odafigyelésnek, ami által képes úgy tekinteni a tudatra, mint egy olyasvalamire, amit lehet vezérelni és változtatni, és a jelenésszerű egó ijesztő eltűnésére a tudat tudatosságának végtelen visszafejlődése során.

Bár kiemeltük, hogy ezek az elemzési szempontból jól elkülöníthető fejlődési „vonalak” léteznek, mégis látnunk kell, hogy ezek az egyén tapasztalataihoz szorosan kötődnek. Azt is nagyon fontos megjegyezni, hogy sohasem kapcsolhatóak egymáshoz teljesen. Ha tökéletesen pontosan meg tudnánk állapítani és fel tudnánk címkézni egy bizonyos, a fiatalkorra jellemző szintet mindegyik fejlődési vonal határain belül, arra a következtetésre jutnánk, hogy néhányan „fiatalkorúak voltak” minden vonalon egyidejűleg. Azonban általában az emberi fejlődés egyenetlenül halad előre, bizonyos szakaszokon késleltetésekkel, másikkal pedig „sietséggel”. Előfordulhat, hogy egy fiatal hölgy kamaszkori szinten áll a szüleivel való kapcsolatát illetően, mégis egy sokkal érettebb szinten áll a morális fejlődés tekintetében. Ugyanígy, egy fiatal férfi átlagon felüli viszonzási képességet tanúsít a vele egyenrangúak irányába és mégis szenved, hogy megértse a relativizmus rejtélyeit. Ha bármely személy analizálását különféle fajlagos dimenziók alapján végezzük, azt fogja mutatni, hogy egyszerre vannak kamaszkori, fiatalkori és felnőtt tulajdonságai is. Itt a fiatalkor egy ideális típusként, modellként van bemutatva. Ez ugyan talán segít megérteni mindazt, amit a csoport tagjai ténylegesen megtapasztalnak, mégsem lehet azonban pontosan leírni vagy teljes valójában megragadni azt.

Mi az, ami nem a fiatalkor része

Az utolsó módszer arra, hogy világossá tegyük mit jelent a fiatalkor, mint életszakasz az, hogy bemutassuk, hogy mi nem tartozik hozzá. Ami biztos, hogy a fiatalkor nem a fejlődés vége. Bemutattam azt a tévhitet, miszerint ez a fejlődés vége: a fiatalkor után már csak megrekedés, elutasítás kizárás és halál van. Ez egy történetesen fiatalkori nézőpontja a fejlődésnek, ami arra enged következtetni, hogy a fejlődési szakaszokat nem lehet megérteni, ha még nem tapasztaltuk meg őket. Valójában a fiatalkor csak egy bevezető a további átalakuláshoz, ami bekövetkezhet (vagy nem) egy későbbi életszakaszban. Ezek nagy része olyan problémák köré sorakozik fel, mint a munkához vagy más generációkhoz való kapcsolat. A fiatalkorban a hivatás kérdése alapvető, de a munka problémája – a produktivitásról, kreativitásról való gondolkodás, és a produktivitás sokkal általánosabb értelmezése, amit Erikson alkotásnak hív – csak a felnőttkorban jön el. Az egyenrangúakkal való kölcsönösségnek, és az időséssel való egyenrangúságnak a fiatalkori megközelítése további felnőttkori interperszonális fejlődéshez vezethet, aminek az lehet az eredménye, hogy az egyén képes lesz elfogadni, hogy másoktól is függ, pont, mint a gyerek-szülő kapcsolatban. A későbbi életszakaszokban a generációk közti kapcsolat megfordul, a fiatalabb érez felelősséget az idősebb iránt. Mint mindegyik másik életszakasz a fiatalkor is átmeneti. Habár néhány fejlődési vonal, mint például a morálisfejlődés, „befejeződik” a fiatalkor alatt, a legtöbb folytatódik a felnőttkorban.

Az sem helyes, ha a fiatalkort össze szeretnénk vetni bármilyen szociális csoporttal, szereppel, osztállyal, szervezettel vagy társadalmi pozícióval. A fiatalkor egy pszichológiai szakasz, s akik épp megélik azt, nem feltétlenül alkotnak felismerhető csoportokat és a szociális helyzetük sem minden esetben közös. Nem mindegyik főiskolás diák tart ebben az életszakaszban, például néhány diák pszichológiailag már felnőtt, mások fiatal felnőttek tulajdonképpen gyakornokai a jelenlegi társadalomnak. Tehát a fiatalkort, mint életszakaszt sem lehet összevetni osztályokkal, nemzetekkel, vagy más társadalmi csoportosítással. A jólét és az oktatás kiutat biztosít a gazdasági életből és intellektuálisan is stimulál, ami elősegítheti a fiatalkor átalakulását. De vannak szegény és tanulatlan férfiak és nők, Abraham Lincoln-tól Malcolm X-ig, akiknek volt fiatalkoruk és vannak olyanok, akik gazdagok és műveltek, mégis a kamaszkorból egyből a felnőttkorba léptek. Habár, a fiatalkor megtapasztalása valószínűleg csak a fejlettebb országokban lehetséges, van néhány tényező, ami arra enged következtetni, hogy a fiatalkor a kevésbé fejlett országokban is megjelenhet, ahol a fiatalkori problémák és változások más kulturális keretek közé vannak szorítva.

Az ifjúságot nem szabad, hogy a status quo vagy a diákok szélsőségessége határozza meg. Aki már be kategorizálta magát embergyűlölő vagy lázadóként, az már túl van a fiatalkori próbálgatáson, és van egy bizonyos „felnőtti” elkötelezettsége egy, a társadalommal szembenálló pozícióban. Tehát, ami meghatározza a fiatalkort az nem a jelenlegi „rendszer” gyökeres elutasítása, hanem egy ambivalens feszültség az egyén és a társadalom között. Ez a feszültség olyan formában is megjelenhet, hogy az egyén meg akarja újítani magát, ami a status quo elfogadásából fakadhat, és együtt jár a saját inadekvát érzéssel, hogy ő ellenzi ezt. A fiatalkorban a kapcsolat az egyén és társadalom között problémás, de a társadalom elutasítása nem egy kifejezetten fiatalkori tulajdonság.

A fiatalkor természetesen egy korosztálynak sem feleltethető meg. A gyakorlatban azok a fiatal amerikaiak, akik belépnek ebbe az életszakaszba 18 és 30 éves koruk között vannak. De ez csak egy kis szakasza az életnek. A fiatalkor, mint fejlődési szakasz kiemelkedő, de nem kötelező vagy általános érvényű. Ha Kohlberg tanulmányát vesszük

a morális érvelés továbbfejlődéséről, mint egy hozzávetőleges mutató a fiatalkor „incidenséhez”, akkor láthatjuk, hogy a középosztálybeli (főiskolai végzettségű) férfiak kevesebb, mint 40 százaléka és a munkásosztálybeliek még kisebb aránya érte el ezt a konvencionális szintet 24 éves korára. Tehát a „fiatalkorúak” kisebbséget képeznek a korosztályukban. De azok fogják meghatározni a társadalom róluk alkotott képét, akik ebben az életszakaszban vannak.

A rajongók és romantikusok a virtus, a moralitás és a mentális egészség alapján azonosítják be a fiatalkort. De aki így tesz, az elsiklik a fiatalkori rosszindulat, immoralitás és pszichopatológia lehetősége felett. Az emberi fejlődés minden szakaszában vannak erkölcstelenségek és gyengeségek és ez alól a fiatalkor sem kivétel. A fiatalkor az a szakasz, amikor a lehetséges fanatizmus és fantáziálás, örült cselekvések, önmarcangolás, és különös arrogancia minden téren előfordulhat. Továbbá az, hogy a fiatalkor pszichológiai változás időszaka, azt jelenti, hogy ez az időszak a múlt folyamatos összegzésének, rekonstruálásának és átdolgozásának szakasza is egyúttal. Ez az átdolgozás csak ritkán fordul elő a múltba való visszatekintés nélkül, amikor is az eltemetett dolgok újra felélednek, és ugyanúgy átéljük őket, mint a jelent és reméljük, hogy sikerült rajtuk változtatni valamit. A legtöbb fiatalkori átalakulás rövid vagy hosszú visszaemlékezéseken keresztül megy végbe, ami akármilyen pozitív is, feloldásra kerül és a fiatalkori pszichopatológia részeként él tovább. A sajátos kényszeredettség és a fiatalkor belső szakaszai: az önkényesség eufóriája és az elidegenedés lehangoltsága, a tudat tudatosítása és a folyamatos késztetés, hogy haladjunk, valamint a leragadástól való félelem: mindezek olyan fiatalkori „kórt” hozhatnak létre, amelynek különleges fertőzőképessége és ellenállása van. Egy bizonyos értelemben, azok, akik élvezhetik a fiatalkor luxusát „fejlettebbeknek” nevezhetők, mint azok, akiknek erre nincs lehetőségük, vagy nem akarnak élni vele. De egyetlen életszakaszt, fejlettségi szintet sem szabadna összeegyeztetni az egészséggel és virtussal.

Végül, a fiatalkor nem egyenlő a fiatalkor kiváltó okainak alkalmazásával, a fiatalkor divatjaival, szlengjével vagy pózának felvételével. Különösen napjainkban, amikor a fiatalkori viselkedést olyan ambivalens érdeklődéssel figyelik, hogy az a felnőttek számára kulturális repertoárrá vált. Ebből kifolyólag létrejövőben van az ál-fiatalkor: korakamaszok, kamaszok, és frusztrált felnőttek, akik fiatalkorúnak tettetik magukat, felveszik a fiatalkori jellemzőket és elfedik a problémáikat (gyakran saját maguk elől is) fiatalkori zsargonnal. Rengeteg mai kamasz, főiskolás vagy gimnazista korú rendkívül kényelmesnek találja, hogy a szüleivel való vitáit áthelyezze egy ál-fiatal kontextusba, mondván, hogy a szülők igazságtalanok, elnyomják őket és képmutatóak. Sok felnőtt viszont képtelen elfogadni a korát, ezért felveszik az ál-fiatalkor jellemzőit, hogy kifejezzék a felnőttkortól való elhatárolódásukat.

Hogy különbséget tegyünk a fél-fiatalkor és az „igazi” között, egy trükkös, hajszálnyi és jelentéktelen tényrt kell felfedeznünk. Ahogy korábban is kiemelttem, a fiatalkor fogalma idealizált, csak egy kivonat a rengeteg tapasztalatból. Továbbá, az emberi fejlődés egyenetlenségét és azt a tényt tekintve, hogy a korábbi fejlődési szakaszok átnyúlhatnak a következő életszakaszokba is, senki nem lehet kizárólag az élet egyetlen fejlődési és viselkedési szakaszában. Egy probléma sem lehet tökéletesen „feloldva”, egy problémán sosem „jutunk túl” teljesen. Egy fiatalkorúnak lehetnek el nem múló, gyerekes szokásai, ki nem nőtt kamaszkori tulajdonságai és felnőttkori jellemzői is. A kamaszkori motívumok többnyire elmúltak, de a felnőttkori gondokon még nincs hangsúly. Ilyenek azok az emberek, akiket „fiatalkorúaknak” nevezünk.

A fiatalokor következményei

Vázlatosan összeszedtem (a részletekbe nem bocsátkozva) a hozzávetőleges körvonalait egy olyan éleltszakasznak, ami véleményem szerint meghatározza fiatal nők és férfiak egy növekvő, bár még mindig kis létszámú csoportját. Habár kőbevésetnek tűnhet, a vázlat még kezdetleges és kétségtőlül javításra fog szorulni a téma további tanulmányozása után. Mégis egy pillanat erejéig tegyük fel, hogy nem léteznek azok a korlátok, amelyek közé ez az összefoglaló szorítkozott, és a serdülőkor utáni szakasz tényleg egy önálló állomást érdemel az ember életében. Vajon mik lehetnek ebben az esetben a fiatalok felbukkanásának következményei?

A legtöbb amerikai számára a fő aggodalom, amit a fiatalok okoz az, hogy szerintük ez véget vetne a társadalmi stabilitásnak és a történelmi folytonosságnak. Minden múltbeli és jelenlegi társadalomban ugyanis (beleértve a sajátunkat is) a nők és férfiak nagy többsége (Kohlberg elnevezésével élve) morális szempontból „konvencionálisnak”, illetve (Perry kifejezéseit használva) intellektuális szempontból „dualisztikusnak” mondható. Az ilyen férfiak és nők szinte kérdés nélkül elfogadják társadalmuk létező morális szokásait, éppúgy, ahogyan jóváhagyják annak hagyományos kulturális nézeteit. Vitathatatlan, hogy a kulturális folytonosság és a szociális stabilitás is a társadalmat alkotó férfiak és nők morális és ismeretelméleti beleegyezésén, és ezen nézeteik következő generációhoz való biztonságos továbbadásán alapult.

Akkor vajon mit jelentene számunkra, ha elkezdenénk poszt-konvencionális, nem dualista és poszt-relativista fiatalokúak millióját kitermelni? Mi történne akkor, ha fiatalok milliói jutnának el arra a pontra, hogy „saját elképzeléseik vannak” az értékekről, idealizált társadalmi és filozófiai kérdésekben, s mindezt úgy, hogy közben elutasítják a tradicionális, megszokott válaszokat? Vajon fenyegetné ez a társadalom rendjét?

Manapság úgy tűnik, hogy a fiatalok egyre kellemetlenebbnek, vagy még annál is rosszabbnak vannak ítélve a társadalmi rend által, amibe még nem tudtak teljesen beilleszkedni. Valóban, rengeteg a stressz a korunkbeli amerikai társadalomban, amely az ebben az éleltszakaszban lévőktől ered. Az egyik ilyen aspektusa a problémának a jelentős polarizáció. A társadalom pszichológiai szempontok mentén két részre oszlódott a konvencionálisok és a poszt-konvencionálisok között, másképpen megfogalmazva azok között, akiknek nem volt fiatal felnőttkora és azok között, akinek van. A többség válasza erre a problémára egyértelműnek tűnik: már most is elég „fiatalokú” van a társadalmunkban és a fiatalokot, mint fejlődési szakaszt ki kell törölni.

Talán ennél azonban egy mérsékeltebb válasz is létezik. Lehetséges, hogy észre kellene vennünk annak a fontosságát, hogy szükség van néhány poszt-konvencionális egyénre (olyanokra, mint Szókratész, Krisztus, Luther vagy Gandhi, hogy ellássák a társadalmat új ötletekkel és morális inspirációval), de mindenképpen egy felső határt kell szabni a poszt-konvencionálisnak, a fiatalokkal sebzett felnőtteknek, amit még a társadalmunk elbírhát. Ha a szociális stabilitás emberi tétlenséget követel – vagy válasz nélküli elfogadását minden szociális, kulturális és politikai normának – talán nem kellene támogatnunk a „fiatalokot mint éleltszakaszt”, csak egy nagyon kicsi kisebbségben.

Egy harmadik lehetséges válasz a problémára, amely felé én is személy szerint hajlok, sokkal radikálisabbnak tűnik. Arra az érvelésre, hogy a társadalmi stabilitást és kulturális folytonosságot tönkreteszi a fiatalok, azt lehet mondani, hogy már így is rengeteg instabilitás és hatalmas kulturális töredezettség van a világban, ami meg is határozza azt. A régebbi fajta stabilitások és folytonosságok már kivesztek a posztindusztriális korban. Manapság lehetetlen visszatérni egy letűnt korhoz, ahol a masszív emberi tétlenség

garantálta a társadalmi stabilitást (már ha egyáltalán volt ilyen korszak). Az ilyesfajta szokások ideje már leáldozott. Az egyetlen remény az, ha megtanulunk nélküle élni. Ahhoz, hogy erre módot találjunk, talán vissza kell lépnünk bizonyos szocialista gondolatokhoz, amik a szociális szerveződés új formáit találták fel a „fejlettebb” férfiak és nők számára. Nem szeretném, ha a fejlődésről alkotott nézeteimet a forradalmi szocializmussal vagy anarchizmussal, vagy még inkább az eszmei ember eredendő jóságába vetett rousseau-i hittel azonosítanák. De ha van bármi is abban a feltevésben, hogy a különböző történelmi hátterek megváltoztathatják az emberi élet természetét, akkor a különböző fejlettségi szintű emberek különböző társadalmi berendezkedésben is képesek lehetnek élni. Ez egyrészt azt jelenti, hogy nem csupán eldobjuk az intézményi béklyókat, ahogy azt néhány szocialista és anarchista gondolkodó is elképzelte. Ez automatikusan nem változtatná meg az ember természetét, azonban más területeken jövedelmező lehetne. Egy „új ember” nem jöhet létre kizárólag intézményes változások alapján, habár az intézményes változások hosszútávon befolyásolhatják a folyamatos fejlődés lehetőségét azáltal, hogy megváltoztatják a mátrixot, amelyben a fejlődés végbeme gy.

Másrészt, férfiak és nők, akik magasabb fejlődési szintet értek el, másfajta szövetkezési formákra és együttműködésre is képesek lehetnek, mint azok, akik alacsonyabb szinten vannak. A relativizmus például nem csak szkepticizmushoz, hanem a mások nézőpontjait illető toleranciához, valamint valószínűleg a morális önbeigazolás csökkenéséhez is vezet. A saját alapelvek fázisának elérése a morális fejlődés során nem segít az egyénnek abban, hogy elkerülje a rendbe való beilleszkedést és, hogy engedelmeskedni kelljen a törvényeknek. Férfiak és nők, akik interperszonális kölcsönösségre törekcszenek nem rosszabb állampolgárok, épp ellenkezőleg, az, hogy másokra, mint egyedi személyekre tudnak tekinteni, épp hogy jobbá teheti őket. Példák hosszú sorát tudnánk felsorakoztatni, de a lényeg egyértelmű: magasabb szintű fejlődés, beleértve „új” életszakaszok feltűnését is, újfajta emberi együttműködést és társadalmi szerveződést hozhat létre.

Igaz lehet, hogy a múltbéli társadalmak a polgárok nagy részének megkérdőjelezhetetlen tétlenségére épültek. Ez a tétlenség adhatta azt a pszichológiai ballasztot, ami megelőzte, hogy a legtöbb lázadás többet érjen el, minthogy a régi rendszert új külsőben visszahozza. De ez nem feltétlenül lesz mindig így. Ha újabb fejlődési szakaszok jönnek létre, ami az egyre növekvő számú kisebbségeiket egy autonóm, a társadalommal szemben lévő pozícióba helyezi, az eredmény nem feltétlenül anarchia vagy szociális káosz kell, hogy legyen. Az eredmény egy újfajta társadalmi szerveződés is lehet, amit nem a status quo beletörődő elfogadása vezérel, hanem gondos és öntudatos lojalitás és összetartás. De az, hogy ezek az új formák létrejöhetnek-e nem csak azokon a pszichológiai tényezőkön múlik, amiket bemutattam, hanem sokkal inkább a politikai, társadalmi és nemzetközi körülményeken.

Fordította: Kölcsey Attila

Albert K. Cohen

A szubkultúrák általános elmélete*

Bevezetés

Az itt következő tanulmány tárgya általánosságban a szubkultúrák, az a kérdés, hogy hogyan keletkeznek és mi az éltető elemük. Meghatározott esemény vagy jelenség mindennemű magyarázata feltételez valamely alapul szolgáló elméletet, általános szabályok gyűjteményét vagy modellt, amellyel feltételezésünk szerint, valamennyi azonos kategóriájú eseménynek vagy jelenségnek egyeznie kell. Vajon „magyarázaton” nem annak demonstrálását értjük-e, hogy a megmagyarázandó dolog különleges esete annak, ami az ilyesféle általános szabályok gyűjteményét adja. Amennyiben az idézett általános elmélet nem „illik rá” az azonos kategóriájú egyéb jelenségekre, annyiban a magyarázat nem tekinthető kielégítőnek. Ha tehát az árszínvonal némely változása, úgy tűnik, összhangban áll a kereslet-kínálat törvényével, de az árszínvonal más változásai ettől eltérnek, akkor a törvényt elégtelennek ítéljük, és egyetlen változást sem magyarázunk ezzel a törvénnyel.

Helyénvaló tehát, hogy noha némileg vázlatosan, de határozottan kifejtsük a szubkultúrákra vonatkozó általános elméletet, amely a bűnözői szubkultúra magyarázatára szolgáló kísérletünk alapja. Ha a magyarázat helytálló, akkor az általános elméletnek kulcsként kell szolgálnia más szubkultúrák megértéséhez is. Amennyiben azonban az általános elmélet nem illik más szubkultúrákra is, annyiban ennek a speciális szubkultúrának a magyarázata szintén kérdésessé válik.

A cselekvés megoldja a problémákat

Kiindulási pontunk az a „pszichogén” feltételezés, miszerint minden emberi cselekvés — nemcsak a bűnözés — problémák megoldására irányuló folyamatos erőfeszítés-sorozat. „Problémákon” nemcsak azokat a szorongásokat és dilemmákat értjük, melyekkel az emberek pszichiáterhez vagy pszichológiai klinikákhoz fordulnak. Elfogadjunk-e egy fölkinált italt vagy sem, két nyakkendő közül melyiket vegyük meg, mit tegyünk, ha váratlan vendég toppan be, az algebra F-je — mindez ugyancsak probléma. E problémák egészen megoldásukig bizonyos fokú feszültséggel, kiegyensúlyozatlansággal és kihívottsági állapottal járnak. Habozunk, vajon megtegyünk-e valamit vagy sem, ezt tegyük-e vagy azt, így tegyük-e vagy pedig amúgy. Minden választás cselekvés, minden cselekvés választás. Nem minden cselekvés sikeres megoldás, hiszen választásunk után is megmaradhat bennünk bizonyos feloldatlan feszültség vagy maga a választás is új, előre nem látott következményeket válthat ki, amelyek újabb problémák elé állítanak

* Első megjelenés: A General Theory of Subcultures. Cohen művének, Delinquent Boys (Bűnöző fiatalok) III. fejezete, 49-73. lap, The Free Press, Glencol, Illionis, 1955.

Első magyar megjelenés: COHEN, Albert K.: A szubkultúrák általános elmélete. In: Huszár Tibor-Sükösd Mihály (szerk.) (1969): Ifjúságszociológia, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest

bennünket — de a cselekvés mindenesetre megoldási kísérlet. Másrészt viszont, nem minden probléma jár szükségszerűen szorongással, aggályoskodással, gyötrellemmel. A legtöbb probléma ismerős és visszatérő, ezekre vonatkozóan kész megoldásokkal, olyan megszokott cselekvési módokkal rendelkezünk melyeket mind a magunk, mind embertársaink számára hatékonynak és elfogadhatónak ítélünk. Akadnak azonban más problémák is, ezeknek a megoldása korántsem ilyen egyszerű. Ezek belénk fészkelik magukat, gyötörnek és újszerű megoldásokat követelnek.

Hogy az emberek mit tesznek, az attól függ, milyen problémákkal vívódnak. Amikor meg akarjuk magyarázni, mit tesznek az emberek, tisztázni kívánjuk az emberi problémák jellegét, s azt, mi idézi elő ezeket a problémákat. Első lépésként lényeges, hogy felismerjük: az a sokféle tényező és körülmény, amely összeesküszik valamely probléma előállítására, két forrás egyikéből ered — vagy a cselekvő személy „vonakoztatási hálózata”ból, vagy abból a „szituációból”, amellyel szemben találja magát. Minden probléma a meghatározó tényezők e két kategóriájának egyikében — esetleg mindkettőben — végbemenő változások révén merül fel és kerül megoldásra.

Vegyük elsőként a szituációt. Ez az a világ, amelyben élünk, és ahol elhelyezkedünk a világon belül. A szituáció felöleli azt a fizikai környezetet, amelyben tevékenykednünk kell, a céljaink elérésére szolgáló véges idő- és energiakészletünket és mindenekelőtt a körülöttünk élő emberek szokásait, reményeit, igényeit és társadalmi szervezetét. Problémáink mindenkor azért azok, amik, mert a szituáció korlátokat szab annak, amit tehetünk és elérhetünk, valamint azoknak a körülményeknek, amelyek közepette cselekvésünk realizálódhat. Nem engedi, hogy egyformán erős törekvéseket elégíthessünk ki, például egyidejűleg élvezzük a házasság és az aggregényélet áldásait. A számunkra kínált erőforrások esetleg nem elegendőek „teljes körre”, tehát például arra, hogy egyetemre járassuk gyermekeinket, törlesszük a jelzálogkölcönt és még ezernyi egyéb igényünket is kielégítsük. Sokunk a leghatározottabban megtagadhatja a siker lehetőségét, legalábbis azt, amit mi sikernek tekintünk. Mások számára viszont megcsillanthatja a siker lehetőségét, de az ehhez vezető egyetlen út esetleg erkölcsileg visszaszatózó; például a hön áhított előléptetés felé vezető egyetlen nyitott út csaláson, ravaszkodáson és talpnyaláson át vezethet.

A szituáció és a benne rejlő problémák szűkkeblűsége, kicsinyessége és merevsége mindenkor a cselekvő személy viszonylatában van meg. Amit a cselekvő személy lát, ahogyan a látottakról vélekedik, az legalább annyira függ az ő „szempontjától”, mint a szituációtól, amellyel meg kell birkóznia. Az amerikaiak számára a szöcskék nem tartoznak azonos kategóriába a disznókarajjal, a narancslével vagy a zabpehellyel; más nemzeti-ségűek azonban egy kategóriába sorolják ezeket a dolgokat. Különböző amerikaiakban, amikor „kommunistával” vagy „négerrel” akadnak össze, nagyon eltérő képzetek keletkeznek, voltaképpen milyen emberrel is van dolguk. A politikai tisztséget egyik ember állásnak tekinti, a másik lehetőséget lát benne a köz szolgálatára, a harmadik meg olyasféle terhes, haszon nélküli valaminek fogja fel, amit mindenáron kerülnie kell.

Nézeteink arról, mi az, ami van, mi az, ami lehetséges, és egy-egy cselekedetünk milyen következményekkel jár, nem szükségszerűen fedik az „objektív” igazságot. „A tények” sohasem merednek az arcunkba. Mindig szemüvegen át látjuk azokat, s ez a szemüveg a szituációba általunk bevitt érdekekből, előítéletekből, konvenciókból és értékítéletekből tevődik össze. Ez a szemüveg a mi vonatkoztatási hálózatunk. Célkitűzéseink és törekvéseink szabják meg, mit tekintünk „akadálnak” vagy „lehetőségnek”, mit tekintünk „sikernek” vagy „kudarcnak”, „nyereségnek” vagy „veszteségnek”; mindezek

semmiképpen sem az önmagában vett szituáció pusztá tényei által „adottak”. A dolgok szűkösek vagy bőségesek, nehezek vagy könnyűek, értékesek vagy silányak — attól függően, milyen értékrendet alkalmazunk.

Talán mindezek közül a legfontosabb, hogy a szituáció egyik vagy másik aspektusának morális hiányossága, az a morális elkötelezettség, hogy „tegyünk már valamit” és a gyors, egyszerű megoldások morális akadályai nem a szituáció objektív tulajdonságaiból, hanem a magunk vonatkoztatási hálózatán belüli erkölcsi normákból erednek. Saját vonatkoztatási rendszerünkben tekintve sötét és ijesztő dilemmák népesítik be a világot; ám ha egy másik vonatkoztatási rendszerből tekintjük, „ugyanaz” a világ derűs és ígéretes. Valójában azok a problémáink súlyosak, amelyekre nincs előregyártott megoldásunk, amelyek a feszültség, a kielégítetlenség a csüggedés, a bűntudat, a keserűség, a szorongás és a reménytelenség érzetét hagyják hátra bennünk. Ezek az érzelmek, közvetkezőképpen a megoldások elégtelensége főképpen annak a vonatkoztatási hálózatnak az eredménye, amelyből kiindulva latolgatjuk a megoldásokat.

Ebből következik, hogy a hatékony, valóban kielégítő megoldással feltétlenül velejár, hogy valamilyen változás megy végbe magában a vonatkoztatási rendszerben. A cselekvő személy esetleg föladhatja a látszólag elérhetetlen cél megvalósítására irányuló törekvését, de ez nem „megoldás”, hacsak előzőleg nem sikerült meggyőznie önmagát, hogy voltaképpen nem is érdemes törekednie e cél felé; röviden, értékrendjének kell megváltoznia. Ellentétes kötöttségekből adódó problémáját valaki megoldhatja úgy, hogy meggyőzi önmagát, hogy erősebb elkötelezettség fűzi az egyikhez, mint a másikhoz, ámde ez is a vonatkoztatási hálózatban végbemenő változást igényel: elkötelezettséget valamely norma iránt, melynek alapján dönthet a különböző kötöttségek súlyát illetően.

A „kudarcc” kevésbé megalázóvá változtatható, ha csalással, rosszindulattal vagy aljassággal vádolunk másokat, de ez már azzal jár, hogy új szemszögből kell tekintenünk másokra és önmagunkra is. Továbbra is törekedhetünk mindeddig elérhetetlen célokra hatékonyabb, ámde „meg nem engedett” eszközök igénybevételével; a megoldás azonban ismét csak olyan mértékben kielégítő, amennyire az erkölcsi normákban végbement változás már előre leszereli a bűntudatot.

Ezek és még más módszerek is jól ismertek előttünk a pszichológus és a pszichoanalitikus „alkalmazkodási mechanizmusaiként” — kivetítés, racionalizálás, behelyettesítés stb. —; mindezek olyan folyamatok, melyek révén a cselekvő személy a vonatkoztatási hálózataiban végbemenő változás talaján birkózik meg a problémákkal.

A szubkultúrák elméletének felépítésekor második tényezőként tudomásul kell vennünk, hogy az emberi problémák nem oszlanak meg találomra a társadalmi rendszert kitevő szerepek között. Minden korosztály, nem, faji és etnikai kategória, minden foglalkozás, gazdasági réteg és társadalmi osztály olyan emberekből áll, akikben társadalmunk kialakította a maguk vonatkoztatási hálózatát, s akiket társadalmunk olyan szituációk elé állított, amelyek nem azonos módon jellemzőek más szerepekre. Ha egy pakli kártyához hasonlítjuk a problémákat összetevő alkotóelemeket, akkor két játékos esélye arra, hogy bizonyos lapeloszláshoz jusson, nem egyforma, mert nagymértékben befolyásolja az, hogy hol ülnek.

A férfiak és a nők problémái és gondjai eltérőek, mert ők önmagukat, mások meg őket különböző normák alapján ítélik meg, s mert a törekvéseik realizálásához rendelkezésükre álló eszközök is különbözőek. A hatalom és a presztízs elérésének lehetőségei nyilvánvalóan nem azonosak az osztályrendszer különböző pozícióiból induló emberek számára; talán valamivel kevésbé nyilvánvaló, hogy minden valószínűség szerint

ugyancsak különbözik e tekintetben törekvésük szintje, következésképpen az is, milyen árat kell fizetniük e törekvések kielégítéséért. Valamennyiünknek meg kell birkóznunk az öregedés problémáival, de e problémák nem azonosak valamennyiünk számára. Vegyünk csupán egyetlen szempontot: a testi erőnlét csökkenésének nyilván merőben más a jelentősége egy vasmunkás és egy orvos számára. Bőséges és egyre nagyobb tudományos (pszichiátriai és szociológiai) szakirodalom foglalkozik azokkal a módozatokkal, hogy a társadalom struktúrája miképpen hozza létre a rendszeren belüli minden egyes pozíciónál a személyiség és a szituáció jellegzetes kombinációját, következésképpen a jellegzetes alkalmazkodási problémákat.

Sem a szociológusok, sem a pszichiáterek nem kutatták és tárták fel azonban elég szorgalmasan a társadalmi struktúra és a közvetlen társadalmi környezet szerepét a megoldások létrehozásának és kiválasztásának meghatározásában. A cselekvés módozata tökéletesen sohasem magyarázható meg azzal, ha leírjuk — akár a legmeggyőzőbb módon is — azokat az alkalmazkodási problémákat, amelyeknek a reakcióiként ez a cselekvési módozat létrejött, mindaddig, amíg elképzelhetők alternatív reakciók is. Különböző egyének valóban különféleképpen viszonyulnak azonos vagy hasonló problémákhoz, s ezeket a különbségeket is meg kell magyarázni. Van, aki a kitűzött célja felé vezető úton eléje tornyosuló akadályra erőfeszítéseinek megkétszerezésével válaszol. A másik ember ugyanahhoz a célhoz tekervényesebb utat keres. A harmadiknak sikerül meggyőznie magát, hogy az egész ügy nem éri meg a fáradságot. S akadhat végül olyan is, aki dühösen, feloldhatatlan keserűséggel és reménytelenséggel, beletörődik a kudarc elkerülhetetlenségébe. A továbbiakban rávilágítunk, hogy társadalmi interakciókból összetevődő rendszer résztvevői vagyunk, s ez befolyással van azokra a módozatokra, ahogyan problémáinkat kezeljük.

A belenyugvó alkalmazkodás irányába ható kényszerek

Nagy általánosságban nyilvánvaló, hogy a környezetünkben élők mélyen gyökerező érdekeibe vagy erkölcsi nézeteibe ütköző mindennemű megoldás retorziót vált ki, vagy a kielégülés feladásával jár, ami elkésérítőbb lehet, mint az a probléma, amelynek leküzdésére szánták. Ha mód van rá, igyekezzünk olyan megoldásokat találni, amelyek rendezik a régi problémákat anélkül, hogy újakat szülnének. A teljesen elfogadható megoldás legelső követelménye tehát az, hogy elfogadhatónak bizonyuljon azok számára, akiknek együttműködésétől és jóakarától függünk. Ez nyomban szűk határok közé szorítja az alkotó készséget és az újíto szellemet. Társadalmi környezetünktől való függésünk erősen ösztönöz, hogy a már kialakult megoldások közül válasszuk ki a magunkét, olyat, amelyről tudjuk, embertársaink szemében rokonszenves. Pontosabban meghatározva: a státus egyik ismérve, úgyszólván tagsági jelvény a magunk viselkedésének és az alapjául szolgáló vonatkoztatási hálózatnak a megegyezése embertársainkéval. Mindnyájan arra vágyunk, hogy jó pozíciót foglaljunk el valamely csoportban, szerepkörben. Mindnyájan azt szeretnénk, hogy valamely korosztály- vagy férfi-, illetve nőkategóriában teljesjogú, megbecsült tagnak ismerjenek el bennünket — amerikaiak, ezen túl, esetleg még katolikusnak, a Demokrata Párt hívének, délinek, Yale végzettségűnek, orvosnak, világlátott embernek vagy akár West Burlap derék polgárának. Minden ilyen szerepkörnek megvannak a maga meghatározott cselekvési és meggyőződési fajtái, amelyek olyan biztosan és hatékonyan funkcionálnak a tagság jelképeiként, akár az egyenruhák, rangjelzések és tagsági igazolványok. Hogy mennyire törekszünk erre a tagságra az motivál

bennünket e jelzések felvételére, s arra, hogy beépítsük azokat magatartásunkba és vonatkoztatási hálózatunkba. Ez motiválja számos vallásos meggyőződésünket, esztétikai és nyelvi normánkat, politikai doktrinánkat, ízlés- és modorbeli szabályunkat.

Nemcsak a valamely társadalmi kategóriához tartozásunk elismerése, hanem a mások részéről irántunk megnyilvánuló megbecsülés is függ az általunk vallott nézeteknek, az általunk követett normáknak az ő normáikkal, az ő meggyőződésükkel való egyezésétől. Bármennyit beszéljünk is a különbözőség eltűréséről, az eltérő nézetek tiszteletben tartásáról, elkerülhetetlen, hogy a többieknek annak alapján ítéljük meg, mennyiben és milyen mértékben áll fenn egyezés közöttük és közöttünk. A velünk azonosan gondolkodó és érző emberek társaságában feloldódunk. Nem kell védekeznünk ellenük. Szívesen látjuk őket társaságunkban, és örülünk, ha találkozunk velük. Az eltérő vélemény azonban szükségszerűen kritikát tartalmaz, s aki a csoport véleménye szerint lényeges kérdésekben eltérő véleményt hangoztat, az bizonyos mértékig óhatatlanul elidegeníti magát a csoporttól és a kielégítő társadalmi kapcsolatoktól.

A véleményegyezést nemcsak befogadással, elismeréssel és megbecsüléssel jutalmazák, hanem minden valószínűség szerint ez a magatartásunkat motiváló és igazoló vonatkoztatási hálózat érvényességének legfontosabb kritériuma. Aki teljesen egymagában tart becsben valamit, vagy veti meg azt a jót, amit a többiek becsülnek, legyen az művészeti stílus, politikai meggyőződés, hivatási célkitűzés vagy pénzkeresési mód, az nemcsak státuszvesztést szenved, hanem valószínűleg nem is erős meggyőződéssel ragaszkodik hangoztatott nézeteihez. Nézetei bizonytalanok, habozók, állhatatlanok. Másrészt viszont, ha mások nem kételkednek bennünk, valószínűtlen, hogy kételkednénk önmagunkban.

Természetesen minden egyén számára léteznek csoportok, amelyek hathatósabbnak bizonyulnak másoknál az egyén nézeteinek érvényességét vagy elfogadhatóságát meghatározó tekintélyként. Ezek az ő „referenciacsoportjai”. Valamennyiünk esetében azonban mind a hit, mind az értelem furcsa módon hajlamos arra, hogy a referenciacsoportjainkban már megalapozott nézetek irányába terelje következtetéseinket. Nemigen tudjuk meggyőzni önmagunkat cselekedetünk helyességéről, amikor csalunk, belépünk a Christian Science Church kötelékébe, a Köztársasági Pártra szavazunk, hamis kort mondunk be, hogy sört vásárolhassunk, ha referenciacsoportjaink egyetértének abban, hogy mindezek a dolgok helytelenek, ostobák vagy nevetségesek ¹.

Látható tehát, hogy mind a nyílt cselekvés, mind az azt alátámasztó vonatkoztatási hálózat területén erős ösztönzők tartanak vissza attól, hogy ne térjünk le a csoportjainkban kialakított utakról. Ha problémáink nem oldhatók meg a csoportunk számára elfogadható módon, és a problémák eléggé akutak, akkor valószínűleg nem próbálkozunk önálló megoldással, hanem keresünk más szubkultúrával rendelkező csoportot, amelynek vonatkoztatási hálózatát elfogadhatóbbnak találjuk. A társadalmi folyamat egyik leginkább magával ragadó aspektusa a csoportok szakadatlan átrendeződése, az egyének átvándorlása egyik csoportból a másikba, mert az egyének öntudatlanul is olyan társadalmi környezetet keresnek, amely kedvez alkalmazkodási problémáik megoldásának.

1 A referenciacsoport-elmélet, amely referenciacsoportjaink meghatározóival foglalkozik, továbbá azokkal a módozatokkal, ahogyan referenciacsoportjaink befolyásolják tevékenységünket, gyors ütemben a szociálpszichológiai kutatás egyik legfontosabb területévé válik. Kitérő tanulmánygyűjtemény jelent meg a referencia- csoport-elmületről: Swanson, Guy E., M. Newcomb, Theodore és Hartley Eugene L. (szerk.): *Readings in Social Psychology* (Szociálpszichológiai előadások). New York, Henry Holt and Company, 1952. 410—444. lap. E kötet még számos kitérő tanulmányt tartalmaz a csoport befolyásáról a normák és nézetek kialakulására. Különösen jelentős Sherif, Muzafer (249—262. lap) és Asch S. E. (2—11. lap) tanulmánya.

Hogyan alakulnak ki a szubkultúra-megoldások?

Idáig eljutva dilemma és paradoxon előtt állunk. Láttuk, milyen nehezen tud elszakadni az egyén környezetének kultúramodelljeitől, hogyan kényszeríti a csoporttársaitól való függés konformizmusra és minden újnak a kerülésére. Ezek a környező kultúrának nevezett modellek és precedensek azonban olyan sémák, amelyekben más emberek gondolkodnak és cselekednek, és ezeket a más embereket hasonlóképpen korlátozzák a maguk környezetének modelljei. Maguk ezek a modellek azonban folytonosan változnak. Miképpen jöhetnek létre új jelenségek a kultúrában, ha e kultúra minden résztvevője ennyire erőteljesen motivált a már fennállóval való kiegyezésre? Könyvünknek ez a központi elméleti problémája.

Új kultúraformák felmerülésének döntő feltétele hasonló alkalmazkodási problémákkal küszködő több olyan cselekvő személy létezése, akik tényleges interakcióban állnak egymással. Ez lehet valamely csoport egész tagsága vagy csupán a csoporton belül néhány azonos körülmények között levő ember. Problémáik elképzelhető megoldásai között lehet egy, amely még nem testesült meg cselekvésben, s amely ennél fogva nem létezik még kulturális modellként. Ez a megoldás, noha már nem rendelkezik az érvényesség társadalmi kritériumával és nem kecsegtet a véleményegyezés társadalmi előnyeivel, esetleg pontosabban megválaszolhatja e csoport problémáit, vonzóbbnak és hatékonyabbnak bizonyulhat a csoport számára a már intézményesített megoldások bármelyikénél. Ez a megoldás valamennyi résztvevő számára kielégítő és megfelelően motivált lenne, feltéve, hogy valamennyi résztvevő előre tudná látni a csoport tagjainak vonatkoztatási hálózatában lezajló egyidejű és megfelelő átalakulást. Mindegyik szívesen venne valamilyen jelet a többitől, miszerint az ilyen irányba mutató újabb eltérés helyesléssel és támogatással találkozna. De hogyan tudhatná az ember, vajon az újszerű felé mutató gesztus készséges és rokonszenvező hűrt pendít-e meg a többiben, vagy pedig ellenérzésre, gúnyra és megtorlásra talál-e? A potenciális egyetértés mindig problematikus, az újítás vagy akár csak az újítás lendülete pedig éleszti az aggodalmat.

A paradoxon akkor oldódik meg, amikor az újítást oly módon vetik fel, hogy másokból receptivitásukat sugalló reagálásokat kényszerítsenek ki; amikor ezzel egyidejűleg az újítás olyan parányi, puhatolódzó és bizonytalan növekedések formájában megy végbe, amelyek lehetővé teszik, hogy a cselekvő személy — a jelek kedvezőtlen alakulása esetén — visszavonulhasson, anélkül, hogy már azonosították volna egy népszerűtlen állásponttal. Meglehet, hogy valamennyi társadalmi tevékenység közreműködő, kommunikációs és kifejező funkcióin kívül rendelkezik ezzel a tulajdonsággal, mármint, hogy egyszersmind felderítő gesztus is. A fennálló kultúra vonatkoztatási hálózatán belül megoldhatatlan alkalmazkodási problémákkal küzdő cselekvő személy számára mindaz a reagálás, amely másik személy részéről nyilvánul meg azzal kapcsolatban, amit ő mond vagy tesz, támpont arra, milyen irányban haladhat a változás a másik számára szívesen látott módon, s melyik lenne az az irány, amely nem nyerne társadalmi támogatást. Ha pedig más résztvevőkben is meglevő feszültségek motiválják a kísérleti gesztust, akkor ez valószínűleg megindítja az új megoldás kölcsönös felderítésének és közös kidolgozásának folyamatát. Az én felderítő gesztusom támpontként szolgál számodra; a te felderítő gesztusod támpontként szolgál számomra. Egy könnyed, csak félig komoly, semmire sem kötelező, futólagos megjegyzéssel esetleg csak éppen, hogy kinyújtom egy kicsit a csápomat, de nyomban visszahúzom, hacsak te, valamiféle pozitív jelzést adva nem nyújtod ki a tiedet. Megkockáztatom, hogy fokozatosan elkötelezzem magam, de csakis akkor, ha mások, valamely látható jelzés révén, ugyancsak elkötelezik magukat.

A végtermék, amelynek közösen elköteleztük magunkat, valamennyi résztvevő egyesülése egy egyben kulturális folyamatnak nevezhető kompromisszumban, olyan képződmény, melyet esetleg egyikük sem látott előre. Mindegyik cselekvő személy közvetlenül hozzájárulhat valamivel a fejlődő termékhez, de közvetett úton is hozzájárulhat azzal, hogy másokat akcióra buzdít, ráveszi őket, vonuljanak vissza, és feltárandó új utakramódokra tesz javaslatot. A termék nem írható egyetlen résztvevő számlájára sem: valójában csoportméretekben „jött létre”.

E folyamatot kölcsönös átalakítási folyamatként foghatjuk fel. Lényeges szem előtt tartanunk, hogy nem először önmagunkat alakítjuk át, s ezután másokat. Valamely gondolatnak önmagunk számára való elfogadhatósága a mások szemében való elfogadhatóságtól függ. A másik átalakítása része az önmagunkat átalakító folyamatnak.

Könnyebben érthetővé válik ez egy egyszerű, de drámai példa kapcsán. Közismert, hogy katonák néha mindennemű szerves kórokozó nélkül fizikai fájdalmakról panaszkodnak. Tudjuk, hogy ezek a panaszok, amelyeknek valódiságáról a katona meg van győződve — problémamegoldások. Lehetővé teszik, hogy a katona megmeneküljön egy kockázatos szituációból anélkül, hogy büntudatot érezne vagy szorongást, melynek valódi okát még önmagának sem akarja bevallani, és átháríthassa azt olyasvalamire, amit általában a szorongás jogos okaként ismernek el. Edward A. Strecker leír egy „tömegpszichoneurózis” esetet az első világháborúból. A front bizonyos szakaszán nyolc nap alatt csaknem 500 „gázáldozat” jelentkezett orvosi kezelésre. Előfordult ugyan némi rendszertelen gázbombázás, de ez sohasem öltött komoly méretet.

„Egy gázlővedék robbanását követően, esetleg még ilyen előzmény nélkül is, valamelyik katona leadta környezetének a „gázriadó” jelzést. A katonák fölvettek gázáldarcukat, de néhány óra leforgása alatt e csoport jelentős hányada átszivárgott a kötözőhelyre, s meghatározhatatlan tünetekre panaszkodott. A vizsgálat teljesen nyilvánvalóvá tette, hogy valójában nem szenvedtek gázmérgezést.”²

Strecker elmondja, hogy „nem kíváncsi szituációból való menekülési útként” alkalmazták ezeket a tüneteket. Nem írja le, de fölöttébb valószínűnek tűnik, hogy sok, meglehet valamennyi katona számára ez a menekülési út csak azért állt nyitva, mert sok száz katona „járt ugyanebben a cipőben”, és a támadás előtt, alatt és után, folyamatos kommunikációs interakcióban állott egymással. Elképzelhető, hogy egyetlen katona megérett e megtévesztésre, de ha társai nem hasonlóan érettek erre, akkor ő nagyon nehezen győzhetné meg őket arról, hogy gázsérült, s ha a többiek ragaszkodnak ahhoz, hogy nem azok, nemigen tudja meggyőzni még önmagát sem. Ha valamennyien megérettek erre az önáltatásra, akkor viszonylag rövid idő alatt közösen kialakíthatják azt a hamis, de rendíthetetlen hitet, miszerint valamennyien gáztámadás áldozatai. Fölöttébb valószínűtlen, hogy ez az 500 katona „le tudta volna írni az összes részleteket, meggyőző komolysággal és általában némi drámai arcjátékkal”, ha nem állott volna módjukban kommunikációt létesíteni egymással, és közös nyelvet kidolgozni, amellyel értelmezni tudták az önmagukon tapasztalt szubjektív állapotot.

A tömegviselkedés szakirodalma további bizonyítékok forrásaként szolgál arra, hogyan képes hasonló problémák esetében egy kedvező interakciós szituáció rövid időn belül kollektív, bár szükségszerűen efemer és nem stabil megoldások produkálására. A kutatók megegyeznek abban, hogy az erőszakos és romboló tömegviselkedés alapjainak alkotóeleme: megoldatlan feszültségek ezt megelőző fennállása, továbbá „örlési”

2 Strecker, Edward A.: Beyond the Clinical Frontier (A klinikai határontúl), New York, W. W. Norton and Company, 1940. 77—78. lap

időszak, amely alatt kidolgozzák és megszilárdítják a közös érzelmek együttesét. Helytelen azonban az a feltételezés, miszerint a tömegben rejlő varázslat egyszerűen csak arra szolgál, hogy fölszabadítsa a már kialakult destruktív vágyak kifejezését gátló morális gátlásokat.

Kimball Young megjegyzi: „Szinte valamennyi kutató megfigyelte, hogy tömegakcióban részt vevő egyénekből, függetlenül attól, vajon ez támadás vagy pánikszerű menekülés, meglepően hiányzik az, amit nyugalmasabb körülmények között elfogadott erkölcsnek tekintünk. Felszabadulnak az erkölcsi gátlások, megszűnnek a társadalmi tabuk, és a tömeg átadja magát a szabadság és féktelenség élvezetének.”³

A továbbiakban azonban így folytatja: „Akik pogromban, lincselésben vagy faji zavargásban vesznek részt, azok minden bizonnyal úgy érzik, erkölcsi érzelmeik felbuzognak, valamilyen igazságtalanságot tesznek jóvá ... Noha visszatekintve immorálisnak tűnhetnek a végrehajtott cselekedetek, s később szégyenérzetet, megbánást és büntudatot is ébreszthetnek, a végrehajtás idején tökéletesen jogosultnak látszanak.”⁴

Igaz, hogy a tömegen belül nem érvényesülnek a szokásos morális korlátozások. E viszonyok azonban nem vezetnek mindennemű erkölcsi érzék felfüggesztésére, a primitív szenvedélyek elvakult és amorális kitörésére. A tömeg minden egyes tagjának tevékenysége összhangban áll a tömeg rövid története során kidolgozott kollektív megoldással. Ez a megoldás nemcsak valami tennivalót tartalmaz, hanem pozitív erkölcsiséget is, amely igazolja a tömeg tagjainak a tisztesség és az emberiség szokásos felfogásától történt olyannyira radikális elfordulását. Röviden, az, ami a tömeg-interakció körülményei között zajlik le, nem a moralitás megsemmisítése, hanem a morális vonatkoztatási rendszer gyors átformálása.⁵

A fentiekben a csoportos problémamegoldás bizarr és rövidéletű példáit soroltuk fel. De az ilyesféle jelenségek és a komplikált, gyakran tiszteletreméltó ideológiájú és programú nagy társadalmi mozgalmak közötti választóvonal rendkívül vékony. Ezek megmagyarázására semmiféle alapvetően új elveket sem kell segítségül hívni.⁶

3 Young, Kimball: *Social Psychology* (Szociálpszichológia). 2. kiadás, F. S. Crofts and Company, New York, 1946. 398. lap.

4 Uo. 399. lap.

5 A szerző véleménye szerint a tömegviselkedés általános problematikáját a szociálpszichológia nem dolgozta ki teljesen kielégítő módon, legalábbis olyan elméleti elemzés formájában nem, amely érthetővé tenné, s egyszersmind leírná a magatartás tömegviszonyok közepette végbemenő átalakulását. Az egyik legjobb rövidebb feldolgozás Kimball Young *Social Psychology* (Szociálpszichológia) c. könyvének 16. fejezete. A korszerű tanulásmélelet szemszögéből mélyen szántó és ösztönző feldolgozás található Neal E. Miller és John Dollard *Social Learning and Imitation* (Társadalmi műveltség és utánpótlás) (New Haven, Yale University Press, 1941.) c. könyvében. A tömegviselkedés legértékesebb terjedelmes elemzése Alfred M. Lee és Norman D. Humphrey *Race Riot* (Faji lázadások). New York, Dryden Press, 1943. A híresztelések szakirodalmában ugyancsak több fent ismertetett elvet láthatunk gyakorlati érvényesülés közben. Megfigyelhető, miképpen alakítják kollektíven bár nem tudatosan a híreszteléseket annak a közvéleménynek az igényei és problémái szerint, amelyben terjednek, miként határozzák meg a terjedési útvonalat a közös érdekek meg a kialakult kommunikációs csatornák, végül, hogyan formálják és alakítják át a híreszteléseket a kommunikációs folyamatban. A híresztelésekkel kapcsolatos legfontosabb általános jellegű tanulmány Gordon W. Allport és Leo Postman *The Psychology of Rumor* (A híresztelések pszichológiája) című műve. New York, Henry Holt and Company, 1947. A híresztelések történetének igen értékes és mélyen szántó elemzését nyújtja Leon Festinger, Dorwin Cartwright, Kathleen Barber és munkatársaik *A Study of Rumor, Its Origin and Spread* (Híresztelések, eredetük és terjedésük) című műve, a *Humán Relations*, I. 1948. augusztus, 464—486. lap.

6 Egyes meghatározott társadalmi mozgalmakról több részletes elemzést tartalmaz Hadley Cantril kitűnő tanulmánya: *The Psychology of Social Movements* (A társadalmi mozgalmak pszichológiája). New York, Wiley Book Company, 1941.

Még egy szerzőtől idézünk az interakciós szituáció hathatosságát illetően a vonatkoztatási rendszer átalakulásainak megkönnyítésére. A néhai Kurt Lewin az irányított társadalmi változással kapcsolatos kísérleteinek tapasztalatairól szólva megjegyzi: „...A vezetőképzéssel, az étkezési szokások megváltoztatásával, az üzemi termeléssel, a bűnözéssel, az alkoholizmussal és az előítéletekkel kapcsolatos tapasztalatok mind szemmel láthatóan arra utalnak, hogy rendszerint egyszerűbb megváltoztatni csoporttá alakult egyéneket, mint bármelyiküket külön-külön. Mindaddig, amíg a csoportértékek változatlanok, az egyén annál erőteljesebb ellenállást tanúsít a változásokkal szemben, minél nagyobb mértékben el kell térnie a csoportnormáktól. Amennyiben magát a csoportnormát változtatják meg, ezzel kiküszöbölik az egyéni és a csoportnorma közötti kapcsolatból folyó ellenállást.”⁷

Amikor felmerülnek e közös vonatkoztatási rendszernek ezek a csoportnormái, akkor új szubkultúra merül fel. Kulturális, mert minden cselekvő személy részvételét ebben a normarendszerben befolyásolja az a körülmény, hogy ugyanezeket a normákat más cselekvő személyekben észleli. Szubkulturális, mert a normák csakis azon cselekvő személyek esetében közősek, akik előreláthatóan valamilyen formában profitálhatnak belőlük, és akik egymásban olyan rokonszenves morális klímát fedeznek föl, amelyben ezek a normák valóra válhatnak és fennmaradhatnak. Ilyen módon szüntelenül megteremtik, újjáteremtik és módosítják a kultúrát, amikor csak az egyének megérik egymásban a hasonló körülmények által létrehozott hasonló szükségleteket, amelyeket rendszerint nem oszt meg velük a tágabb társadalmi rendszer. Az effajta szubkulturális rendszer, mihelyt létrejött, fennmaradhat, de semmiképpen sem pusztán a tehetetlenségi erő folytán. Túlélheti a megteremtésében részt vett egyéneket, de csupán amíg kielégíti a megteremtők utódainak szükségleteit.

Státusproblémák szubkulturális megoldásai

Ennek a kulturális folyamatnak az egyik variánsa különösen érdekel bennünket, mert ez szolgáltatja a bűnözői szubkultúra magyarázatának modelljét. Státusproblémán azokat a problémákat értjük, amelyek az embertársaink szemében való megbecsülés elnyerésével kapcsolatosak. Státusszerzési képességünk attól függ, milyen státuskritériumokat alkalmaznak embertársaink, azaz milyen kíváncsalak vagy normák alapján ítélik meg az embereket. Ezek a kritériumok kulturális vonatkoztatási hálózatunk egyik aspektusát alkotják. Ha hiányoznak belőlünk azok a képességek vagy jellemző vonások, amelyek ezen kritériumok alapján státust biztosítanak, akkor az alkalmazkodás egyik legjellegzetesebb, ámde leghangolóbb problémája gyötör bennünket. Azok az egyének, akik ezzel a közös problémával küszködnek, egyik megoldásként azt választják, hogy egymás felé gravitálnak, és közösen új normákat, új státuskritériumokat hoznak létre, dicséretesnek látják azokat a jellemző tulajdonságokat, melyekkel rendelkeznek, azt a fajta magatartást, amelyre képesek. Ha a résztvevők azt akarják, hogy az újítás megoldja státusproblémájukat, nyilvánvalóan szükséges, hogy ezeket az új kritériumokat másokkal is megosszák, a megoldás pedig csoport-, s ne egyéni megoldás legyen. Ha az egyén „a maga útján jár”, akkor csupán még inkább elidegenül embertársaitól. Az ilyen új státuskritériumok a tágabb értelemben vett társadalmi rendszer értékeitől eltérő vagy éppenséggel azokkal ellentétes új szubkultúra-értékeket képviselnek.

⁷ Lewin, Kurt: *Frontiers of Group Dynamics* (A csoportdinamika határai). *Human Relations*, I. 1947. június 35. lap.

Ezzel a sémával összhangban a társadalomtudósok az olyasféle vallási kultuszokat és szektákat, mint amilyenek például az Oxford Group vagy a Father Divine's Kingdom (Oxford Csoport vagy a Mennyei Atya Királysága), olyan emberek részéről megvalósított kísérletként magyarázzák, akik státusukat és önbecsülésüket veszélyeztetve érezve kis társaságokat alakítanak, amelyek a személyes jószág kritériumai révén lehetővé teszik a résztvevőknek, hogy bizonyos fajta státusszorongásoktól megmenekedjenek. A náci pártot és a hozzá hasonló társadalmi mozgalmakat olyan csoportok koalíciójaként magyarázzák, amelyeknek státusa a fennálló rend keretén belül nem kielégítő vagy bizonytalan, s amelyek a mozgalom ideológiájában találják meg saját jelentőségük és értékük megerősítését vagy pedig olyan új társadalom ígérését, amelyben majd elismerik jelentőségüket és értéküket. Egyes amerikai indiánok és egyéb írni-olvasni nem tudó csoportok messianisztikus és vallási ébredési mozgalmát olyan státusproblémákkal kapcsolatos kollektív reakcióként értelmezik, amelyek a fehér emberek által dominált kultúrába és társadalmi rendszerbe történő asszimilálódási folyamat során merülnek fel. Ebben az új társadalmi rendszerben a bennszülöttek a társadalmi ranglétra legalsó fokán találják magukat. Azzal válaszolnak, hogy tömörülnek, s olyan ideológiákat alakítanak ki, melyek a törzsi múlt dicsőségét, a törzshöz való tartozás nagyszerűségét és a hamarosan eljövendő boldog kort hangsúlyozzák, melyben helyreállítják a törzs ősi dicsőségét és méltóságát⁸. Mindezeknek a mozgalmaknak látszólag kevés a közös vonásuk a lopás és vandál cselekedetek elkövetésére összeállt kamasz galerikkal. Való igaz, az ideológiák konkrét tartalmára és az értékrendszerekre ez kevésbé áll. A további fejezetekben azonban megkíséreljük annak bemutatását, hogy ennek a magyarázatnak általános alapelvei a bűnöző galerik szubkultúrájára is alkalmazhatók.

A szubkultúrák kialakulásának néhány kísérőjelensége

Valamely szubkulturális megoldás folyamatos hasznossága s ennél fogva életképessége együtt jár bizonyos fokú csoportszolidaritás megjelenésével és a szubkultúra résztvevőinek fokozott interakciójával. A cselekvő személy csakis az ő értékrendszerét megosztókkal létesített interakcióban találja meg nézeteinek társadalmi megerősítését, életformájának társadalmi ellenszolgáltatásait, és a csoport további léte, valamint a tagokkal való baráti kapcsolat értékévé válik az illető személy részére. Továbbá, amilyen mértékben az új szubkultúra kihívja a kívülállók ellenséges érzületét — ez a szubkulturális megoldások egyik ára —, olyan mértékben a szubkulturális csoport tagjai indíttatva érzik magukat, hogy egymásban keressék azokat az előnyöket és szolgáltatásokat, együttműködési kapcsolatokat és kommunikációcserét, amelyet valaha a csoporton kívüli világban élveztek, s amelyek most már megszakadtak számukra. Ez még inkább hangsúlyozza a csoport különállását, a csoport tagjainak függőségét és szubkultúrájának gazdagságát, egyediségét. Természetesen egyetlen csoport sem élhet teljesen önmagának. Bizonyos mértékig a csoport rákényszerülhet új megoldások rögtönzésére, hogy szolgáltatásokat nyerjen a külvilágtól. A „fix” például azért jön létre, hogy biztosítsa az alvilág számára

8 Az ilyesféle elemzésekre lásd Hadley Cantril idézett művét. Liston Pope *Millhands and Preachers* című könyve (New Haven, Yale University Press, 1942.) rendkívül pontos szociológiai értelmezését nyújtja a felekezetek és szekták fölemelkedésének és differenciálódásának saját társadalmunkban. Írni-olvasni nem tudó csoportok evangelizátori és messianisztikus mozgalmaira vonatkozóan lásd Ralph Linton (szerk.) *Acculturation in Seven American Indian Tribes* (Hét amerikai indián törzs kultúrálódása). New York, D. Appleton Century Company, 1940. és Bernard Barber: *Acculturation and Messianistic Movements* (Kultúrálódás és messianisztikusmozgalmak). *American Sociological Review*, VI. 1941.október 663— 669. lap.

azt a védelmet, melyet a hivatalos jogrendszer meg a biztosító társaságok nyújtanak a törvényes üzletek számára.

Olyannyira, hogy az új szubkultúra olyan új státusrendszert képvisel, amely a tágabban értelmezett társadalom részéről tabunak tartott vagy megvetett magatartást szentesíti; az új csoporton belül a státus megszerzése együtt jár a csoporton kívüli státus elvesztésével. Annak megfelelően, hogy milyen mértékben minősül értéknek a csoport tagjai szemében a kívülálló megbecsülése, születik az új probléma. E probléma tipikus megoldása az, hogy megfosztják értékétől azoknak a jóindulatát és megbecsülését, akiknek a jóindulatát és megbecsülését már amúgyis eljátszották. Az újtók közösségéből keletkezett új szubkultúra lassanként ellenséges és megvetett képet alkot magának azokról a csoportokról, amelyeknek ellenségeskedését kiérdemelte. S a kívülállóknak ez az elutasítása, amellyel a csoport tagjai szükségszerűen megóvják önmagukat attól, hogy törődjenek mások esetleges véleményével, eljuthat egészen odáig, hogy a kívülállók elvárásaival szembeni nonkonformista álláspont a csoporton belüli státus pozitív kritériumává válik. Bizonyos magatartásfajták tehát megbecsülésre találnak, pontosan azért, mert a „csoporton kívüliek” szemében megvetendőeknek minősülnek.

E folyamat egyik sajátos, ámde eléggé gyakori kísérő jelensége az, amit Fritz Redl „védelmező provokációként” határozott meg. Bizonyos fajta magatartások, melyekre erősen hajlamosak vagyunk, erős ellenállásba ütközhetnek, mert az ilyesféle magatartás általunk kedvelt emberek érdekét vagy érzelmét sértené. Ugyanezen magatartásfajták azonban mindennemű bűntudatkomplikáció nélkül egyértelműen motiválttá válnának, ha ezek az emberek nem baráti, hanem ellenséges viszonyban állnának velünk. Ilyen helyzetben nem tudatosan az a motiváció érvényesülhet, hogy pontosan olyan módon cselekedjünk, ami másokat harag és ellenséges érzület kifejezésére ösztönöz, mi pedig megragadjuk az alkalmat, hogy rámutassunk alapvető ellenséges érzületükre és rosszindulatukra. Ez fölold bennünket az ilyen személyek iránti erkölcsi kötelezettségeink alól, és nagyobb szabadságot biztosít számunkra az ambivalencia nélküli cselekvésre. A „csoporton kívüliekben” így előidézett vagy elmélyített ellenséges érzület arra szolgálhat, hogy védelmezze a „csoporton belülieket” a saját életükkel kapcsolatos vegyes érzelmektől.

Következtetések

Kiindulási pontunk, mint említettük az a lelki indíttatású feltételezés, miszerint az újítások, akár a cselekvés síkján, akár az alapvető vonatkoztatási rendszer szintjén mennek végbe, alkalmazkodási problémákból erednek. A pszichogén modellben azonban a cselekvő személy önállóan hajtja végre az újítást. A probléma fölvetődésében ugyan elismerjük a társadalmi környezet szerepét, de minimálisra csökkentjük azt a megoldás meghatározásában. A pszichogén modellben az a körülmény, hogy másoknak az enyémhez hasonló problémájuk van, esetleg hasonló megoldások kidolgozására vezetheti őket, de az én problémamegoldási folyamatom a mások párhuzamos problémamegoldási folyamatától érintetlenül halad a végkifejlet felé.

A tiszta vagy szélsőségesen kulturális-transzmissziós modellben viszont az alkalmazkodási problémák közti lényeges különbségek és az ezen problémák által motivált újonnan szerzett viselkedés affelé tendál, hogy kikerüljön látókörünkéből. S mindenekelőtt, a tisztára kulturális-transzmissziós nézet képtelen megmagyarázni az új kulturális sémák eredetét. Amennyiben az általunk javasolt felfogás helytálló, a kulturális-transzmissziós modell tulajdonképpen még a társadalmi transzmisszió révén végbemenő kulturális

séma állandósulását sem tudja megmagyarázni, hiszen az új kultúrahordozók toborzása olyan életproblémákat feltételez, amelyek fogékonnyá teszik őket a már kialakult séma elfogadására.

A csoportos problémamegoldással kapcsolatban kifejtett elméletünk megkísérli két olyan nézet integrálását, amelyek a szakirodalom feltételezése szerint gyakran ellentétesek.

Hangsúlyozni kívánjuk, hogy alkalmazkodási problémák fennállása, még több szereplő hasonló alkalmazkodási problémája esetén sem elegendő egy szubkulturális megoldás létrejöttére. A hatékony társadalmi interakció szükséges feltételeinek fennállása, ami feltétele az ilyen megoldásnak, semmiképpen semtekinthető adottnak. Hogy ki kivel társul, az részben „tallózásnak” és rokon lelkek megtalálásának a kérdése. A körülmények azonban gátat szabhatnak a hasonló problémájú emberek egymás felé áramlásának és a közöttük kialakuló szabad és spontán kommunikációnak. A hasonló problémájú embereket esetleg olyan fizikai távolságok, olyan társadalmi konvenciók választhatják el egymástól, hogy ezek az akadályok már eleve fölöttébb csekélyé teszik a kölcsönös felkutatás és felfedezés esélyét. A társak szabad megválasztását szabályozhatják a hatalmat gyakorló személyek, amiként a szülők is szabályozhatják gyermekeik barátkozását. Ahol a hasonló problémájú emberek között nagyok a státuskülönbségek, ott a magánjellegű, bensőséges, érzelmekkel átszőtt kérdésekben csekély a spontán kommunikáció valószínűsége. Ahol maguk a problémák rendkívül kényesek, büntudattal terhesek, mint a szexuális élet számos problémája esetében, ott a kommunikáció útjában álló gátlások gyakran olyan erősek, hogy a hasonló problémákkal küszködő személyek esetleg sohasem fedik fel magukat egymás előtt, noha egyébként a körülmények talán kedveznek is a kölcsönös megismerésnek. Megeshet, hogy maguk a problémák annyira atípusosak és egyediek, hogy teljességgel elhanyagolható valószínűségű az olyan személlyel történő találkozás, akinek ugyancsak érdekében állna a közös megoldás.

A kommunikáció mindezen akadályai és korlátjai következtében, továbbá a néha túlzottnak tekintett költségek miatt, amelyekkel a szubkulturális csoportokban való részvétel együtt jár, előfordul, hogy nem adódnak szubkulturális megoldások vagy hogy egyes személyek nem vesznek részt azokban. Mégis, az alkalmazkodási problémák eléggé erősek és állandóak lehetnek ahhoz, hogy továbbra is a problémák enyhítését vagy megoldását célzó változás irányába hassanak. Mivel a csoportmegoldások eleve kizártak, a problémamegoldás gyakran „magánjellegű”, „személyes-társadalmi” vagy „neurotikus” irányba fejlődhet, és kielégítő leírása elsősorban pszichogén alapon történhetik meg.

A szubkulturális differenciálódás teljes elmélete pontosabban határozná meg azokat a feltételeket, amelyeknek fennállása esetén a szubkulturák létrejönnek, illetve nem jönnek létre, és meghatározná a szubkulturális megoldások tartalmát előre felbecsülő eljárásokat is. Ez azonban már túlmegy e tanulmány körén, de különben is még sok alapos elmélkedés és kutatómunka szükséges ezen elmélet teljes kidolgozásáig. Itt igen nagy általánosságban kíséreltük meg sematikusán fölvázolni az alapvető elméleti föltételezéseket.

Jeffrey Jensen Arnett

Kiteljesedő felnőttkor*

A késő tinédzser korból a húszas éveken átívelő fejlődés elmélete

A kiteljesedő felnőttkor egy új elmélet a késő tinédzser korból a húszas éveken átívelő fejlődés (különös tekintettel a 18-25 év közötti fiatalok) leírására. Előbb az elméleti háttér kerül bemutatásra, majd a szerző adatokkal is igazolja, hogy a kiteljesedő felnőttkor demográfiai és egyéni szempontból, valamint az identitás kiteljesítése szempontjából önálló korszakot jelent. Részletesen kifejtésre kerül, miben különbözik a kiteljesedő felnőttkor a serdülőkortól és a fiatal felnőttkortól. Végül a kiteljesedő felnőttkor kulturális kontextusa kerül bemutatásra, részletesen kifejtve, hogy a kiteljesedő felnőttkor csak olyan kultúrákban létezik, amelyek lehetővé tesznek egy meghosszabbított időszakot a fiatal felnőttek számára a független szerep-kipróbálásra késő tinédzser korban és a húszas évek elején.

„Amikor az édesanyánk a mi korunkban volt, már eljegyezték...volt legalább valami elképzelése arról, mit kezdjen az életével. Másrészt nekem lesz egy duális MA diplomám amelyek legjobb olvasatban nem egyértelmű a haszna, legrosszabban pedig egyenesen haszontalan (angol és politológia). Nincs gyűrű az ujjamon, fogalmam sincs, ki vagyok, még kevésbé azt, hogy mit akarok tenni. De kénytelen vagyok beismerni, hogy ez egy izgalmas időszak az életemben. Néha, amikor arra a végtelenül kiteljesedő lehetőségre tekintek, ami a jövőm, átlátok az ürességen. Rájövök: az, hogy semmi sincs, amivel számolhatnék egyúttal azt is jelenti, hogy csak magamra számíthatok. Arra, hogy iránymutatással nem rendelkezni annyi, mint önmagamot formálni úgy, ahogy nekem tetszik.” (Kristen, 22, Page, 1999, pp 18,20).

A legtöbb iparosodott társadalomban felnőtt fiatal számára késő tinédzser korból a húszas éveken átívelő életkori szakasz fontos és mély változásokkal telik. Abban az időszakban számos fiatal szerzi meg végzettséget és képzettséget, ami későbbi jövedelmük és szakmai eredményeik alapját képezi felnőttkorukban (Chisholm & Hurrelmann, 1995; William T. Grant Foundation Commission on Work, Family, and Citizenship, 1988). Ez az időszak sokak számára gyakori változások és különböző lehetőségek (szerelem, munka, világlátás) kibontakozásának ideje (Erikson, 1968; Rindfuss, 1991). Az időszak végére, késő húszas éveikben a legtöbben már meghozták döntéseiket, amelyeknek hosszan tartó hatása lesz az életükre. Amikor később felnőttként számba veszik életük legfontosabb eseményeit, legtöbbször olyan eseményeket neveznek meg, amelyek erre az időszakra esnek (Martin & Smyer, 1990).

Elsőpró demográfiai változások történtek az elmúlt ötven évben, amelyek a késő tinédzser kort és a húszas évek elejét nem egyszerűen egy a felnőttkorba vezető rövid

* Első megjelenés: Arnett Jeffrey Jensen (2000): Emerging Adulthood, a Theory of Development From the Late Teens Through the Twenties, *American Psychologist*, Vol. 55. No. 5, 469-480 DOI: 10.1037//0003-066X.55.5.469

átmenetté változtatták, hanem az életút egy önálló szakaszává, amit a változás és a lehetséges irányok, kínálózkodó lehetőségek kihasználása jellemz. Míg például 1970-ben az első házasságukat megkötők átlag életkora az Egyesült Államokban 21 év volt a nők és 23 év volt a férfiak körében, addig 1995-re ezek a számok a nők esetében 25 évre, a férfiak esetén 27 évre emelkedtek (U.S.Bureau of the Census, 1997). Az első gyerek születésekor betöltött évek száma szintén a fenti trendet követte. Hasonlóan, a diplomával rendelkező fiatal amerikaiak száma meredeken emelkedett: míg 1940-ben 14 százalék volt a diplomával rendelkezők aránya, 1990-es évek közepén már 60 százalék felett volt ez az arány (Arnett & Taber, 1994; Bianchi&Spain, 1996). Hasonló változások mentek végbe más iparosodott társadalmakban is (Chisholm&Hurrelmann,1995;Noble,Cover&Yanagishita, 1996).

Az utóbbi ötven évben így lezajlott változások megváltoztatták a késő tinédzser korból a húszas éveken átívelő fejlődés természetét az iparosodott társadalmakban. Miután a házasság és a szülővé válás kitolódik a húszas évek közepére, illetve végére a legtöbbnél, többé nem jelent normatív elvárást a tinédzserkor végén, húszas évek elején járó fiatalok felé a hosszú távú felnőtt szerepekbe való belépés és bennmaradás. Éppen ellenkezőleg, ezek az évek tipikusan a gyakori változások és a felfedezés időszakát jelentik (Arnett, 1998; Rindfuss, 1991).

Ebben a cikkben egy új elméletet javaslok a késő tinédzser korból a húszas éveken (különös tekintettel a 18-25 év közötti időszakra) átívelő fejlődés leírására. Amellett érvelek, hogy a kiteljesedő felnőttkor sem a serdülőkorhoz, sem a felnőttkorhoz nem tartozik, hanem elméletileg és empirikusan is alátámasztható módon önálló korszakot jelent. A kiteljesedő felnőttkort megkülönbözteti a társadalmi szerepektől és a normatív elvárásoktól való viszonylagos függetlenség. Maguk mögött hagyva a gyermekkort és a serdülőkort jellemző függést, ugyanakkor még fel nem véve a tartós kötelezettségeket, amelyek a felnőttkort normatív módon meghatározzák, a kiteljesedő felnőttek gyakran a lehetséges életirányok széles palettáját felfedezik a szerelem, munka, világlátás terén. A kiteljesedő felnőttkor az az időszak, amikor még különböző irányokban nyitva áll az ajtó az egyén előtt, amikor a jövőre nézve még kevés dolog dőlt el véglegesen, amikor az élet által kínált lehetőségek felfedezésének szélesebb spektruma adott a legtöbbek számára, mint későbbi életútjuk folyamán bármikor.

A legtöbbek számára a késő tinédzser kor és a húszas évek eleje életük legváltozóbb időszaka. Ugyanakkor kulturális behatások strukturálják, és néha korlátozzák annak mértékét, hogy a kiteljesedő felnőttek mennyire képesek kiteljesíteni ezt az időszakot ebbe az irányba. Továbbá ebben a korban nem minden fiatal képes a független felfedezés időszakaként kihasználni azt. Akárcsak a serdülőkor, a kiteljesedő felnőttkor is kulturálisan meghatározott, vagyis nem általános és változatlan időszak az életútban.

Elsőként az elméleti háttérrel mutatom be, aztán adatokkal illusztrálom, a demográfia, az egyén és az identitás kiteljesedése szempontjából miként tekinthető a kiteljesedő felnőttkor önálló időszakként. Eztán kifejtem, hogy a kiteljesedő felnőttkor miként különböztethető meg a serdülőkortól és a fiatal felnőttkortól. Végül ismertetem azokat a gazdasági és kulturális feltételeket, amelyek között a kiteljesedő felnőttkor önálló időszakként való létezése a legvalószínűbb.

Elméleti háttér

A késő tinédzserévek és a húszas évek elejének megértéséhez számos fontos elméleti munka látott napvilágot. Egy korai lépést jelentettek Erik Erikson munkái (1950, 1968). Erikson ritkán írt specifikusan egy-egy életkorról munkáiban, és az emberi fejlődésről szóló elméletébe nem foglalt bele olyan állomást, amit itt a kiteljesedő felnőttkorral analógnak tekinthetnénk. Ugyanakkor írt a serdülőkori és a fiatal felnőttkori fejlődésről. Ő is írt meghosszabbított serdülőkorról, mint tipikusan az iparosodott társadalmakban bekövetkező jelenségről és pszichológiai moratóriumról, amit a ezek a társadalmak biztosítanak a fiataloknak, „mely időszak alatt a fiatalok szabad szerekipróbálás útján találhatnak maguknak megfelelő niche-t a társadalomban” (Erikson, 1968, 156. o.). Ezen túlmenően Erikson megkülönböztetett – anélkül, hogy megnevezte volna – egy időszakot, ami bizonyos szempontból serdülőkor, bizonyos szempontból fiatal felnőttkor, de szigorúan nem azonos egyikkel sem, egy időszakot, aminek során a felnőttektől elvárt hozzájárulás és felelősség későbbre tolódik, míg a szerepekkel való kísérletezés, ami serdülőkorban kezdődött, folytatódik és intenzívebbé válik.

Más típusú elméleti hozzájárulást jelentenek Daniel Levinson munkái (1978). Levinson középkorú férfiakkal készített interjúkat, de megkérte őket, hogy korábbi életszakaszaikat is írják le, és az általuk elmondottak alapján kidolgozott egy elméletet, ami magába foglalta a késő tinédzserkort és a húszas éveket. Ő a 17-33 év közötti időszakot újonc szakasznak nevezte a fejlődés folyamatában és ennek a korszaknak az elsőrendű feladataként a felnőttkorba való átlépést és egy stabil életstruktúra kialakítását tekintette. Levinson elismerte, hogy az újonc szakasz koncepciója hasonlít az Erikson által a pszicho-szociális moratórium során folytatott szerep-gyakorlásként leírtakhoz (Levinson, 1978, 322-323. o.).

A késő tinédzser korból a húszas éveken átívelő fejlődésre vonatkozó legismertebb elmélet talán Kenneth Keniston ifjúságelmélete. Eriksonhoz és Levinsonhoz hasonlóan Keniston (1971) is úgy konceptualizálta az ifjúkort, mint a serdülőkor és a fiatal felnőttkor között meghosszabbított szerep-gyakorlás időszakát. Ugyanakkor Keniston akkor írta munkáját, amikor az amerikai és több nyugat-európai társadalomban ifjúsági mozgalmak követeltek változásokat látványosan, tiltakozva (egyebek mellett) az Egyesült Államok Vietnami háborúban való részvétele ellen. Leírása szerint az ifjúkor „feszültség az egyén és a társadalom között” (Keniston, 1971, 8. o.) és „a szocializáció visszautasítása” (9. o.) inkább arra a történelmi helyzetre reflektál, amelyben íródott, mintsem az adott életszakasz hosszan elnyúló sajátos jegyeire.

Ami még fontosabb, Keniston 1971-ben erre az időszakra alkalmazott ifjúság fogalma problémás. Az ifjúság szónak hosszú története van az angol nyelvben, amit először a gyermekkorra, majd később a serdülőkorra alkalmaztak (pl. Ben-Amos, 1994), és ilyen használata máig népszerű a köznyelvben és egyes társadalomtudósok körében (amit például az ifjúsági szervezetek fogalom is tükröz). Keniston választása, miszerint a többértelmű és zavaros ifjúság fogalmat választotta, részben magyarázza, miért vált a késő tinédzserkor és a húszas évek eleje önálló életszakaszként elfogadottá a fejlődéstudománnyal foglalkozó tudósok körében az ő megfogalmazását követően. Ugyanakkor, mint az a következő részben kifejtem, alapos empirikus bizonyíték áll rendelkezésre ahhoz, hogy ezt az időszakot – aminek megnevezésére a kiteljesedő felnőttkort ajánlom – önálló életszakaszként definiáljuk.

A kiteljesedő felnőttkor, mint demográfiai szempontból önálló életszakasz

Habár Erikson (1968), Levinson (1978) és Keniston (1971) mind hozzájárultak a kiteljesedő felnőttkor elméleti alapjainak lerakásához, az életkori szakasz természete jelentősen megváltozott a két évtizeddel korábban írt műveikben leírtakhoz képest. Amint a cikk felvezetőjében már írtam, az utóbbi évtizedekben bekövetkezett demográfiai okok, így a házasság és a gyerekvállalás kitolódása miatt a kiteljesedő felnőttkor az ipari társadalmakban tipikussá vált a fiatalok körében. Ezen átmenet elhalasztása legalább a húszas évek végéig lehetővé teszi a tinédzserek és a húszas évek elején járók számára különböző életirányok kipróbálását.

A kiteljesedő felnőttkor fontos demográfiai sajátossága épp a demográfiai változatosságban rejlik, ami tükrözi az egyéni életutak ezen évekre jellemző változékonyságát. A kiteljesedő felnőttkor az egyetlen életszakasz, amiben demográfiaiilag semmi sem vehető normatív módon adottnak (Rindfuss, 1991; Wallace, 1995). A serdülőkorban, 18 éves korig, a demográfiai kulcsváltozók terén kevés változatosság mutatkozik. A 12-17 éves amerikai serdülők 95 százaléka otthon él egyik vagy mindkét szülőjével, 98 százalékuk hajadon/nőtlen, kevesebb, mint 10 százalékuknak van gyereke, és 95 százalékuk iskolába jár (U.S.Bureau of the Census, 1997). Harminc éves korra új demográfiai normák kristályosodnak ki: a 30 évesek 75 százaléka házas, körülbelül 75 százalékuk szülő, és kevesebb, mint 10 százalékuk jár iskolába (U.S.Bureau of the Census, 1997).

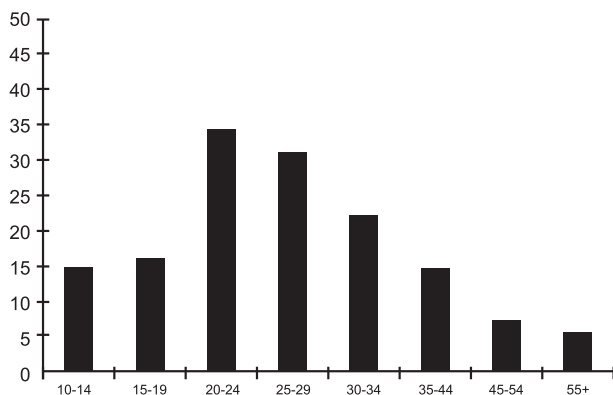
Ugyanakkor ezen időszakok között, és különösen 18 és 25 éves kor között, egy adott egyén demográfiai statusát nehéz csak az életkor alapján megjósolni. A kiteljesedő felnőttkor demográfiai változatossága és megjósolhatatlansága az életkor felfedező és kísérletező természetét tükrözik vissza. Talcott Parsons (1942) a serdülőkort szerepnélküli szerepnek nevezte, de ez a kifejezés sokkal inkább illik a kiteljesedő felnőttkorra. A kiteljesedő felnőttek esetében rendszerint szélesebb a lehetséges aktivitások skálája, mint más életkorban járó egyének esetében, mert kevésbé vannak alávétve szerepkényszernek, és mindez megjósolhatatlanná teszi demográfiai helyzetüket.

Egy a kiteljesedő felnőttkor kísérletező természetét jól jellemző változó az állandó lakhely. A legtöbb amerikai fiatal 18-19 éves korában hagyja el a szülői házat (Goldscheider & Goldscheider, 1994). Az ezt követő években a kiteljesedő felnőttek lakhatási körülményei eltérőek. A kiteljesedő felnőttek közel egyharmada a középiskolát követően hallgató lesz és következő néhány évet a függetlenség és a szülőktől való függés valamely kombinációjában tölti el, például főiskolai kollégiumban, szakkollégiumban vagy társbérletben (Goldscheider & Goldscheider, 1994). Számukra ez az időszak a részleges autonómia ideje (Goldscheider & Davanzo, 1986), miután az önálló élettel együttjáró bizonyos felelősséget magukra vállalnak, de másokat a szüleikre, felsőoktatási szereplőkre, vagy más felnőttekre hagynak. Mintegy 40 százalékuk önálló háztartásba költözik a családi házból és teljes állásban dolgozik (Goldscheider & Goldscheider, 1994). Mintegy kétharmaduk partnerével próbálja ki a romantikus együttélést (Michael, Gagnon, Laumann & Kolata, 1995). Néhányan közülük főiskolai tanulmányaik vagy főállású munkájuk illetve a kettő együttes megléte mellett a szülői házban maradnak. Csupán a férfiak 10, a nők 30 százaléka marad otthon a szülői házban házasságig (Goldscheider & Goldscheider, 1994). E változatosság közepette talán az egyetlen közös vonás a kiteljesedő felnőttek lakhatási viszonyait illetően az instabilitás. A kiteljesedő felnőttek azok, akik között a legmagasabb a lakhelyváltottság aránya. A National Longitudinal Study adatai alapján Rindfuss

(1991) leírta, hogy a lakhatási mobilitás miként éri el a csúcst a húszas évek közepén (lásd az első ábrát). A kiteljesedő felnőttek jelen generációjának közel 40 százaléka esetében a lakhatási mobilitás magában foglalja a szülői házba való visszaköltözést és az onnan való újbóli kiköltözést a késő tinédzserkorban és a húszas évek közepén (Goldscheider & Goldscheider, 1994). A gyakori lakhelyváltás az életkor felfedező természetét tükrözi, merthogy ezek a változások egy időszak végén vagy egy másik időszak elején (például egy együttélés végén, főiskolára való felvételt követően, vagy egy új állás elnyerését követően) következnek be.

Az iskolalátogatás az a másik változó, amelynek kapcsán nagy változatosságnak és sokféleségnek lehetünk tanúi a kiteljesedő felnőttek körében. A középiskolai tanulmányait követően felsőoktatásba bekerülő kiteljesedő felnőttek aránya a valaha tapasztalt legnagyobb, 60 százaléka feletti arányt mutat (Bianchi & Spain, 1996). Ugyanakkor ez az arány elfedi az elnyújtott változatosságot, amit a következő életévek mutatnak. A 25-29 évesek mindössze 32 százaléka fejezte be 4 vagy több éves felsőoktatási tanulmányait (U.S. Bureau of the Census, 1997). A kiteljesedő felnőttek felsőoktatási tanulmány elvégzését gyakran nem egyenes vonalúan teszik, hanem gyakran kombinálják munkavégzéssel, és megszakítják passzív tanulmányi időszakokkal. Azok körében, akik felsőoktatási tanulmányaikat 4 év alatt befejezik, az egyetemi éveket gyakran doktori iskolai tanulmányok követik. A bachelor diplomával rendelkezők mintegy harmada iratkozik be posztgraduális képzésre a következő évben (Mogelonsky, 1996). Az európai országokra is jellemző, hogy a tanulással töltött idő meghosszabbodott az elmúlt évtizedekben (Chisholm & Hurrelmann, 1995).

Mindent egybevetve tehát a kiteljesedő felnőttkort az elmúlt években nagyfokú demográfiai változatosság és instabilitás jellemzi, tükrözve, hogy a hangsúly ebben az életkorban a változáson és a felfedezésen van. Csupán a húszas évek végén, a kiteljesedő felnőttkorból a fiatal felnőttkorba való átmenet idején szűkül le a változatosság és csökken az instabilitás, amikor a fiatalok tartós döntéseket hoznak a szerelmet és a munkát illetően. Rindfuss (1991) a 18 és 30 közötti életkort „Demográfiailag sűrű”-nek (496.o.) nevezte, a számos demográfiai átmenet miatt, amelyek az adott életkori szakaszban, különösen a húszas évek végén következnek be.

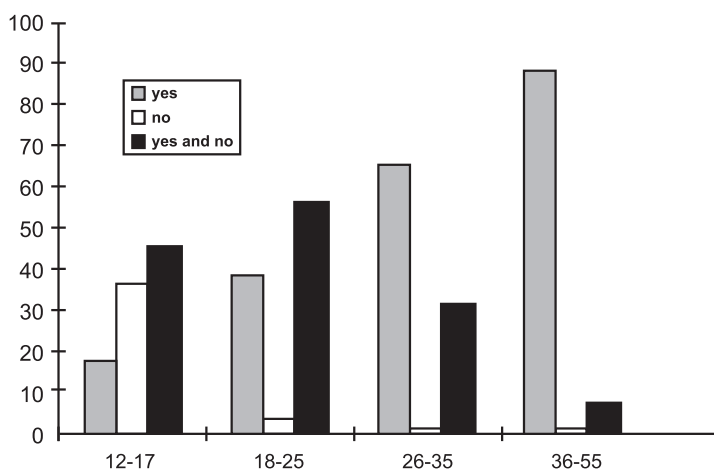

1. Ábra A lakhely változása az életkor előrehaladtával, 1998.

Megjegyzés: az adatok forrása az USA központi statisztikai hivatalának 2000-es kiadványa: „Földrajzi mobilitás 1997 márciustól 1998 márciusig”, Current Population Reports, (Series P-20, No. 520), Washington, DC: US Government Printing Office.

A kiteljesedő felnőttkor, mint szubjektív szempontból önálló életszakasz

A kiteljesedő felnőttek önmagukra nem serdülőként tekintenek, de sokan közülük nem tekintik magukat felnőttnek sem. A második ábrán látható, hogy amennyiben azt a kérdést teszik fel nekik, vajon elérték-e a felnőttkort, a húszas éveik végén járó amerikaiak sem nemmel, sem igennel nem felelnek, hanem a bizonytalan bizonyos szempontból igen, bizonyos szempontból nem választ adják (Arnett, megjelenés alatt). Mindez a kiteljesedő felnőttek szubjektív nézőpontjára világít rá, miszerint a serdülőkort már elhagyták ugyan, de nem érték még el teljesen a felnőttkort (Arnett, 1994a, 1997, 1998). Nincs megnevezésük arra az életszakaszra, amelyben vannak – merthogy a társadalomban, amelyben élnek, nincs létező megnevezése az életszakasznak – ebből adódóan sem serdülőnek, sem felnőttnek nem tekintik magukat, hanem valahol a kettő között. Amint a második ábra adatai jelzik, csak a húszas éveik végén és a harmincas éveik elején nyilatkozik a többség úgy, hogy elérték a felnőttkort. Ugyanakkor az életkor csupán egy kemény változó, amely a kiteljesedő felnőttkorból a felnőttkorba való szubjektív átmenetet jelzi. Amint azt a második ábra jelzi, még a húszas éveik végén és a harmincas éveik elején járók között is egyharmad azok aránya, akik nem érzik a felnőttkorba való átmenetüket befejezettnek.

2. ábra Szubjektív elképzelések a felnőttkor eléréséről, válaszok az alábbi kérdésre:
„Úgy érzed-e, hogy elérted a felnőttkort?”

Megjegyzés: N=519, az adatok forrása (Arnett, megjelenés alatt).

Azt gondolhatnánk, hogy a kiteljesedő felnőttek felnőttkor elérését illető ambivalens szubjektív érzései a fent leírt demográfiai sokszínűségből és instabilitásból fakadnak. Feltehetőleg nehezen érezhetik magukat a fiatalok felnőttnek azelőtt, hogy saját otthonba költöztek, befejezték az iskoláikat, elkezdték önálló karrierjüket és megházasodtak

(vagy legalább elkötelezték magukat egy tartós kapcsolat mellett). Ugyanakkor, talán meglepő módon, a kutatási eredmények alapján ezeknek a demográfiai átmenetet jelző tényezőknek kevés közülük van ahhoz, ami alapján a kiteljesedő felnőttek magukat felnőttek tekintik. Számos tinédzser éveik végén, húszas éveik elején járó fiatalokkal készített kutatás ismétlődően visszatérő eredménye, hogy az olyan demográfiai átmenetet jelentő tényezők, mint a tanulmányok befejezése, a karrier kezdete, a házasság, a szülővé válás mind a lista végén szerepelnek a felnőtttség elérését jelző kritériumok között (Arnett, 1997, 1998, megjelenés alatt; Greene, Wheatley, & Aldava, 1992; Scheer, Unger, & Brown, 1994).

A felnőtttség elérését illető szubjektív értékelésük szerint a kiteljesedő felnőttek számára legfontosabb sajátosságok nem demográfiai átmenethez köthetők, hanem egyéni személyiségjegyekhez (Arnett, 1998). Konkrétabban, a felnőtttség elérését jelentő tényezők között a két első helyen az egyén önmagáért viselt felelősségvállalása és az önállóan meghozott döntések szerepeltek visszatérően (Arnett, 1997, 1998; Greene et al., 1992; Scheer et al., 1994). A harmadik kritérium, ami szintén egyéni szintű, de megfoghatóbb, az, hogy az egyén legyen anyagilag független, szintén rendszerint az első kategóriák között szerepel.

Az átmenet kapcsán ezeknek a kritériumoknak az előtérbe kerülése a kiteljesedő felnőttkor kapcsán az önfenntartóvá, önállóvá válás fontosságát mutatja (Arnett, 1998). Ezen évek folyamán a legfontosabb kifejlődő tulajdonság az önfenntartóvá válás – az egyén önmagáért viselt felelősségének az elfogadása és önálló döntések meghozatalára való képessége. Az anyagi függetlenség szintén nélkülözhetetlen az önfenntartáshoz, tehát ez az elem is meghatározó abban, hogy a kiteljesedő felnőttek kit tekintenek felnőttnek. Csak azután éreznek személyes életükre nézve változást a kiteljesedő fiatalok, miután ezek a tulajdonságok kifejlődtek és az anyagi függetlenséget elérték, és érnek a kiteljesedő felnőttkorból a felnőttkorba. A legtöbb amerikai fiatal számára mindez a húszas éveikben, húszas éveik végén következik be (Arnett, megjelenés alatt).

Habár a kiteljesedő felnőttek nem tekintik a demográfiai átmenetet jelző változókat kiemelten fontosnak a felnőttkor eléréséhez, meg kell jegyezni, hogy a szülővé válás gyakran elégséges feltétel ahhoz, hogy valaki felnőttnek érezze magát. A szülővé válás általában hátul szerepel a rangsorban a kiteljesedő felnőttek nézetei szerint a felnőtttséghez nélkülözhetetlen kritériumok között, de azok között, akiknek már van gyereke, magukra nézve ezt tekintik a legfontosabb kritériumnak a felnőttkorba való átmenet-höz (Arnett, 1998). Azok a felfedezések, amik a kiteljesedő felnőttkorral együttjárnak, jelentősen beszűkülnek a szülővé válást követően, mert a gyermekre való odafigyelés mindezt megköveteli. A szülővé válással a fókusz az egyén önmagáért viselt felelősségéről a másokért viselt felelősségre terelődik át.

A kiteljesedő felnőttkor önálló szakasz az identitás felfedezése szempontjából

A kiteljesedő felnőttkor legfontosabb sajátossága, hogy ebben az életszakaszban nyílik a legtöbb lehetőség a felfedezésekre a szerelem, a munka és a világlátás formálása terén. Természetesen a serdülőkor az az életszakasz, amit tipikusan a legfontosabbként tartanak számon az identitás formálása szempontjából. Erikson (1950) a serdülőkor központi kríziseként azonosította az identitás és a szerep közötti konfliktust, és az azóta eltelt évtizedekben ez az ötlet a serdülőkori identitásvizsgálatok középpontjában áll (Adams,

1999). Ugyanakkor, amint azt fentebb kifejtettem, Erikson (1950, 1968) egyértelműen hitt abban, hogy az ipari társadalmak az identitás felfedezésére meghosszabbított serdülőkort tesznek lehetővé. Amennyiben a serdülőkort a 10 és 18, a kiteljesedő felnőttkort pedig a 18 és 25 életév közötti időszaknak tekintjük, akkor az identitás felfedezését illetően a legtöbb felfedezés a kiteljesedő felnőttkorban, s nem a serdülőkor folyamán történik. Habár az identitás kialakulását vizsgáló kutatások többsége a serdülőkorra fókuszált, e kutatásokból az derült ki, hogy az identitás kifejlődése ritkán fejeződött be a középiskolai évek végéig (Montemayor, Brown, & Adams, 1985; Waterman, 1982) és az identitás formálódása folytatódik a késő tinédzserkorban és a húszas évek folyamán (Valde, 1996; Whitbourne & Tesch, 1985).

A kiteljesedő felnőttkorban az identitás kapcsán három kérdés kerül a középpontba: a szerelem, a munka és a világnézet. Az identitásformálás számos élethelyzet kipróbálását foglalja magában és fokozatosan vezet el tartós döntések meghozatalához. Mindhárom fent említett kérdésben a folyamat serdülőkorban kezdődik ugyan, de főként a kiteljesedő felnőttkor folyamán zajlik. A szerelmet illetően az amerikai fiatalok 12 és 14 éves korban kezdenek randizni (Padgham & Blyth, 1991). Ugyanakkor mivel a házasságot illető bármely komoly döntés meghozatala egy évtizednél is távolabb került a 12-14 éves serdülőtől, a fiatalok a randizás első időszakát tisztán szabadidős kedvtelésnek tekintik (Roscoe, Dian & Brooks, 1987). A serdülők számára a randizás társaságot, a romantikus szerelem felfedezésének első állomását, és szexuális kísérletezést jelentenek; ugyanakkor randi-kapcsolataik tipikusan hetekig, hónapokig tartanak csupán (Feiring, 1996) és csupán kevés serdülő gondolja úgy, hogy „középiskolai szerelmével” a középiskola befejezése után is tartósan együtt marad.

A kiteljesedő felnőttkor folyamán a szerelmi felfedezések intimebbé és komolyabbá válnak. Serdülőkorban a randizás gyakran csoportokban történik, vagyis a serdülők közös szabadidős tevékenységeket folytatnak, partiznak, táncolnak, együtt bandáznak (Padgham & Blyth, 1991). A kiteljesedő felnőttkor folyamán a randizás nagy valószínűséggel párok között történik, és a hangsúly nem a kikapcsolódáson, mint az érzelmi és fizikai intimitásban rejlő lehetőség felfedezésére helyeződik. A szerelmi kapcsolatok a kiteljesedő felnőttkorban tovább tartanak, mint serdülőkorban, nagyobb valószínűséggel járnak együtt szexuális együttléttel, és gyakran együttélést is magukban foglalnak (Michael et al., 1995). Emellett a serdülőkorban tett szerelmi felfedezések kísérletezők és átmenetiek; a háttérben álló fő kérdés az „Kivel szeretnék együtt lenni itt és most?”. Ezzel szemben a kiteljesedő felnőttkorban tett felfedezések mélyebb intimitást foglalnak magukban, és a háttérben álló kérdést sokkal inkább az identitás határozza meg: „Azzal az egyéniséggel, aki én vagyok, milyen partnert tudok elképzelni magamnak egy életen át?”

A munkát tekintve hasonló kontrasztnak lehetünk tanúi, a serdülőkori átmeneti és kísérletező felfedezések valamint a komolyabb és fókuszált kiteljesedő felnőttkori felfedezések között. Az Egyesült Államokban a középiskolások többsége rész munkaidőben dolgozik (Barling & Kelloway, 1999). Habár a serdülők gyakran említik, hogy a munkatapasztalat segít olyan képességek fejlesztésében, mint az idővel és a pénzzel való gazdálkodás (Mortimer, Harley, & Aronson, 1999), a legtöbb esetben munkájuk nem ad hozzá ahhoz a tudáshoz és tapasztalathoz, ami jövőbeli foglalkozásukhoz szükséges lesz (Greenberger & Steinberg, 1986; Steinberg & Cauffman, 1995). A legtöbb serdülőt a szolgáltatóiparban alkalmazzák - éttermekben, üzletekben, stb. - amely munkakörökben a szellemi kihívás csekély és az elsajátítható készségek köre korlátozott. A serdülők

gyakran nem is a munkaerőpiacra való felkészülésként állítják be munkájukat, hanem az aktív szabadidőtöltéshez (CD-kre, koncertekre, éttermi étkezésre, ruhákra, autókra, utazásra, stb) szükséges pénz előteremtésének formáját (Bachman & Schulenberg, 1993; Shanahan, Elder, Burchinal, & Conger, 1996; Steinberg & Cauffman, 1995).

A kiteljesedő felnőttkorban a munkatapasztalatok célzottabbá válnak a felnőtt szerepekre való felkészülés szempontjából. A kiteljesedő felnőttek elkezdik mérlegelni azt, hogy munkatapasztalataik miként teremtenek alapot felnőttkori munkavállalásukhoz. A munkalehetőségek kipróbálása során egyúttal identitáskérdéseket is mérlegelnek: Milyen munkában vagyok jó? Milyen munka az, ami hosszú távon is elégedettséggel töltené el? Milyenek az elhelyezkedési esélyeim azon a területen, ami láthatólag a legjobban illik hozzám?

A kiteljesedő felnőttek oktatással kapcsolatos választásaiban és élményeiben hasonló kérdések merülnek fel. Oktatásban eltöltött útjuk során olyan különböző lehetőségeket próbálnak ki, amelyek a különböző jövőbeli munkára készítik fel őket. A főiskolások gyakorta egynél többször váltanak fő szakirányt, különösen az első két év folyamán, amikor különböző képzési területekkel ismerkednek, egyeseket kizárva, másokat felvéve. Miután a diploma megszerzését követően a doktori iskolák egyre gyakoribb választássá válnak, a kiteljesedő felnőttek oktatásban töltött ideje kitolódik a húszas évek közepére. A doktori iskolák szintén lehetővé teszik a kiteljesedő felnőttek számára, hogy a diploma megszerzését megelőzően választott foglalkozási irányon változtassanak.

Mind a szerelemre, mind a munkára igaz, hogy az identitás felfedezése nem korlátozódik a felnőtt szerepekre való közvetlen készülődésre. Épp ellenkezőleg, a kiteljesedő felnőttkorban tett felfedezések részben öncélúak, a tartós – és kötött – felnőtt szerepek elérését megelőzően az élet széles palettáján szerzett élmények. A kiteljesedő felnőttkorban a tartós szerep-elköteleződések hiánya olyan kísérletezést és a felfedezést tesz lehetővé, ami harminc felett már nem volna lehetséges. Olyan emberek számára, akik romantikus és szexuális élmények széles skálájára vágynak, a kiteljesedő felnőttkor a megfelelő életszakasz, hiszen a szülői felügyelet már lecsökkent és a házasságra lépést illetően kevés normatív nyomás helyeződik rájuk. Hasonlóképp a kiteljesedő felnőttkor az az életszakasz, amikor szokatlan munka- és oktatási lehetőség kiaknázására nyílik lehetőség. Ebből adódóan olyan rövid távú gyakornoki programok, mint az Americorps és a Peace Corps népszerűbbek a kiteljesedő felnőttek között mint bármely másik korcsoportban. A kiteljesedő felnőttek nagy eséllyel utaznak az ország vagy a világ távoli szegleteibe egyedül egy rövid időre, gyakran egy rövidtávú munka- vagy oktatási tapasztalat keretében. Ez szintén részét képezheti identitáskeresésüknek, a felnőttkort érintő hosszú távú választásaikat megelőző személyes tapasztalataik bővítésének.

A világnézet szempontjából William Perry munkája (1970/1999) rámutatott, hogy a világnézetben bekövetkező változások gyakran a kiteljesedő felnőttkorban szellemi fejlődés középpontját képezik. Perry szerint a kiteljesedő felnőttek gyakran olyan nézetekkel kezdik felsőoktatási tanulmányaikat, amelyeket a szüleiktől vagy a szomszédságuktól tanultak. Ugyanakkor miután a felsőoktatás gyakran különböző világnézetek felfedezésével jár együtt, és ezen felfedezések során a hallgatók gyakran megkérdőjelezik korábbi hozott világnézeteik érvényességét. A felsőoktatási tanulmányaik során a kiteljesedő felnőttek világnézetek széles körét vizsgálják meg és mérlegelik.

A világnézet változását vizsgáló kutatások többsége felsőoktatásban tanulók és doktorandusz hallgatók bevonásával készült, és empirikus adatok bizonyítják, hogy a felsőoktatási tanulmányok elősegítik a világnézetek felfedezését és újragondolását

(Pascarella & Terenzini, 1991). Ugyanakkor fontos megjegyezni, hogy a felsőoktatásban tanuló és abból kimaradó kiteljesedő felnőttek egyforma eséllyel nyilatkoznak úgy, hogy a felnőtttség eléréséhez saját gondolatok és nézetek elsajátítása fontos kritérium (Arnett, 1997). A kiteljesedő felnőttekkel végzett vizsgálatok arra is rámutattak, hogy a tanulmányokkal eltöltött évek számától függetlenül fontosnak tartják azt, hogy újraértékeljék családjuktól kapott vallási értékrendjüket és olyan vallási értékrendet alakítsanak ki, ami saját önálló gondolataik eredménye (Arnett & Jensen, 1999; Hoge, Johnson, & Luidens, 1993).

Habár a kiteljesedő felnőttkorban az identitás felfedezése a többség számára egy különösen sűrű és intenzív életszakaszban következik be, ezeket a felfedezéseket nem mindig élik meg pozitívan. A szerelemben szerzett tapasztalatok gyakran csalódásba, illúzióvesztésbe vagy visszautasításba torkollanak. A munkában tett felfedezések néha a vágyott állás elérését illetően kudarchoz, vagy a kielégítő és megfelelő állás meg nem találásához vezetnek. A gyermekkorban elsajátított világnézet elvetése néha nem jár együtt újabb, a korábbival vetélkedő világnézet elsajátításával (Arnett & Jensen, 1999). Szintén nagy mértékben jellemző, hogy a kiteljesedő felnőttek identitásuk felfedezését maguk, családjukkal vagy leendő családjukkal való napi szintű egyeztetés nélkül folytatják (Jonsson, 1994; Morch, 1995). A 19-29 év közötti amerikai fiatalok a szabadidejük nagyobb részét töltik el egyedül, mint bármely más korcsoport a legidősebbeket kivéve, és a produktív tevékenységüket (munka, tanulás) is nagyobb arányban töltik egyedül, mint bármely más 40 év alatti korcsoport (Larson, 1990). Sokan közülük szürkének látják a világot és pesszimisták társadalmuk jövőjét illetően (Arnett, 2000b). Ugyanakkor saját magukat illetően a kiteljesedő felnőttek rendkívül kedvezően ítélik meg céljaik elérhetőségét. Egy a 18-24 éveseket vizsgáló nemzeti közvéleménykutatás (Hornblower, 1997) szerint közel 96 százalékuk egyetértett azzal a kijelentéssel, miszerint „Egészen biztos vagyok benne, hogy egy nap eljutok oda az életben, ahol lenni szeretnék”.

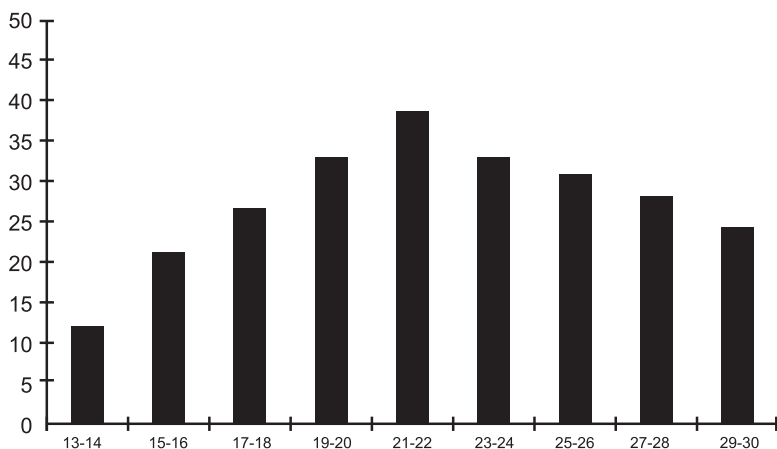
További említést érdemlő eredmények a kiteljesedő felnőttekkel kapcsolatban

A fent jellemzett három terület – demográfia, szubjektív közérzet, és identitáskeresés – szolgál a legnagyobb mennyiségű információval a kiteljesedő felnőttkor különbözőségéről. Ezzel együtt vannak elérhető adatok más területekről is, amelyek a kiteljesedő felnőttkorra vonatkozó jövőbeli kutatások számára kutatási irányokat jelölhetnek ki. E lehetséges területek egyike a kockázattűrés. Habár kötetekben mérhető mennyiségű munka készült a serdülők kockázattal kapcsolatos attitűdjeiről, viszonylag kevés információval rendelkezünk a kiteljesedő felnőttek viselkedéséről (Jessor, Donovan & Costa, 1991) a különböző veszélyeztetettséggel kapcsolatos viselkedési formák előfordulása nem a serdülőkorban, hanem a kiteljesedő felnőttkorban (18-25 év között) éri el a csúcspontot. Ezek a viselkedési formák a védekezés nélküli szexuális együttlétet, különböző anyaghasználatot, veszélyes vezetési magatartást (gyorshajtást, ittas vezetést) foglalnak magukban (Arnett, 1992; Bachman, Johnston, O'Malley, & Schulenberg, 1996). A 3. ábra a túlzott alkoholfogyasztásra vonatkozó adatokat mutatja.

Mi az, ami miatt a kiteljesedő felnőttek körében ilyen magas a kockázati magatartás? Bizonyos mértékben a kockázati magatartás levezethető az identitáskeresés részeként, vagyis a tartós felnőtt szerepekkel és felelősséggel való azonosulás előtt, a széleskörű tapasztalatok megszerzésének vágyától fűtve. Egy a kockázati magatartás mögött

megbúvó gyakori ok a szenzációhajhászás, vagyis az új és intenzív élmények iránti vágy (Arnett, 1994b). A kiteljesedő felnőttek a serdülőknél könnyebben élhetnek át újszerű és intenzív élményeket, mivel a szülői kontroll gyengébb, és szabadabban adhatják át magukat azoknak, mint a felnőttek, mert nem kötik őket szerepek. A házasságkötés után a felnőtteket távol tartja a kockázati magatartástól a házastársi felelősség, és miután gyereket vállalnak, a szülői szerepek is kötik őket. Ezt támasztják alá Bachman és tsai. (1996) kutatási eredményei, akik longitudinális adatokon keresztül mutatták ki, hogy az anyaghasználat a húszas évek elején éri el a csúcspontját, a kiteljesedő felnőttkorral együtt járó szerepnélküliség során, majd a házasságkötést követően meredeken csökken, és a szülővé válást követően tovább csökken. Az ezekkel a szerepekkel együtt járó felelősség csökkenti a kockázati magatartást, amint az egyén a kiteljesedő felnőttkorból a fiatal felnőtt korba lép át.

Szintén készültek kutatások a kiteljesedő felnőttek családi kapcsolatairól. A kutatás az amerikai kiteljesedő felnőttek körében azt találta, hogy fordított viszony áll fenn a szülőkhöz való közelség és a velük kialakított kapcsolat minősége között. Azok a fiatalok állnak a legkevésbé közel a szüleikhez, akiknek a legszorosabb a kapcsolatuk a szüleikkel, különösen azok, akik még egy háztartásban élnek velük, és körükben mérhető a leggyengébb pszichológiai beállítódás (Dubas & Petersen, 1996; O'Connor, Allen, Bell&Hauser, 1996). Az Európában készült tanulmányok eredményei szerint azok a fiatalok, akik otthon maradnak, rendszerint elégedettebbek az életkörülményeikkel, mint azok, akik elhagyták az otthont; ők továbbra is támaszkodnak a szüleik támogatására és az általuk nyújtott komfortra, de mindez rendszerint a szülői házban élvezett nagyfokú autonómiával párosul (Chisholm & Hurrelmann, 1995). Vagyis mind az Egyesült Államokban, mind Európában igaz, hogy az autonómia és a függés inkább egymást kiegészítő, mint egymással szemben álló dimenziókat jelentenek a szüleikhez való viszonyuk tekintetében (O'Connor et al., 1996).

3. ábra Rendszeres alkoholfogyasztók aránya (négy vagy több alkoholtartalmú ital egy-mást követő elfogyasztása az elmúlt 2 hét folyamán) különböző életkorban

Megjegyzés: az adatok forrása az alábbi tanulmány: Bachran, J. G., Johnston, L. D., O'Malley, P., & Schulenberg, J. (1996). Transitions in drug use during late adolescence and young adulthood. In J. A. Graber, J. Brooks-Gunn, & A. C. Petersen (Eds.), *Transition through adolescence: Interpersonal domains and context* (pp. 118).

Ezek a kutatási eredmények a kiteljesedő felnőttkorban végbemenő fejlődés leírásához nélkülözhetetlen alapot jelentenek. De természetesen sok feladat áll még előttünk addig, amíg e fejlődés minden egyes aspektusát sikerül feltárni. Milyen mértékben függnek a kiteljesedő felnőttek a szüleik támogatásától (különös tekintettel arra, hogy a legtöbb fiatal ebben az életszakaszban elhagyja a szülői házat, de még nem házasok)? Mennyiben különböznek a kiteljesedő felnőttkorban tett felfedezések a nők és a férfiak esetében? Tekintve, hogy a kiteljesedő felnőttek sok időt töltenek egyedül, vajon az ő körükben magas-e a médiahasználat aránya? Ilyen és ezekhez hasonló kérdéseket kell még tisztázni az adott életszakasszal kapcsolatban. A kiteljesedő felnőttkor önálló fejlődési életszakaszként való leírása segítheti az ilyen típusú vizsgálatok lefolytatását.

A kiteljesedő felnőttkor miért nem azonos a serdülőkorral?

Széles körben ismert, hogy a serdülőkor iránti tudományos érdeklődés G. Stanley Hall kétkötetes nagymonográfiájával vette kezdetét közel egy évszázaddal ezelőtt (Hall, 1904). Ami kevésbé ismert az, hogy Hall megközelítése szerint a serdülő életkor a 14 és 24 év közötti szakaszra terjedt ki (Hall, 1904:XIX). Ezzel szemben a kortárs szerzők általában 10-11 éves korra teszik a serdülőkor kezdetét és 18-19 évnél határozzák meg annak végét. A serdülőkort vizsgáló tudományos társaság (Society for Research on Adolescence) zászlóshajója, a *Journal of Research on Adolescence* címlapja szerint a serdülőkor „az élet második évtizede”. Mi történt a Hall kora és a jelenkor közötti időben, mi készítette a tudósokat arra, hogy életkori szakaszolásban előbbre hozzák a serdülőkor idejét?

A lehetséges magyarázatok közül két változás emelhető ki. Az egyik ok a pubertáskor kezdetének XX. században végbement csökkenése. A XX. század elején a nyugati országokban az első menstruáció átlagosan 15 éves korban következett be (Eveleth & Tanner, 1976). Miután a menstruáció viszonylag későn következett be a pubertáskori változások sorában, mindez azt jelentette, hogy az első pubertáskori változások 13-15 éves korban kezdődtek a legtöbb fiatal számára, vagyis éppen abban a korban, ahová Hall helyezte a serdülőkor kezdetét. Ugyanakkor a menstruáció kezdetén betöltött átlagéletkor (és a vele együtt járó további pubertáskori változások kezdete) folyamatosan csökkent 1900 és 1970 között, ebből adódóan a tipikus átlagéletkor az Egyesült Államokban 12,5 év (Brooks-Gunn & Paikoff, 1997). A pubertáskort jelző változások általánosságban két évvel korábban indulnak be, vagyis a második évtizedbe lépéssel jelölhető az életszakasz kezdete.

A serdülőkor befejeződését jelző életkorral kapcsolatos változást nem biológiai, hanem társadalmi változás indukálta: a középiskolába járó fiatalok arányának növekedése okozta, hogy a középiskola normatív élménnyé vált az Egyesült Államokban élő serdülők számára. 1900-ban a 14-17 éves fiataloknak mindösszesen 10 százaléka járt középiskolába. Ám ez az arány nagymértékben és meredeken emelkedett a XX. század folyamán, olyannyira, hogy 1985-ben elérte a 95 százalékot (Arnett & Taber, 1994). Mindez érthetővé teszi, miért nem a 18. életévet jelölte meg Hall a serdülőkor végeként, hiszen

az ő korában a fiatalok többsége számára abban az életévben nem volt jelentős átmenetet jelző esemény. Az oktatás korábban véget ért, a munka korábban kezdődött, és az otthonról való elköltözés később következett be. A házasság és a szülővé válás a legtöbb fiatal életében a húszas évek elején következett be (Arnett & Taber, 1994), ami miatt Hall a 24. életévet jelölte meg a serdülőkor végeként (Hall egyébként nem magyarázta meg, miért esett erre az életévre a választása).

Korunkban a serdülőkort 10 és 18 év között definiáljuk. Az ebben az életszakaszban lévő fiatalokban közös, hogy a szüleikkel élnek, a pubertáskorral járó fizikai változásokon mennek keresztül, középiskolába járnak, és az iskola által meghatározott kortárs csoportok kultúrájába vonódnak be. Mindebből semmi sem bír normatív erővel a 18. életévet követően, ami miatt célszerű a késő tinédzserkorban és a húszas évek elején járó fiatalokat késői serdülőknak nevezni. A 18. életév egyúttal jelez egy sor jogi átmenetet is, így például a választójogot és a jogi felelősség kezdetét.

Habár néhány kutató azt javasolta, hogy a késő tinédzserkort és a húszas évek első felét késői serdülőkorként kellene figyelembe venni (pl., Elliott & Feldman, 1990), a serdülőkort vizsgáló legtöbb kutató a 10. és a 18. életév közötti időszakot tekinti a serdülőkori fejlődés időszakának. A serdülőkorról tudományos folyóiratokban közölt cikkek megállapításait ritkán alapozzák olyan mintára, amiben 18 éven felüliek is megjelennek. Példának okáért 1997-ben a *Journal of Research on Adolescence* és a *Journal of Youth & Adolescence* folyóiratokban közölt cikkek 90 százaléka középiskolás vagy annál fiatalabb korú fiatalokból álló mintán készült. Az egyetemisták sokszor kerültek valamely kutatás középpontjába, de a szociálpszichológiai tanulmányok többségében „felnőttként” kerültek említésre. A szociológusok a késői tinédzserkorban és a húszas éveik elején járókat a demográfiai mintázatok vizsgálatakor mint a felnőttkor felé tartó átmenetben járó fiatalokat említik (pl., Hogan & Astone, 1986; Rindfuss, 1991). Ugyanakkor kevés tanulmány ismerte el a késői tinédzserkorban és a húszas éveik elején járókat önálló fejlődési szakaszban lévő egyénekként.

Miért marad az elfeledett fél elfeledett?

1987-ben érdemes kutatók egy csoportja valamint politikai tisztségviselők gyűltek össze a William T. Grant Alapítványban és egyeztettek azon fiatalok helyzetéről, akik nem járnak középiskola után felsőoktatási intézménybe, kifejezetten anyagi okokból. Létrehoztak egy nagy hatású és széles körben elterjedt jelentést, aminek címe: Az elfeledett fél: felsőoktatási intézménybe nem járó fiatalok az Egyesült Államokban (William T. Grant Foundation Commission on Work, Family and Citizenship, 1988), ami tartalmazott egy elemzést az „elfeledett fél” életkörülményeiről és közpolitikai javaslatokat tett a középiskolából a munka világába történő átmenetre vonatkozóan.

Egy évtizeddel később az elfeledett fél továbbra is elfeledett a tudományos életben abban az értelemben, hogy továbbra is ritkák azok a tanulmányok, amelyek a tovább nem tanuló fiatalokkal foglalkoznak. Miért nem inspirált a Grant Bizottság által írt jelentés hosszabban tartó tudományos érdeklődést tovább nem tanuló fiatalok iránt? Az egyik ok gyakorlati. A hallgatókról szóló tanulmányok nagy számának oka, hogy a hallgatókat könnyű elérni – a legtöbb kutató, aki főiskolán vagy egyetemen tanít, eléréssel rendelkezik hozzájuk. A felsőoktatásban részt nem vevő fiatalok tanulmányozása nehezebb, mert ők nem érhetők el egyetlen intézményen keresztül sem. Más módot kell tehát választani ebben az életkorban lévő fiatalok eléréséhez, például civil szervezetekkel kell felvenni

a kapcsolatot vagy újsághirdetéseket kell feladni, és az így készült mintákkal kapcsolatban gyakran megbízhatósági problémák merülnek fel. Hasonló a helyzet a felsőoktatásból kikerülő hallgatókkal is. Kevés tanulmány foglalkozik a húszas éveik közepén illetve végén járó fiatalokkal, részben azért, mert nem részei egyetlen intézménynek sem. Említésre méltó kivételt csupán néhány longitudinális vizsgálat jelent (a National Longitudinal Studies, például Rindfuss, 1991; a Monitoring the Future Studies, például Bachman és mtsai, 1996; O'Connor és mtsai, 1996, Offer&Offer, 1975).

Ugyanakkor a késő tinédzserkorban és a húszas éveik elején járó fiatalok vizsgálatát végző kutatások hiánya nem csupán a mintavételi nehézségekből fakad. Az erre a korcsoportra vonatkozó világos fejlesztési koncepció hiánya szintén szerepet játszik. A kutatók nem rendelkeznek letisztult képpel a késő tinédzserkorban és a húszas évek elején lezajló folyamatokról, nincs ehhez az életkori szakaszhoz tartozó paradigma, ezért a fejlődést vizsgáló kutatások nem fókuszálnak erre az életkorra. A kiteljesedő felnőttkor ezért, mint új paradigma szolgál a késő tinédzserkorban és a húszas éveik elején járó fiatalok vizsgálatához, különösen a 18-25 év közöttiekéhez, remélve, hogy e koncepció definiálása által megnövekedik a korosztály iránti tudományos érdeklődés.

A kiteljesedő felnőttkor miért nem fiatal felnőttkor

De nincs vajon már létező paradigma (tűnődhet el bárki) a késő tinédzserkorban és a húszas éveik elején járó fiatalok vizsgálatára? Egészen véletlenül nem a fiatal felnőttkorról van szó? A válasz nemleges. Számos oka van, miért nem megfelelő elméleti keret a fiatal felnőttkor ennek az életkori fejlődési szakasznak a leírásához.

Az egyik ok, hogy a fiatal felnőttkor koncepciója azt feltételezi, hogy a felnőttkort erre az időpontra már elérték. De amint azt fentebb részletesen bemutattam, az ebben az életkori szakaszban járó fiatalok nem értenének ezzel egyet. Ők magukat úgy látják, mint akik fokozatosan tartanak a felnőttkor elérése felé, tehát a kiteljesedő felnőttkor jobb kifejezés ennek a szubjektív tapasztalatoknak a leírására. Még általánosabban, a kiteljesedő kifejezés leírja a változást, annak dinamikáját és ennek az életkori szakasznak a képlékenységét.

Továbbá, ha a 18-25 év közötti életszakasz a fiatal felnőttkor, minek nevezzük a harmincas éveket? A fiatal felnőttkor fogalma jobban alkalmazható a harmincas évek leírására, amikor az egyének még fiatalok, de kifejezetten felnőttek abban az értelemben, ahogy a 18-25 évesek még nem. Kevés értelme van összemosni a késő tinédzserkort, a húszas és a harmincas éveket és az egész életszakaszt egyben fiatal felnőttkornak nevezni. A 18 és 25 év közötti életszakasz aligha lehetne eltérőbb a harmincasoktól. A 18 és 25 év közötti fiatalok többsége nem gondolja, hogy elérte volna a felnőttkort, míg a harmincas éveikben járók többsége igen (Arnett, megjelenés alatt). A 18 és 25 év közötti fiatalok többsége még részt vesz az oktatásban és a felnőttképzésben, míg a harmincas éveikben járók többsége már stabilabb foglalkoztatási stádiumban jár. A 18 és 25 év közötti fiatalok többsége nőtlen/hajadon, a harmincas éveikben járók többsége házas. A 18 és 25 év közötti fiatalok többsége gyermektelen, míg a harmincas éveikben járók többségének már legalább egy gyermeke van. A listát hosszan folytathatnánk. A lényeg világos. A kiteljesedő felnőttkort és a fiatal felnőttkort külön kell választani, minthogy két különböző fejlődési szakaszt jelentenek.

Hangsúlyozni szükséges ugyanakkor, hogy a kiteljesedő felnőttkorból a felnőttkorba való átmenet folyamatának az életkor csupán egy elnagyolt indikátora. A tizennyolcadik

életév jól jelzi a serdülőkor végét és a kiteljesedő felnőttkor kezdetét, hiszen ebben az évben fejezi be a többség a középiskolát, hagyja el a szülői házat, és éri el jogilag a felnőttiséget az élet sok területén. Ugyanakkor a kiteljesedő felnőttkorból a fiatal felnőttkorba való átmenetet kevésbé határozza meg az életkor. Vannak olyan 19 évesek, akik, demográfiai értelemben és saját önbevallásuk szerint, elérték a felnőttkort, és vannak olyan 29 évesek, akik nem. Ezzel együtt a többség esetében az átmenet a húszas évek végén válik intenzívvé és 30 éves korra teljesedik ki minden értelemben. A kiteljesedő felnőttkor különbözik mind a serdülőkortól, mind a felnőttkortól annyiban, hogy bizonyos mértékben épp a heterogenitás határozza meg. Mint fentebb már jeleztük, a kiteljesedő felnőttkorban kevés olyan adottság van, ami normatív erővel bír. A kiteljesedő felnőttkor egy rendkívüli átmeneti időszak, és különböző kiteljesedő felnőttek eltérő időpontban érik el a felnőttkort. Hasonlóképp nem egyformán adott számukra a lehetőség, hogy a késő tinédzserkor és a húszas évek elejét felfedezésre használják fel, és minden esetben eltér a szerzett tapasztalatok mértéke. A kiteljesedő felnőttkor heterogenitása ezért mind figyelmeztetést, mind lehetőséget jelent annak, aki ezt az életszakaszt kívánja vizsgálni. A figyelmeztetés az, hogy óvatosnak kell lennie, amikor mindenkire érvényes megfogalmazásokat tesz a kiteljesedő felnőttkekről. Csaknem minden esetben szükséges, hogy a heterogenitásra felhívja a figyelmet. A lehetőség pedig az, hogy a heterogenitás egy rendkívül gazdag, komplex és dinamikus életszakasszá teszi a vizsgálni kívánt életszakaszt, a kiteljesedő felnőttkort.

A kultúrákon átívelő kiteljesedő felnőttkor

Ezidáig a kiteljesedő felnőttkorról írtak középpontjában nyugati, elsősorban amerikai fiatalok álltak. A kiteljesedő felnőttkor egy olyan életszakasz, ami bizonyos időpontban bizonyos kultúrákra igaz? Az erre a kérdésre adott válasz igen. Például Schlegel és Barry (1991) átfogó, összehasonlító munkája, ami a serdülőkort 186 hagyományos, nem nyugati társadalomban vizsgálta, összefoglalójában arra a következtetésre jutott, hogy a serdülőkor, mint életszakasz gyakorlatilag általános jelenség, de egy további, a serdülőkor és a felnőttkor közötti életszakasz (ifjúkor, ahogy a tanulmányukban ők a kifejezést használták) a vizsgált kultúráknak csupán 20 százalékában létezett. A mintájukban szereplő kultúrákban a felnőttkor kezdetét tipikusan a házasság jelölte, és a házasság a lányok körében tipikusan 16 és 18 év között, a fiúk körében 18 és 20 év között kötött a lányok esetében. A házasság korai időzítése lehetővé tette ugyan a serdülőkort, de a kiteljesedő felnőttkort már nem.

A kiteljesedő felnőttkor nem egy egyetemes életszakasz, hanem olyan, ami csak azokban a kultúrákban létezik, amelyek jóval a késő tinédzserkor utánra halasztják a felnőtt szerepeket és a velük járó felelősséget. Tehát a kiteljesedő felnőttkor legnagyobb valószínűséggel az iparosodott vagy a posztindusztriális társadalmakban található meg. Ezek az országok magas fokú végzettséget és képzettséget igényelnek az információkra alapozott, kreativitást igénylő, magas presztízsű állások betöltéséhez, ezért sok fiatal az iskolákban marad a húszas éveik elejéig, közepéig. A házasságot és a szülővé válást jóval az iskola utánra halasztják, ezáltal téve egy felfedezésekre szolgáló életszakaszt, mielőtt magukra vállalnák egy gyerek anyagi támogatását. Az első táblázat a házasságkötéskor betöltött átlagéletkort mutatja magasan iparosodott társadalmakban, összehasonlítva néhány kiválasztott fejlődő társadalom vonatkozó adataival.

Habár a házasságkötéskor betöltött átlagéletkort tipikusan országos adatokon számolják, fontos megjegyezni, hogy a kiteljesedő felnőttkort a legjobban nem országos adatokon keresztül, hanem kulturális sajátosságokon keresztül lehet megérteni. Néhány nagyban iparosodott országban belül léteznek olyan kisebbségi kultúrák, amelyeknek a tagjai körében léteznek bizonyos, a kiteljesedő felnőttkort korlátozó, vagy azt egyenesen ellehetetlenítő szokások. Így például az Egyesült Államokban a mormon egyház tagjai körében nagyon lerövidül és szigorú szabályokhoz kötődik a kiteljesedő felnőttkor. Miután kulturális szokások és a hit korlátozzák a házasságkötés előtti szexuális együttlétet és hangsúlyozzák a nagycsalád fontosságát, jelentős nyomás helyeződik a fiatal mormonokra, hogy korán házasodjanak és fiatalon szülővé váljanak. Ennek következtében a házasságkötéskor valamint az első gyerek születésekor betöltött átlagéletkor jóval alacsonyabb a mormon közösség tagjai körében, mint az amerikai társadalom egészében (Heaton, 1992), így a fiatal mormonoknak nagy eséllyel sokkal rövidebb életszakasz áll a rendelkezésükre a felfedezésekhez a felnőtt szerepek betöltése előtt.

Az oktatást és a foglalkoztatást illetően is léteznek olyan korlátozó tényezők, amelyek befolyásolni képesek azt, hogy egy adott fiatal milyen mértékben tehet felfedezéseket a késő tinédzserkorát és a húszas éveit jellemző változó időszakban. Egy fiatal nő, akinek 16 éves korában házasságon kívül gyereke születik és a késő tinédzserkorát, húszas éveinek elejét segélyeken és alkalmi munkákkal tölti, kevés eséllyel rendelkezik lehetséges életútjainak felfedezéséhez. Hasonló a helyzet azzal a fiatal fiúval, aki az iskolából kibukik és késő tinédzserkorát, húszas éveinek elejét munkanélküliségként, sikertelen álláskereséssel tölti (Cote&Allaha, 1996). Miután az ipari társadalmakban a kisebbségi kultúrákban a lehetőségek kevésbé elérhetők, mint a többségi társadalom tagjai számára, e kisebbségek 18-25 éves fiataljai kisebb eséllyel tapasztalhatják meg az adott életszakaszt az életlehetőségek független felfedezésének korszakaként (Morch, 1995). Mégis, a társadalmi osztály fontosabb, mint az etnikai hovatartozás, a középosztálybeli vagy annál magasabb státuszú fiataloknak több lehetőségük van a kiteljesedő felnőttkorral együtt járó felfedezésekre, mint munkásosztálybeli vagy alsóbb státuszú fiataloknak. Másképpen pedig az is előfordulhat, hogy a munkásosztálybeli fiatalok lehetőségeinek száma nem kevesebb, hanem mások, például több hangsúly helyeződik a munkatapasztalatokra és kevesebb az oktatásra. Ezek olyan feltevések, amiket vizsgálni szükséges.

A fejlődő társadalmakban egy eltérő kulturális törés látszik, ami a városi és a vidéki kultúrák között húzódik. Az India vagy Kína városaiban élő fiatalok körében nagyobb eséllyel jelentkezik a kiteljesedő felnőttkor, mert később házasodnak, később vállalnak gyereket, tovább tanulnak, és szélesebb foglalkoztatási valamint szórakozási lehetőségeik vannak, mint a vidéken élő fiataloknak. Ezzel szemben a fejlődő országok vidéki régióiban élő fiatalok kevesebb oktatásban részesülnek, korán házasodnak és az agrár-munkákat leszámítva kevés munkalehetőség adódik számukra. Tehát a fejlődő országokban a kiteljesedő felnőttkor gyakran jelen van a városias régiókban, de csak nagyon ritkán jelenik meg vidéki régiókban.

Ugyanakkor arra is érdemes figyelemmel lenni, hogy a kiteljesedő felnőttkor a világ-gazdaság globalizációjának hatására várhatóan világszerte terjedni fog az elkövetkező évtizedekben a világban. 1980 és 1995 között a középiskolába járó fiatalok aránya meredeken nőtt a fejlődő országokban, és a házasságkötés valamint az első gyermek születésének évében betöltött átlagéletkor szintén emelkedett ezekben az országokban (Noble és mtsai, 1996). Ahogy a fejlődő országok mind jobban beágyazódnak

a világgazdaságba, egyre nő a jól fizető állások aránya ezekben az országokban, olyan állásoké, amelyek jól képzett fiatalokat igényelnek. Ezzel párhuzamosan, ahogy a technológia mindinkább elérhetővé válik ezekben az országokban, különösen a mezőgazdaságban, a fiatalok munkaereje mind kevésbé játszik fontos szerepet a családok túlélésében, mindezzel lehetővé téve, hogy inkább az iskolában töltsék az idejüket.

Industrialized countries		Developing countries	
	Age		Age
United States	25,2	Egypt	21,9
Canada	26,0	Morocco	22,3
Germany	26,2	Ghana	21,1
France	26,1	Nigeria	18,7
Italy	25,8	India	20,0
Japan	26,9	Indonesia	21,1
Australia	26,0	Brazil	22,6

Megjegyzés: az adatok forrása az alábbi tanulmány: Noble, J., Cover, J., & Yanagishita, M. (1996). The world's youth. Washington, DC: Population Reference Bureau.

1. táblázat A házasságkötéskor betöltött átlagéletkor nők körében, néhány kiválasztott országban

Megjegyzés: az adatok forrása az alábbi tanulmány: Noble, J., Cover, J., & Yanagishita, M. (1996). The world's youth. Washington, DC: Population Reference Bureau.

Ezek a változások lehetővé teszik a kiteljesedő felnőttkor elterjedését a fejlődő országokban. A gazdasági fejlődés lehetővé teszi a független szerep-felfedezés időszakát, ami a kiteljesedő felnőttkor központi eleme. Amint a társadalmak egyre gazdagabbá válnak, úgy válik mindinkább lehetővé, hogy a fiataljaik számára a kiteljesedő felnőttkor meghosszabbított moratóriumának idejét lehetővé tegyék, miután nincs többé égető szükségük a fiatalok munkaerejére. Hasonlóképpen, a gazdasági fejlődés általában növekvő várható élettartammal jár együtt, és mindinkább lehetővé és vonzóvá válik, hogy a fiatalok a kiteljesedő felnőttkor felfedezéseinek szentjenek pár évet, miután nem 40 vagy 50, hanem 70 vagy 80 évvel számolhatnak. Tehát valószínűnek tűnik, hogy a 21. század végére a kiteljesedő felnőttkor világszerte normatív életszakasszá válik a fiatalok számára, habár valószínű, hogy mind a hosszát, mind a tartalmát tekintve országonként más és más lesz (Arnett, 2000a). A kiteljesedő felnőttkor terjedése és sokfélesége a világ országai és kultúrai között egy fontos és lenyűgöző kutatási téma lehet a kiteljesedő felnőttkor, mint születő tudományos diszciplína kutatói számára.

Összefoglalás

A kiteljesedő felnőttkor az egyéni életút egy önálló szakaszává vált az iparosodott társadalmakban élő fiatalok körében. A legtöbb fiatal számára ez az életszakasz a változások és a felfedezések időszaka, amikor szemügyre veszik az előttük nyitva álló lehetőségeket és fokozatosan tartós döntéseket hoznak szerelmi, munkavállalási és világnézetbeli kérdésekben. Ám nem minden fiatal éli meg késő tinédzserkorát és húszas éveinek kezdetét a változás és a felfedezés időszakaként, még az iparosodott társadalmakban sem. Egyesek számára a lehetőségek hiányoznak ebben a változékony időszakban, mások személyiségükből vagy a körülményekből adódóan korlátozott mértékben használják ki azokat, vagy viszonylag korán megoldásokat keresnek. Ezzel együtt a tudományos

közösség tagjaiként a kiteljesedő felnőttkort olyan időszakként jellemezhetjük, aminek során a változások és a felfedezések közös jegyet jelentenek, még akkor is, ha az életszakasz változatosságát felismerjük és azt az életszakasz megkülönböztető sajátosságaként vizsgáljuk.

A kiteljesedő felnőttkor megérdemli, hogy önálló életszakaszként képezze a tudományos vizsgálat tárgyát az iparosodott társadalmakban. Ez az életszakasz több szempontból a lehetőségek korszaka, egy olyan időszak, amikor sok potenciális jövőkép válik realizálhatóvá és az egyéni szabadság és a felfedezés lehetősége a legtöbb egyén számára ekkor adott a legnagyobb mértékben egész élete folyamán. Ez egyúttal egy olyan életszakasz, ami az elkövetkező évszázadban mind fontosabbá válik, ahogy a világ országai mind fejlettebb gazdasággal rendelkeznek, megengedhetővé téve ezzel a kiteljesedő felnőttkort jelentő meghosszabbított moratóriumot, lehetőséget adva a fiataloknak a szabadságra és a felnőtt szerepektől való szabadságra.

Hivatkozások

- Adams, G. R. (1999): The objective measure of ego identity status: A manual on theory and test construction. Guelph, Ontario, Canada: Author.
- Arnett, J. (1992): Reckless behavior in adolescence: A developmental perspective. *Developmental Review*, 12, 339-373.
- Arnett, J. J. (1994a): Are college students adults? Their conceptions of the transition to adulthood. *Journal of Adult Development*, 1, 154-168.
- Arnett, J. (1994b): Sensation seeking: A new conceptualization and a new scale. *Personality and Individual Differences*, 16, 289-296.
- Arnett, J. J. (1997): Young people's conceptions of the transition to adulthood. *Youth & Society*, 29, 1-23.
- Arnett, J. J. (1998): Learning to stand alone: The contemporary American transition to adulthood in cultural and historical context. *Human Development*, 41, 295-315.
- Arnett, J. J. (2000a): Emerging adulthood: Prospects for the 21st century. Manuscript submitted for publication.
- Arnett, J. J. (2000b): High hopes in a grim world: Emerging adults' views of their futures and of „Generation X.” *Youth & Society*, 31, 267-286.
- Arnett, J. J. (in press): Conceptions of the transition to adulthood from adolescence through midlife. *Journal of Adult Development*.
- Arnett, J. J., & Jensen, L. A. (1999, November): A congregation of one: The individualization of religious beliefs among people in their twenties. Paper presented at the annual meeting of the Society for the Scientific Study of Religion, Boston, MA.
- Arnett, J., & Taber, S. (1994): Adolescence terminable and interminable: When does adolescence end? *Journal of Youth & Adolescence*, 23, 517-537.
- Bachman, J. G., Johnston, L. D., O'Malley, P., & Schulenberg, J. (1996): Transitions in drug use during late adolescence and young adulthood. In J. A. Graber, J. Brooks-Gunn, & A. C. Petersen (Eds.), *Transitions through adolescence: Interpersonal domains and context* (pp. 111-140). Mahwah, NJ: Erlbaum.
- Bachman, J. G., & Schulenberg, J. (1993): How part-time work intensity relates to drug use, problem behavior, time use, and satisfaction among high school seniors: Are these consequences or just correlates? *Developmental Psychology*, 29, 220-235.
- Barling, J., & Kelloway, E. K. (1999): *Young workers: Varieties of experience*. Washington, DC: American Psychological Association.
- Ben-Amos, I. K. (1994): *Adolescence and youth in early modern England*. New Haven, CT: Yale University Press.
- Bianchi, S. M., & Spain, D. (1996): Women, work, and family in America. *Population Bulletin*, 51(3), 1-48.
- Brooks-Gunn, J., & Paikoff, R. (1997): Sexuality and developmental transitions during adolescence. In J. Schulenberg, J. L. Maggs, & K. Hurrelmann (Eds.), *Health risks and developmental transitions during adolescence* (pp. 190-219). New York: Cambridge University Press.
- Chisholm, L., & Hurrelmann, K. (1995): Adolescence in modern Europe: Pluralized transition patterns and their implications for personal and social risks. *Journal of Adolescence*, 18, 129-158.
- Cote, J. E., & Allaha, A. L. (1996): *Generation on hold: Coming of age in the late twentieth century*. New York: New York University Press.

- Dubas, J. S., & Petersen, A. C. (1996): Geographical distance from parents and adjustment during adolescence and young adulthood. *New Directions for Child Development*, 71, 3-19.
- Elliott, G. R., & Feldman, S. S. (1990): Capturing the adolescent experience. In S. S. Feldman & G. R. Elliott (Eds.), *At the threshold: The developing adolescent* (pp. 1-14): Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Erikson, E. H. (1950): *Childhood and society*. New York: Norton.
- Erikson, E. H. (1968): *Identity: Youth and crisis*. New York: Norton.
- Eveleth, P., & Tanner, J. (1976): *Worldwide variation in human growth*. New York: Cambridge University Press.
- Feiring, C. (1996): Concepts of romance in 15-year-olds. *Journal of Research on Adolescence*, 6, 181-200.
- Goldscheider, F., & Davanzo, J. (1986): Semiautonomy and leaving home during early adulthood. *Social Forces*, 65, 187-201.
- Goldscheider, F., & Goldscheider, C. (1994): Leaving and returning home in 20th century America. *Population Bulletin*, 48(4), 1-35.
- Greenberger, E., & Steinberg, L. (1986): *When teenagers work: The psychological and social costs of adolescent employment*. New York: Basic Books.
- Greene, A. L., Wheatley, S. M., & Aldava, J. F., IV. (1992): Stages on life's way: Adolescents' implicit theories of the life course. *Journal of Adolescent Research*, 7, 364-381.
- Hall, G. S. (1904): *Adolescence: Its psychology and its relation to physiology, anthropology, sociology, sex, crime, religion, and education* (Vol. 1): Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Heaton, T. B. (1992): Demographics of the contemporary Mormon family. *Dialogue*, 25, 19-34.
- Hogan, D. P., & Astone, N. M. (1986): The transition to adulthood. *Annual Review of Sociology*, 12, 109-130.
- Hoge, D. R., Johnson, B., & Luidens, D. A. (1993): Determinants of church involvement of young adults who grew up in Presbyterian churches. *Journal of the Scientific Study of Religion*, 32, 242-255.
- Hornbtorner, M. (1997, June 9): Great Expectations. *Time*, 149, 58-68.
- Jessor, R., Donovan, J. E., & Costa, F. M. (1991): *Beyond adolescence: Problem behavior and young adult development*. New York: Cambridge University Press.
- Jonsson, B. (1994, March): Youth life projects and modernization in Sweden: A cross-sectional study. Paper presented at the biennial meeting of the Society for Research on Adolescence, San Diego, CA.
- Keniston, K. (1971): *Youth and dissent: The rise of a new opposition*. New York: Harcourt Brace Jovanovich.
- Larson, R. W. (1990): The solitary side of life: An examination of the time people spend alone from childhood to old age. *Developmental Review*, 10, 155-183.
- Levinson, D. J. (1978): *The seasons of a man's life*. New York: Ballantine.
- Martin, P., & Stayer, M. A. (1990): The experience of micro- and macro events: A life span analysis. *Research on Aging*, 12, 294-310.
- Michael, R. T., Gagnon, J. H., Laumann, E. O., & Kolata, G. (1995): *Sex in America: A definitive survey*. New York: Warner Books.
- Mogelonsky, M. (1996, May): The rocky road to adulthood. *American Demographics*, 18, 26-36, 56.
- Montemayor, R., Brown, B., & Adams, G. (1985): Changes in identity status and psychological adjustment after leaving home and entering college. Paper presented at the biennial meeting of the Society for Research on Child Development, Toronto, Ontario, Canada.
- Morch, S. (1995): Culture and the challenge of adaptation: Foreign youth in Denmark. *International Journal of Comparative Race and Ethnic Studies*, 2, 102-115.
- Mortimer, J. T., Harley, C., & Aronson, P. J. (1999): How do prior experiences in the workplace set the stage for transitions to adulthood? In A. Booth, A. C. Crouter, & M. J. Shanahan (Eds.), *Transitions to adulthood in a changing economy: No work, no family, no future?* (pp. 131-159): Westport, CT: Praeger.
- Noble, J., Cover, J., & Yanagishita, M. (1996): *The world's youth*. Washington, DC: Population Reference Bureau.
- O'Connor, T. G., Allen, J. P., Bell, K. L., & Hauser, S. T. (1996): Adolescent-parent relationships and leaving home in young adulthood. *New Directions in Child Development*, 71, 39-52.
- Offer, D., & Offer, J. B. (1975): *From teenage to young manhood*. New York: Basic Books.
- Padgham, J. J., & Blyth, D. A. (1991): Dating during adolescence. In R. M. Lerner, A. C. Petersen, & J. Brooks-Gunn (Eds.), *Encyclopedia of adolescence* (pp. 196-198): New York: Garland.
- Page, K. (1999, May 16): The graduate. *Washington Post Magazine*, 152, 18, 20.
- Parsons, T. (1942): Age and sex in the social structure of the United States. *American Sociological Review*, 7, 604-616.
- Pascarella, E., & Terenzini, P. (1991): *How college affects students: Findings and insights from twenty years of research*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Perry, W. G. (1999): *Forms of ethical and intellectual development in the college years: A scheme*. San Francisco: Jossey-Bass. (Original work published 1970)
- Rindfuss, R. R. (1991): The young adult years: Diversity, structural change, and fertility. *Demography*, 28, 493-512.
- Roscoe, B., Dian, M. S., & Brooks, R. H. (1987): Early, middle, and late adolescents' views on dating and the factors influencing partner selection. *Adolescence*, 22, 59-68.
- Scheer, S. D., Unger, D. G., & Brown, M. (1994, February): Adolescents becoming adults: Attributes for adulthood.

- Poster presented at the biennial meeting of the Society for Research on Adolescence, San Diego, CA.
- Schlegel, A., & Barry, H., III. (1991): *Adolescence: An anthropological inquiry*. New York: Free Press.
- Shanahan, M., Elder, G. H., Jr., Burchinal, M., & Conger, R. D. (1996): Adolescent earnings and relationships with parents: The work-family nexus in urban and rural ecologies. In J. T. Mortimer & M. D. Finch (Eds.), *Adolescents, work, and family: An intergenerational developmental analysis* (pp. 97-128): Thousand Oaks, CA: Sage.
- Steinberg, L., & Cauffman, E. (1995): The impact of employment on adolescent development. In R. Vasta (Ed.), *Annals of child development* (Vol. 11, pp. 131-166): London: Kingsley.
- U.S. Bureau of the Census. (1997): *Statistical abstracts of the United States: 1997*. Washington, DC: Author.
- U.S. Bureau of the Census. (2000): *Geographic mobility: March 1997 to March 1998* (Current Population Reports, Series P-20, No. 520): Washington, DC: U.S. Government Printing Office.
- Valde, G. A. (1996): Identity closure: A fifth identity status. *Journal of Genetic Psychology*, 157, 245-254.
- Wallace, C. (1995, April): How old is young and young is old? There structuring of age and the life course in Europe. Paper presented at Youth 2000: An International Conference, Middlesborough, UK.
- Walerman, A. L. (1982): Identity development from adolescence to adulthood: An extension of theory and a review of research. *Developmental Psychology*, 18, 341-358.
- Whitbourne, S. K., & Tesch, S. A. (1985): A comparison of identity and intimacy statuses in college students and alumni. *Developmental Psychology*, 21, 1039-1044.
- William T. Grant Foundation Commission on Work, Family, and Citizenship. (1988): *The forgotten half: Non-college-bound youth in America*. Washington, DC: William T. Grant Foundation.

Fordította: Oross Dániel

John Bynner

Az ifjúkor szerepének újrágondolása: kiteljesedő felnőttkor?*

Jeffrey Arnett „kiteljesedő felnőttkorról” írt tanulmánya nyomán újfajta elméletek és kutatások felvirágzásának lehetünk tanúi az Egyesült Államokban. Arnett tanulmánya egy a serdülőkor és a felnőttkor közötti új életszakasz elismerésének szükségessége mellett érvel, ami tükrözi a fiatalok technológiai fejlődés és a globalizáció következtében bekövetkezett függetlenedését és a felnőttkorba való átmenet meghosszabbodását. Habár nézőpontja párhuzamban áll a fejlődéslélektan által a „fejlődés állomásai”-ként megjelölt elmélettel, megjelenése átfed a társadalomtudományi diszciplinák és a szakpolitikák között. Ugyanakkor az európai ifjúságkutatások legújabb eredményei, a hasonló változások értelmezésére született gazdag elméleti irodalom felett Arnett figyelme átsiklott. Ez a cikk ezt az egyensúlytalanságot kívánja kiegyenlíteni, a kiteljesedő felnőttkor számára szélesebb elméleti háttérrel rajzolva és felvázolva a (késői) modern ifjúkort jellemző strukturáló tényezőket, valamint kizáró mechanizmusokat. A felhozott érvek alátámasztására a brit 30 éves kohorszokat összehasonlító 3 longitudinális vizsgálat (1946, 1958, 1970) eredményeit alkalmazza, összevetve a szélesebbé váló lehetőségeket a növekvő társadalmi egyenlőtlenséggel. A cikk az ifjúkor koncepciójának újraértelmezésével zár: az Arnett által kiteljesedő felnőttkorként azonosított sajátosságok csak egy szignifikáns sajátosságát jelentik a késői modern életszakaszoknak.

Bevezetés

A fejlődéssel foglalkozó pszichológusok által kedvelt normatív összefoglalók általában alulbecslik a normák körül kirajzolódó, strukturális alapú változatosságot. Jeffrey Arnett „kiteljesedő felnőttkorról” írt tanulmányáról – ami nagy visszhangot váltott ki Észak-Amerikában – elmondható, hogy hasonló problémákkal küszködik (Arnett, 2004). Főként az Egyesült Államokban készített kérdőíves vizsgálatok adatait felhasználva amellet érvel, hogy a tinédzserkort követően új fejlődési életszakasz elismerésére van szükség, de a hangsúly az átmenet időzítésén és periódusain van, mintsem az egyének (és csoportok) átlagértékeinek változatosságán. Ezen túlmenően, amint azt maga Arnett kiemeli, a serdülőkor meghosszabbításának ötlete nem újkeletű. Stanley Hall, a serdülőkor kutatásának „atyja” már 1904-ben a 25. életév körül határozta meg a serdülőkor végét. A poszt-pubertás kor lerövidítése a tinédzserkorra Arnett szerint vélhetően egy praktikus és kézenfekvő gondolat volt. A fiatalok 18 éves korig az oktatáshoz kötődtek (a középiskolai érettségiig); ezért a kutatók számára könnyen megközelíthetők voltak. Ez volt az egyik fő ok, ami a 18 éves kort a serdülőkor felső határához kötötte.

* Első megjelenés: Bynner John (2005): Rethinking the Youth Phase of the Life-course: The Case for Emerging Adulthood?, *Journal of Youth Studies*, 8:4, 367-384, DOI: 10.1080/13676260500431628

Európai perspektívák

A kiteljesedő felnőttkor ötlete, ha másként nem, mint címke, az európai társadalomtudományok által is megvitatásra került az utóbbi időben – habár más elméleti keretben. Az 1980-as években német társadalomtudósok utaltak a társadalmilag konstruált „ifjúsági életszakasz” meghosszabbodására az életszakaszokon belül (Hurrelman, 1988, 1989; Gaiser & Muller, 1989; Zinnecker, 1990; Heinz, 1990). Ők egy ideje azt is hangsúlyozták, hogy a „serdülőkor” fogalma nem alkalmas a gyerekkor és felnőttkor közötti moratórium kitöltésére, és ahogy azt az identitáselmélet kapcsán Erikson (1963) megfogalmazta, a „posztadoleszcencia” újraélesztését javasolták az életszakasz leírására.¹ Az ő erről az életszakaszról alkotott elméletük azonban eltér az Arnett által leírtaktól, mert a nyugati társadalmak késő modern, változó társadalmi és intézményi struktúráira helyezik a hangsúlyt, amiben a változás végbemegy. Ezen hangsúlyokat nagyban a német szociológus, Ulrich Beck által a modern életút során végbemenő „individualizáció”, vagyis az egyéni szerepvállalás növekvő szerepe az életút folyamán végbemenő változások alakításában, valamint a késői iparosodott társadalmakban egyre növekvő veszélyek inspirálták (Baethge, 1989; Beck, 1992; Beck és mtsai, 1994). Ehhez az elméleti irányzathoz köthető brit elmélet a „kvázi-állampolgárság” (Jones & Wallace, 1992), a „szakpolitikai akadályok” (Coles, 1995, 2000), „strukturált-individualizáció” (Roberts és mtsai, 1994; Furlong & Cartmel, 1997) és „underclass” vagy „zéró státuszú” ifjúság (McDonald, 1997; Williamson, 1997). A kontinentális és a brit tradíciók összekapcsolása volt a fő célja az ESRC Fiatal állampolgárok és Társadalmi változás című kutatási programjának (Bynner és mtsai, 1997; Catan, 2004).

A kiteljesedő felnőttkor alapvetően pszichológiai irányultsága méginkább kitapinthatóvá válik akkor, amikor az adaptív fejlődési folyamatokat kiterjeszti a normatív kimenetekre. A tinédzserkor folyamán a felnőttkori viselkedési formákkal való kísérletezés nagyrészt rendezetlen és következetlen. A húszas évek elején tartósabb elköteleződés veszi kezdetét a családból való elköltözéssel, stabilabb párkapcsolatok kialakításával és a felnőtt identitáshoz vezető út megalapozása a választott szakmai karrierút kiválasztásával. Ugyanakkor egy tipikus fiatal ebben az életkorban még nem tekinti magát felnőttnek, sokkal inkább hosszú távú döntések meghozatalának és tartós elköteleződés küszöbén állónak érzi magát (Arnett és mtsai, 2000; Plug és mtsai, 2003). Ezeknek a döntéseknek az elmúlt 30 évben mutatkozó állandó késleltetésével és a teljes önállóságot elhalasztók számának mind meredekebb növekedésével a felnőttkor visszaszorul. Arnett számára ezért értelmetlennek tűnik (fiatal) felnőttkorról beszélni 30 éves kor előtt.

Elméleti keretében a strukturális tényezők sokkal inkább az életcélok elérését befolyásoló környezeti hatások és kényszerek fényében kerülnek bemutatásra, mint a szerepeket és az identitásokat alapvető módon formáló modern feltételekként. Azonban mindkét irányzatban közös az a nézet, miszerint a serdülőkor elválaszthatatlanul kötődik pubertáskor biológiai elérésével járó azonnali társadalmi és fejlődésbeli következményekhez. Erikson (1963) és az őt követő Marcia (1966) az agendát a „diffúzió”, „lezárás”, „hozzájárulás”, és „teljesítmény” fejlődési stádiumai mentén határozták meg, mint az ipari társadalmakban az egyén által a stabil felnőtt identitás felé vezető út állomásait. Eredeti elképzeléseik – amelyeket a serdülőkorral foglalkozó brit szerzők, így például Coleman (1974, 1993) valamint Hendry és Kloep (2002) továbbfejlesztettek – a serdülőkor „központi aggodalmait” hangsúlyozzák – szexuális kapcsolatok, a kortársakkal

1 A posztadoleszcencia fogalmát eredetileg Kenniston (1970) nevéhez kötik, aki a nagy változások előtt írt azokról az amerikai fiatalokat ért változásokról, amelyekre a fogalmat hagyományosan alkalmazzák.

és a családdal kialakított viszony – amelyek a potenciális identitáskonfliktusok feloldásának szükségességével járnak együtt. Elsőként a család, mint fő referencia csoport – előbb azonos nemű, majd vegyes nemű – kortárs csoportokkal való felcserélése következik be, aztán jön a párkapcsolat, végül a teljes függetlenség. Gyakorló amerikai pszichológusok használják a munkahelyi identitásformálás fogalmát, de ők a záró fázist, a „teljesítmény” stádiumát az Arnett által kiteljesedő felnőttkor idejére helyezik (például Vondracek és mtsai, 1986, Blustein és mtsai 1989; Savickas, 1985).

A „vihar és stressz”, mint a serdülőkor nagy részének jellemzésére használt sajátosság sokkal kevésbé jellemző ezt követően. A szülőkkel való kapcsolat javul a kiteljesedő felnőttkor folyamán, aminek a végét a házasság és a szülővé válás, a saját család alapítása jelenti. A munkával kapcsolatos döntések is ezt követően kristályosodnak ki, jóllehet a technikai fejlődés következtében a „munkahelyi identitás” (különösen Németországban) egyre kérdésesebbé válik (Bynner & Chisholm, 1998).

Ezzel látszólag ellentétben, ennek az életszakasznak a mind későbbi időszekekre való kitolása együtt jár a felnőttkorra való mind korábbi felkészüléssel abban az értelemben, hogy a biológiai érés és a szexuális kísérletezés egyre korábbi időpontban történik. Ez az ellentét azt jelzi, hogy a gyermekkor az az időszak, ami összezsugorodik, és nem a serdülőkor. A tegnap tini serdülőit a holnap kora-tinédzser serdülői követik.

Tőkefelhalmozás

A meghosszabbított átmenet jelenségére tekinthetünk másképpen is a „tőkefelhalmozás” felől. A kötelező iskoláztatás nyomán az oktatásban elért eredményekkel és a képzettség megszerzésével azonosított humántőke (Becker, 1975) lehetőséget ad a modern társadalomban a tőkefelhalmozásra élethosszig tartó tanulás és foglalkozási profil-építés, számos foglalkozási szereppel járó tapasztalatszerzés révén. A humántőke elméletét a társadalmi tőke elmélete fejlesztette tovább, ami a bizalmon alapuló egyesületi tagság és hálózatok révén fejlődik (Coleman, 1988; Coté, 1996, 2002; Coté & Levine, 2002), hozzájárulva a pszichikai készségek fejlődéséhez, így az alkalmazkodó-készséghez, a kreativitáshoz, a csapatszellemhez, amelyek a modern munkaerőpiacon való érvényesüléshez nélkülözhetetlenek.

Ez a fajta tőkefelhalmozás tiszta karrier-útvonal esetén konszolidálódik, csakúgy, mint stabilan fenntartott kapcsolatok és a hosszú távú elköteleződés esetében. Emellett, amint arra Arnett rámutat, a túlzott alkoholfogyasztás és a szabadidőben történő drogfogyasztás a húszas évek elején éri el a csúcspontot. Ezek fő ellenszerét a kapcsolatok, az azokon keresztül bekövetkező stabilizáló hatások jelentik, amelyek megóvnak a drogfogyasztástól és a bűnözéstől. Bachman és mtsai (1997) kimutatták, használva a „Monitoring the Future” kutatás longitudinális adatait, hogy a házasságot követően a drogfogyasztás nagyrészt eltűnik. Hasonlóképpen Sampson és Laub (1993) a Glueck longitudinális bűnözési adatfelvétel adatain azt mutatták ki, hogy a bűnözéstől való távolságtartás legjobb indikátora egy büntetlen előéletű házastárs.

Strukturális tényezők

A kiteljesedő felnőttkor jelensége valamennyi iparosodott társadalomban létezik. Egyes társadalmi csoportokban erősebb, mint másokban, különösen azokban, ahol a felnőttkor elhalasztása oktatási vagy foglalkozási szempontokból előnyös, és ahol a társadalmi

nyomás nem tart annak ellent (például úgy, ahogy az Egyesült Államokban élő mormonok vagy a Dél-Olaszországban élő fiatal nők esetében az jellemző). Ugyanakkor a legtöbb európai társadalomban máshová kerül a hangsúly a bekövetkező változások bemutatásakor. A két fókuszpont, amelyek megváltoztatják a „meghosszabbított átmenet” elméletét, a „rétegződés” és a „kirekesztés” fogalmi köré szerveződik. Mindkettő nagyon erősen jelen van Nagy-Britanniában, ahol a hagyományos társadalmi struktúrák és intézmények sokkal jobban megőrződtek, mint más európai országokban (Furlong & Cartmel, 1997; Bynner, 2001). Mindkettő jobban tükrözi a brit tapasztalatokat, mint az amerikaiakat.

Az 1. számú táblázat a fejlődési átmenetet jellemző indikátorokat mutatja be az Európai Gazdasági Közösség 12 tagországában: az első házasságkötéskor betöltött átlagéletkor, gazdasági aktivitási ráta (14-24), oktatásban és képzésben részt vevők aránya, egy szülő családok és a felsőoktatásba bejutók aránya (Bynner, 2000). Van némi konzisztencia egy adott változó magas (vagy alacsony) értéke(pl. foglalkoztatottság) és egy másik változó (pl. házasságkötések száma) magas (vagy alacsony) értéke között. De vannak kivételek a szabály alól, amelyek rámutatnak egy-egy ország különbségére. Nagy-Britannia a 14-24 éves korcsoportok legmagasabb gazdasági aktivitási rátájával tűnik ki, illetve a 18 éves korban oktatásban és képzésben részt vevők legalacsonyabb arányával. Ugyanakkor a felsőoktatásba bejutók aránya éppolyan magas, mint Hollandiában, ahol kétszer akkora a 18 éves korban iskolába járók aránya, és a fiatalok gazdasági aktivitása 5/7-e a brit aránynak. Az első házasságkötéskor betöltött átlagéletkor tekintetében azonban – amint az sejthető – Nagy-Britannia a lista legvégén szerepel a férfiak esetében és a vége felé a nők esetében. Megjegyzésre érdemes, hogy Németországban az első házasságkötéskor betöltött életkor átlaga 29,4 év a férfiaknál és 26,8 év a nőknél; Nagy-Britanniában ez az adat 26,4 év a férfiak esetében és 24,2 a nők esetében.

EEC country	Age at marriage (years) ^a		Economic activity rate (per cent of 14–24 year olds) ^b		Participation in education and training (per cent of age group) ^c			Lone-parent families with children under 15 (per cent of families) ^d		Higher education entry (per cent of population) ^e	
	Male	Female	Male	Female	16	17	18	1980–81	1990–91	Male	Female
United Kingdom	24.2	26.4	71.7	69.1	77	60	34	14	16	16	14
Greece	23.2	27.7	69.6	60.3	75	58	44	4	6	–	–
Portugal	23.8	25.9	63.8	50.6	47	39	28	12	13	–	–
Germany	25.2	27.7	58.0	53.3	99	97	81	10	15	23	16
Denmark	26.8	29.4	57.4	55.0	82	75	68	17	21	30	25
The Netherlands	25	27.2	54.1	50.6	98	88	71	7	12	14	11
Belgium	23.8	26.1	52.3	45.5	92	82	59	9	14	22	18
Luxembourg	24.6	26.6	48.9	40.0	70	63	50	9	12	–	–
Italy	24.9	27.9	48.2	39.6	81	75	70	7	6	28	28
Spain	24.5	26.7	47.7	35.7	60	55	44	6	8	15	16
Ireland	25.5	27.5	40.2	30.0	91	71	58	7	11	–	–
France	24.9	27.0	39.2	36.9	92	82	59	8	11	–	–

Források: aEurostat (1990) b Eurostat (1990) c LabourForceSurvey (1990)d Eurostat (1994) e Utting (1995).

1. táblázat

Az átmenetet és a társadalmi változást jelző indikátorok az EU 12 tagállamában

Források: a Eurostat (1990) b Eurostat (1990) c Labour Force Survey (1990)d Eurostat (1994) e Utting (1995).

Ezek az adatok rámutatnak a Nagy-Britanniában a többi országhoz viszonyítva felgyorsult átmenetekre, különösképpen a Németországban elhúzódó átmenetekhez képest. De két kiegészítést szükséges tenni ehhez a meglehetősen leegyszerűsített képhez. Az első az, hogy valamennyi országban nagyban érintik az átmenetet bizonyos

intézményi tényezők (azaz miként szabályozzák az iskolából a munkaerőpiacra való átmenetet) és némely strukturális tényezők, mint az osztály-hovatartozás, gender, etnicitás és lakhely. A humán- és kulturális tőkét – amik az ifjúsági átmenet meghatározó elemei – nem csupán a rendszer által adott strukturális tényezők határozzák meg, hanem a családi háttér is. Nagyjából azok, akinek a kezdet kezdetén a legtöbb rendelkeznek, azok húzzák el legtovább az átmenetet. Másodszor a társadalmi változás bizonyos fokú konvergenciához vezet. Németország új keleti tartományai, például, gazdaságilag nagyon sokban hasonlítottak Nagy-Britannia 1980-as évekbeli ipari negyedeihez; és a német „duális képzési reform” (munka alapú képzés és kötelező iskoláztatás) révén mind közelebb kerültek a Nagy-Britanniára jellemző lazább, rugalmasabb átmenetekhez. Ezzel egyidőben Nagy-Britannia fáradhatatlansága a lakosság képzésében feltartóztathatatlanul arra kényszerítette, hogy a némethez hasonló „képzési kultúrát” vezessen be (Bynner & Silbereisen, 2000; Evans és mtsai, 2000).

Vélhetően mindkét esetben a legfontosabb különbség az, hogy a tizenévesek és a húszas éveik elején járók körében Nagy-Britanniában messze több fiatalot találunk a munkaerőpiacon – a felsőoktatásba belépők magas aránya ellenére is –, mint bármely más európai országban. Mindez a felgyorsult átmenet következménye, ami megkülönbözteti Nagy-Britanniát Észak-Európa más országaitól és sokkal inkább Dél- valamint Kelet-Európához közelíti (Wallace & Kovatcheva, 1998).

Ezt a fajta összehasonlító vizsgálatot az Egyesült Államokra kiterjesztve (Bynner, 2001) némely indikátor hasonlóságot mutat (például a fiatalok szülők aránya, a relatív magas bűnözés). Más indikátorok esetében Nagy-Britannia több hasonlóságot mutat Észak-Európával, különösen a szülői otthon korai elhagyása és önálló lakhatás terén, valamint a házasság és a szülővé válás elhalasztásában. Lényegesen alacsonyabb a felsőoktatásban részt vevő fiatalok aránya, mint az Egyesült Államokban.

Kiteljesedő felnőttkor Nagy-Britanniában

A fentebb írtakra visszautalva, a kiteljesedő felnőttkor koncepcióját egy 24 éves perióduson belül, 3 Nagy-Britanniában született kohorszra vonatkozó adatok mentén vizsgálom. A *Changing Britain, changing lives* (Ferry és mtsai, 2003) című kötet harmincas éveik elején járó brit fiatalokat hasonlít össze visszamenőleg, akik 3 különböző kohorszba tartoznak: 1946-ban, 1958-ban és 1970-ben születtek. Az összehasonlítás alapja három nagymintás adatfelvétel, a National Survey of Health and Development, a National Child Development Study valamint a The 1970 British Cohort Study – amelyek mindegyike 16-17.000 fős mintán készült. Azok közül, akik az 1958-as és 1970-es kutatásban részt vettek, 11.000-en mind a mai napig aktívan részt vesznek a kutatásban, és az 1946-ban a mintába kerültek közül is 3000-en részt vettek a későbbi vizsgálatokban. Szerencsés módon mindhárom kohorsz-vizsgálatban került sor adatfelvételre az 1999-2000-es évben, ami ahhoz a gyors döntéshez vezetett, hogy mindháromban megvizsgálták a harmincas éveik elején járók élethelyzetének és tapasztalatainak változásait.

A kutatások szembeötlő mértékű növekedést jeleztek az egymást követő kohorszok körében mind a végzettség szintjét illetően, mind a középiskolai oktatást követő továbbtanulást, diplomaszerezést tekintve. 1946-ban a férfiaknak csupán 34 százaléka, a nőknek csak 19 százaléka szerzett érettségivel megegyező fokú végzettséget, míg 1958-ban a férfiaknál ez az arány 53 százaléka, a nőknél 39 százaléka volt, s ez az arány az 1970-ben születettek esetében a férfiaknál 54 százalékra, a nők körében 46 százalékra emelkedett.

A skála másik végpontján, 1946-ban a férfiak és a nők közel fele végzettség nélkül, 16 éves korában hagyta abba a tanulást, míg ez az arány egyhatodra csökkent a két másik kohorsz esetében.

Egy kiegészítő vizsgálati szempont az első gyermek születésekor betöltött átlagéletkor. Az első ábra azt mutatja be, hogy a különböző kohorszokba tartozó nők és férfiak esetében miként alakult az átlagéletkor. Feltűnő különbség mutatkozik: míg 30 éves korukra az 1946-ban született férfiak 92 százalékának, s a nők 84 százalékának volt már gyereke, addig az 1970-ben születettek esetén a nők fele, a férfiak egyharmada mondhatta el ugyanezt magáról.

A családi elköteleződés növekvő mértékű elhalasztása, amit a humántőke növekvő felhalmozása kísér, egyértelműen látszik az adatokból, megerősítve a kiteljesedő felnőttkor hipotézisét. Ezzel egyidőben a humántőke általános növekedése (a képzettségi szint általános növekedésével párhuzamosan) a gazdasági fenntarthatóság szempontjából fontos más tényezők amortizációjával jár együtt. Arnett nem tesz például említést Robert Putnam (1999) azon állításáról, miszerint a társadalmi tőke szintje évtizedek óta csökken az Egyesült Államokban. A kohorszokat összehasonlító vizsgálatunk bizonyította (Bynner & Parsons, 2003), hogy az 1946-os kohorsszal összevetve az 1958-as kohorszban jóval kevesebben voltak valamely civil szervezet tagjai, s az arány még alacsonyabb volt az 1970-ben születettek körében (az elsőtől a harmadik kohorszig az arány 60 százalékról kevesebb, mint 20 százalékig csökkent), és hasonló mértékű csökkenés mutatkozott a szakszervezeti tagság és a választási részvétel tekintetében.

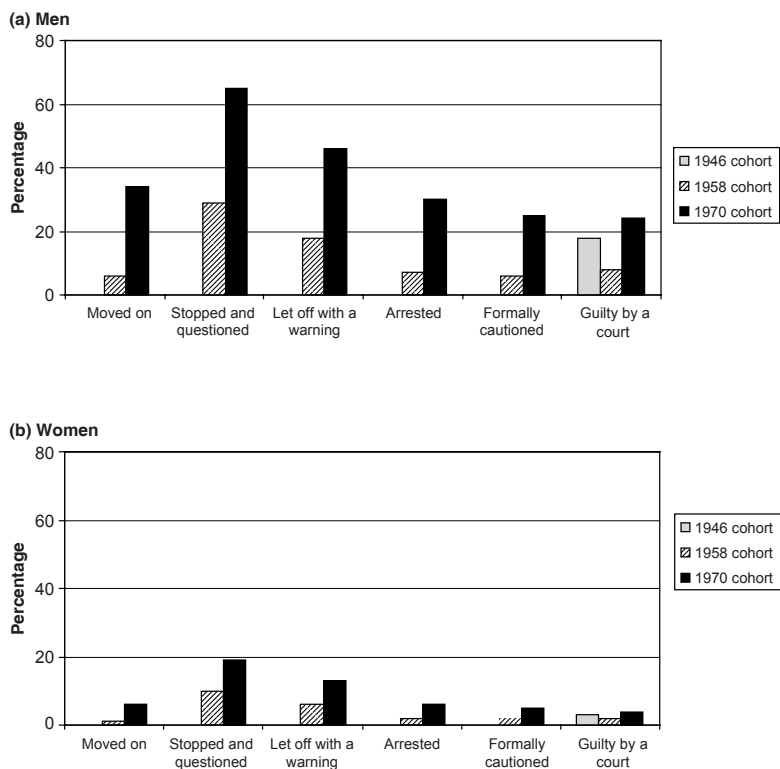
A politika iránti érdeklődés lényegesen alacsonyabbnak mutatkozott, míg a politikai cinizmus mértéke növekedett. Az attitűdök autoriter irányba változtak, mutatkozott némi jele a rasszizmus növekedésének, de a családi életre vonatkozó legfontosabb változók tekintetében nem mutatkozott jelentős változás. De a legfeltűnőbb a jogszabályok betartása terén bekövetkezett változás. A második ábra azt mutatja be, hogy az 1970-ben születettek jóval magasabb arányban nyilatkoztak arról, hogy volt már problémájuk a rendőrséggel, és szintén nőtt a bíróság elé idézettek és a bűnelkövetők aránya. Ennek a növekedésnek jelentős része a fiatal férfiakat érinti, bár a nők körében is nőtt az arányok.

Strukturális differenciálódás

Ezek az adatok azt a feltételezést erősítik, hogy a megállíthatatlanul növekvő képzettség és az egyéni karrier elérése bizonyos mértékig a társadalmi kohézió rovására történik. De valóban így van mindez, vagy vannak más tényezők is, amelyeket szintén szükséges figyelembe venni? Az oktatásban részt vevők arányának és a közösségiség szintjének változásán túlmenően a vizsgálat kiterjedt néhány, a társadalmi rétegződést meghatározó strukturális változók vizsgálatára is. Arnett (2000) gyakran utal a különbségekre, de egy, a tanulmány végén szereplő bekezdéstől eltekintve, kevés figyelmet szentel azoknak a strukturális tényezőknek, amelyek mögöttes húzódnak. Könyvének négy kiteljesedő felnőtt életútját bemutató része (Arnett, 2004, 9. fejezet) szinte csak az egyéni szerepvállalásból vezeti le az eltérő gazdasági és társadalmi körülményeket.

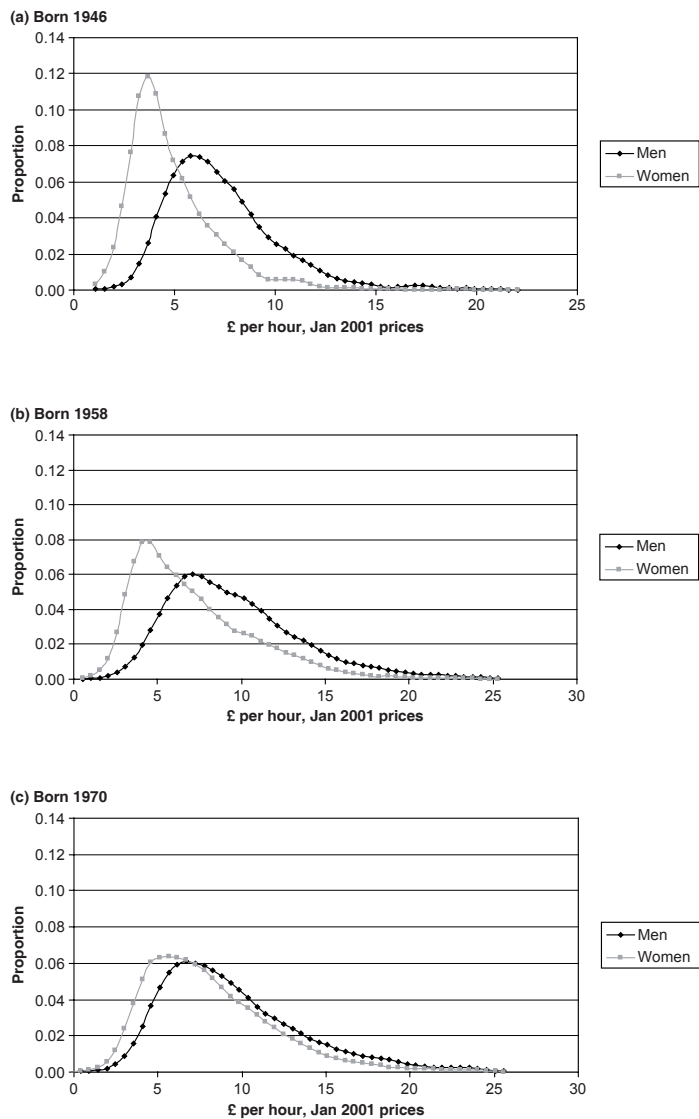
Megvizsgáltuk a strukturális különbségeket a társadalmi nem, a szülők anyagi helyzete, a saját osztály-besorolás, a képzettség, a családszerkezet és a család anyagi helyzete szempontjából. Két figyelemre méltó megfigyelést tettünk. Elsőként a társadalmi nemre vonatkozóan egyértelműen csökkent a különbség a nők és a férfiak előtt álló oktatási

lehetőségek és eredmények terén, vagyis a fiatal nők felzárkóztak a fiatal férfiakhoz. Szintén jelentős mértékű csökkenés mutatkozott a nemi egyenlőtlenségben, a foglalkoztatás helyzetben, a jövedelem terén.; habár e téren a nemek között ma is jelentős mértékű különbség van (3. ábra) (Daerden és mtsai, 2003). E tekintetben tehát a 80-as években megkezdett egyenlőséget célzó szakpolitikák eredményt hoztak, legalábbis részben, a nők szempontjából.

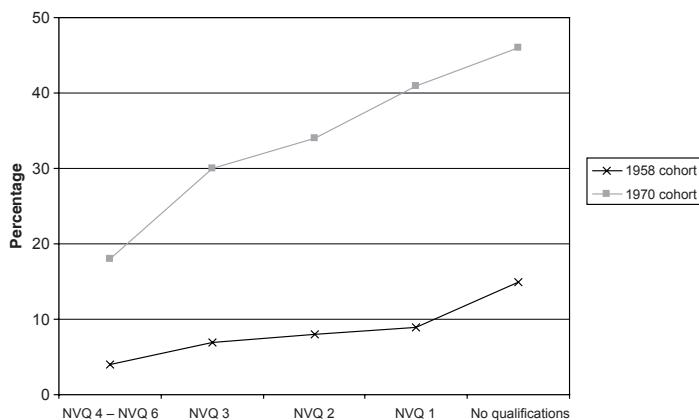

2. ábra Rendőrségi ügyek aránya a három vizsgált kohorsz körében

A társadalmi osztály, a képzettségi szint és a család anyagi helyzete szempontjából meg-
lehetősen más kép rajzolódott ki. Az oktatásban való meghosszabbított részvétel és a
foglalkoztatásban elért eredmények a társadalom legelőnyösebb helyzetű tagjai köré-
ben koncentráltak, és mindez erős összefüggésben áll a megszerzett képzettséggel.
E tekintetben a különbség a gazdagok és a szegények között növekedett: a társadalmi
ranglétra legsóbb fokán álló fiatalok jelentős csoportja lényegesen leszakadt a többi
társadalmi csoporttól.

3. ábra Különbségek a társadalmi nem tekintetében a 30-as éveik elején járók körében; férfiak és nők órabére generációs metszetben (Daerden és mtsai, 2003)

4. ábra A két legmagasabb végzettségi szinttel rendelkező kohorsz azon férfi tagjainak aránya, akik voltak már letartóztatva

Az 1980-as évekig a képzettség megszerzésének hiánya nem jelentett hátrányt a brit munkaerőpiacon, mert a munkaerőpiac képes volt felszívni szinte valamennyi képzetlen fiatalot azon nagy számú álláshelyekre, amelyek nem igényeltek képzettséget (Bynner, 2001). A modern munkaerőpiacon a végzettséggel és képzettséggel nem rendelkező fiatalok számára kínált munkalehetőségek száma korlátozott. Az ilyen fiatalok előtt a „foltvarrás karrierút” lehetősége áll, ami részmunkaidős és időszakos munkákat jelent, időnként munkanélküliséggel megszakítva. Összességében a fiatal nők gyakran kerülnek ki a munkaerőpiacról, különösen ha a korai párkapcsolat és a gyermekvállalás mellett döntenek.

A munkalehetőségek rétegződése egyúttal kihat az élet más területein való elköteleződésre is. Tehát a csökkenő társadalmi aktivitás és a politikai érdeklődés hiánya kifejezetten a kevésbé képzettek és a társadalmilag hátrányos helyzetűek körében mutatkozik meg, csakúgy, mint a törvényszegés. A 4. ábra az 1958-as és az 1970-es kohorszokra vonatkozóan azt mutatja be, hogy a társadalmi ranglétrán lefelé lépkedve, a rendőrséggel való szembekerülés aránya meredeken emelkedett, és különösen drámai az emelkedés a legutolsó kohorsz esetében. Az 1970-ben született kohorsz végzettséggel nem rendelkező tagjai esetében jóval magasabb valószínűséggel találunk olyan fiatalot, akit már tartóztattak le, vagy legalábbis jóval nagyobb arányban számoltak be ilyen esetről.

Tehát az elmúlt 24 évet vizsgálva a legfontosabb jellegzetesség az előnyös helyzetűek és a hátrányos helyzetűek közötti különbség növekedése. A kiteljesedő felnőttkor nagyon gyakori jelenség az előbbiek körében, de a hagyományos, a felnőttkorba vezető felgyorsult átmenet még mindig nagyon gyakori az utóbbi csoport tagjai körében.

Társadalmilag kirekesztett fiatalok

Az európai országokban a lehetőségek hiányát és az alacsony szintű társadalmi beágyazottságot „társadalmi kirekesztettség”-ként szokás definiálni, aminek a következményei az élet minden területén éreztetik hatásukat. Tehát miközben igaz, hogy a házassággal és a családalapítással járó elköteleződés általánosságban elhalasztódik, mindez sokkal

kevésbé általános jelenség a leghátrányosabb helyzetűek körében. A korai házasság, amit válás és a gyermek egyedüli felnevelése követ a nők körében, míg a férfiak körében a tartós kapcsolat teljes hiánya jellemző: mindezek a társadalmilag kirekesztett fiatalok körében koncentrálódnak.

Tehát a társadalmi leszakadás olyan jelei mutatkoznak, amelyek alig voltak észrevehetőek a társadalomban 20 évvel ezelőtt. Ezek olyan nagy kezdeményezésekhez vezettek valamennyi Európai országban, amelyek célja azon társadalmi csoportok elérése volt, amelyek kimaradtak a növekvő lehetőségekből. Nagy-Britanniában (ahol más országokkal összevetve különösen gyors átmenet jellemző az oktatásból a munka világába) különös hangsúlyt kaptak azok a fiatalok, akik 16 évesen kihullottak az oktatási rendszerből: az azt követő két évben vagy a munkaerőpiacon, vagy ifjúsági képzés keretében (NEET) segítséget kaptak, hogy megtalálják a helyüket. Az 1970-es kohorsz adatait elemezve megvizsgáltuk egyfelől az előzményeket (azokat, akik hat hónapnál több időt töltöttek NEET státuszban) a család helyzetét, oktatási tapasztalatokat, másfelől a felnőttkorban elért eredményeket (Bynner & Parsons, 2002). Amint azt előzetesen feltételeztük, a NEET státusz valószínűsége magasabb a legkevésbé kedvező helyzetű családi háttérrel rendelkező, és a legrosszabb tanulmányi eredménnyel rendelkező fiatalok körében.

A képzettségi szintet és a korai tapasztalatokat figyelembe véve a NEET státusz gyakran meghosszabbításra kerül és 21 éves korig gyakran munkanélküliséggel jár együtt. A lányok körében azok, akik fiatalon anyák lettek, jóval magasabb a depresszióval és az önbizalomhiánnyal küzdők aránya. Tehát a strukturális alapú változatosság mellett a longitudinális adatok arra is rámutatnak az egyéni életút kapcsán, hogy súlyos következmények és ördögi körök jelentkeznek. Ezek egyfelől a társadalmi integrációt és jólétet érintik, másfelől a társadalmi kirekesztettséget és a bűnözést.

Az ifjúsági életszakasz és az életút újratervezése

Egy futó pillantást vetve a nagy-britanniai társadalmi változásokra és az azokkal összevethető európai változásokra azt feltételezhetjük, hogy Arnett kiteljesedő felnőttkorról szóló elmélete a „késői” modern feltételek közepette megerősítést nyert. Ugyanakkor azt a pszichológia „fejlődési stádiumok” elmélete ihlette, ami elmulasztja megfelelően figyelembe venni azt, hogy az egyéni tapasztalatokban mutatkozó nagy különbségek a lakhelytől és a társadalmi struktúrától nagyban függnek. Annak érdekében, hogy valamennyi fiatal helyzetére tekintettel legyünk, ami az egész életútra (Lerner, 1998) vagy másként az életciklusokra is tekintettel van (Elder, 1974, 1998), olyan elméletre van szükség, ami a strukturális változókat – amelyek a társadalmi megoszlást és az országok közötti intézményi és időbeli különbségeket tükrözik – számításba veszi.

Egy ilyen megközelítés elmozdulna az egyéneket életkori szakaszok alapján vakon kategorizáló elmélettől egy szélesebb koncepció felé, ami szélesen értelmezi az „életszakaszokat” (Roberts & Parsell, 1989) vagy inkább „életutakat” (Elder, 1998). Ezek az életutak jelzik azt a folyamatot, ahogy hasonló életrajzi adatok mentén zajló életek jó eséllyel egyik „státusz átjáróból” a másik felé haladnak (Heinz, 1991) – ennek kritikai elemzéséhez lásd Raffé (2003) írását. Ilyen életrajzi utak longitudinálisak abban az értelemben, hogy minden egyes lépést meghatároz a megelőző, vagyis a személyes, anyagi, társadalmi és kulturális erőforrások, amelyekhez a felnövő egyén hozzáférést szerez, és a társadalmi és intézményi környezet, amin az egyén keresztülhalad.

Egy ilyen rendszerben a közreműködők kritikus szerepének felismerése újabb szintet ad hozzá az egyéni életutak képlékenységének megértéséhez. Az adott körülményektől függően az életút során előfordulhat ezek mentén különböző időben és különböző szinten mozgás. A „fordulópontok”, amint azokat az életúttal foglalkozó elméleti szakemberek kiemelik (például Elder, 1998; Giele, 2002) központi elemei az életútnak. Ezek tükrözik a közreműködők valós szerepét mind az új lehetőségek létrehozása, mind az azokhoz való alkalmazkodás terén. (Heinz, 1999). Előfordulhatnak „stagnáló” vagy „sérült” átmenetek, ahol a közreműködők passzívan válaszolnak a változó életkörülményekre; de vannak „megjavított” és „progresszív” átmenetek is, ahol a közreműködők megfelelő támogatást nyújtva segítenek a strukturális hátrány ledolgozásában (Evans & Heinz, 1994; Evans, 2002). A családban, iskolában, szabadidős vagy munkahelyi környezetben létrejövő társadalmi kapcsolatok ráerősíthetnek a stagnálásra vagy motiválhatják a javulást. Amint Giele és Elder (1998) kifejtik, az „összekapcsolt életek” központi eleme az életút tervezésének.

De a közreműködők és társadalmi kapcsolatok, amelyeken keresztül működnek nem tekinthetők elkülönülten. A családok a szomszédság részei és a szomszédságoknak történeti kapcsolata van meghatározott foglalkoztatási lehetőség-struktúrákhoz és szocio-demográfiai sajátosságokhoz. A normák és értékek megoszlanak a társadalomban, de csak bizonyos mértékig. Mind ki vannak téve azon változás nyomásának, ami a kiteljesedő felnőttkor sajátossága, de nem szükségszerűen ugyanazon formában és nem olyanolyan mértékben. Az „individualizáció”, amint azt Beck (1992) és Baethge (1989) leírta, elszakítja az egyént a hagyományos társadalmi szerkezetbe ágyazott otthontól és munkahelytől, amelyeken keresztül a felnőttkorhoz vezető szocializációs mintázatok öröklődtek a múltban, de csak bizonyos mértékben.

Amint azt jelen cikkben nagy gonddal hangsúlyoztam, az individualizáció olyan nyomással áll szemben, ami természetét tekintve alapvetően társadalmi, kulturális és strukturális (Roberts és mtsai, 1994; Furlong & Cartmel 1997; Evans, 2002; Coté, 2002; Stephen & Squires, 2003) – és azok a formák is, amit ezek az erők öltenek, valamint a fejlődésre gyakorolt hatásuk idővel szintén változik. Magukba foglalják - Bronfenbrenner (1979) kifejezésével élve – a befolyásolás „távolibb” elemeit, amelyek a társadalmi szerkezetből fakadnak, beleértve a társadalmi nemet, osztály hovatartozást, etnikai hovatartozást, nemzetiséget, lakhelyet, valamint befolyásolja és közvetíti az oktatás, valamint az egyénhez közelebb álló, közelebbi elemek, így a családban, szabadidős programokon és a munkahelyen végbemenő napi interakciók.

A nemzeti kereten túl a társadalmi erők másik típusa olyan intézményeken keresztül történik, amelyek olyan kulturális értékeket fejeznek ki, melyeket minden ország támogat. Arnett megjegyzi, (2004, 133. o.) hogy az iskolából a munkaerőpiacra vezető átmenetet irányító intézmények terén az európai rendszerek átláthatóbban működnek, mint az amerikaiak, s egyértelműen lehatárolják az oktatási és képzési utakat egy-egy foglalkoztatási irányba. A brit rendszer valahol a kettő között helyezkedik el. Európán belül a kontraszt a német nyelvterületen alkalmazott „duális képzés” és a többi országban működő kötelező iskoláztatás között rajzolódik ki (Hamilton & Hamilton, 1999). A felnőttkorba való ilyen intézményesített átmenet ára az átjárhatóság, ami az amerikai rendszer sajátossága, és ami lehetővé teszi – legalábbis elméletben – a nagyfokú mobilitást a személyes tervekkel összhangban és lehetséges irányok széles spektrumában.

Arnett feltartóztathatatlan mozgást lát az Egyesült Államokban, ahol a munkaerőpiac és az általa kínált állások mind nagyobb mértékben alakulnak át, de még mindig

alulbecsli mind a lehetőségek strukturálódását a rendszeren belül és a baleseteket – az etnikai kisebbségeket érő nyílt vagy burkolt diszkriminációt és a felsőoktatásból való kiszorulásukat (Arnett, 2004, 128. o). Ezek túlmenően, amint arra Erikson és Goldthorpe (1985, 1992) rámutatnak, nincsen arra vonatkozó tényadat, hogy az amerikai társadalmi mobilitás nagyobb lenne, mint a brit, és a tények azt mutatják, hogy az sokkal magasabb az intézményesített átmenetet kidolgozó Skandináv országokban, így például Svédországban.

Összegzés

A kiteljesedő felnőttkor hasznos elméleti keretet jelent a technikai fejlődést és a globalizációt mozgató erőknél a fiatalok átmenetére gyakorolt hatásának, továbbá annak a növekvő bizonytalanságnak a jövőre nézve okozott hatásainak az átgondolásához, amit a munkáltatók által a képzett munkaerő részére nyújtott növekvő jövedelemtámogatás okoz. Az elmélet ráirányítja a figyelmet sokfajta elköteleződés elhalasztására (különösen a képzetebbek körében) is, így például a tartós párkapcsolat és a szülővé válás terén, és helyette a korábbiaknál sokkal hosszabb ideig tartó szingli életmód helyeződik előtérbe. A családon belül változó viszonyok szintén jelentősek a serdülőkorral járó feszültségeket illetően, s egy érettebb kapcsolathoz vezetnek a szülőkkel, sokkal inkább bizalmas barátsággá alakítva a kapcsolatot. A közreműködőket tekintve a kiteljesedő felnőtteknek, legalábbis elvben, jóval több és kiterjedtebb lehetőségeik vannak, mint bármikor valaha. Ám a lehetőségek magukban foglalnak olyan eseteket is, amikor a döntési lehetőség nem mindig pozitív, különösen, ha a múltban meghozott döntések következményekkel járnak a későbbiekre, és ha az elérhető lehetőségek komplexitása csökkenő kifizetődéssel jár együtt (Schwarz 2004). A kiteljesedő felnőttkorhoz vezető belépési pontok szintén a korábbi eredmények függvényében eltérőek, és az azok által okozott kényszerek befolyásolják az életút tervezésének szabadságát.

Vita tárgyát képezi, vajon hasznos-e a történések leírásához új terminológiát bevezetni, avagy inkább az ifjúkor fogalmát kellene szélesíteni, fejleszteni az életút egészét figyelembe véve. A fejlődési stádiumokat érő homogenizációs hatások szintén a korábbi strukturális meghatározó tényezők lebontásához vezetnek és a fiatalok tapasztalatai közötti polarizáció, amint azt a brit tapasztalatokkal való összevetés bizonyítja, egyre felerősödik a késő modern feltételek közepette.

Összefoglalásképp elmondható, hogy félrevezető lehet a társadalmat úgy bemutatni, mintha minden elemében változna, mert valójában „menetelve lép”. Fel kell ismerjünk, hogy a felnőttkorhoz vezető hagyományos utak még mindig élnek, és a jelenség feltételezettnél kevesebb kiteljesedő jegyet mutat. A serdülőkorról szóló korai elméletek szintén az egész társadalmat érintő normarendszerként írták le a serdülőkort, mára egy marginális kisebbséggel azonosítják.

Közpolitikai következtetés is elvonható a fentiekből. Amint arra Raffe (2003) rámutat, az alternatív életutak megkülönböztetése népszerű a szakpolitikák kidolgozói körében, mert az összecseng a széles oktatási útvonalat biztosító intézmények gondolatával, amit a brit kormány számára készített „Tomlinson riport” (Department for Education and Skills, 2004) céloz. Ez egyetlen olyan diplomához vezetne, ami a rugalmatlan és hierarchikus képzési rendszert rugalmasabbá és több lehetőséget kínálóvá tenné. A brit kormány elutasító döntése sokat elárul arról a Nagy-Britanniában jelen lévő nyomásról, amely inkább megerősítené, mintsem átjárhatóbbá tenné – Arnett fogalmait használva

– az akadémiai és a szakmai világot elválasztó falakat, amik az osztályalapú oktatási rendszer alapját jelentik.

Végezetül azzal a feltételezéssel, hogy a legtöbb fiatal rendelkezik a fiatal felnőttkorba vezető állomások közötti navigáció képességével, nagy a veszélye annak, hogy átsiklunk azoknak az igényei felett, akiknek nem sikerült a lehetőségek kapujába kerülniük. Az iparosodott társadalmakban azon 50 százalék mellett, akikről azt gondoljuk, hogy sikeresen bekerültek a felsőoktatásba, ott van a fiatalok másik fele, akik a hagyományos értelemben felfogott felnőttkor felé tartó átmenetben járnak. Amint azt a brit kormány társadalmi kirekesztődéssel foglalkozó osztályának közpolitikai javaslatai (1999) ismertetik, ez az a csoport, ahol a potenciális problémák a legnagyobb eséllyel jelentkeznek és ahol a célzott segítség és a tanácsadás (szolgáltatás) és a pénz (oktatásban maradáshoz elősegítő ösztöndíj) a leginkább szükséges (Bynner és mtsai 2004).

Egy meggyőző ifjúságelméletnek átfogónak kell lennie, és a hatékony ifjúságpolitikai lépések széleskörűek. Olyan eszközökre van szükség, amelyek lebontják a hagyományos falakat, amelyek a lehetőségek útjában állnak és egyúttal biztosítják a különböző típusú tőkét ahhoz, hogy minden egyes kiteljesedő fiatal élhessen a lehetőségekkel.

Hivatkozások

- Arnett, J. J. (2000): 'Emerging adulthood: a theory of development from the late teens through the twenties', *American Psychologist*, vol. 55, pp. 469_/480.
- Arnett, J. J. (2004): *Emerging Adulthood: The Winding Road from Late Teens through the Twenties*, Oxford University Press, Oxford.
- Bachman, J. G., Wadsworth, K. N., O'Malley, P., Schulenberg, J. & Johnstone, L. D. (1997): 'Marriage, divorce and parenthood during the transition to young adulthood: drug use and abuse', in *Health Risks and Developmental Transitions during Adulthood*, eds J. Schulenberg, J. L. Maggs & K. Hurrelmann, Cambridge University Press, Cambridge.
- Baethge, M. (1989): 'Individualization as hope and disaster: a socio-economic perspective', in *The Social World of Adolescents*, eds K. Hurrelmann & U. Engel, de Gruyter, Berlin.
- Beck, U. (1992): *Risk Society*, Sage, London.
- Beck, U., Giddens, A. & Lash, S. (1994): *Reflexive Modernization: Politics, Tradition and Aesthetics in the Modern Social Order*, Polity Press, Cambridge.
- Becker, G. S. (1975): *Human Capital*, National Bureau of Economic Research, Washington DC.
- Blustein, D. L., Devenis, L. E. & Kidney, B. A. (1989): 'Relationship between the identity formation process and career development', *Journal of Counselling Psychology*, vol. 36, pp. 196_/202.
- Bronfenbrenner, U. (1979): *The Ecology of Human Development; Experiments by Nature and by Design*, Harvard University Press, Cambridge, MA.
- Bynner, J. (2000): 'Social change and the sequencing of developmental transitions', in *Negotiating Adolescence in Times of Social Change*, eds L. Crockett & R. K. Silbereisen, Cambridge University Press, Cambridge.
- Bynner, J. (2001): 'British youth transitions in comparative perspective', *Journal of Youth Studies*, vol. 4, pp. 5_/23.
- Bynner, J. & Chisholm, L. (1998): 'Comparative youth transition research: methods, meanings and research relations', *European Sociological Review*, vol. 14, pp. 131_/150.
- Bynner, J. & Parsons, S. (2002): 'Social exclusion and the transition from school to work: the case of young people not in education, employment or training (NEET): ', *Journal of Vocational Behaviour*, vol. 60, pp. 289_/309.
- Bynner, J. & Parsons, S. (2003): 'Social participation, values and crime', in *Changing Britain, Changing Lives: Three Generations at the Turn of the Century*, eds E. Ferri, J. Bynner & M. E. Wadsworth, Institute of Education, London.
- Bynner, J. & Silbereisen, R. K. (2000): 'Introduction: the life course and social change', in *Adversity and Challenge in Life in the New Germany and in England*, eds J. Bynner & R. K. Silbereisen, Macmillan, Basingstoke.
- Bynner, J., Chisholm, L. & Furlong, A. (eds): (1997): *Youth, Citizenship and Social Change*, Ashgate Press, Aldershot.
- Bynner, J., Londra, M. & Jones, G. (2004): *The Impact of Government Policy on Social Exclusion among Young People*, 04SEU 02461, Office of the Deputy Prime Minister, Social Exclusion Unit, London.
- Catan, L. (2004): *Becoming Adult: Changing Youth Transitions in the 21st Century: A Synthesis of Findings from the*

- ESRC Youth Research Programme 'Youth, Citizenship and Social Change', Trust for the Study of Adolescence, Brighton.
- Coleman, J. (1974): *The Nature of Adolescence*, Routledge and Kegan Paul, London.
- Coleman, J. (1988): 'Social capital in the creation of human capital', *American Journal of Sociology*, vol. 94, suppl., pp. 95_/120.
- Coleman, J. (1993): 'Adolescence in a changing world', in *Adolescence and its Social Worlds*, eds S. Jackson & H. Rodríguez-Tomé, Lawrence Erlbaum, Hillsdale, NJ.
- Coles, R. (1995): *Youth and Social Policy*, UCL Press, London.
- Coles, R. (2000): 'Changing patterns of youth transitions: vulnerable groups, welfare Careers and Social Exclusion', in *Adversity and Challenge in Life in the New Germany and England*, eds J. Bynner & R. Silbereisen, Macmillan, London.
- Coté, J. E. (1996): 'Sociological perspective on identity formation: the culture-identity link', *Journal of Adolescence*, vol. 19, pp. 417_/428.
- Coté, J. E. (2002): 'The role of identity capital in the transition to adulthood: the individualization thesis examined', *Journal of Youth Studies*, vol. 5, pp. 117_/134.
- Coté, J. E. & Levine, C. G. (2002): *Identity Formation, Agency and Culture*, Lawrence Erlbaum, Mahwah, NJ.
- Dearden, L., Goodman, A. & Saunders, P. (2003): 'Income and living standards', in *Changing Britain, Changing Lives: Three Generations at the Turn of the Century*, eds E. Ferri, J. Bynner & M. E. Wadsworth, Institute of Education, London.
- Department for Education and Skills (2004): *14_/19 Curriculum and Qualifications Reform, Final Report of the Working Group on 14_/19 Reform* chaired by Mike Tomlinson, DfES Publications, Annesley.
- Elder, G. H., Jr. (1974): *Children of the Great Depression: Social Change in Life Experience*, University of Chicago Press, Chicago.
- Elder, G. H. (1998): 'The life course and human development', in *Handbook of Child Psychology, Volume 1: Theoretical Models of Human Development*, ed. R. M. Lerner, Wiley, New York.
- Erikson, E. H. (1963): *Childhood and Society*, W. W. Norton, New York.
- Erikson, R. & Goldthorpe, J. (1985): 'Are American rates of social mobility exceptionally high? New evidence on an old issue', *European Sociological Review*, vol. 1, pp. 1_/22.
- Erikson, R. & Goldthorpe, J. (1992): *The Constant Flux: Study of Class Mobility in Industrial Societies*, Clarendon Press, Oxford.
- Eurostat (1990): *European Commission Population and Social Conditions Statistics*. Eurostat (1994): *European Commission Population and Social Conditions Statistics*.
- Evans, K. (2002): 'Taking control of their lives? Agency in young adult transitions in England and the new Germany', *Journal of Youth Studies*, vol. 5, pp. 245_/270.
- Evans, K. & Heinz, W. R. (1994): *Becoming Adults in the 1990s*, Anglo German Foundation, London.
- Evans, K., Behrens, M. & Kaluza, J. (2000): *Learning and Work in the Risk Society; Lessons for the Labour Markets of Europe from Eastern Germany*, Macmillan, London.
- Ferri, E. & Smith, K. (2003): 'Partnerships and parenthood', in *Changing Britain, Changing Lives: Three Generations at the Turn of the Century*, eds E. Ferri, J. Bynner & M. E. Wadsworth, Institute of Education, London.
- Ferri, E., Bynner, J. & Wadsworth, M. E. (eds): (2003): *Changing Britain, Changing Lives: Three Generations at the Turn of the Century*, Institute of Education, London.
- Furlong, A. & Cartmel, F. (1997): *Young People and Social Change: Individualization and Risk in Late Modernity*, Open University Press, Buckingham.
- Gaiser, W. & Müller, H. U. (1989): 'The importance of peer groups in different regional contexts and biographical stages', in *The Social Life of Adolescents*, eds K. Hurrelmann & U. Engel, de Gruyter, New York.
- Giele, J. Z. (2002): 'Longitudinal studies and life-course research: innovations investigators and policy ideas', in *Looking at Lives: American Longitudinal Studies of the Twentieth Century*, eds E. Phelps, F. F. Furstenberg & A. Colby, Sage Foundation, New York, pp. 15_/36.
- Giele, J. Z. & Elder, G. H. (1998): 'Life course research; development of a field', in *Methods of Life Course Research: Qualitative and Quantitative Approaches*, eds J. Z. Giele & G. H. Elder, Sage Publications, London, pp. 5_/27.
- Hamilton, S. F. & Hamilton, M. A. (1999): 'Creating new pathways to adulthood by adapting German apprenticeship in the United States', in *From Education to Work: Cross-National Perspectives*, ed. W. R. Heinz, Cambridge University Press, Cambridge, pp. 194_/213.
- Heinz, W. R. (1990): 'The transition from school to work in crisis', *Journal of Adolescence Research*, vol. 2, pp. 127_/141.
- Heinz, W. R. (1991): 'Status passages, social risks and the life course: a conceptual framework', in *Theoretical Advances in Life Course Research. Volume I Status Passages and the Life Course*, ed. W. R. Heinz, Deutscher Studien Verlag, Weinheim.
- Heinz, W. R. (1999): 'Job-entry patterns in a life-course perspective', in *From Education to Work: Cross-National Perspectives*, ed. W. R. Heinz, Cambridge University Press, Cambridge, pp. 214_/231.

- Hendry, L. B. & Kloep, M. (2002): *Lifespan Development: Resources, Challenges and Risks*, Thomson Learning, London.
- Hurrelmann, K. (1988): *Social Structure and Personality Development*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Hurrelmann, K. (1989): 'The social world of adolescents: a sociological perspective', in *The Social World of Adolescents*, eds K. Hurrelmann & U. Engel, de Gruyter, Berlin.
- Jones, G. & Wallace, C. (1992): *Youth, Family and Citizenship*, Open University Press, Buckingham.
- Kenniston, K. (1970): 'Youth as a stage of life', *American Scholar*, vol. 39, pp. 631_/654.
- Labour Force Survey (1990): *Employment in Europe. Meeting the employment Challenge*, HD 3830. SE567 1998.
- Lerner, R. M. (ed.): (1998): *Handbook of Child Psychology, Volume 1: Theoretical Models of Human Development*, Wiley, New York.
- Marcia, J. E. (1966): 'Development and validation of ego identity', *Journal of Personality and Social Psychology*, vol. 3, pp. 551_/558.
- McDonald, R. (1997): 'Dangerous youth and the dangerous class', in *Youth, the 'Underclass' and Social Exclusion*, ed. R. Macdonald, Routledge, London.
- Plug, W., Zeijl, E. & Du Bois-Reymond, M. (2003): 'Young people's perceptions on youth and adulthood. A longitudinal study from the Netherlands', *Journal of Youth Studies*, vol. 6, pp. 127_/144.
- Putnam, D. (1999): *Bowling Alone, the Collapse and Revival of American Community*, Simon and Schuster, New York.
- Raffe, D. (2003): 'Pathways linking education and work: a review of concepts, research and policy debates', *Journal of Youth Studies*, vol. 6, pp. 3_/20.
- Roberts, K. & Parsell, G. (1989): 'Recent changes in the pathways from school to work', in *The Social World of Adolescents*, eds K. Hurrelmann & U. Engel, de Gruyter, New York.
- Roberts, K., Clark, S. C. & Wallace, C. (1994): 'Flexibility and individualisation: a comparison of transitions into employment in England and Germany', *Sociology*, vol. 20, pp. 31_/54.
- Sampson, R. J. & Laub, J. H. (1993): *Crime in the Making: Pathways and Turning Points Through Life*, Harvard University Press, Cambridge, MA.
- Savickas, M. L. (1985): 'Identity in vocational development', *Journal of Vocational Behaviour*, vol. 27, pp. 329_/327.
- Schwartz, B. (2004): *The Paradox of Choice*, Harper Collins, New York.
- Stephens, D. E. & Squires, P. A. (2003): 'Adults don't realize how sheltered they are. A contribution to the debate on youth transitions from some voices on the margins', *Journal of Youth Studies*, vol. 6, pp. 145_/164.
- UK Social Exclusion Unit (1999): *Bridging the Gap: New Opportunities for 16_/18 Year-Olds Not in Education Employment or Training*, The Stationery Office, London.
- Utting, D. (1995): *Family and Parenthood*, Joseph Rowntree Foundation, York.
- Vondracek, F. W., Lerner, R. M. & Schulenberg, J. E. (1986): *Career Development: A Life-Span Developmental Approach*, Erlbaum, Hillsdale, NJ.
- Wallace, C. & Kovatcheva, S. (1998): *Youth in Society: The Construction and Deconstruction of Youth in East and West Europe*, MacMillan, Basingstoke.
- Williamson, H. (1997): 'Status zero youth and the underclass', in *Youth, the Underclass and Social Exclusion*, ed. R. Macdonald, Routledge, London.
- Zinnecker, J. (1990): 'What does the future hold? Youth and sociocultural change in the FRG', in *Childhood, Youth and Social Change: A Comparative Perspective*, eds L. Chisholm, P. Büchner, H.-H. Krüger & P. Brown, The Falmer Press, Basingstoke.

Fordította: Oross Dániel

Jürgen Zinnecker

A fiatalok a társadalmi osztályok terében, új gondolatok egy régi témához*

Az, aki jelenleg empirikusan vagy elméletileg az ifjúsággal foglalkozik, bizonyos dilemma előtt áll. A tudományos viták a témák és perspektívák sokaságát kínálják, amelyeknek gondolati összekapcsolása gyakran nem sikerül. Az eszmék piacán egymással konkurálnak az ifjúkor struktúráváltásaira vonatkozó kijelentések, a jelenlegi generációs helyzetek értelmezései, a fiatalok körében ható szubkulturális stílusokról szóló esettanulmányok, az ifjúság és egyes szociokulturális csoportok melletti vagy elleni politikai kijelentések és az ifjúságkutatásban beállt téma- vagy paradigmaváltás mellett kardoskodó vélemények. A lista folytatható.

A következőkben egy olyan elméleti sémát szeretnénk felvázolni, amely lehetővé teszi, hogy a társadalmi tér struktúrája, az ifjúság társadalmi helye, az osztályspecifikus habitus és az ifjúság ideológiai koncepciói között összefüggést állítsunk fel. Hogy egy ilyen szintézisen alapuló pillantást vethessünk az ifjúság és az ifjúságkutatás horizontjára, „egy óriás vállára” kell állnunk, méghozzá P. Bourdieu-éra. A francia kultúra- és struktúrakutató kidolgozott egy alapkoncepciót, amelyet számos empirikus tanulmány támaszt alá, nevezetesen a jelenlegi nyugat-európai osztálytársadalmakban jelenkező tér alapkoncepcióját. (Bourdieu – Passeron 1971; Bourdieu 1973; Bourdieu 1981; Bourdieu 1982, Bourdieu 1983; Bourdieu 1985; Liebau-Müller-Rolli 1985; Honneth - Schwibs 1986). Ebben a tanulmányban az ilyen, az ifjúságkutatásban és ifjúságelméletben fellelhető problémafelvetések teoretikus újrafogalmazásának heurisztikus gyümölcsöztethetőségére igyekszünk rámutatni.

A társadalmi hatalom forrásai és stratégiái vázlatok a társadalmi reprodukció elemzésének programjához

Az a feladatunk, hogy megvilágítsuk az ifjúság betagolódását a társadalmi struktúrák reprodukciós folyamatába, különös tekintettel az osztálytársadalomra. Intellektuális segédeszközként Bourdieu kibővített tőkeelméletét használjuk. A társadalom reprodukciója eszerint a társadalmi csoportok közötti konkurenciaharcban zajlik le.

A harcmezőn különböző tényezők szerepelnek, a gazdasági tőke – mint *primus inter pares* – mellett ilyenek különösen a kulturális és társadalmi tőkék. A kulturális tőke a történelem folyamán felhalmozott kulturális gazdagsághoz való hozzáférhetőséget jelent, a társadalmi tőke pedig azokat az esélyeket, hogy a társadalmi kapcsolatokban más csoportokat tudjunk mozgósítani a saját cselekvési céljainkhoz. Az egyes tőkefajták

* Első megjelenés: Wilhelm Heitmeyer (szerk.) (1986): Interdiszciplináris ifjúságkutatás. Kérdések, problémák, új orientációk. Weinheim/München, Juventa, 99-132.

Első magyar megjelenés: Gábor Kálmán (szerk.) (2006): Ifjúságszociológia, Belvedere, Szeged, Fordította: Klement Ildikó

a társadalmi hatalom különböző forrásait reprezentálják. A különböző hatalmi formák bizonyos határok között egymással kölcsönösen kicserélhetők - a gazdasági tőke birtoklása például felhasználható a kulturális javak és privilégiumok megszerzéséhez. A tőke továbbá különböző létezési módokat ismer. Így Bourdieu megkülönbözteti a kulturális tőkénél az „objektív állapotot” (tárgyakban, pl. a könyvekben vagy gépekben materializálódott kultúra), az „intézményes állapotot” (ezek pl. az iskolai képzés során megszerzett címek és rangok) és egy „belsővé tett állapotot”. Ez utóbbi alatt az egyén által elsajátított és belsővé tett kulturális praktikákat és értékeket érti.

A szociális osztálytársadalom tipológiája a tőkének azon volumenéből és összetételéből adódik, amely az egyes társadalmi csoportoknak egy adott időpontban rendelkezésére áll. Az empirikus elemzések céljából Bourdieu egy egyszerűsített kétdimenziós sémával dolgozik (1. ábra). A függőleges tengelyen a tőke mobilizálható összes volumene - tehát az összes tőkefeleség együttesen - a döntő. A legtöbb rétegződési vagy osztálymodell a társadalmi csoportokat ezen hierarchikus skála szerint csoportosítja. A tulajdonképpeni újítást a második, vízszintes tengely beillesztése jelenti, amely a tőketulajdon összetételét veszi számításba. A kulcskritériumot a kulturális és a gazdasági tőke viszonya jelenti. Balról a kulturális tőke túlsúlyát találjuk, jobbról egy ellentétes konfigurációt. Ott a gazdasági tőke kerül túlsúlyba a kulturálissal szemben. Az így jelölt társadalmi tőke mentén térben elrendezhetőek a különböző foglalkozási csoportok társadalmi pozíciói. A társadalmi erőterben hat centrumot jelölünk ki, amelyek ifjúságelméleti nézeteink szempontjából központi helyet foglalnak el. (Az 1. ábrán A-F betűkkel jelöltük e hat csoportot.)

- Az uralkodó osztály a tőkekonfigurációnak megfelelően két frakcióra bomlik: a kulturálisan erős frakcióra - „polgári értelmiségre” (A) - és a polgárok gazdasági tőkén alapuló csoportjára - a „burzsoáziára” (B).
- A tőkemennyiséget alapul véve ennek megfelelő tagolódást találunk a kispolgárság körében a társadalmi tér középső részében. A bal oldalon csoportosulnak a kulturális tőkéjükön nyugvó új kispolgári rétegek, akik egzisztenciájukat és fejlődésüket a kibővült szolgáltatások társadalmának köszönhetik - „kispolgári értelmiség” (C). Jobbra ettől az iparosok és kiskereskedők tradicionális „kispolgárság”-a (D) foglal helyet.
- A társadalmilag alávetett, tőkeszegény csoportokat a tulajdon nélküli, „bérből élők” (E) és a „tőkeszegény önállóak” (F) alcsoportjaira bonthatjuk. Az előbbieket a szakmai kvalifikáció megszerzésére, az utóbbiak pedig elsősorban szerény tulajdonuknak átöröklésére hagyatkoznak, mint például a kisparasztok vagy a kisiparosok ¹.

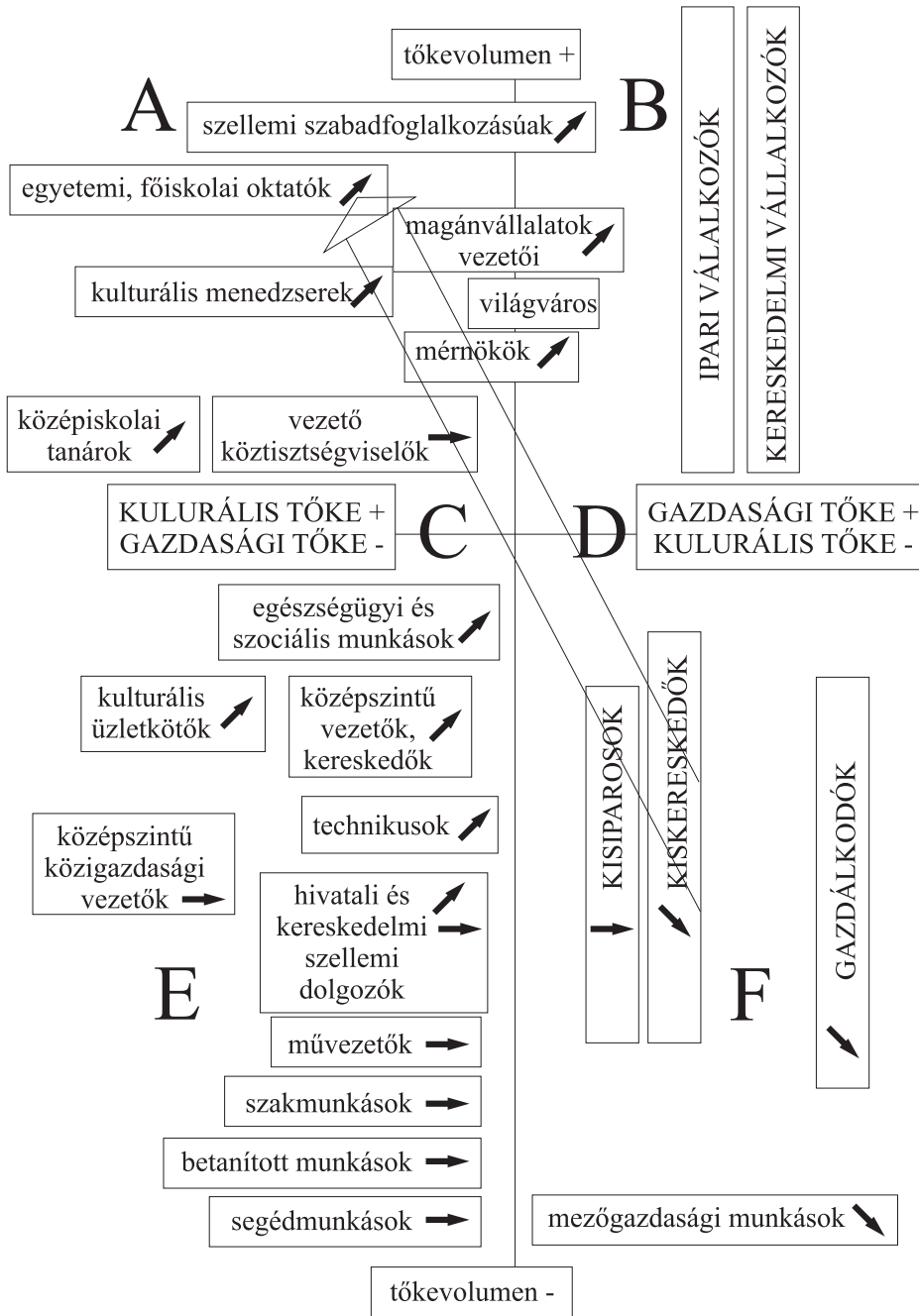
Az osztályokat a társadalmi térben egy hatmezős sémán ábrázolhatjuk, melyre a későbbiekben visszatérünk. (2. ábra)

¹ Csak érintőlegesen emlékeztetünk arra, hogy a homológia strukturalista koncepcióját a struktúrakutatás angol iskolája is (CCCS, Birmingham) alkalmazta azért, hogy az ifjúsági stílusok kulturális megnyilvánulási formáit - mint például a modok vagy a punkok - elméletileg összekapcsolja az osztálytársadalom terében elfoglalt helyükkel (például Willis 1979, Clarke és mások 1981, Hebdige 1979).

TŐKEVOLUMEN+			
KULTURÁLIS TŐKE + GAZDASÁGI TŐKE -	A. polgári értelmiség -pszichoszociális moratórium -identitásválság -posztadoleszcencia -posztmateriális értékek -posztkovencionális erkölcs -kultúrpubertás -átmeneti szakasz -marginális státusz	B. burzsoázia -aranyifjúság -diákélet	GAZDASÁGI TŐKE + KULTURÁLIS TŐKE -
	C. kispolgári értelmiség -tanuló-szerep és tanulói pályafutás -fejlődési feladatok elvégzése -ifjúságvédelmi feladat -kultúrpubertás -átmeneti szakasz -marginális státusz	D. kispolgárság -szakmai pályafutás -tanuló- és vándorévek -ifjúsági szokások (legények, falusi ifjúság)	
	E. tőkeszegény bérből élők -fogyasztói ifjúsági kultúra -rajongó kultúra -ifjúsági szubkultúra	F. tőkeszegény önállók -az ifjúság mint a szolgálat és a tanulás ideje	

1. ábra Társadalmi pozíciók (társadalmi-foglalkozási kategóriák) a tőketulajdon társadalmi terében.

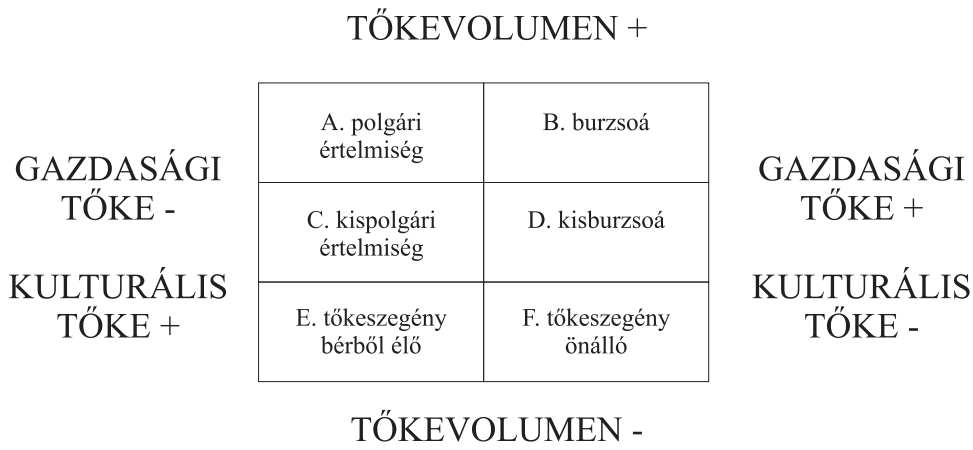
Séma Pierre Bourdieu szerint 1979/1982.

2. ábra Az osztályok társadalmi térben való elhelyezkedése

A társadalmi térben elfoglalt ellentétes pozíciók - a társadalmi túlélési harcban rendelkezésre álló és hiányzó tőkeforrások szerint - egyéni cselekvési stratégiákat eredményeznek, amelyek osztályspecifikus habitussá és életstílussá szilárdulnak. Bourdieu a homológia strukturalista fogalmát használja ahhoz, hogy a társadalmi pozíció, a habitus és az életstílus hasonlóságát jelezze ². Ennek megfelelően az uralkodó felső réteg habitusa az egyik oldalon, a kispolgárságé a másik oldalon megfelel a társadalmi ösztőke pozícióhoz kötött hozzáférhetőségi lehetőségüknek. A társadalmi, hatalmi forrásokhoz való mindenkori hozzáférésnek megfelelően rajzolódnak ki a különbségek: a kulturális fogékonyság a felső rétegekben, az igényes kultúrbuzgalom a kispolgárságban, avagy a „szükséges javára döntés” az alsó rétegekben. (Bourdieu1982,286)

Az osztályspecifikus ifjúság-szituációk elemzéséhez a következő dimenziók szükségesek, amelyeknek homológiája már ismert (3. ábra).

3. ábra: Az osztályspecifikus ifjúságelemzés modellje

Az ifjúsági habitus osztályspecifikus reprodukciója

Az ifjúságnak az osztályhelyzet reprodukciójával szolgáló stratégiákkal összefüggésben kulcsszerepe van. Az a különböző jelentőség, amit az ifjúság a szociális hely szerinti besorolással elfoglalhat, magyarázatot lel, ha szemügyre vesszük azokat az osztályspecifikus eljárási módokat, amelyek a társadalmi térben betöltött szerep átadását célozzák a következő generáció számára. A rendelkezésre álló tőkeforrások terjedelme és összetétele szerint a cselekvésnek jellegzetes lehetőségei és kényszerei adódnak, amelyek kollektíven

² Magyarázat az 1. sz. ábrához: az egyes foglalkozási csoportoknak a társadalmi térben elfoglalt helyének vizsgálatára Bourdieu dolgozott ki - a hetvenes évek közepének francia osztálytársadalmára alapján - egy empirikusan felvázolható rendszert (Bourdieu,1982. 171 és következő oldalak). Ez a séma a mi céljainknak is megfelel, mivel szembevetendő a nyugati társadalmak strukturális hasonlósága. Hasonlóan figyelembe kell vennünk a foglalkozási csoportok társadalmi helyében észlelt bizonyos módosulásokat mind Franciaországban, mind Nyugat-Németországban. Ez nem jelent törést a séma alkalmazhatóságában. A nyílak azokat az aktuális tendenciákat jelképezik, amelyek a foglalkozási csoportok nagyságrendjére vonatkoznak. Az emelkedő nyílak azokat a foglalkozásokat jelölik, amelyek súlya számbelileg növekszik a szolgáltató társadalomba való átmenet során, a lefelé mutató nyílak a visszafejlődő foglalkozási csoportokra utalnak. A hosszan húzódó vertikális blokkok azt a körülményt veszik számításba, hogy ezek a társadalmi professzionális kategóriák a rendelkezésükre álló tőkevolumen szempontjából erősen differenciáltak (például az ipari vállalkozók vagy kisiparosok).

hagyományozott mintákká sűrűsödnek össze. Az ilyen reprodukciós stratégiákkal szoros kapcsolatban és ezek részeként osztályhoz kötötten más és más ifjúsági habitus alakul ki. A reprodukció és az ifjúsági habitus közös és eltérő vonásainak két irányát jelölhetjük ki. Hasonlóságok találhatók azoknál, akik nagy tőkevolumenre támaszkodhatnak, ellentétben azokkal, akik kis tőkével kényszerülnek dolgozni. (Lásd: az 1. ábra vertikális tengelye.) A specifikus tőkekonfiguráció hasonlóan meghatározott stratégiamintát generál.

Az osztályhierarchia minden fokán megtalálhatjuk a „kulturális frakciók” jellegzetes reprodukciós módjait, amelyek ellentétben állnak a gazdasági tőkéhez kötődő csoportokkal. (Lásd: az 1. ábra horizontális tengelye.)

A továbbiakban - ha elnagyoltan is - a társadalmi térben elfoglalt szociális helyzet alapján az ifjúsági habitus különböző módozatait tekintjük át.

Felső rétegek (nagy tőkevolumen)

Ebben a körben szinte korlátlanul hozzá lehet férni az anyagi forrásokhoz, a fiatalkori szocializáció intézményeihez, és az idővel való rendelkezésnek sincs külső korlátja. Ez lehetővé teszi, hogy nagyvonalúan és széleskörűen megtervezzék az örökölt társadalmi pozíció következő generációra való átvitelét. Csak az a feltétel, hogy a vége - időben nem feltétlen behatárolt, de - eredményes legyen. Az ifjúsági életrajzokon belül a kerülőutak, zsákutcák, kísérletezések számára - a rendelkezésre álló erőforrások következtében - egy játéktér létezik. Az e rétegre vonatkozó ismereteink azt mutatják, hogy a kísérletezésekkel járó deficitek megszüntethetőek.

A felső rétegek reprodukciós körülményei egy „hosszú gyeplőre eresztett” ifjúsági szakaszt tesznek lehetővé. A fiatalok családi környezettől való függésének átmeneti lazulása a személyes tapasztalatok széles skáláját hozza létre: például az akkulturációt más országokban, más társadalmi miliók megtapasztalását vagy új politikai területeken való tevékenységet. Mindennek közös nevezője: a saját erők sokoldalú és független kifejlesztése. Ennek az ifjúsági „erőfejlesztésnek” a látszólagos céltalansága gondosan eltakarja annak összefüggését az osztályspecifikus reprodukciós követelményekkel. A fiatalok életmegnyilvánulásai magukban hordozzák az értelmüket, játékos jellegűnek vagy az individuális személyiségfejlődés részének minősülnek, szinte az ifjúsági identitás megtalálásának számítanak.

A felső osztályok demonstratív és pazarló henyélése jut kifejezésre az ifjúság életmódjában. Az ilyen életvitel a kispolgárság szempontjából luxusnak számít. A fiatalok sok időt szereznek és kapnak is arra, hogy a különféle helyek és intézmények egész sorát megismerjék, hogy számos társadalmi kapcsolatot építsenek ki - személyes ismerettségű köröket is, amelyek egyelőre haszontalannak tűnnek-, hogy ott kötelezzék el magukat, ahol nekik éppen tetszik.

Az ilyen habitus rejtett értelme csak mélyebbre tekintve válik felismerhetővé. A felső rétegekben legtöbbször valamennyi csoportnak megvan az oka arra, hogy ne tárja fel a nyilvánosság előtt osztályspecifikus reprodukciója pontos módozatait. Mind a céloktól való játékos függetlenség, mind a fiataloknak tértől és időtől való függetlensége elősegíti az olyan mindent átfogó orientálódás kialakulását, ami nem kötődik szükségszerűen az áthagyományozott és szociokulturális milióhoz, és a figyelmet olyan univerzális princípiumaira irányítja (pl. a morálban), amelyek a társadalmi újítások és a politikai pozícióharcok során különösen fontos szerepet töltenek be.

A felső rétegekben termékeny talajra találnak az értékmeghatározott, az osztály-specifikumon „túlmutató” ifjúságkonceptciók ideológiai termékei. Ezekben az jut ki-fejezésre, hogy az emberi fejlődés ezen szakasza egyedi jellegű, a hosszúra nyúlt ifjúkor pedagógiai értelemmel bír, az ifjúság mint újdonságok hordozója össztársadalmi jelentőségű tényező. Amennyiben egy ilyen ifjúságfogalom mindenre vonatkozó szociokulturális érvényre tart igényt, akkor hegemoniális funkciók birtokába jut. Más társadalmi csoportok fiataljai kénytelenek magukat a domináló felsőosztályi képhez (Hoch-Bild) mérni, ugyanakkor az alsó társadalmi osztályokhoz sorolni.

Kispolgárok (közepes tőkevolumen)

A kispolgárság ifjúsága az eszközbefektetések optimalizálására törekszik. A fiatal életet és a fiatalkort annyira kell adagolni és megvédeni a lehetséges zavaroktól, hogy ezen életszakasz fő feladatának teljesítéséhez; az osztálypozíció megtartásához és megjavításához rendelkezésre álló korlátozott források igénybevétele kifizetődő legyen. Ellenében a felső rétegekkel itt a fiatalság rövidebb és hosszabb távú céljai nyíltan megmutatkoznak. A fiatalság kimondottan eszköz jellegű: önmagában nincs értelme, csupán a társadalmi beilleszkedés eszközeként. Az ifjúsági életszakasz viszonylagos önállósága a képzési és foglalkozási címek megszerzésével áll összefüggésben. Az operacionalizált célkitűzés miatt a kispolgári fiatalság racionalizálási kényszer alatt áll. Minden életmegnyilvánulása megkérdőjelezhető abban az értelemben, ahogyan ez az életszakasz a számára adott célok hierarchiájához viszonyul.

Az optimalizálás leginkább a kulturális, megbízhatóan intézményesített iskolai és foglalkozási életpályákon sikerülhet. A karrierre irányulás csökkenti a rizikót, és megengedi ezen idő kezdetére és végére, az elvárható képzettségi és foglalkozási címek értékére, a siker esélyeire és az összköltségekre stb. vonatkozó számításokat. A kispolgári szülők és gyermekeik számára az ifjúság egy, a didaktikus tervezéshez és szociáltechnológiához közel álló pedagógiai lehetőségként körvonalazódik.

Az ifjúság fogalma a képzési karrier idejére korlátozódik. Az ifjúsági életszakasz transzmissziós szíjként szolgál egy bizonyos osztályhelyzet eléréséhez, illetve a felemelkedéshez, és nem ad lehetőséget a fiatalok számára oly mértékű autonómiára, illetve nagyvonalú életvitelre, mint a felső osztály esetében. A kispolgári ifjúság-fogalom átmenetiséget jelent. Az ifjúság képezi azt az élettörténeti hidat, amely a szociálisan megörökölt gyermekori státuszából ahhoz a felnőtt-státuszhoz vezet, amelyet saját teljesítménnyel kell megszerezni. A felső osztály modelljével szemben az ifjúság időbeli kiterjedése korlátozott, viszont a kispolgári fiatalok által követett személyiségkonceptió nem más, mint a nagy példaképek kicsinyítése és leegyszerűsítése. A polgári értelmiségi és kispolgári ifjúság az individualizálódás módjában közös vonásokat mutat, és az ifjúsági életszakasz átélése mindkét esetben személyes teljesítményként méltányolható és mérlegelhető. Csak míg a polgári értelmiség ifjúsága mögött egy komplex személyiség és egy kulturális koncepció áll, addig a kispolgári fiatalokra egy, a társadalmi beilleszkedéshez és a címek, rangok megszerzéséhez szükséges személyiségjegyekre korlátozódó ifjúságfelfogás jellemző.

Alsó rétegek (csekély tőkevolumen)

A polgári és kispolgári modellel összehasonlítva az alsó rétegnél a fiatalság felfogásnak egy ideológia/eszme nélküli („unpräntentios”), pragmatikus variációjáról van szó. A fiatalok kiszámíthatatlansága és rizikói a rendelkezésre álló források hiányában nehezen

kompenzálhatók. Ezért míg az egyik oldalon a megfelelt, megmaradó - és éppenséggel nem remélt - életesélyeket kell hasznosítani, addig a másik oldalon a szükségszerűséghez kell alkalmazkodni.

Amíg a felső rétegekre az ifjúkor meghosszabbítása, az idővel való pazarló bánásmód jellemző, addig a kispolgárok az ifjúkor optimalizálására és racionalizálására törekszenek, az alsó osztályokban pedig az ifjúkor megrövidítésének, siettetésének kényszere uralkodik. A csekély tökevolumen következménye a következő generáció gazdasági önállóságának a siettetése.

Ilyen körülmények között az ifjúságnak mint kulturális értéknek nehezen alakulhat ki magas presztízse. A státusz-átmenet megrövidítése és siettetése sem a gyakorlatban, sem az ideológiában nem hagyja kibontakozni az ifjúságot. Az ifjúkort többnyire a gyerekkor egyszerű meghosszabbításaként vagy a felnőtt társadalomba vezető szerepként fogják fel és élik meg.

A kispolgársággal összehasonlítva az ifjúságnak mint az osztályspecifikus reprodukció részének céldetermináltsága megtört. Igaz, napnál világosabbak az ifjúsági szocializáció céljai: beágyazódás a szakmai cselekvési térbe; a kézműves kultúra áthagyományozódása stb., mégis mások ezek, mint a felső rétegek esetében. Akár a kibontakozó cél-eszköz-kalkulushoz, akár a fiatalság pályafutás-, címszerzés-modellre irányulásához hiányzik a szükséges anyagi fedezet. Ezért az alsó rétegekben az ifjúság a tervezett jövő vagy annak hiányának, valamint a célok, perspektívák tudatossága vagy a tudatosság hiányának egymásmellettségében, ellentétében értelmeződik.

Az ifjúsági státusz bebiztosításának hiánya ebben az életciklusban magában hordozza a bizonytalanság, a nem tervezhetőség momentumait. Az alsó rétegek jelenleg a kispolgári életpálya-modell felé orientálódnak. A fiataloknak és szüleiknek azonban számolniuk kell azzal, hogy az ilyen kísérletet akár a szociális körülmények kiszámíthatatlansága, akár a fiatal személyiségében rejlő okok rövid időre megszakíthatják. Az ifjúkorban korlátozott a válságok és a hibás lépések kivédésének lehetősége.

Az ilyen események - a hiányzó források miatt - könnyen az ifjú életpályájába történő sorsszerű beavatkozás jelleget öltik, és pedig másként, mint a felsőosztályok esetében, ahol a hasonlóan kellemetlen életdefektek az utódok növekvő anyagi támogatását ösztönzik, és bizonyos körülmények között a fiatalok értékes, a személyiségfejlődést elősegítő válságokat látnak bennük. Az ifjúságnak a családhoz való viszonyát a következőképpen csoportosíthatjuk:

- Az ifjúság a felső rétegekben a látható - és tudatosan láthatóvá tett - függetlenségek birtokosaként létezik, egyidejűleg továbbélő, mélyen rejtőző kötődésekkel, amelyek azonban láthatatlanok maradnak.
- Az ifjúság a kispolgárságban egy tervszerűen kialakított, a felnőttek világától didaktikusán elkülönített miliőben él, amelyet a szülői ház valamint a képző és oktatási intézmények fognak körül, és az ifjúságról alkotott elképzelés közelít a pedagógiai felfogáshoz.
- Az ifjúság az alsó rétegekben szemmel látható kötelékekkel kapcsolódik a származási miliőhöz, ahol a kialakult szociális és a helyi függőségek gyakran nem járnak együtt megfelelően mély pszichológiai kötődéssel.

Az alsó rétegek ifjúsága viszonylag kevésbé individualizált, egy áthagyományozott, kollektíven megélt státuszátjáró momentumait tartalmazza. Ez teszi ki az ilyen ifjúsági habitus helyhez és időhöz kötöttségének egyik részét. A fiatalkori lét kevésbé vált a

személy szerves részévé (például személyes moratóriumként elsajátítva), mint a kispolgárság vagy a felső rétegek esetében. Az ifjúság inkább egy konvencionális szerep része, melynek mezét egy meghatározott életkorral magunkra öltjük és a másik életkor vagy társadalmi státusz elérésével újra levesszük.

A szűk tőke diktátuma alatt a rendelkezésre álló források felhasználásának közvetlen, spontán módozatai hagyományozódtak át. A fiatalok számára ez azt jelenti, hogy a viszonylagosan korai hozzájutás a (korlátozott) anyagi eszközökhöz aktuálisan jobbra teheti helyzetüket, de ez könnyen megszakadhat. Ezáltal a korai munkakényszer és minden, a közeli világban elérhető forrás hedonisztikus feléléséhez vezethet, különösen akkor, ha a fiatal helyzetét a bére határozza meg.

Az ilyen ifjúság létezési módja „realista” és partikuláris, ami azt jelenti, hogy az ifjúság messzemenően a közeli és a közvetlen körülmények adottságaihoz igazodik, testre szabottan, helyhez kötődően, a szituációhoz és a jelenhez alkalmazkodva viselkedik.

A pragmatikus realista életvezetés az ideológia területén úgy mutatkozik meg, hogy elmaradnak azok az ifjúságkonceptciók, amelyek az ifjúság ilyen felfogását gondolatilag transzcendentálják. Az ifjúság filozófiai leképezése, a politikailag hatékony ifjúság-mítoszok megteremtése a felső réteg ifjúságának mestersége. Az alsó rétegek ideológiai defenzívában vannak az ifjúság ilyen értékterhelt „magas” fogalmaival szemben.

Kulturális osztályfrakciók

Az ifjúságnak milyen habitusai jönnek létre a tőke különböző összetételétől függően - ez egyszer eltekintve a tőketulajdon létráján elfoglalt pozíciótól? A kulturális tőkéből származó többlet kedvez az ifjúkor individualizálódási folyamatának. Azért, hogy a kulturális tőkét tovább lehessen adni a következő generációnak, a fiatalabbak képzésébe és a személyiségébe történő beruházásra van szükség. A kulturális tőke az egyedi személyiség sajátosságaként és minőségeként létezik. Ebben a formában az őt hordozó egyén életéhez és életenergiájához kapcsolódik. Ha a kulturális tőkének ezt a sajátosságát figyelembe vesszük, akkor az ilyen körülmények közötti reprodukció és habitus jellegzetes módozatai áttekinthetővé válnak.

Az időtényező például döntő szerepet játszik. A kulturális örökség elsajátításának folyamata időigényes. A kulturális osztályfrakciók ennek következtében az ifjúkor növekvő meghosszabbodásának szociális hordozóivá válnak. Minél több ideje van az új nemzedéknek arra, hogy személyesen gyűjtsön magának kulturális tőkét, annál több előnye származik ebből a társadalmi térben vívott pozícióharcban.

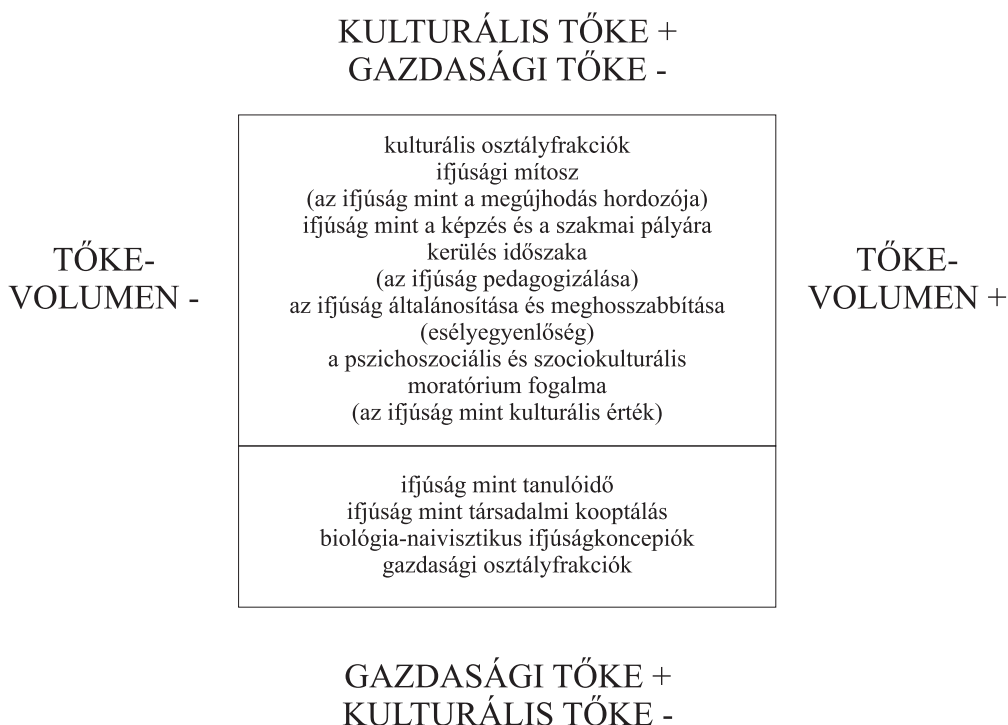
Az ifjúkor másik tendenciája, amely a kulturális osztályfrakciókra jellemző, az ifjúkor pályafutásszerű átalakításával kapcsolatos. Ez a gazdasági források relatív szűkösségével függ össze. A képzési pályafutások azt az ígéretet tartalmazzák, hogy egy elfogadható költség-haszon egyenleget lehet felállítani. A bevethető eszközök optimalizálása mellett a szociális biztonság kérdése is szerepet játszik. A képzési és szakmai címek - a kulturális tőke másik létezési formája - tartalmazzák azt a felbecsülhetetlen előnyt, hogy a kulturális tőke személytől való függetlenségi foka csökken. Ha egy személy titulusát egyszer már elismerték, akkor a kulturális tőke a címviselő tartós tulajdonos mivoltát jelenti függetlenül attól, hogy a személy a későbbiekben bizonyosságot tud-e adni tudásáról. Ez arra ösztönzi az osztályfrakciókat, hogy az ifjúságot lehetőség szerint magas értékű képzési és foglalkozási címek megszerzési idejeként definiálják azért, hogy a kultúra területén szerzett személyes nyereséget ebben a fázisban társadalmilag igazolhassák és függetlenítsék a további individuális életsorstól.

A gazdasági tőke áthagyományozásával ellentétben a kulturális tőke esetében a reprodukciónak egy olyan szociálisan elfedett módjáról van szó, ami megfelelő eszközként szolgál mindenféle ideológia magyarázatához. A kulturális tőke birtoklása az egyes egyén tulajdonságaként bizonyos módon láthatatlan - miközben a földbirtok vagy egy üzem feletti rendelkezés társadalmilag feltűnőbb tényezők. A kulturális tőke áthagyományozása például a családok behatárolt magánszférájában - inkább szociális ozmóziként, mint tervszerű pedagógiai cselekvésként - vagy a külön erre a célra legitimált oktatási intézményekben játszódik le, amelyek relatív autonómiát igényelnek az osztálytársadalommal szemben, és éppen ezáltal kiválóan alkalmasak meghatározott osztályhelyzetek reprodukciójára.

Gazdasági osztályfrakciók

A gazdasági tőke túlsúlya esetében a reprodukció kulturális osztályfrakciónál talált módjai kevésbé szükségszerűek és hasznosak. Nem áll fenn ugyanis az ifjúkor meghosszabbításának a kényszere, mivel az anyagi örökség vagy egy meghatározott foglalkozás a legrövidebb idő alatt átöröklődhet a következő generációra. Az utódok már fiatal éveikben hasznossá tehetik magukat a gazdasági tőke kezelőiként vagy produktív értékesítőiként - ez is az ifjúkor relatív gyors lezárására motiválhat.

Az ifjúkor itt a származási háttérrel való szoros kapcsolatban zajlik. A gazdasági tőkefrakciók rá vannak utalva arra, hogy a fiatalok belenőjenek a törzsökös birtok használatába. Ez tartalmazza a szakmai jártasságok mellett a fiatalok származási környezetbe való beilleszkedését is. Az ifjúkor helyhez és tradícióhoz kötötten zajlik. A szociális reprodukció jellegzetessége a tanításnak az a módja, amikor a származási milió saját monopóliumán belül történik az utódgeneráció eligazítása. Kihegyezve a problémát úgy fogalmazhatunk: a kulturális frakciók ifjúsága olyan képzési pályafutást jelent, ami oktatási intézményekben zajlik le, és ezek az intézmények bizonyos függetlenséget és semlegességet igényelnek az osztályok harcában. A gazdasági frakciók ifjúsága „tanoncidőt” jelent, ami szoros kapcsolatban áll a saját osztályhelyzet munkaintézményeivel. Az utóbbi vonatkozásban az ifjúkor egyet jelent a társadalmi tér egy meghatározott helyzetébe való nyilvános kooptálással. A megöröklött gazdasági tőke szempontjából elkerülhetetlen, hogy az illető be ne illeszkedjék abba a szociális kapcsolatba, amely e köré a tőketulajdon köré csoportosul. Másképpen fogalmazva: a gazdasági osztályfrakció reprodukciós feltételeihez hozzátartozik a szociális tőke ifjúkorban történő megszerzése.

4.ábra Az ifjúsági habitus a tőketulajdon konfigurációja szerint

A 4. és 5. ábrán vázlatosan rögzítettük az ifjúkori habitus lényegi elemeit, amelyeket a különböző osztályfrakciók és osztályszektorok összehasonlításánál találtunk. A 4. ábra a kulturális és gazdasági osztályfrakciók habitusát hasonlítja össze, az 5. ábra pedig azokat az eltéréseket, amelyek a tőkevolumen összehasonlításakor adódtak.

A 4., illetve az azt követő 5. ábra a következő fejezet témájára utalnak: milyen ideológiai ifjúságkonceptiók nőhetnek ki az ifjúság egy bizonyos habitusából? Az összefüggés cseppet sem magától értetődő. Még ha a habitusnál kollektíven bensővé tett cselekvési elvekről van is szó, amelyek az összes lehetséges osztályszpecifikus cselekvési mintát előcsalogathatják, ezek semmi esetre sem tudatosak (Portele 1985, Bourdieu 1970). Még ha a meghatározott ifjúságideológiákban nem is talál minden habitus megfelelő kifejezési formát, akkor is feladatunk a társadalmi hely osztályszpecifikus ifjúsághabitusára és az ifjúsági ideológia közötti közös vonások feltárása.

Az ifjúságideológiák és a tudományos ifjúságfogalmak társadalomban elfoglalt helye

Az ifjúsági életszakasról folyó vitákban a legkülönbözőbb, egymással konkuráló elképzelések láttak napvilágot. A képek, koncepciók és normák sokfélesége alapján azonban nem szabad elhamarkodottan arra a véleményre jutnunk, hogy elfogadjuk az ifjúságfogalom szétbomlásának és szétforgácsolódásának történelmi trendjét (Olk 1985). Sokkal inkább abból kell elméletileg kiindulnunk, hogy a pedagógiai, politikai és tudományos vitákban előforduló sokféle ideológiai koncepciót visszacsatoljuk osztályhoz kötött

helyükhöz. A vázolt modellnek többek között arra is alkalmasnak kell lennie, hogy az ifjúságkonceptciók társadalmi helyét is ³ meghatározza.

Az ifjúságkonceptciók kimondva vagy kimondatlanul valamilyen pártállást hordoznak magukban. Az immanens pártosság nemcsak az ifjúságra vonatkozó mindennapi konceptciókra vonatkozik, hanem a tudományos kutató- és elméleti programokra is ⁴.

5. ábra Az ifjúsági habitus a rendelkezésre álló tőkevolumen szerint

³ Emlékeztetnénk, hogy az ifjúság „társadalmi helye” fogalom már a '20-as években a bernfeldi ifjúságelméleti programpontjaihoz tartozott.

⁴ Ha igaznak vehetjük ezt a megállapítást, akkor legyen szabad visszaautalnom saját ifjúságkutatói elméleti és empirikus tevékenységemre. Kiindulópontként az a tudás és tudományszociológiai kérdésfeltevés kínálkozik, mely a '20-as években Mannheimmel kezdődött és Bourdieu kultúra-szociológiájában napjaink legzsenszerűbb követőjére talált.

A közéleti vitákat arról, hogy az ifjúság életének melyek a kultúra által elfogadott, és melyek az elítélt formái, hogy az ifjúság mely aspektusai képezzék a vita fő tárgyát, hogy milyen feladatok jutnak osztályrészül a jelenben és a jövőben az ifjúkornak - röviden: az ifjúság körüli aktuális vitáktól különböző megnyilvánulásaikban -, társadalmi térben folyó és az osztályokhoz kötött pozícióharcokként kell értelmeznünk. Az ifjúságkonceptiók az osztályhoz kötött reprodukciós stratégiák és ifjúsági habitusok ideológiai közvetítői. A mindenkori társadalmakban a társadalmi térben elfoglalt helynek megfelelő ifjúságfogalom tartozik, ami eszközül szolgál az eszmék, a propagandák, a kulturális harc, a szociális disztinkciók stb. önpropagandájához. Ugyanolyan jelentőségűek az ifjúságról alkotott pozitív képek, mint a negatívak. A 6. ábrán összeállítottunk egy válogatást az osztályokra vonatkozó ifjúságkonceptiókból, amelyek közvetlenül összekapcsolhatók a hat társadalmi erőter domináns habitus- és reprodukciós jelenségével.

A hatmezős sémára vetett rövid pillantás elégséges ahhoz, hogy világossá váljanak a kulturális és gazdasági osztályfrakciók különböző ideológiai produktivitásai. Az ifjúságkonceptiók fejlődése elsősorban a társadalmi tér helyeihez csatlakozik, ahol a kulturális tőkének van túlsúlya- mégpedig relatíve is és abszolúte is. Ennek megvannak az indokai. A reprodukciós problémák elemzése megmutatta, hogy a kulturális osztályfrakciók bizonyos módon az ifjúság általános és független fogalmára vannak utalva. A kulturális tőke áthagyományozása időigényes, feltételezi az ifjú személyiség egyéni teljesítményét is, és egy független intézményes térben zajlik le. Következésképpen a kulturális osztályfrakciók terében olyan ifjúságkonceptiók helyezkednek el, amelyek az ifjúkor általánosítására és meghosszabbítására törekszenek, ahol az ifjúkoron a relatív ifjúság-autonómia helyét értik.

A kulturális osztályfrakciók a specifikus reprodukciós problémáik megoldásában jobban rá vannak utalva az új generációkra, mint a másik osztályfrakció. Az offenzív „ideológiai politika” szolgál arra, hogy ellensúlyozza azokat a hátrányokat, amelyek az anyagi eszközök relatív kisebb birtoklásából adódnak. A kulturális osztályfrakciók terében keletkeztek - és keletkeznek - az „ifjúságmítosz” különböző variánsai, vagyis az ifjabb generációnak mint a gyógyító elvárások hordozójának ideológiai tematizálásai.⁵ Ez világossá válik, ha arra gondolunk, hogy a kulturális frakciók esetében az osztályhierarchia minden lépcsőfokán mindig felbukkan a „szegény unokaöcs”, aki egy történelmileg későbbi időpontban nő fel a gazdasági nemzetség régebbi ágaihoz. Ez egyaránt érvényes a polgári értelmiségre (ellentétben a gazdasági burzsoáziával), a kispolgári értelmiségre (=„új középréteg” ellentétben a gazdasági kispolgársággal) és a bérből élőkre (ellentétben a régi paraszti és kézműves réteggel). A kulturális frakciók - mint újszülöttek - a mindenkori osztálylépcsőfokon sokasodva fáradoznak a társadalmi érvényesülésért és a szociális felemelkedésért. Az ifjúság-mítosz ideológiai fegyverként és utópikus reményként funkcionál: a frakció rendkívüli erejére hivatkozik a társadalmi konfliktusokban és jelt ad az eljövendőeknek.

5 Az évszázad első évtizedeinek ifjúság-mítoszához vesd össze Koebner-Janzen-Tromler (1985) gyűjteményes kötetét.

TŐKEVOLUMEN+

KULTURÁLIS
TŐKE +

GAZDASÁGI
TŐKE -

A. polgári értelmiség -pszichoszociális moratórium -identitásválság -posztadoleszcencia -posztmateriális értékek -posztkevecionális erkölcs -kultúrpubertás -átmeneti szakasz -marginális státusz	B. burzsoázia -aranyifjúság -diákélet
C. kispolgári értelmiség -tanuló-szerep és tanulói pályafutás -fejlődési feladatok elvégzése -ifjúságvédelmi feladat -kultúrpubertás -átmeneti szakasz -marginális státusz	D. kispolgárság -szakmai pályafutás -tanuló- és vándorévek -ifjúsági szokások (legények, falusi ifjúság)
E. tőkeszegény bérből élők -fogyasztói ifjúsági kultúra -rajongó kultúra -ifjúsági szubkultúra	F. tőkeszegény önállók -az ifjúság mint a szolgálat és a tanulás ideje

GAZDASÁGI
TŐKE +

KULTURÁLIS
TŐKE -

6. ábra Az ifjúság, mint osztályszerifikus ifjúságkonceptió

A kulturális frakció három osztályszerifikus lépcsőfoka különböző ösztönzési irányokat indikál, ami az egyes ifjúság-konceptiók ideológiai offenzíva-erejét is befolyásolja.

- A polgári értelmiség ifjúságfogalma azáltal tűnik ki, hogy az ifjúság társadalompolitikai tartalma kibővül. Ezek az irányok a következők:
 - a) Az ifjú generáció tevékenysége szükséges hozzájárulás a társadalmi változáshoz és a politikai nyilvánossághoz. Az ifjúság legitimálódik a társadalmi mozgalmakhoz, a politikai nyilvánosság megújításához, az értékváltozáshoz, a társadalmi jövőhöz történő hozzájárulás tekintetében.

b) Az ifjúkor ontogenetikusan kikerülhetetlen fejlődési szakasz. Mind a magasabb rendű morális tudat elérése szempontjából (Kohlberg és követői szerint a posztkonvencionális morál foka), mind a posztmodern személyiségstruktúra fejlődése szempontjából (Erikson és követői szerint kibővített identitás-modell) jelentőséggel bír.

c) Az áthagyományozott ifjúkori szakaszt ki kell bővíteni egy kulturálisan értékes utószakasz kedvéért (Keniston és követői szerint posztadoleszcencia). Az ifjúság élettörténeti kihatású kialakítása az előző koncepcióhoz kapcsolódik. A posztadoleszcencia olyan moratórium számára nyújt teret, amely a társadalmi részvételt és a személyes továbbfejlődést teszi lehetővé.

- A kispolgári értelmiség ifjúságfelfogása a képzési pályafutás köré koncentrálódik. Ez a csoport az adoleszcencia iskoláztatása mellett élenjáróként kardoskodik. Az ifjúságról alkotott elképzelésnek itt olyan variációjával állunk szemben, amely a cselekvési kompetencia fokozatos megszerzését, a társadalmi fejlődési feladatok elsajátítását, az ifjúkor képzési intézményekkel való - pályafutásszerű - lefedését tartja fontosnak. A fiatalkori moratórium-felfogás a kötelesség ethoszára és a belső világ aszkézisére is kiterjed. A kispolgári ifjúságfelfogás az ifjúkor pedagógiai ideológiájának alapját képezi.

- A bérből élő fiatalok expanziós ereje az ötvenes évek óta a kulturális ipar növekvő szektorával való koalíció eredménye (Zinnecker 1986). Ezen a helyen a fiatalokról olyan elképzelések alakultak ki, hogy a szabadidő és a fogyasztás révén tudnak megszabadulni szociális származási háttérük kötöttségeitől. A bérből élő fiatalokról alkotott koncepciók az ifjúsági kultúra fogyasztóivá lett életformái: a sport, a zene vagy a motorizáció rajongóinak kultúrája vagy az itt gyökerező szubkultúrák expresszív agresszivitása körül forognak⁶.

Mindhárom ifjúságkonceptió, tehát az, amelyik az ifjúságot politikai, kulturális moratóriumként vagy az, amelyik képzési pályafutásként, valamint az, amelyik fogyasztói ifjúsági kultúraként, illetve szubkulturális stílusként interpretálja, előretörőben van. Ez már abból is következik, hogy a kulturális frakcióhoz tartozó csoportok súlya statisztikailag növekszik a gazdasági frakcióhoz tartozó foglalkozási csoportokkal szemben (lásd I. ábra). Ennek az ifjúsági koncepciónak a vonzereje túlmutat az eredeti miliőn, döntő hatással van a gazdasági frakciók felnőtt képviselőire, akik az ifjúsági kultúra meghatározott divatjától várják az aktuális reprodukciós problémák megoldását.

A kulturális osztályfrakciókból - és ott különösen az értelmiségtől - kiinduló reprodukciós módok társadalmi expanziója hatással van az ifjúság tudományos értelmezésére. Így például megfigyelhető, hogy a fejlődépszichológia történetében mennyire elavult az ifjúkori fejlődés biológiai tényezőire való hivatkozás. A fejlődépszichológia első generációjának (Bühler Ch., Hetzer H., Freud A. és mások) a századforduló után még nem volt gyanús, sőt magától értetődő volt, hogy az ifjúkor fejlődépszichológiájára vonatkozó nézeteiket - mint pl. a nemi érést vagy a testi növekedést - biológiai folyamatokra vezetik vissza. Legutóbb Spranger szellemtudományi alapon álló ifjúságpszichológiája kérdőjelezte meg az ifjúsági életszakasz kvázi természettudományos szemléletmódját. A huszadik század folyamán a művészek, írók, társadalomtudománnyal foglalkozó kutatók egy olyan szociálisan és kulturálisan megalapozott ifjúságfogalmat alakítottak ki, amely végül a hetvenes években a tradicionálisan természettudományi orientációjú

6 Magától értetődik, hogy ennek az ifjúságértelmezésnek az akadémikus teoretizálása a polgári és kispolgári értelmiség tagjainak képviseletében következett be.

akadémiai fejlődépszichológiát a társadalmi, illetve a kulturális megközelítés irányába ösztökélte. Azóta az ifjúkort nem az éréstől függő serdülési válságok vagy biológiailag determinált fejlődési szakaszok szerint csoportosítják, hanem helyette az ifjúkori cselekvés külvilági vonatkozásai, a szociokulturális fejlődési feladatokkal való megbirkózást elősegítő mintakövetési stratégiák és egyéb hasonlóak szerint. A biológiai helyett a szociokulturális felfogás tudományos paradigmaváltása a kulturális osztályfrakciók ifjúságideológiáinak előretörését tükrözi vissza. Az ifjúságot személyes tevékenységként és kulturális értéként értelmező ifjúságkonceptiókkal szembenállnak azok az ifjúságfelfogások, amelyek az ifjúságtól az egyéni és társadalmi teljesítés kötelezettségét várják el. A természettudományi szemléletmód szerint az ifjúság társadalmi és kulturális fejlődésében a biológiai és orvosi nevelésnek kell meghatározó szerepet játszania. A huszadik században a természettudományos szemlélet háttérbe szorulása következett be, amely azt eredményezte, hogy a gazdasági osztályfrakciók elvesztették azt az ideológiai bázist, amelynek segítségével azelőtt legitimáltatni tudták az ifjúságról alkotott naturisztikus felfogásukat, melynek alapját a testi fejlődés, a biológiai megalapozottság képezte.

Uralkodó ifjúságkonceptiók, tradicionális és aktuális harci frontok

Az eredeti osztályokra vonatkozó ifjúságfogalmak szociokulturális expanziójának megértéséhez közelebbről szemügyre kell vennünk a hegemon vagy legitim kultúra kérdését. Ebben és a következő fejezetben ezt az aspektust is bevonjuk elméleti érvelésünkbe. Abból a tényből indulunk ki, hogy a kulturális jelenségek a társadalmi térben két kategóriára bomlanak: a legitim, illetve a nem legitim (legitimált) kultúra jelenségeire. Ezzel Bourdieu fogalompárját követjük. Szerinte létezik egy uralkodó kultúra - amely egyenlő az uralkodó osztály kultúrájával és ez elhatárolódik azon kulturális kifejező formáktól, amelyek nem dicsekedhetnek ilyen megtisztelő címmel. Ez utóbbiakat általában tömeg, népi vagy mindennapi kultúrának szokták nevezni. A hivatalos magaskultúrát elsősorban a polgári értelmiség, a gazdasági burzsoázia és a kispolgári intelligencia képviseli - a megnevezésnek ezt a sorrendjét egyben rangsornak is tekinthetjük (A, B, C mezők a társadalmi térben). Ezen a vonalon túl az uralom alatt álló társadalmi csoportok kultúrája található (D, E, F mezők). A két kultúrafogalom közötti választóvonalat ne mereven vagy statikusan fogjuk fel, hanem mint egy harci zónát, amelynek a határai történelmileg változók, azaz mozgásban vannak. Bourdieu maga még a képbe iktat egy ütközőzónát, amelyet a (kulturális) kispolgárság (kispolgári értelmiség) számára szeretne fenntartani. Ez a félig legitimált kultúra zónája, egy olyan kultúráé, amely azon fáradozik, hogy hivatalos kultúraként fogadtassa el magát⁷. Jelen tanulmányunkban csak a felső rétegek hegemon kultúrája és az alsóbb rétegek uralom alatt álló kultúrája közötti ellentét vizsgálatára szorítkozunk⁸.

Ebből a szemszögből vizsgáljuk az osztályspecifikus ifjúság-ideológiák kérdését. Az ifjúság meghatározása körüli aktuális harci pozíciókat ennek megfelelően a hegemoniális viták részeként kell értelmeznünk. A Margit-kérdésről van tehát szó: melyik, ezzel az

7 Paradigmaként szerepeljen itt a fényképezés „illegitim művészete”, melynek a legtöbb híve a kispolgári értelmiség köréből származik. (Bourdieu 1965, 83)

8 Ismeretes, hogy a kulturális hegemonia fogalmát Gramsci és követői vonták be a vitába. Véleményem szerint itt egy olyan fogalomról van szó, mely kompatibilis Bourdieu legitim „illegitim kultúra” fogalompárjával.

életszakasszal foglalkozó felfogás vívja ki magának azt a jogot, hogy - a fennálló életpá-lyanormák keretén belül - a legitim kultúra meghatározójának tekintsék?

A tömegkommunikációs eszközök és a tudomány e vitában stratégiai állásponton van. A hegemon kultúra melletti pártossága kétszeresen, formailag és tartalmilag egyaránt motivált, hiszen mindkettő a legitim kultúra előállítójának és közvetítőjének számít. Az ifjúsággal kapcsolatos tömegkommunikációs és tudományos vitákon belül mindig döntő az, hogy mit tekintenek az ifjúság legitim fogalmának, melyik változatot zárják ki mint illegitimet.

Eközben szó sem lehet akár a fő vonalak meghatározásáról (A kommerciális ifjúsági kultúrában való részvétel egy moratórium legitim formájának számít-e?), akár az aktuális mellékkérdések (Vajon a házfoglalások, a kábítószer-élvezet vagy a horror-videózás legitim tevékenységi szférák és kulturális stílusok-e az ifjúkor szakaszában?). A tömegkommunikáció és a tudomány előállítói azonban tartalmi szempontból is pártosak. Többségükben azoknak az ifjúság-ideológiáknak prófétái - alkalmanként kritikusai - amelyek megfelelnek saját osztályukhoz való tartozásuknak. Tehát a polgári és kispolgári értelmiség reprodukciós stratégiáit és ifjúsághabitusát propagálják. Az újságírók és az ifjúságkutatók hasonlóan természettől fakadó pártossága magyarázza, hogy miért olyan nehéz az ifjúság különböző osztályspecifikus koncepcióinak objektív elemzése.

Az az osztályfrakció, amely jelenleg – mind ebben, mind más vonatkozásban – a legnagyobb mértékben, és a legsikeresebben érvényre juttatja hegemon álláspontját, kétségtelenül a polgári értelmiség. Arra az ifjúságképre, amelyet már a 18. században a forradalom előtti polgárság kidolgozott (Hornstein 1965; Rang 1959), négy alapvető elem jellemző. Ez fogalmazódik meg a felvilágosult ifjúságfogalom aktuális változataiban is: ifjúság mint kulturális érték, ifjúság mint személyiségfejlődés összekapcsolódva egy produktív válsággal, ifjúság mint moratórium, ifjúság mint egy félautonóm pedagógiai terület része (Zinnecker 1985).

Az ifjúság polgári „magasfogalmának” hegemoniális igénye hagyomány. Az ifjúság felvilágosult fogalma kezdettől fogva általános érvénnyel bír, noha kezdetben, a 18. században inkább csak utópia, a polgári uralmi igények legitimálását szolgálja, mint újszerű koncepció az ifjúság társadalmi reprodukciójának kifejezésére. Ebből az ideológiai véleményből a 20. század második felében egyre inkább történelmi valóság lett. A nagypolgári ifjúságfelfogás e négy elemével egyetemben fokozatosan érvényre jut a társadalmi tér más társadalmi csoportjainál is. Ebben a folyamatban jelentős szerepet játszik a nyugat-európai társadalmak fogyasztáscentrikus, teljesítményelvű kapitalizmusba való átalakulása.

A nagypolgári ifjúságfogalom eredeti társadalmi téren túli kiterjedésének történelmi folyamata egyébként azt is jelenti, hogy olyan elméletekkel keveredik, amelyek a társadalmi tér más mezőiből erednek. Jelenleg a kulturális osztályfrakciókon belül domináló három ifjúságkoncepció szociokulturális amalgamizálódási folyamatának lehetünk szemtanúi. A moratórium polgári fogalmának elemei és a képzési folyamatról vallott kispolgári elképzelés szintetizálódik az - alulról jövő - ifjúsági kulturális vívmányok bevonása mellett. Világítsuk ezt meg egy példával: amíg általános az a vélemény, hogy az adolescencia fő jellemzője minden társadalmi csoportban az, hogy iskolai karriert kell befutni (Hurrelmann-Rosewitz-Wolf 1985), a szigorú instrumentalizmus normája fellazul, ami az ilyen ifjúsági karrierekkel tradicionális módon kapcsolódik össze. Következésképpen az iskolába - felsőfokú iskolába - kerülés az ifjúsági moratórium kiterjedésével párosul, illetve gazdagodik (Fuchs-Zinnecker 1985). A pedagógia tudománya

az azonos korúak társadalmának szociokulturális kibontakozási terepet biztosít, a kiterjesztett iskolai és képzési időn belül tolerálja az egyéni válságokat és kitérőket, a képzéssel megszerezhető címek értékének csökkenését lazítja a karrier célorientált-sága stb. Az az adalék, amivel a bérből élő fiatalok koncepciója hozzájárult az aktuális szintézishez, különösen megmutatkozik a belső aszkézis fellazulásában, amely mind a polgári, mind a kispolgári ifjúsági morálhoz hozzátartozott.

A '70-es és a '80-as évek uralkodó ifjúságfogalmához hedonisztikus elemek tartoznak. A testi örömmel kapcsolatos fogyasztás bizonyos szabadosságai mellett legyen szabad utalni arra, hogy az ellentétes neműek erotikája és szexualitása - amely éppenséggel a legfelső polgári ifjúságfogalom tabuzónája volt - ma már a legitim ifjúságfogalom legismertebb részelemei közé tartozik (Fuchs1985).

Az osztályvonatkozású ifjúságfogalmak összeolvadási folyamatával kapcsolatban nem szabad elfeledkeznünk az új disztinkciók ideológiai termelődésének ellentétes folyamatáról sem. A küzdőtér áttevődött az adolescenciáról (a 15 és a 20 év közötti időszakról) az adolescencia utáni életszakaszra (ez általában a harmadik évtizedben lokalizálódik). Ilyen pl. a pártos elkötelezettség, amelyről legutóbb a tudósok és a publicisták között folyt a vita a „posztadolescencia mellett és ellen” címmel (Zinnecker1981; Baethge és mások 1983; SINUS 1983; SINUS 1984; Hibbner-Funk és mások 1983). Ez a polémia megérdemelte egy tudás- és tudományszociológiai elemzést, amelyre itt nem nyílik lehetőség. Egy azonban kézenfekvő: a polgári értelmiség egyes képviselői az ifjúság utáni életkorban - ugyanakkor még a felnőtt társadalomba való beilleszkedés előtt - egy újszerű morális értémezőt keresnek. Ha ez sikerül, akkor a posztadolescencia utóda lehetne az ifjúság elveszett „magas fogalmának” (pl. „kulturpubertás” - a „primitív pubertás” kontrasztjaként), mint ahogyan erre legutóbb Roth hívta fel a figyelmet (Roth 1960). Ez előrevetíti a küzdőtér új, egyre hosszabb ifjúsági életszakaszra való áthelyeződését. A társadalmi reprodukció előnyös módozatainak érvényesüléséért és érvényre juttatásáért a társadalmi osztályok között folyó konkurenciaharc eléri az életkor harmadik évtizedét. Történelmileg a konkurencia kezdetét a gyermekkor kulturális értékeinek érvényre juttatása jelentette. Ebben az évszázadban tanúi lehettünk az ifjúság mint általános érvényű fejlődési periódus szakaszokra bomlásának. A társadalmi osztályok közötti, egyre élesedő konkurenciaharcból arra következtethetünk, hogy az elkövetkezendő évtizedekben a posztadolescencia kerül a kutatói érdeklődés középpontjába.

Vonzás és taszítás az ifjúsági ideológiák erőterében

A társadalmi reprodukció általunk azonosított hat erőtere – ahogy ismételten láttuk – vonzások és taszítások sokféleségét kifejező feszültségtartományokkal azonosítható. A horizontális és a vertikális tengelyen hasonlóságokat, de poláris ellentéteket is találunk. Az ily módon rekonstruálható társadalmi ifjúsági erőterek komplexitása lehetővé teszi az ifjúság helyzetének és az ifjúsági ideológiáknak egy differenciált értelmezését.

Egy példa az elkerülendő redukciókra: azok a tudományos elméletek, amelyek az ifjúság kulturális életstílusának leírására és értelmezésére vállalkoznak, rendszerint csak az „ellenkultúrák” és „szubkultúrák” kettősségére korlátozzák figyelmüket. Az előbbiek a polgári ifjúság (a polgári értelmiség erőtere) underground kifejezőmódjára, az utóbbiak a munkásfiatalok tollából (a tőkeszegény béralkalmazottak erőtere) kiinduló expresszív stílusokra koncentrálnak. Az angolszász szubkultúra-kutatók köréből származó munkák az osztállyspecifikus ifjúságterek ilyen lehatárolásának prominens példái

(többek között Brake 1981; Clarke 1976). A szemlélet beszűkítésének jogossága abban áll, hogy ifjúsági-kulturális szempontból a legproduktívabb ifjúsági terekről van szó. Ráadásul a polgári intelligencia és a tőkeszegény béralkalmazottak társadalmi erőterei egymással ellentétes stílusok és kulturális ifjúságkonceptiók hordozói. A lehetséges bipolaritások egyikére való koncentráció az elemzést, a stíluspólusokat az egyik erőteréből a másikba helyezheti át.

A látszólag poláris stílusok kulturális ekvivalenciájának nem sejtett példája felszínre hozza a B mező (gazdasági burzsoázia) és az E mező (bérből élők) ifjúsági erőtereinek szembeállítását. Mindkettőre az ifjúsági élet kulturálisan méltányolt hedonizmusa jellemző. Ide tartozik az idővel való pazarló bánásmód, a demonstratív henyélés, a fogyasztási javak iránti mértéktelen odaadás, az egocentrikus-manierista önmegjelenítés, a társadalmi szabályok önkényes áthágása (ifjúsági szokások cserélődése). Egyikben az aranyifjak, a másikban az expresszív csoportstílusok mintáit követik. A társadalmi erőterek minden különbözősége ellenére - rejtve ugyan - találunk közöttük közös vonásokat. Mindkét csoportban kevésbé fejlődött ki a standard és a kényszer arra, hogy az ifjúság szakaszában kulturálisan tartalmas személyiség alakuljon ki. Ezzel egyidejűleg rendelkezésre állnak a fiatalok számára eszközök és utak (különösen anyagi források) ahhoz, hogy egy időre megszabaduljanak a származási környezet társadalmi kontrolljától, kulturálisan önálló életet éljenek és a fiatalságon korán „túladjanak”. Meg kell jegyeznünk, hogy az ifjúság hedonisztikus felfogásának mindkét koncepciója annyiban került ideológiai legitimációs nyomás alá, amennyiben a kulturális személyiség érték- és életkarrier-felfogása egyre inkább áterjedt az összes osztálycsoportra.

A plurális társadalmi életterek modellje szempontjából egy másik érdemleges alkalmazási területet is érintenünk kell röviden, az ifjúság osztályspecifikus ellenségképét. Bonyos mértékig az ifjúság negatív-képei a pozitív uralkodó elképzelések kiiktathatatlan tükörképeihez tartoznak. Így például a negatív-képeket az élettrizikók osztályspecifikus tematizálásaként értelmezhetjük. Az ifjúság mint bűnözők gyülekezete olyan árnyékkép, amely a bérből élők alsó rétegének maszkulin ifjúságképéhez kapcsolódik. Ebben az a rizikó jut érvényre, hogy az átmeneti részvétel a szabályokat megszegő erőszakos csoportkultúrákban tartós kriminalizálódáshoz és megbélyegződéshez vezethet. Egy rémkép, amely a polgári és kispolgári értelmiség körében nyomon követi a meghosszabbodott ifjúkor koncepcióját, az ifjúsági gettóknak, az „ifjúsági termelőerők lekötésének” (Liebel 1976) elképzelése, amelyből szükségszerűen következik a gondolat e korcsoportnak a munkafolyamatból való kirekesztésével kapcsolatban. Ebben a torz képben nyíltan fogalmazódik meg az az aggodalom, hogy az ifjúság ellenkultúra-kísérletei vagy intézményeken kívüli társadalmi mozgalmak magukban hordozzák a fiatalok hatalomnélküliségének kollektív megtapasztalását, a fiatalok politikai marginalizálódásának veszélyét. Ebből a második negatív képből a saját, osztályfrakción belüli önkritika világosan kirajzolódik. Az önkritikával szemben áll az osztályidegen ifjúságkép össztársadalmi szidalmazásának elterjedt gyakorlata, amin az ifjúsággal kapcsolatos viták harcias jellege miatt nem csodálkozhatunk. Az ilyen kirekesztő jellegű harcokat példázzák a hegemon felső rétegek körében folyó viták az ifjúság legitim fogalma körül. A két uralkodó tőkés frakció ifjúságkonceptiója - vagyis a polgári értelmisége az egyik oldalon és a gazdasági burzsoáziáé a másik oldalon - korlátok közé szorítottan ugyan, de éles konfliktusban és heves konkurenciaharcban áll egymással. A kölcsönös kritikában visszatükröződik a két osztályfrakció specifikus társadalmi helyzete és a társadalmi reprodukció mindenkor domináns módja. A kulturális tőke képviselői a „szegény unokaöcs” helyzetében vannak, akik felett

uralmat gyakorolnak a gazdag rokonok. A másik frakcióhoz való viszonyára ezért egy bizonyos titkos gyűlölet nyomja rá a bélyegét. A kulturális tőke képviselői az anyagi eszközök korlátozott voltát bizonyos kulturális aszkézissel próbálják kompenzálni. A felszínes „hedonizmussal” és „anyagiaszággal” a „posztmaterialis értékeket” és a finoman cizellált individualizmust állítják szembe. Eközben - hogy aláhúzzák tőketulajdonuk magasabb legitimitását - a kulturális „magasformákra”; művészetekben, irodalomban gyökerező magas életstílusra támaszkodnak. A kulturális frakció ifjúságfogalma ennek specifikus kulturális értékeit hozza felszínre, és a gazdasági frakció értékei kritikájának implicit feladatát teljesíti. A két uralkodó osztályfrakció közötti kompetenciaharcban az ifjúságnak is szerep jut. Kimutatható, hogy a polgári értelmiségi frakciója a gazdasági tőkével szembeni bírálatát és konkurenciahelyzetét az ifjúságra ruházza.

A kulturális tőke társadalmi térségében kiemelkedő helyet foglalnak el az alternatív ifjúsági társadalmak. A gazdasági profit uralmával az instrumentális racionális, az inhumánus terjeszkedő-társadalommal, a technológiai hiszékenységgel, a környezetrombolással szemben az alternatívok tiltakozó újromantikus mozgalmának hordozói. Az alternatívok kulturális habitusa a kulturális osztályfrakció bizonyos életpraktikáinak tükörképe. Az alternatív fiatalok azt demonstrálják, hogy a kulturális képességek felhasználása újításokra vagy szociokulturálisan jelentős találmányokra (például az együttélés újszerű formáira) vezet az egyéni hétköznapi életben - méghozzá a gazdasági burzsoázia cselekvési vezérelveinek felhasználásával. A szempontok: az alternatív önmegértés lehetővé teszi a tényszerűen meglévő nincstelenség kulturális idealizálását és önstilizálását - ha szembeállítjuk a gazdasági forrásokat, mindenképpen vissza kell utalnunk a gazdasági burzsoáziára és annak ifjúságára. Az alternatív életstílus premiszái és ideái között a korlátozott tőkeforrások szempontjából az ifjúkor szakaszát élethosszig ki lehet terjeszteni. Az anyagi hiánya nem kényszerű szegénységnek tűnik, hanem az aszkétikus életvezetés kulturálisan-politikailag motivált és ezért legitimált vállalásának. Az alternatív életvezetés feltételei között a felső rétegek ifjúsági habitusára jellemző idő- és anyagi pazarlás különleges kulturális adománnyá válik. Az alternatív kultúrák fiataljainak van idejük és kedvük ahhoz, hogy lakókörnyezetüket, táplálkozási és öltözködési javaikat önmaguk állítsák elő vagy pedig - kedvük szerint - a bolhapiacra és más kedvező alkalmakkor szerezzék be. Alapvető meggyőződésükhöz tartozik továbbá, hogy gondosan ügyelnek a társadalmi kapcsolatok alakulására, és mindent egybevetve kényelmes, lehetőleg kevés szabálynak alávetett életet éljenek. Félreismerhetetlenül érvényre jut az időpocsékolás társadalmilag megkülönböztetett eszköze, amely az uralkodó felső rétegekre jellemző. Ez itt egyébként nem a provokatív és konzum-intenzív henyélés alakjában jelenik meg - mint pl. a gazdasági-polgári aranyifjak „jeunesse dorée” ideálképében hanem kulturális újításként. Az idő pazarlása az alternatív fiataloknál nem a nemdolgozást jelenti. Sokkal inkább a mindennapi kultúra sajátkezü megteremtéséhez való ragaszkodás időluxusa rejtőzik mögötte, amivel megkerülik a fogyasztási javak pénzt és időt megtakarító tömegmértékű előállítását.

A két osztályfrakció ifjúságkonceptiójának konkurenciája különböző helyeken bukkan fel. Így a fiatalokkal kapcsolatos politikai tömegkommunikációs vitákat lényegében a kulturális és gazdasági tőke stíluspolaritása határozza meg. Az egyik oldalon állnak a polgári értelmiség képviselői, akik az ifjúság kulturális magasformáját igyekeznek legitimálni: az ifjúság tere mélyen benyúlik a harmadik évtizedbe és programadóan nyitva áll a pszichológiai és a szociokulturális kísérletek előtt. Az ifjúságot mint az új kulturális értékek hordozóját a politikai kultúra innovatív alkotórészének tekintik. A másik

oldalon a burzsoá frakció minden ifjúságfogalom kulturális és politikai uralmi igényeinek érvelő elutasítására törekszik. Náluk az érvek középpontjában a kérdéses ifjúságkoncepció által keltett erőszakos cselekedetek, a gondolkodás radikalizmusa, a társadalmi problémák termelése áll. Összességében az a tendencia a jellemző, hogy a polgári értelmiség ifjúságfogalmát és ifjúság-realitását kiáltsák ki bűnbaknak a társadalom számos problémájáért és bajáért (Rüther-Plum 1983).

Azonban a művelődési és oktatási intézményeken belül is beleütközünk a két frakció egymásnak ellentmondó, poláris ifjúságkoncepciójába. Az egyetemi szakképzési kultúrák például mindig valamelyik ifjúságfogalomhoz igazodnak a kettő közül. A humán és művelődéstudományi szakok az ifjúság polgári magasfogalmát ápolják. Ezeknek a diszciplínáknak a kultúrája inkább a személyiség kibontakoztatására, a szociokulturális moratóriumra stb. fekteti a hangsúlyt. A másik oldalon az olyan szakképzésnél, mint a jogi, közgazdasági, természettudományi vagy mérnöki, inkább az ifjúság képzettségcentrikus fogalma uralkodik.

A két uralkodó osztályfrakció ifjúságfelfogásának különleges harctere a hivatalos ifjúságpolitika. A politikai-adminisztratív rendszer a gazdasági frakciók pozíciójának irányába hajlik. Az ifjúságot elsősorban mint a társadalom „ellátási problémáját” kezelik; a minisztériumokban olyan tervekben vitáznak és részben olyanokat valósítanak meg, amelyek az ifjúság kifizetési idejét adagolják az oktatási és képző intézményekben, tehát az ifjúságnak a harmadik évtizedbe való meghosszabbításán munkálkodnak. A másik oldalon a hivatalos ifjúságpolitika bizonyos mértékben annak a nyomásnak van kitéve, hogy az ifjúságot politikai tényezőnek ismerjék el és társadalmi mozgások innovatív potenciáljaként vegyék számításba. Megfelelő kezdeményezéseket találunk a parlamenti nyilvánosság egyes részeiben, ifjúsági kérdések tudományos politikai tanácsadói között, akik gyakran a polgári értelmiség ifjúságfelfogását képviselik (például az aktuális szakvélemények az ifjúság szavazati arányáról, a szövetségi kormány két utóbbi ifjúsági beszámolója feletti viták vagy némely politikai közvéleményt formáló ifjúsági közvélemény-kutatás szövege). Történelmi szemszögből tekintve a gazdasági tőkefrakció tradicionális ifjúság-felfogása félreismerhetetlenül visszavonulóban van. Ez nemcsak azzal függ össze, hogy az ifjúságnak mint értéknek az ideológiai koncepciója itt kevésbé kidolgozott. A mélyebben fekvő ok az, hogy ezen az osztályfrakció számára is növekvő jelentőséggel bír a kulturális tőke megszerzése. Ez azt jelenti, hogy a gazdasági burzsoázia reprodukciós stratégiái évtizedek óta átalakulási folyamatban vannak. Szükségszerű következménye ennek, hogy az ifjúságnál ebben a társadalmi létben is nagyobb jelentőséget kap a kultúrpolgári koncepció és az életpálya szerepének fontossága.

Egyéni opciós lehetőségek a helyzetidegen ifjúságkoncepciók számára

Egy olyan ifjúságelmélet, amelyik ezt az életszakaszt az osztályspecifikus reprodukció részének tekinti, kötelességének tartja, hogy alaposan foglalkozzon a nyugat-európai osztálytársadalmakban megmutatkozó legújabb fejlődési tendenciákkal. A korrekt megítélés az, hogy a „szubkulturálisan színezett osztályidentitások” növekvő mértékben feloldódnak és az „osztályhelyzetek tradíciótlanná válnak” (Beck, 1983), nem áll ellentétben az ebben a dolgozatban felállított modellel, ugyanúgy be kell vonnunk érvelési menetünkbe az ebben jelzett strukturális változást is. Ennek a feladatnak igyekszik eleget tenni - amennyire a rövid terjedelem ezt lehetővé teszi - a dolgozat záró része.

Az osztályspecifikus szociokulturális miliő eróziós folyamatából nem vonhatunk le elhamarkodott végkövetkeztetéseket az osztálytársadalomnak mint egésznek továbbélésével kapcsolatban. Az osztálytársadalom és az ifjúság ennek az osztálytársadalomnak a részeként, továbbél. Ami viszont változik - döntően és a közeli jövőben -, azok a feltételek és formák, amelyek közepette az osztálytársadalom alapstruktúrái reprodukálódnak a generációk egymásutániségében, és ennek következtében megváltoznak az ifjúság feltételei és formái.

A társadalmi helyzetek reprodukciója bizonyos mértékben ideológiailag bonyolultabbá és élettörténetileg dinamikusabbá vált. Amin áll vagy bukik ez az egész reprodukció, az egyének személyisége. A társadalmi reprodukció formájának „individualizációja” azt jelenti, hogy az osztályhelyzet minden egyes egyénben a habitusban és az életstílusban mutatkozik meg. Bemutattuk, hogy ezt mennyire és milyen módon határozza meg a fiatalok mai helyzete. Az egyik oldalon konstatálhatjuk a fiatalság életkori szakaszának felértékelődését - mind a társadalom, mind az egyéni élet vonatkozásában. A másik oldalon az uralkodó ifjúságkonceptiók a szituáció nyomása alatt újra csoportosulnak. A konceptiók, amelyek az ifjúságon egy hosszútávú és társadalmilag biztosított individuális fejlődési folyamatot értenek, helyesek. Ebben a kulturális tőkének mint a modern reprodukciós módok összességében egyénileg elsajátítható hatalmi forrásnak a növekvő jelentősége fejeződik ki¹. Az ifjúság egészére hatnak továbbá a tradicionális pszichoszociális miliók és a hagyományos helyi társadalmak felbomlása. Legyen szabad ezekből néhányat tézisszerűen felsorolni. Mindenféle osztályhelyzetű fiatalok „fogékonnyabbak” a társadalmilag idegen ifjúságkonceptiók és idegen életstílusok személyes keresésében és elsajátításában. A származástól idegen társadalmi helyzetek ifjúságkonceptiói és életstílusai standardizált, a tömegkommunikációs eszközökön keresztül közvetített formában hozzáférhetővé váltak². Ideológiailag „tömegkommunikációs csomagokba” kötözve a fiatalok rendelkezésére állnak egyéni stílus-barkácsolásukhoz, újszerű én-konceptiók kísérleti átvételéhez. Az ifjúsági vándormozgalom a fiatalok különböző társadalmi terei között nem csak egyénileg zajlik le. Továbbá fentebb megismertünk példákat a helyzetidegen ifjúságfogalmak kollektív vándor- és asszimilálódási folyamatából. Az ifjúlét osztályspecifikus konceptióinak és stílusainak nyilvános kisilabizálása és közreadása újszerű vitamódokat nyit az egyén jövőbeli osztályhelyzete fölött. Az ifjúsági kultúra és ifjúsági ideológia médiumaiban ma felszólítják a fiatalokat arra, hogy kívánts és nem kívánts, lehetséges és eltorlaszolt társadalmi helyeket anticipáljanak a felnőtt társadalom társadalmi terében. Ennek előfeltétele, hogy általánosan növekedjen az életkornak az a szakasza, amelyet mint fiatalok töltenek el. Így idő és lehetőség nyílik arra, hogy a társadalmi térben ilyen vagy olyan későbbi pozíciót kísérletképpen kipróbáljanak, és esetleg ismét revideálják azokat egy társadalmi-kulturális moratórium szellemében. Ez rejtve történik, „gyanútlanul” az ifjúság kulturális életstílusainak

1 Az ifjúság és az ifjúság általi társadalmi reprodukció teoretikus elemzéséhez a jövőben figyelembe kellene venni a társadalmi hatalom további forrásait is, N. Elias és iskolájának a hatalomnak hagyományban jelentkező plurális, szintetizált fogalmához hasonlóan. Kézenfekvő a gazdasági, társadalmi és a kulturális tőke triászát „biológiaiakra” (fizikai) és „pszichológiai” tőkével bővíteni. Ez utóbbi a reprodukció individualizált módozatának elemzéséhez és felbecsléséhez lenne fontos. A tőkefogalom inflációjának elkerülése érdekében ebben a tanulmányban ettől eltekintettünk.

2 Hasonlóan differenciálni kell a társadalomidegen életstílusok nemzetközi transzferjénél - ez a dimenzió világméretű. Még a teddy-boyok, diszko-rajongók, a skinheadek vagy punkok ma (szinte) egyformán öltözve és szinte ugyanolyan zenei ízléssel benépesítik London, Berlin, Varsó, Budapest utcáit és tereit, a legkülönbözőbbek lehetnek az ilyen ifjúsági kulturális részvétel osztályspecifikus kiindulási alapjai és funkciói az osztályhelyzet jövőbeli társadalmi reprodukciója szempontjából.

eszközével, amelynek az osztálytársadalom stílusával és habitusával való összefüggése nem látható meg közvetlenül. Az ifjúsági kultúra relatív autonómiája itt ugyanolyan szerepet játszik, mint az oktatási intézmények viszonylagos függetlensége. Mindkét esetben a participációra való szabad lehetőség legitimálja ezeknek az intézményeknek a rejtett jelentőségét az osztállyspecifikus habitus reprodukciója számára - amelynek a megalapozása már jóval előbb, már a gyermek családi környezetében megtörténik. Csak ha ezt az előtörténetet is számításba vesszük, akkor lepleződik le egy szívesen elhallgatott különbség: az, amelyik osztállyspecifikus kiinduló helyzetet kölcsönöz a társadalomidegen ifjúságkonceptiókból és ifjúságstílusokból, és mint a sajátot adaptálja azokat. A képzési folyamat differenciálódása és meghosszabbodása, valamint az ifjúsági kulturális karrierек hasonló fejlődési tendenciái között strukturális összefüggés ismerhető fel. Mindkét esetben megmutatkozik, hogy áttevődött, és az is, hogy milyen módon tevődött át az osztálytársadalom társadalmi reprodukciója az ifjúság életszakaszába (és hamarosan: a posztadoleszcensbe). E két, a mindennapi cselekvési gyakorlatban éppenséggel egymást akadályozó, ellentétesnek tűnő karrier összjátékában bensővé válik a társadalmi, kulturális (és pszichológiai) tőke, amely az utat mutatja a társadalmi téren belüli eljövendő helyezkedéshez. Az osztályhierarchia ódiumát mégiscsak magán viselő képzési pályafutásnál még jobban gyanútlanak mutatkozik ideológiailag az ifjúság kulturális stílus- képződménye. Annál alkalmasabb arra, hogy az illetékesek háta mögött teljesítse megfelelő feladatát.

Helyek*

A hely szerepének elemzése lehetőséget ad annak a komplex viszonyrendszernek a vizsgálatára, ahogy a változást és az állandóságot az egyének és a közösségek megélik. A helyek vizsgálata mélyíti és kiterjeszti a társadalmi generációkról szerzett ismereteinket azáltal, hogy megismerjük az összefüggéseket a helyszínek története és az egyéni életutak mögött. Azt mondhatjuk, hogy a hely, mint egy viszonyrendszert kifejező fogalom (ami magában foglalja az emberek, gondolatok és a tőke váltakozását különböző helyszínek között), kulcsfontosságú annak megértéséhez, hogy fiatalok különböző csoportjai miként menedzselik a késő modern korban szétválási és individualizálódási folyamataikat társadalmi, gazdasági és politikai környezetükben. Más szóval a hely elemzése segíti a társadalom vizsgálatát, felmérését és változásait.

Időszerű, hogy az ifjúságszociológusok figyelmet szenteljenek a helyeknek. Olyan korban élünk, amit az ifjúságszociológusok a mobilitás megjósolhatatlan mértékű növekedésével jellemeznek, ami által új nemzetközi kapcsolatok és kötődések jönnek létre (Bauman, 1998; Ong, 1999; Rizvi, 2012), magukban foglalva egyúttal változatos kockázatokat és lehetőségeket (Evans & Helve, 2013). Mind nagyobb mértékben tekintenek a mobilitásra a felnőttkorhoz vezető átmenet elválaszthatatlan részeként (Molgat, 2008). A helyek és a mobilitás (vagy a mobilitás hiányának) szociológiai feltárása lehetővé teszi az olyan „nagy ügyek” megértését, mint a társadalmi változás és stabilitás. A mobilitás és a migráció mintázatai specifikus helyek között mennek végbe, és ezek a mozgások megkülönböztetett társadalmi és gazdasági hatást gyakorolnak az adott helyekre. Ahhoz, hogy megértsük, az individualizáció milyen új kapcsolatokat alakít ki az intézményekhez (például a munkaerőpiachoz, oktatáshoz vagy akár a családhoz) valamint a mobilizáló erőforrásokhoz, meg kell értenünk a folyamat helyi, valamint a globális környezettel kialakított kapcsolatait. Ahelyett, hogy megszabadulnánk a helyektől és az intézményi kötelezettségektől, a társadalmi változás helyi környezetben történő vizsgálatával láthatóvá válnak számunkra, az individualizációval együtt járó folyamatok miként szülnek új intézményi kötelezettségeket, újfajta egyenlőtlenséget és mindez miként járul hozzá a hely formálásához és újraformálásához.

A társadalmi generáció (Woodman-Wyn, 2015, 4. fejezet) elméleti keretet ad az életút és a történelem közötti összefüggések megértéséhez. Habár a társadalmi generáció koncepciója olyannak tűnhet, mint ami inkább globális fogalmat takar, a valóságban a társadalmi generációk emberek és körülményeik közötti interakcióban formálódnak. Ebből kifolyólag egy elméletileg megalapozott, explicit nézőpontra van szükség a helyre vonatkozóan ahhoz, hogy megérthessük a természetét és a jelentőségét a társadalmi generációkat érintően. Amikor az ifjúságkutatók elkezdték a hely fontosságának feltárását, egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy a mobilitás jelentése és értéke „átalakult” egy generáció alatt (Devine és mtsai, 2003). Amint arra Henderson és munkatársai (2007) rámutattak, a családon belüli intergenerációs nemzetközi kapcsolatok vizsgálata alapján a migrációs láncolat generációk közötti komplex mintázatot ölt, gyakran magában foglalva ambivalens érzéseket a társadalmi mobilitással kapcsolatban.

* Első megjelenés: Woodman, Dan – Wyn Johanna (2014): *Youth and Generation, Rethinking change and inequality in the lives of young people*, 8. fejezet, Melbourne, Sage.

Úgy gondoljuk, hogy a társadalmi generációk jelentőségének megértését segítheti, ha a habitus fogalmát használjuk eszközként ahhoz, hogy megértsük, miként hozzák létre, illetve járulnak hozzá a helyhez azok az érzelmek, attitűdök és az ott meghonosodott gyakorlatok, amelyek egy adott generációt jellemeznek. A habitus figyelembe vételének értéke az, hogy lehetővé teszi annak megértését, miként lehet a hely egyszerre személyes és materiális, azaz miként keverednek benne a fizikai és a szemiotikai elemek. Korábban (Woodman-Wyn, 2015, 2. fejezet) az ifjúság megélésében bekövetkezett változásokat vizsgáltuk, és mindez összefügg azzal, hogy a fiatalok értelmezése viszonyfüggő (Woodman-Wyn, 2015, 5. fejezet). Ebben a fejezetben kiterjesztjük ezt a megközelítést a hely viszonyfüggő értelmezésével, ezzel teremtve alapot annak megértéséhez, miként jelentkeznek a generációs hatások a világ különböző pontjain, s mindezt többek között román, nigériai és kínai közösségek példáján keresztül elemezzük.

E témák feltárása során különösképp olyan kutatások eredményeire támaszkodunk, amelyek a vidéki és a városi terek közötti komplex összefüggéseket vizsgálják. A mobilitás (nemzeti és nemzetközi), ami az ifjúkor központi elemét jelenti a késő modern korban, sok országban együttjár a korábban nem tapasztalt mértékű urbanizációval. A vidéki helyeket (valamint városi helyeket is) átalakítják a változó világgazdasági folyamatok, amelyek új városi helyeket hoznak létre, nem ritkán metropoliszokban. Mindez helyi szinten sokféleképpen nyilvánul meg, akkor is, ha mind részeivé válnak és hozzájárulnak globális gazdasági, kulturális és társadalmi folyamatokhoz. A fiatalokat különösen érintik ezek az újfajta mobilitási lehetőségek, amelyek hozzájárulnak szélesebb generációs hatások kialakulásához azon folyamat során, amíg új struktúrák, lehetőségek és veszélyek között mozognak. Mindez azt jelenti, hogy új életstratégiák úttörőivé válnak, és ennek során olyan új, megkülönböztetett életstílusokat alakítanak ki, amelyek megkülönböztetik őket a korábbi generációktól.

A hely elemzése meglepő módon hiányzik a kortárs szociológiai vizsgálatokból. A helyre vonatkozó szociológiai vizsgálatok áttekintése során Gieryn (2000) azt találta, hogy a szociológusok érdeklődési köréből a téma kimaradt. A helyre vonatkozó ismeretek szerinte láthatatlanok a szociológia szakirodalmában, de nem azért, mert nincsenek abban jelen, hanem azért, mert ritkán definiálják „hely”-ként. Áttekintéséből az is kiderül, hogy a szociológusok gyakran vizsgálnak városi tereket, amelyeknek a fizikai leírása során ritkán térnek ki arra, hogy mit jelentenek a társadalmi élet megértése vagy az adott elmélet szempontjából. Mindezt az is tükrözi, hogy vidéki helyszínek hiányoznak az átfogó szociológiai tanulmányokból. Ebből az áttekintésből kitetszik, hogy mindez hozzájárult a városi helyek túlértékeléséhez, valamint a hely társadalmi kapcsolatban játszott központi szerepének fel nem ismeréséhez.

Massey (1998) szerint a hely nem csupán az élet háttere – egyidejűleg létrehozója társadalmi viszonyoknak és maga is társadalmi viszonyok által létrehozott. Mások iránti elköteleződés, illetve néha a velük folytatott küzdelem útján válnak a helyek olyan-ná, mint amelyek egyedi jelentőséggel bírnak az emberek számára. Fontos felismerni azokat a módokat, ahogy a helyek (társadalmi, gazdasági, történelmi) elhelyezkedése, (kulturális) jelentősége, és fizikai megjelenése (épületek, parkok, utcák, hegyek, folyók, fák) egymáshoz viszonyul, s ezáltal különböző tapasztalatokat hoz létre. A helyek sokkal többet jelentenek, mint természeti és anyagi elemek összességét. Mások mellett az ifjúságkutatók is feltárták, hogy egyének és közösségek milyen erőfeszítéseket tesznek azért, hogy létrehozzanak és fenntartsanak egy adott helyet és megteremtsék saját területüket (Massey, 1998). Mindez az ifjúsági kultúrák részét képezi (Woodman-Wyn,

2015, 6. fejezet), s különösen igaz rájuk, mivel mindez gyorsan változó környezetben megy végbe. Az ifjúsági kultúrák úgy is értelmezhetők, mint egy adott közösséghez és adott helyhez tartozás kifejeződési formái (Cohen, 1972). A hely definiálása érdekében vívott küzdelmek és egy adott „terület” létrehozása egyidejűleg is történhet. Az ehhez vezető stratégiák körülírhatók az elnyomó, a kreatív vagy az ellenálló jelzőkkel és ezek a stratégiák egyszerre is végbemehetnek egy adott helyen (Massey, 1998; MacDonald és mtsai, 2010:4).

A fentiek fényében jelen fejezet a hely vizsgálatának felemelkedő új elemeire fókuszálva a fiatalok életének megértését célozza. A társadalmi geográfusok munkája (például Massey, 1998; Skelton-Valentine, 1998; Hopkins - Pain, 2007; Hall és mtsai, 2009) jelenti az alapot a helyre vonatkozó viszonyrendszer elemeinek megértéséhez. A hely jelentőségének megértéséhez vezető további nézőpontok kialakulásában, a viszonyrendszer jobb megértésében a mobilitás vizsgálata játszott szerepet. A hely megértésekor kritikai vizsgálatnak vetjük alá a vidéken, falusias környezetben élő fiatalok életkörülményeit is. Ebben a fejezetben példákat hozunk fel vidéken élő fiatalokról, a világ elmaradott térségeiben élő fiatalokról. Emellett, röviden kitérünk az őslakos közösségekben élő fiatalok és a hely kapcsolatárának ifjúságszociológiai vizsgálatára is.

A hely láthatatlansága

Az ifjúságszociológiában olyan, a helyre alapozott megközelítés nyer teret, ami kulcsfontosságú az „északi” társadalmak társadalmi kapcsolatait vizsgáló hagyományos szociológiaelmélet normalizálásához. Ennek keretében például a Connell – Farrugia (2014) szerzőpáros a globalizáció fényében vizsgálja felül a városi helyszínekre és helyekre vonatkozó szociológiai ismereteket annak alátámasztására, hogy hosszú tradíciója van a városi helyek olyan bemutatásának, mint ahol izgalmas új társadalmi viszonyok alakulnak ki, míg a múltban a vidéki helyszíneket megkülönböztetés nélkül „más”-ként kezelték. A tágabb szociológiai elméletek keretrendszerét alkalmazva az ifjúságkutatások többsége hozzájárult ahhoz a feltételezéshez, hogy városi és nagyvárosi terek jelentik az ifjúságszociológusok számára azt a környezetet, amelyben az új trendek, globalizációs folyamatok és a fiatalok új élethelyzetének mintái és kulturális élete megérthetők (Cuervo-Wyn, 2012).

Az ifjúságkutatásokban a helyre vonatkozó elméletek hiánya, valamint a nagyvárosokon kívüli tapasztalatok kirekesztése részben az alkalmazott elméletek korlátozottságából fakad. Habár az ifjúságkutatók rendszeresen elismerik, hogy az ifjúság nem univerzális fogalom, mindeztidáig kevés figyelem jutott a földrajzi, történelmi és társadalmi elhelyezkedésnek, és amikor mindez megtörtént, akkor a mainstream városi szemlélet szellemében fogalmazódott meg. Mindezt súlyosbítja a tény, hogy a társadalmi változásra vonatkozó legtöbb elmélet az „új” ifjúságot a fejlett „északi” társadalmak városban élő fiataljaira alapozott tapasztalatok, társadalmi változások mentén írta le. A városi fiatalokat úgy állítják be, mint akik kapcsolódnak a globális trendekhez és változásokhoz, míg a vidéki fiatalok nem. Mindezt gyakran elismerik a szerzők. Igaz ez Ball, Maguire és Macrae (2000) kilencvenes évek folyamán Londonban, a „global city”-ben folytatott, ifjúsági átmenetet vizsgáló kutatására, vagy McLeod és Yates (2006) vizsgálatára, akik a jelenséget Ausztrália nagyvárosi régióiban elemezték a kétezres években. Leccardi és Ruspini (2006) az „új ifjúság” felfedezése során szintén városi terekben élő fiatalokat vizsgáltak több nyugati társadalomban. Ezek a munkák impliciten azt sugallják, hogy az

identitás többé nem a lokalításban gyökeredzik (Farrugia, 2014), vagy ha így van, abból csak hátrányok származnak.

Igaz ez a trend a mainstream és a veszélyekre fókuszáló irodalomra alapozott kutatásokra, s mindez éppúgy rajta hagyta a nyomát az ifjúsági átmenetekre vonatkozó eredményeken, mint a városi tapasztalat univerzális normaként való megjelenítésén. Nem arról van szó, hogy az átmenetekre fókuszáló kutatás nem vette figyelembe a városokon kívül élő fiatalokat. De az átmenetekre vonatkozó elméleti keret olyan evidenciákra épült, minthogy a nagyvárosi környezetben adott oktatási és munkahelyi mintázatokhoz képest a vidéki fiatalok hátrányban vannak, mert hiányoznak azon erőforrások, amelyek az oktatási és foglalkoztatási lehetőségeket, egészségügyi ellátást, közlekedést és a kulturális fogyasztást érintően a nagyvárosban adottak (Alston, 2005). Ezeknek a lehetőségeknek a társadalmi és gazdasági hatásait gyakran mint „szakadékat” azonosítják a vidéki és városi fiatalok között, amikor tanulmányi eredményeiket, társadalmi szerepvállalásuk mértékét és elhelyezkedési lehetőségeiket vizsgálják. Mindezzel alapot teremtenek olyan szakpolitikákhoz, amelyek a vidéki „hátrányos” helyzetű fiatalokat a városi mainstreamhez zárkóztatnák fel. Ez a szakadék evidens, ha a vidéki helyeken élő ausztrál fiatalokat vetünk össze városi régiókban élő társaikkal oktatási szempontból, az alacsony társadalmi-gazdasági státuszú fiatalok aránya felől (Lamb, 2011), vagy a munkahelyek stabilitása felől (Alston és Kent, 2001) vizsgálódva.

Ezeknek a mintázatoknak a kiemelése fontos. Az ifjúsági átmenet fókusza nagy befolyással bírt a felnőtt társadalomba vezető átmenet azonosítását célzó sztenderd és nem sztenderd mintázatok azonosítására (Woodman-Wyn, 2015, 6. fejezet). Mégis, amint az ebben a fejezetben kifejtésre kerül, a hely fontosságának a fiatalok életében való azonosítása olyan perspektívát hoz a képbe, ami által meghaladhatóvá válik a vidéki átmenetek városi átmenetekkel szembe állított (normatív) megközelítése. Az átmenetre vonatkozó paradigmának a globális városban élő „új” fiatalokkal kialakított interakciója azzal a nem szándékolt hatással járt együtt, hogy a vidéki helyeket visszamaradott és múltat képviselő örökséggel ruházták fel (Farrugia, 2014). Miközben a vidéken élő fiatalok szükségszerűen ugyanúgy tudatában vannak életük globális folyamatokhoz kötöttségével (Cuervo – Wyn, 2012). A vidéki közösségekben élő fiatalok éppúgy tagjai és alakítói generációjuknak, mint vidéki társaik, és amint azt jelen fejezetben bizonyítjuk, sok tekintetben éppúgy, ha nem jobban kitettek a globális gazdasági és társadalmi folyamatoknak.

A fiatalok és a helyek kapcsolatának elméleti megközelítése

A hely előtérbe helyezése azon ifjúságkutatók munkájának eredménye, akik a fiatalok kultúrával való kapcsolatbalépését, valamint az életrajzi és szocio-strukturális átalakulások közötti közös metszetek kérdését vizsgálták. Munkájuk evidens módon hozzájárult ahhoz, hogy az ifjúságszociológusok felfedezték a vidéki helyek szerepét a fiatalok életében, de potenciálisan ahhoz is hozzásegíthet, hogy új értelmezésbe kerüljenek a városi és nagyvárosi helyszínek. A városi fiatalokra fókuszáló kutatások hajlamosak azt a látszatot kelteni, hogy a városi helyszínek és azok globális kapcsolatai nem különböznek, aminek az az ára, hogy feladják a különböző városi helyek megkülönböztetett szerepének vizsgálatát, annak ellenére (vagy talán épp amiatt), hogy megkülönböztetett helyük van a globális áramlásokban.

Gieryn mellett érvel, hogy a helynek meghatározó szerepe van a társadalmi élet és a történelmi változás szinte minden aspektusának megértésében, mert az „tölti ki a társadalmi életet” és minden társadalmi jelenség abban „helyezkedik el” (Gieryn, 2000:467). Gieryn felvetései véleményünk szerint hasznos elméleti keretet adnak az ifjúságszociológia számára. Az elhelyezkedés, az anyagi forma és a jelentés, mint három egymással összefüggő elem a hely meghatározó sajátosságát jelentik. Amint azt Gieryn kifejti, „a helynek van egyfajta teljessége, befejezettsége, olyannyira, hogy amennyiben a jelenséget analitikusan vagy anyagi értelemben három elemének bármelyikétől megfosztják, vagy akár csak egyike is feledésbe merül, akkor azzal lerombolják.” (2000:466). Mind ezt másként megfogalmazva, tér lehet házak, utcák, fák és folyók összessége egy adott földrajzi helyen, egy adott történelmi időpontban, valamint azok emberek általi értelmezése, azonosítása és képviselése (egy adott földrajzi helyen egy adott történelmi időpontban). Bourdieu (1990) munkáit alapul véve azt mondhatjuk, hogy a hely elismerése azt jelenti, hogy megértjük a helyek anyagi és jelentéstani elemeit, mint olyan fizikai és szemiotikai területeket, amelyek önállóan működnek és mégis egymástól függenek. Ezeket az egymással összefüggő elemeket sokféleképp felfedezték már. Például a „helyalapú kötődés” arra az érzésre utal, hogy valaki „otthon érzi magát” (Antonisch, 2010), összefüggésben az „otthon” ideájával, ami Hage (1997) szerint az időbeli elemet hangsúlyozza, és szerinte elsősorban a jövő iránti remény integráns része. Ilyen értelemben az „otthon” leginkább egy szimbolikus tér, a családias légkör, a kötődés, a valakikhez tartozás és biztonság kifejezője (Antonisch, 2010).

Ez azt jelenti, hogy a hely nem csupán háttér, hanem egyúttal erő is, ami hat a társadalmi életre – közvetíti azt. Mint Gieryn ismerteti, „a helyeket emberi cselekvések és intézmények hozzák létre, és azok ugyanakkor segítik a cselekvések és az intézmények létrejöttét” (2000:467). Az egyik mód, amint történik, az a mód, ahogy a hely kifejezést ad társadalmi kategóriáknak és gyakorlatoknak, különbségeknek és hierarchiáknak; elrendezik a személyek közötti interakciókat, valamint megtestesítenek és biztosítanak kulturális normákat és egyéni emlékeket. A következő részekben ezen elméleti alapokra építve mélyebb elemzését adjuk annak, milyen jelentőséggel bír a hely a fiatalok számára, és mindez miként járul hozzá a fiatalok életének alaposabb és hatékonyabb megértéséhez.

Mobilitás, kultúrák és helyek

Az utóbbi időben a mobilitás fogalmát az otthon és a kötődés szavakkal való viszonyát érintően újragondolták, azért, hogy feltáruljon a hely jelentése a modern kortárs társadalomban élő fiatalok életében. Rizvi (2012:200) például amellet érvel, hogy a hely integránsan kötődik a kulturális erőforrások és ötletek azon globális áramlásához, amelyek a „nemzetek közötti” ifjúsági kultúrákat és a globális mobilitási trendeket meghatározzák, ezért a (kozmetopolita) fiatalok több helyhez is kötődnek egyszerre, ezzel potenciálisan új és rugalmas dimenziókat adnak az állampolgárság fogalmához. Ezt a témát Henderson és munkatársai (2007) is felvetik. Az általunk korábban (Woodman-Wyn, 2015, 1-7. fejezet) tárgyalt életrajzi megközelítést alkalmazva a szerzők a brit fiatalok átmenetét vizsgálják abból a szempontból, hogy az „otthon” milyen szerepet játszik személyes biztonságérzetük szempontjából, s amellet érvelnek, hogy az otthon, mint erőforrás egyre nagyobb jelentőséggel bír az egyenlőtlenségek terén, beleértve a mobilitási lehetőségeket is. Az „otthon”, mint szimbolikus és anyagi tér biztonságát az utca

sebezhetőségével állítják szembe. Pattman (2012) például azt vizsgálja, hogy az utcagyerekekről kialakult sztereotípiák miként járultak hozzá a 2010-es dél-afrikai labdarúgó világbajnokság körüli pánik kialakulásához, ahol az utcagyerekekre mint a nemzetközi turistákra leselkedő veszélyre és Afrika modernizációs zsákutójára tekintettek. Henderson és munkatársai (2007, valamint lásd még Thompson-Taylor, 2005) számára a kozmopoliták és a helyi kötődésűek közötti szembeállítás túlzottan sarkított. A fiatalokra gyakran nehezednek ellentétes irányú nyomások a menni/maradni dilemma kapcsán, és sokrétű, gyakran ellentmondásos identitások érhetők el a számukra. Amellett érvelnek, hogy mind a városokon és a fejlett gazdaságokon belül, mind pedig azokon kívül elérhetők a városi és kozmopolita identitások a fiatalok számára (Henderson és mtsai, 2007:103). E szerzők inkább a „lokalizmus” és a „kozmetopolitanizmus” fogalmait használják, mint a mobilitásra alapozott gazdaságok szorosan összefüggő elemeit (2007:101), hogy megértsék annak módjait, miként alakul át a mobilitás jelentése és értéke a fiatalok körében, illetve miként járul mindez hozzá társadalmi osztály és nem függvényében egyesek számára új lehetőségekhez, mások számára új veszélyek kialakulásához.

Például Henderson és munkatársai (2007) rámutatnak, hogy bár a fiatalok körében általános várakozás volt, hogy elköltöznék majd helyi környezetükből, azokban a családokban, ahol volt a földrajzi mobilitásról előzetes tapasztalat vagy ahol rendelkeztek erőforrásokkal arra, hogy támogassák a fiatalok mobilitását, jóval nagyobb eséllyel vállaltak a fiatalok oktatási vagy foglalkoztatási lehetőségeket helyi környezetükön kívül. Azt is kimutatták, hogy a fiatal nők azon preferenciája, hogy édesanyjuk közelében maradjanak, valamint a szegényebb családokból származó férfiak „lokalizmusa” miként szűkítette oktatási és foglalkoztatási lehetőségeik körét, mindezzel sebezhetőbbé téve őket a hátrányos helyzetűvé válás szempontjából.

Egy észak-írországi várost vizsgálva ugyanezen szerzők bemutatják azt is, hogy bizonyos helyekről kiindulva a generációkon átívelő migráció miként járul hozzá ahhoz, hogy egyes területeken a fiatalok generációk közötti hozzáféréssel rendelkezzenek bizonyos, a saját otthonuktól különböző helyekről (Henderson és mtsai, 2007). Például az észak-írországi városban élő fiatal protestánsok általában ismerték Skóciát és Londont, míg a katolikusok rendszerint ismerték az Egyesült Államokat. Amint azt Salazar (2011) kifejti, az emberek általában olyan helyekre utaznak, amelyeket „ismernek” (másként fogalmazva a mobilitás meglehetősen specifikus) és ahhoz a viszonyrendszerhez kapcsolódik, ami az embereket a helyhez köti). Mások számára a helyi hálózatok közösséget és támogatást jelentenek, de a fiatalokat bizonyos helyek által meghatározott identitásokhoz kötik, ami hátrányt jelenthet a globális átalakulási folyamatok során, amelyek a továbbtanulás felé lökik őket (Henderson és mtsai, 2007:106). Az otthon vagy a kötődés érzése tehát egyesek számára erőforrás lehet, olyan biztonságérzetet adhat, ami látszólag paradox módon támogathatja a mobilitást, de nem mindenki számára (Wierenga, 2009).

E változó rendszerekkel szembesülve egyesek életútjának alakulása azzal jár, hogy sok helyet, így például a külvárost, ahol egy ideig éltek, elhagynak. Mindez az ifjúságkutatás visszatérő témája, amint azt alább részletesen taglaljuk: a szülőhelytől való eltávolodás a felnőtté válás szükséges részévé vált. Így például Molgat Quebec tartományban (Kanada) élő fiatalok körében végzett kutatása a mobilitás intézményesülését vizsgálta, amit a felsőoktatással azonosítottak. Mint sok más országban, ott is adott a trend, miszerint közép- és felsőoktatási tanulmányaik folytatása céljából a fiatalok városokba költöznek,

és ez az elvándorlás félelmeket kelt, mert „negatív spirálhoz vezet egyes régiókban és városokban” (Molgat, 2008:118).

A meghosszabbított oktatásra mind nagyobb hangsúly helyeződik, s ez, összefüggésben az ifjúsági munkaerőpiac változásával azzal járhat, hogy a vidéken és távoli régiókban élő fiatalok egymással ellentétes nyomások keresztútjába kerülnek. A fontos közösségi cél, hogy megtartsák fiataljaikat, gyakran szembe kerül azzal a közösség által is osztott elvárással, hogy a fiataloknak tovább kell tanulniuk annak érdekében, hogy képzett munkaerővé váljanak (Gabriel, 2006:36-37). A városi életnek van néhány vonzó eleme a fiatalok számára az élmények változatossága és az elérhető relatív autonómia okán, a szülők és fiatalok számára fontos személyek pedig tisztában vannak az őket körülvevő strukturális változásokkal, ezért gyakran arra biztatják őket, hogy menjenek el. Az ehhez kapcsolódó tényezők megértéséhez a kutatók a „migráció kultúrája” kifejezést használják, kiemelve, hogy a migráció feltételezett és elvárt, különösen a „legjobbakra és a legtehetségesebbekre” nézve (Gabriel, 2002:211). Ilyen környezetben nem a távozáshoz, hanem a maradáshoz kell igazolás és a mobilitás hiánya az oktatásban sikertelen fiatalok jellemző jegyévé válhat (Looker-Naylor, 2009).

A mobilitás és a siker közötti asszociáció a fiataloknak épp azon csoportjaira mutat, akikről azt gondolhatnánk, hogy nem érinti őket az individualizáció ám valójában épp ők a leginkább érintettek. Azoknak, akiket a menni / maradni nyomás érint, olyan döntéseket kell meghozniuk, ami a nagyvárosi fiatalokat rendszerint nem érinti, az oktatási és foglalkoztatási lehetőségekhez való közelségük miatt. A nagyvárosi fiataloknak nem kell az oktatás kapcsán olyan dilemmákkal szembesülniük, amik a vidéki fiatalokban gyakran mély aggodalmakat keltenek (Geldens-Bourke, 2008:288). Más szerzők hasonló következtetésekre jutottak azon erőfeszítések kapcsán, amiket a változó időkben a régiójukban vagy a településükön maradás érdekében tesznek a vidéki fiatalok (Kraack-Kenway, 2002; Nairn és mtsai, 2003; Kenway és mtsai, 2006; Hall és mtsai, 2009). Míg a kutatók gyakorta a nagyvárosi élmény vizsgálatához folyamodtak az életút és a változás vizsgálatakor, az „új” ifjúság nem városi környezetben is fellelhető (Cuervo-Wyn, 2012:1).

Az ebben az alfejezetben ismertetett, helyre vonatkozó kutatások is hozzájárultak a város-vidék törésvonalhoz kapcsolódó sztereotípiák továbbéléséhez. Például a vidéki fiatalokat vizsgáló kutatás hozzájárulhat ahhoz a mítoszhoz, hogy a hely csak azok számára fontos, akik a városon kívül, külvárosokban, vidéki városokban vagy izolált vidéki településeken élnek, valamint különösen ahhoz, hogy a nem nagyvárosi környezetben a hely jelentőségét a távozás adja (Hall és mtsai, 2009; Cuervo – Wyn, 2012). A mobilitás megértése rugalmas megközelítést kíván a kutatás sztereotípiákat megerősítő szerepét illetően. A fiatalok és a különböző helyek kapcsolatát vizsgáló kutatás arra mutat rá, hogy a fiatalok mobilitásának sokféle kimenetele és jelentése van, attól függően, hogy a mobilitás miként kapcsolódik össze az egyenlőtlenséggel. Például Molgat (2008) feltárta a fiatalok mobilitását Quebecben és arra jutott, hogy a fiatalok rövid távú oktatási mobilitása egyúttal a fenntartható vidéki életstratégia részét képezi. Hasonló komplexitás figyelhető meg a nagyvárosi központokon kívül élő fiatalok életében a Life Patterns kutatás keretében.

2012-ben Cuervo és Wyn a Life Patterns kutatásban korábban megkérdezettek közül kiválasztva egy újabb interjúsorozat keretében kérdezett meg 19 vidéki fiatalot, s mind ezt összevetették a kérdőíves kutatási adatokkal és a korábbi, 20 éves fiatalokkal készített interjúsorozat adataival. Elemzésükből kiderül, mennyire leegyszerűsítő a vidéki

életből fakadó hátrányokról szóló sztereotípiák. A kérdezettek perspektíváinak, véleményének, döntéseinek és azok következményeinek kikérdezése után nyilvánvalóvá vált, hogy nem csupán egyfajta kötődés - érzet fűzi őket a különböző tájakhoz és helyekhez vagy egy fizikai térhez, egyfajta életstílushoz és generációk közötti kapcsolatokhoz, hanem a vidéki élet megkövetelte tőlük, hogy felismerjék az otthonukra ható globális társadalmi és gazdasági erőket (Cuervo-Wyn, 2012).

Ezekben a fiatal felnőttekben az a praktikus nézet alakult ki, hogy a vidéki Ausztráliát érintő változások (így például az agrártermelés új formái, illetve a vidéki gazdaságok új piacokba való integrációja) fényében a szüleik által követett minták aligha kínálnak egyértelműen követhető mintát a számukra, akkor sem, ha egyébként olyan életre vágnak. A farmgazdálkodáshoz szükséges képességek megváltozását és a gazdálkodás méretének változását érzékelve sok fiatal nagyvárosokba vagy regionális központokba költözött annak érdekében, hogy mezőgazdasági, üzleti és pénzügyi ismeretekre tegyen szert és ezzel munkalehetőséghez jusson a nagy agrárgazdasági vállalatoknál (Cuervo-Wyn, 2012:163), vagy azért, hogy olyan ismeretekre tegyenek szert, amelyek régiójuk számára hasznosak (például tanárképzésben vettek részt) (Cuervo-Wyn, 2012:114). Ezek a tanulmányi döntések lehetővé tették számukra, hogy néhány elemében kövessék a szüleik életmódját (és hasonló gyermekkori élményeket biztosítsanak a saját gyermekeiknek), de mindezt a legtöbb esetben az új időkhöz alkalmazkodva egészen más utakon érték el.

Mindez cáfolja azt az állítást, miszerint „a legokosabbak és a legügyesebbek” azok, akik elhagyják a vidéket, s hozzájárul ahhoz, hogy jobban értsük azt a húzó és taszító erővel teli komplex viszonyrendszert, amik a fiatalok földrajzi mozgását determinálják. Annak megértéséhez, hogy a hely, az egyéni életút sajátosságai egy adott történelmi pillanatban miként határozzák meg az ifjúság élményét (a mezőgazdaságban vagy bárhol másutt), fontos belátni: a mai fiatal generáció számára mást jelent egy adott régió vagy vidék megismerése, mint amit a szüleik számára jelentett.

A korábban tett (Woodman-Wyn, 2015, 2. fejezet) azon erőfeszítéseink ellenére, hogy a fejlett északi országok tapasztalatain túlmenő elméletet állítsunk fel, jelen fejezetben mégis főként az északi országok tapasztalatait osztottuk meg. De a fejezet további részeiben a figyelmünket a déli országokra irányítjuk. A különböző helyeken élő fiatalokra vonatkozó ezen empirikus elemzések hozzájárulnak annak megértéséhez, milyen mögöttes társadalmi struktúrák (például munkaerőpiac, állampolgárság, oktatás és család) húzódnak meg amögött, hogy a fiatalok mit tartanak lehetségesnek, mire törekednek, és milyen stratégiákat alkalmaznak életük formálásához. Olyan különböző országok tapasztalatait ismertetjük, mint Románia, Kína és Nigéria, annak érdekében, hogy jobban megértsük a mobilitás mögötti új erőket és azt, miként érintkeznek az egyenlőtlenségek korábbi dinamikájával és miként formálják azokat újra.

A fejlett északi országokban végzett kutatások abból az előfeltevésből indulnak ki, hogy azok, akik nem mobilak, azokat a kulturális és anyagi erőforrások hiánya akadályozza abban, hogy egyéni „átmenetet” vigyenek véghez az oktatás és a munka terén (Henderson és mtsai, 2007:111). Ám amint arra Horváth (2008) romániai, Lou (2011) kínai és Hoechner (2013) nigériai fiatalok körében végzett kutatásai rámutatnak, a mobilitás egyfajta stratégia lehet a szegénység elkerülésére, de mégis alacsony végzettséget igénylő munkakörökbe és marginalizált helyzetbe zárja be a fiatalokat.

A hely láthatóvá tétele

Mindinkább elterjedté válik a nézet, miszerint a mobil fiatalok egyfajta előőrsöt képviselnek. Például az ifjúsági kultúrák és a mobilitás kapcsolatáról írt munkájában Rizvi amellettt érvel, hogy a globális szintű mobilitás átformálja az ifjúsági kultúrákat, és hogy a fiatalok által kialakított kulturális gyakorlatok a globális társadalmi, gazdasági, politikai és kulturális kereszteződések mentén formálódnak (2012:192). Az új idők Rizvi szerint azzal járnak, hogy a fiatalok által formált identitások többé „nem írhatók le a helyre, hagyományokra, családi háttérre, osztályra és közösségre alapozottan előre meghatározott kulturális foratókönyvek mentén(2012:194). Azt is kifejti, hogy még azok is érintettek a fiatalok által létrehozott „nemzetek közötti helyekben”, akik nem képesek profitálni az új, „sokszínű mobilitásból” (2012:202). Miközben világos, hogy a világ különböző részein élő fiatalok mind hozzájárulnak a mobilitás új mintázatainak kialakulásához, mi mindezt másként interpretálnánk. Habár a mobilitási folyamatok „nemzetek közöttiek” abban az értelemben, hogy nemzeti határokon ívelnek át és részét képezik egy szélesebb, globális mobilitási élménynek, a tények azt sugallják, hogy többet szükséges tudnunk a különböző típusú mobilitások jelentéséről és mögöttes következményeiről, valamint azok helyekhez való kapcsolatáról, annak érdekében, hogy kiemeljük azokat az ellentmondásokat, amelyek között a fiatalok eveznek.

Ennek példaként tekinthető, ahogy a mobil fiatalok élete tükrözi és hozzájárul a helyek társadalmi-történeti és területi viszonyaihoz. Horváth tanulmánya hozzájárul ahhoz, hogy jobban megérthessük a fiatalok életét két egymás melletti erdélyi faluban, amelyek ipari központok mellett fekszenek, és feltárja, hogy a migráció miként vált egy generáció alatt normává a fiatal felnőttkor során (Horváth, 2008). Feltárja, hogy a más helyekkel kialakított kapcsolatból fakadó új szokások, műalkotások, perspektívák és ötletek miként integrálódtak a helyi kultúrába, újraformálva az elkövetkező generációk lehetőség-horizontját. Horváth leírja, hogy a Romániából kiinduló kivándorlás az elmúlt évtizedekben milyen hatást gyakorolt két falu, Panit és Colonia fiataljainak életére, illetve azt, hogy a migráció milyen erős kötések hoz létre bizonyos helyek között. Ezek a kötések lehetőségeket nyitnak az egymást követő generációk között és leggyakrabban pénzügyi, illetve életstílus- és gondolkodásbeli változásokat vonnak maguk után.

A fiatalok számára ezeken a településeken Horváth szerint a migráció azzal a hatással járt, hogy a mobilitás a felnőtté váláshoz vezető úton egyfajta normává vált. A helyek és emberek közötti területi kapcsolatok beható elemzése kiemeli a fiatalok társadalmi és földrajzi kapcsolatok alakításában játszott aktív szerepét. Példának okáért a kilencvenes évek elején a fiatalok nagy része Magyarország felé vette az irányt, főként a szabálytalan, illetve a nagyon rövid időtávot lefedő munkavállalás céljából. A kilencvenes évek végére ugyanakkor mindez megváltozott: a kinntartózkodás ideje meghosszabbodott és új úticélok jelentek meg (Olaszország, Németország, Spanyolország). Annak érdekében, hogy kifejtse a munkaerő mobilitását a régióban, Horváth az alábbiakat jegyzi meg:

Mindkét vizsgált településen, szinte kivétel nélkül, minden nagycsaládban volt legalább egy családtag, aki végleg külföldre költözött, és mindkét esetben találtunk egy viszonylag széles hálózatot (kb. 100-150 főt településenként), akik meglehetősen sok időt töltenek külföldön, de nem költöztek ki (2008:776).

E fiatalok számára a migráció ismerős történet, és településüknek az elmúlt 15 év migrációs tapasztalataira alapozva széleskörű ismerettel rendelkeznek a potenciális célországokról. Habár tisztában vannak azzal, hogy a célországokban potenciálisan kizsákmányolás áldozatává válhatnak, vagyis hogy kemény és nem ritkán megalázó

munkát fognak végezni és gyakran szembesülhetnek rasszizmussal, a migráció azzal a haszonnal jár számukra, hogy részesülhetnek a romániai valuta és a célországai valuta közötti értékkülönbség előnyeiből. Horváth azt találta, hogy a fiatalok árnyalt képessel rendelkeztek a különböző országokba történő migráció előnyeiről és hátrányairól. Németországot tekintették a kivándorlás legjobb célállomásának, mert ott bizonyult a legmagasabbnak a jövedelem, de egyúttal oda volt a legnehezebb bejutni. Más oldalról Spanyolország bizonyult olyannak, mint ahol a legkönnyebb munkához jutni, de egyúttal ott volt a legalacsonyabb a fizetés. Azt is megállapította, hogy a fiatalok nagyon érzékenyek voltak a munkavégzés helyét illetően. Példaként azt hozta fel, hogy készek voltak olyan alantas és alacsony képzettséget igénylő munkák elvégzésére külföldön, amiket nem vállaltak volna el a hazájukban.

A romániai fiatalok külföldre vándorlása annak érdekében, hogy családjaikat erőforrásokhoz juttassák, elfogadottá vált ezeken a településeken. Fiatalok egymást követő korcsoportjai építenek idősebb testvéreik tudására és kapcsolataira annak érdekében, hogy a munkaerőpiaci vándorlás mind a fiatal férfiak, mind a fiatal nők életútjában elfogadottá váljon. A házasságkötés utáni migrációra kevésbé tekintenek rokonszenvvel, különösen a nők körében nem, bár ez a két település e tekintetben kivételt jelentett. A munkavállalás céljából történő migráció ezeken a településeken szembemegy a városi fiatalok körében jelentkező azon romániai tendenciával, hogy a felsőoktatásban részt vevők korábban növekvő arányában visszaesés mutatkozik. Míg a nyolcvanas években csupán tízből egy romániai fiatal vett részt a felsőoktatásban, 2003-ra ez az arány 40 százalékra nőtt (Horváth, 2008:781). Amint arra Horváth utal, az elmúlt 15 év folyamán a munkavállalási célú migráció olyan új dinamika kialakulását segítette, ami ezen falvakban a város-vidék egyenlőtlenség csökkenéséhez vezet a diplomák felértékelődésén és a felsőfokú oktatáshoz való hozzáféréseken keresztül. Horváth fontosnak tartja kiemelni azt, hogy az e falvakban élő fiatalok épp azért választják ezt a stratégiát, mert országukon belül egyre nagyobb mértékben kerülnek marginalizált helyzetbe a munkaerőpiacon.

A Romániában élő vidéki fiatalokról írt elemzése bemutatja, hogy a mobilitás olyan erőforrás, ami nem mentes ellentmondásoktól: fontos stratégiát jelent a túléléshez, de azt a veszélyt hordozza magában, hogy valaki 'kimarad.' Mindezt Hoecher (2013) tanulmánya is vizsgálta Nigériában élő mohamedán fiatalok körében. Tanulmánya szintén azt vizsgálta, milyen stratégiát alkalmaznak a vidéken, romló gazdasági körülmények között élő fiatalok. Hoecher leírja azokat a társadalmi hálózatokat, amelyek Észak-Nigéria mohamedán régiójában néhány falu fiatal férfi tagjait Kanu város gyenge színvonalú mohamedán iskoláihoz kötik. Azért, hogy a vidéki otthonaikat jellemző szegénységből kikerüljenek, a fiatal fiúkat családjaik rendszerint oktatási központokba adják, ahol almajirai-vá (mohamedán diákká) válnak. Hoechner elemzése részletesen bemutatja a diákok kötődését, útját, identitásváltozását és küzdelmét egy olyan új környezetben, ahol tényszerűen hiányoznak a gata-k, olyan emberek, akik kiállnának mellettük. Kifejti, hogy egy olyan társadalomban, ahol az egyének társadalmi helyüket azokról az emberektől nyerik, akikhez tartoznak (legyenek azok családtagok vagy főnökök), ilyen kötődés hiányában az egyén védtelenné és sérülékennyé válik (Hoechner, 2013:9).

A városiasodás következményei és a hagyományos vidéki gazdálkodás visszaszorulása szintén jelen van Kínában, ami szintén jelentős következményeket von maga után a fiatalokra nézve. A kulturális változások tekintetében Lou (2011) munkája jelentős mértékű új betöltésére vállalkozik, amikor amellet érvel, hogy a vidéken élő kínai

fiatalok kultúrája egyfajta leágazása a főáramú individualista és materiális szemléletű városi ifjúsági kultúráknak. Ezt a leágazódást tovább erősíti, hogy az oktatáspolitikai középiskolákat városokba és nagyvárosokba telepíti (miközben az általános iskolák a falvakban vannak). Mindez azzal jár, hogy a falusi fiataloknak el kell költözniük otthonaikból, de mindeközben Lou szerint mind képzeletben, mind a valóságban valahol a falu és a város között félúton maradnak (2011:575). Olyan települések jönnek létre, amelyek egyszerre a gyors urbanizáció, a fejlődés szülöttei, valamint a vidéki régiók elnéptelenedésének szülöttei.

Egy friss felmérés szerint, amely 5 tartomány 101 faluját vizsgálta, a települések 44 százaléka szenved a gyors városiasodás okozta környezetkárosodástól... a falvakban élők aránya 2009-ben 54 százalékra süllyedt, míg 2000-ben 64 százalék, 1990-ben 74 százalék, 1980-ban 81 százalék volt ez az arány, míg 2030-ra várhatóan 35 százalékra süllyed (Lou, 2011:575).

Az Északnyugat-Kínában, Hong tartományban található Longma településen, ahol Lou tanulmánya készült, a jiedau településtípus (jelentése utak és utcák) gyors ütemben terjed a mezőgazdasági földek rovására. A vidéki településeket érő ilyen típusú változások Lou szerint jelentős következményekkel járnak a fiatalokra nézve – de mindez fordítva is igaz, a fiatalok is hatást gyakorolnak az említett településekre. Kutatása feltárja a fiatalok intenzív aggályait az őket az adott helyhez kötő érzéseikkel kapcsolatban. A jiedau-t rendszerint kaotikus és szennyezett, zajos, zsúfolt és koszos helyként jellemzik. Ezzel egyidőben ugyanakkor értékelik a magas épületeket, a parkokat, az autókat és a könnyű bevásárlási lehetőségeket (Lou, 2011:576).

A középiskolákban 2005 óta érvényes tanrend a minőség (suzhi) szerepét hangsúlyozza a fiatalok nevelésében. Lou szerint (2011:576) a suzhi-t a modernitással és városiasodással, kozmopolitaizmussal, civil öntudattal és rendszeretettel azonosítják. A vidéki fiatalokat rendre alacsony suzhi-val rendelkezőknek tekintik a városi diákokkal történő összevetésben. Ez a város-központú tanrend Lou szerint hozzájárul a vidéki diákok leértékelődéséhez. Rendszerint ugyanis nem teljesítenek jól a tanrendben, ami a vállalkozó kedvet és az innovativitást városi egyénekké azonosítja. Kutatása feltárja, miként próbálnak megfelelni a vidéki diákok olyan oktatási eredményt elérni, ami lehetővé teszi számukra, hogy hivatásra tegyenek szert (üggyvédként, rendőrként) és ezzel rendet tudjanak tenni a kaotikus és szennyező városi fejlődésben. Ám ezzel együtt a vidéki fiatalok azok, akik a legnagyobb eséllyel szorulnak ki az oktatásból és növelik azon fiatalok arányát, akik erliuzik-ká, vagyis másodrangú állampolgárokká válnak. Ezeknek a fiataloknak aztán nincs hová menniük: a farmok, amelyeket családjaik műveltek, többé már nem léteznek és nem rendelkeznek olyan végzettséggel, ami a városi munkát lehetővé tenné a számukra.

A következő alfejezetben azt tárjuk fel, hogy ezek a tanulmányok miként bővítik a helyre vonatkozó tudásunkat és az azt körülvevő szélesebb társadalmi folyamatokat.

A hely és a globális generációk

A globális generáció fogalmára egy körültekintő pillantást vetve azt találtuk, hogy ez az elképzelés felfedezésre vár (Edmunds-Turner, 2005; Beck-Beck-Gernsheim, 2009). Példának okáért Beck és Beck-Gernsheim (2009) amellett érvelnek, hogy amennyiben a generációkat egy globális keretben vizsgáljuk, azt sokkal inkább a kozmopolitaizmus erőltetéseként szükséges felfognunk, mintsem egy értékrend általánossá válásaként.

Kozmopolitizmus alatt a szerzők azt értik, hogy adottságként tekintünk a határokon átvívelő kulturális folyamatok hatására. Ennek a folyamatnak lehetnek pozitív eredményei, így például a szerzők szerint a kommunikáció nyitottabbá válhat és az emberi jogi diskurzus globálisan elfogadott lesz. Kitérnek arra is, hogy milyen mértékben válhatnak a „nemzetközi életstílusok” nyilvánvalóvá és mindez miként járhat együtt a globális egyenlőtlenség elfogadottságának csökkenéséhez, vagy legalábbis az egyenlőtlenségről való nyílt beszédhez, mert az egyenlőtlenséget egyre nehezebb lesz sorskérdésként kezelni (Beck-Beck-Gernsheim, 2009). Ugyanakkor a határokon átvívelő mozgás egyúttal növeli a bizonytalanságot, amit nem lehet helyi, nemzeti vagy regionális szinten felfogni. Ezt a kétélű folyamatot jól jellemzi az, hogy a brazil fiatalok nem értik, miért nem élhetik az Egyesült Államokban vagy az Ausztráliában élő fiatalok életét, ha egyszer a munkaerőpiac „brazilosítása” (Beck, 2000; Furlong – Kelly, 2005), vagyis a időszakos, vagy a szerződés nélküli, illetve bizonytalan foglalkoztatási formák (amelyeket egykor a déli országok viszonyaival azonosítottak) elterjedése már végbement a fejlett északi országok munkaerőpiacain Amerikában, Európában, Új-Zélandon és Ausztráliában, különösen a fiatalokat érintően. Valójában a bizonytalanság az, ami a határokon átvívelően általános tapasztalattá válik, sokkal inkább, mint az ifjúsági kultúrák (Beck-Beck-Gernsheim, 2009:33).

A Beck és Beck-Gernsheim szerzőpáros (2009:33) azt állítja, hogy a mai fiatalok olyan világban élnek, ahol a határokat nehéz fenntartani, azok átlépése szinte kötelező és az ilyen interakciók nem ritkán konfliktusokkal járnak. Egyfelől mindez lehetővé teszi új hibrid identitások és nomád ifjúsági mozgalmak létrejöttét világszerte (Nilan-Feixa, 2006), másfelől olyan új kezdeményezések létrejöttéhez vezet, amelyek a különbözőségek újradefiniálását, a bezárkózást, a növekvő bizonytalanságra reagálva a régi hagyományok és minták újraélését célozzák és magukat azokkal szemben határozzák meg, akik azonosulnak a globális média által közvetített életstílussal – az erről az életstílusról kialakított kép gyorsan fakul a többség körében még a fejlett északi országokban is (Beck-Beck-Gernsheim, 2009).

Az egyenlőtlenség hatásai ebben a kontextusban rendkívül összetettek. Amint azt Artini, Nilan és Threadgold (2011) a balinéz tengerjáró hajó iparágban foglalkoztatott fiatalok körében készült tanulmányukban kifejtik, általában azokat a fiatalokat választják ezen munkakörökbe, akik nem tartoznak ugyan az elithez, de viszonylag magas gazdasági és kulturális tőkével rendelkeznek a balinéz közösség más tagjaihoz képest (néha még szolgálók is vannak odahaza), azért, mert ők globális és „nyugati” diszpozíciókkal rendelkeznek.

Az ilyen nemzetközi vállalatok által a hajók legénységének felajánlott fizetés magasnak számít a helyi bérekhez viszonyítva, ezért a balinéz fiatalokat családjaik arra buzdítják, hogy használják ki a lehetőséget és a nyugati vendégekkel való kapcsolatfelvételt, mert mindez szerény mértékű társadalmi mobilitással jár gazdasági értelemben, s ennek egy része a család és a közösség javát szolgálja. Ugyanakkor a fizetések – az utazási költségek és a munkaügyi közvetítő irodáknak fizetett díjak miatt – gyorsan fogynak és a hajón töltött munkaidejük gyakran oktatásban töltött éveiket szakítja meg, ezzel nem ritkán elvéve tőlük az esélyt a felsőoktatásban szerzett diplomára és fontos társadalmi-szociális kapcsolatokat tesz tönkre otthoni közösségeikben (Artini és mtsai, 2011:5). Ironikus, hogy a nemzetközi utazás elérhetőbbé válása következtében ezért a kicsi és nem veszélytelen mobilitási lehetőségért középosztálybeli balinéz fiatalok szolgálnak ki gyakran a fejlett északi országokból érkező munkásosztálybeli vendégeket. Ezek a

vendéglátóiparban alkalmazott fiatalok hajón töltött szolgálatuk leteltét követően egyre bizonytalanabb körülmények közé és mind jobban kizsákmányoló munkakörökbe kerülnek vissza (Woodman-Threadgold, kiadás alatt).

Egyazon generáció részeként tekinteni a fent említett balinéz fiatalokra és munkásosztálybeli ausztrál nyaralókra, triviálisnak és egyúttal talán gyanúsak tűnhet. Néha a globális egyenlőtlenségekről szóló diskurzusban a nemzeteken belüli egyenlőtlenség tanulmányozása illegitimnek tűnik. Ugyanakkor az egyenlőtlenség kialakulásának nyomon követése helyi, nemzeti és globális szinten továbbra is fontos (Roberts, 2010:143; Threadgold, 2011). A társadalmi generáció fogalmának használatával határokon átvívelő kapcsolatok, kulturális együttműködések válnak felismerhetővé a világ különböző tája-in élő fiatalok között, s ezáltal lehetővé válik annak felmérése, hogy balinéz és ausztrál munkásosztálybeli fiatalok az életkörülményeikben meglévő óriási különbségek ellenére milyen mértékben vannak kiteve az életkörülményeiket érintő bizonytalanságnak és a globális folyamatoknak. A különbözőségekkal együtt feltűnő, hogy az esetek többségében e fiatalok élete nagyon különbözik szüleik életétől.

Fiatalok, akik a helyüket keresik

Úgy gondoljuk, hogy az individualizáció folyamatai egyértelműen látszanak a fent leírt tanulmányok mindegyikében. Másként fogalmazva bár életük más helyszíneken zajlik és így a fiatalok eltérő módon „tartják egyben” életútjukat, felismerhető egy közös sodrás az elképzeléseikben és a stratégiáikban. A hagyományos intézmények visszaszorulását látva (például Kínában és Romániában a vidéki munkaerőpiacon, a nigériai vallási intézményekben vagy az ausztrál, kanadai agráriumban) a fiatalok olyan stratégiát dolgoznak ki, ami lehetővé teszi számukra, hogy fizetett munkához jussanak. Emellett olyan tudásra és készségekre tesznek szert (munka és tanulás révén), aminek révén társadalmi és gazdasági értelemben is biztonságra lelnek a változó idők közepette.

A fent ismertetett empirikus kutatások eredményei interpretálhatók egyrészt úgy, hogy a globalizációs folyamatok különbözőképpen jelennek meg és következményeik mértéke eltérő a fiatalokra nézve. Ám egy ilyen megközelítésben a hely csupán háttérként szolgál a különbözőképpen megvalósuló folyamatok variációi számára; a társadalmi erők szempontjából egyfajta másodlagosan figyelembe veendő tényezőként. De amint azt a fejezet bevezetőjében említettük, amennyiben a fiatalok tapasztalatait úgy vizsgáljuk, ahogyan azok a társadalomba ágyazottan létrejönnek, úgy mélyebb ismeretekre tehetünk szert a társadalmilag állandó és változó folyamatokkal, az individualizációval, az átalakulásokkal és az egyenlőtlenségekkel, valamint a társadalmi generációkkal kapcsolatban. Példának okáért Lou (2011) vizsgálata, amely az Északnyugat-Kína gyorsan városiasodó régióiban élő fiatalokkal készült, rámutat arra, hogy egy adott rendszer változásának folyamatai (például egy oktatási rendszer fiatalokat érintő intézményi változásai) miként érintik a fiatalok és közösségeik életét. Kínában (csakúgy, mint más országokban, például Ausztráliában vagy Kanadában) ezek az intézményi folyamatok migrációs és mobilizációs mintázatokat alakítanak ki, amelyek új lehetőségeket hoznak az egyének életébe és újfajta veszélyeket rejtenek magukban (különösen a képzetlenek körében).

Az intézményi folyamatoknak és a fiatalok azokra adott válaszainak generációs hatásai vannak. Meglátásunk szerint a társadalmi generációk olyan fontos társadalmi

folyamatok következtében jönnek létre (Woodman-Wyn, 2015, 3. fejezet), amelyek a korábbi generációkétól elkülönült új lehetőségeket és veszélyeket teremtenek. Az ifjúsági mobilitás romániai (Horváth, 2008) és ausztráliai (Cuervo - Wyn, 2012) esetei, valamint az északnyugat-kínai urbanizáció (Lou, 2011) olyan változásokra mutatnak rá, amelyek megkülönböztetik az egyik generációt a másiktól. Lou (2011) tanulmánya által megérthetővé válik, ahogy a falusi fiatalok képzettségét növelő intézményi változások új beállítódáshoz, a suzhi (és a kozmopolitanizmus) elfogadásához vezetnek. Lou kutatása bemutat néhány olyan fiataalt is, akik mindnet elkövetnek azért, hogy megfeleljenek annak a tantervnek, ami urbánus és vállalkozó szellemű alanyoknak kedvez. Fontos az is, ami ezt a küzdelmet körülveszi, szorosan összefügg azzal, ahogy a falusias környezetet városi terek foglalják el, valamint abban is tükröződik, ahogyan azért küzdenek, hogy megértsék, mit jelentenek a(z új) városi terek számukra a falusi terekkel összevetésben. Mindenekfelett a diákok küszködnek azzal, hogy megértsék, miként kötődnek az újonnan létrejövő fizikai terekhez. Függetlenül attól, hogy integrálódnak vagy marginalizálódnak, ezek a fiatalok részét képezik egy új kínai társadalmi generációnak.

A társadalmi generációs megközelítés szintén releváns az erdélyi falvakban élő romániai fiatalok megértésében. Horváth (2008) tanulmánya rámutat, milyen intézményi kényszerek hagytak nyomot a generáció életén, illetve milyen olyan új hagyományok létrejöttéhez vezettek, amelyek megkülönböztetik az egyik generációt a másiktól. A vidéki falvak Németországgal, Spanyolországgal, Magyarországgal és Olaszországgal kialakított munkaerőpiaci kapcsolatai a kötődés megkülönböztetett formáit foglalják magukban mind a vidékkel és az életformával kialakított (szubjektív) azonosulás szempontjából, mind intézményi szempontból – az állampolgársághoz kapcsolódó megszorítások és lehetőségek szempontjából.

A fenti esettanulmányok magukban hordozzák az állandóság és a változás komplex dinamikáját. Rajtuk keresztül láthatóvá válik számunkra azok a strukturális folyamatok, amelyek az oktatási eredményeken és a munkaerőpiaci helyzeten keresztül létrehozzák az egyenlőtlenség új mintázatait. Az északnyugat-kínai erlíuzik olyan „rendszerhibákat” képviselnek, mint akik képtelenek magukévá tenni a suzhi követelményeit. Romániában a nemzetközi munkaerőpiacon zajló átrendeződés szintén azzal a következménnyel jár, hogy az érintett fiatalok jó eséllyel kiesnek az oktatásban szerzett végzettséggel rendelkezők köréből és ezért kiszorulnak a biztos munkahelyekről Románia átalakuló gazdaságában. Nigériában Hoechner (2013) arra mutat rá, miként válik a vidéki szegény fiúk hagyományos muszlim iskolákba küldése és almajirai-vá válása további elidegenedés forrásává annak következtében, hogy maguk az említett iskolák is kiszorulnak az új, nyugati mintákra alapozott oktatási rendszerekből. Ezek a példák gazdag tárházául szolgálnak az egyenlőtlenségek születésének, illetve a valláson, osztály-hovatartozáson, nemi identitáson és faji alapokon nyugvó régi struktúrákra rétegződésének egy új időszakban.

Egy a helyre alapozott elmélet egyszerre kívánja meg és támogatja az időre vonatkozó erősebb elméleti keret kidolgozását és az az iránti elköteleződést. Könyvünk más fejezeteiben foglalkoztunk ezzel a kérdéssel és a két kérdés összefüggésével. Mind az időt, mind a teret viszonyokhoz kötötten mutatjuk be (Massey, 2005). A hagyományok szükségszerűen térben és időben bontakoznak ki, egyúttal megkülönböztetett érzetet alakítva ki a helyhez az időhöz. Még akkor is, ha a terek egy része „cyber” térként jelenik meg a fiatalok életében, ezek az újfajta terek is társadalmi folyamatokon keresztül jönnek

létre bizonyos időbeli megkötésekkel. Massey az idő és a tér ilyenén összekötöttségét a teresítés (spacialisation) fogalmával írja le. Massey ahelyett, hogy a „teret” apriori adott-nak venné, inkább különböző „útvonalak” vagy „narratívák” összecsomózódásaként írja le (Massey, 2005:23-24).

A tér több, mint egy adottság, amin belül az új és a régi intézményi folyamatok lezajlanak és a globális erők hatnak idővel. Végső soron a tér- és időbeliség támasztotta kihívás az ifjúságkutatás számára nem csupán azt jelenti, hogy „különböző” helyeket vizsgál „különböző” időben, hanem egyúttal arra is rákérdez, mit ad hozzá a térhez és az időhöz kapcsolt elköteleződés ahhoz, hogy jobban megértsük a fiatalok életkörülményeit. Az ebben a fejezetben kialakított fókusz figyelembe véve azt gondoljuk, hogy az ifjúságkutatásoknak hasznára válik a helyre alapozott mélyebb elméleti munka és részletesebb elemzés valamint a hely fiatalok életében játszott jelentőségének megértése. A fiatalok egyes csoportjai sokáig helyhez kötöttségük mentén voltak azonosítva, és az ilyen típusú kutatás az ilyen jellegű erőfeszítéseinek előnyére válik, amennyiben a hely fiatalok életében játszott szerepének jobb megértésre törekszik. A szülőföldre való kötődés központi fontosságú valamennyi bennszülött kultúra számára, habár a kötődést létrehozó komplex folyamatok összességét még messze nem ismerjük. A Biddle és Sweet szerzőpáros (2012) által fiatal ausztrál bennszülöttek körében készített vizsgálat szerint azok, akik a szülőföldjükhöz kötődtek és részt tudtak venni vadászatban, halászatban vagy a termőföld fenntartható művelésében általában magasabb (nyugati) oktatási végzettséggel rendelkeztek és egészségesebbek voltak, mint társaik.

A hely bennszülött fiatalok életében játszott szerepének alapos megértése túl megy, túlmutat az empirikus kutatás keretein. Reményeink szerint sikerült rámutatnunk, hogy lehetséges a létező „fejlett északi” megközelítés konceptuális keretek meghaladása, és mindez hozzájárulhat napjaink ifjúságkutatásának újragondolásához. Ugyanakkor lehetséges, hogy a jövőben a déli országok fogalmaihoz kell forduljunk; s lehet, hogy az ifjúságkutatás képes lesz az élet tér- és időbeli dimenzióinak jobb megértését segítő sorvezetőt alkalmazni. Példának okáért habár a maori kifejezéseket nem egykönnyen lehet lefordítani a nyugati nyelvek egyikére sem, azok tanulságosak a maori identitás helyhez és időhöz kötöttségének megértése szempontjából. Például a whakapapa szót gyakran leszármazásra utalva használják egy olyan diskurzusban, ami lehetővé teszi az egyének számára, hogy jelezzék más emberekhez való kapcsolatukat, a whanau szó családot jelent, a hapu törzset, és az iwi regionális törzsi szerveződést. Az egyének és csoportjaik a földre való állandó viszonyuk alapján nyernek tiszteletet és elismerést (manu). A tangata whenua fogalma fejezi ki ezt a földre fűződő viszonyt. Leggyakrabban úgy fordítják, hogy „a föld lakói” és kifejezetten arra a helyre utal, amelyhez a maorikat törzsi kapcsolatok fűzik, és amelyen keresztül az őket a világhoz fűző öntudatot és hatalmat nyerik. A bennszülöttek mai generációi egyszerre építenek az őket a földre fűző viszonyra és fejlesztik azt azzal a társadalmi változással összefüggésben, ami új kihívásokat (és potenciális új lehetőségeket) teremt számukra.

Összefoglalás

A hely nem pusztán egyfajta háttér fontosabb megfontolásokhoz, vagy egy konténer, amiben különböző cselekedetek végbemennek, hanem egy olyan erő is egyúttal, ami közvetíti a társadalmi élet eseményeit. Mégis, hagyományosan kevés explicit jelentőséget tulajdonítottak a szociológiai kutatásokban a helynek. Ez a fejezet a hely

láthatatlanságát a vidéken élő fiatalok szempontjából mutatta be, valamint a mobilitásra vonatkozó elméleteket vette szemügyre, kiemelve, hogy az ifjúságszociológiának különösen időszerű odafigyelnie a helyre.

A vidéken élő fiatalokra helyezett fókusz kiemeli az ifjúságszociológia város-központúságát – mind a kutatások fókuszát és elméleti háttérét, mind azok nézőpontját tekintve, akik az elméleteket alkották. A hely hagyományos láthatatlansága ellenére az ifjúságszociológia számára mind inkább evidenssé válik a hely szerepe. Mindez egyfelől a város-központú hagyományok kritikája felől fogalmazódik meg, miután felismerésre került, hogy az ifjúságszociológusok az „újat” a globális nagyvárosok szempontjából fogalmazták meg, állandósítva ezzel azt a felfogást, miszerint a vidéki tereket a visszamaradottság jellemzi és kevés tanulsággal szolgálnak a jelen számára. De ennél is fontosabb, hogy mind nagyobb számú kutatás foglalkozik a déli államokban élő fiatalokkal és a világban élő fiatalok többségével, akik nem városokban élnek – s ezek a kutatások rendre arra a következtetésre jutnak, hogy az általuk vizsgált fiatalok életére és közösségeire is hatással vannak a globalizáció gazdasági és társadalmi folyamatai. Ezek a kutatások rámutatnak, hogy a vidéki közösségekben élő fiatalok épp annyira tagjai és formálói generációjuknak, mint városi kortársaik – és sok szempontból épp annyira, sőt jobban kitettek a globalizáció gazdasági és társadalmi folyamatainak.

A fiatalok mobilitását vizsgáló kutatások mind fontosabb terepét jelentik az ifjúságkutatásnak. A mobilitás elméletének kiindulópontját a fiatalok korábban soha nem látott mértékű mozgása jelenti, ami új nemzetek közötti kötődést és érzékenységet teremt a veszélyek és a lehetőségek változó terepén, ahol a mobilitás maga is belső részévé válik a rendszerek változásának. Ugyanakkor óva intenénk attól, hogy bárki kijelentse: a mobil ifjúság egyfajta előőrsöt jelent. Fontos figyelembe venni azokat a módokat, amint a fiatalok pozíciói kialakulnak a társadalmi, politikai és kulturális „áramlatok” mentén, átformálva az ifjúsági kultúrákat, de e folyamatok megléte nem jelenti azt egyúttal, hogy a hely szerepe és az intézményekhez való kapcsolat többé nem releváns.

Épp ellenkezőleg, a fiatalok helyhez való viszonyát vizsgáló kutatások számos különböző országban rávilágítottak a hely központi, bár változó intenzitású, szerepére az életükre vonatkozóan. Az ifjúsági mobilitás számos különböző formája kötődik egyes rendszerek átalakulásához (például az oktatás és a munkaerőpiac terén), s ezek a fiatalokat mind komplexebb intézményi folyamatokhoz kötik. A fiatalok mobilitása gyakran összefügg egyes helyek között meglévő társadalmi, kulturális és gazdasági kapcsolatokkal. Ezek gyakran egyes helyek között már meglévő szoros viszonyrendszereken alapulnak, amelyek újabb kapcsolatokat teremtenek egyes helyek között, megváltoztatva az ott élők élet- és gondolkodásmódját. Mindebből és a mobilitási folyamatok nemzetek közötti jellegéből adódóan többe szükséges tudnunk a különböző típusú mobilitások jelentéséről és következményeiről és azok helyhez való viszonyáról, valamint arról, hogy a mobilitás új erői miként járulnak hozzá új típusú egyenlőtlenségek kialakulásához. A fiatalok helyhez kötődő tapasztalatainak elemzése hozzájárul az individualizációt, az egyenlőtlenséget és a generációt meghatározó mélyebb folyamatok jobb megértéséhez.

Hivatkozások

- Bauman, Z. (1998): *Globalization: The Human Consequences*. Cambridge: Polity.
- Cohen, S. (1972): *Folk Devils and Moral Panics: The Creation of Mods and Rockers*. London: MacGibbon & Kee.
- Cuervo, H. – Wyn, J. (2012): *Gen X woman and gender revolution: pioneers or traditionalists?* Melbourne: Youth Research Centre, University of Melbourne.
- Devine, F, Britton, N., Halfpenny, P. and Mellor, L. (2003): 'Family and community ties in space and time', in G. Allan and G. Jones (eds), *Social Relations and the Life course*. Basingstoke : Palgrave. pp. 172-186.
- Evans K. and Helve, H. (2013): Youth and work transitions in changing social landscapes. In: Helve, H. and K. Evans (eds.), *Youth and work transitions in Changing social landscapes*. London: Tufnell.
- Hall,T. Coffey,A. and Lashua, B. (2009): Steps and strategies rethinking transitions in youth and place, *Journal of Youth Studies*, 12(5): 547-61 .
- Henderson, S., Holland,J., McGrellis, S., Sharpe, S.,Thornson, R. with Grigoriou,T. (2007): *Inventing Adulthood:A Biographical Approach to Youth Transitions*. London: Sage
- Hoehner, H. (2013): Mobility as a contradictory resource: peripatetic Quo'ranic students in Nigeria', *Children's Geographics*, online before print DOI:10.1080 / 1 47 33285.2013.827 87 6
- Farrugia, D. (2014): Towards a specialised youth Sociology. *Journal of Youth Studies*, 17(3):293-307.
- Gieryn, T. (2000): A space for place in sociology', *Annual Review of Sociology*, 26:463-96.
- Hopkins, P. and Pain, R. (2007): Geographies of age: thinking relationally, *Area*, 39(3):287-94.
- Horváth, I. (2008): The culture of migration of rural Romanian youth. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 34(5):771-786.
- Lou, J. (2011): Transcending an urban-rural divide. *International Journal of Qualitative Studies in Education*, 24(5):573-580.
- Massey, D. (1998): The spatial construction of youth cultures', in T. Skelton and G.Valentine (eds), *Cool Places: Geographies of Youth Cultures*. London and New York: Routledge. pp. 122-30
- MacDonald, R. – Shildrick, T – Blackman, S. (eds.) (2010): *Young people, class and place*. London: Routledge.
- Molgat, M. (2008): Youth, mobility and work in Canada: internal migration, immigration and public policy implications', in R. Bendit and M. Hahn Bleibtreu (eds), *Youth Tiansitions: Processes of Social Inclusion and Patterns of Vulnerability in a Globalized World*. Opladen and Farmington Hills: Barbara Budrich. pp.115-31.
- Ong, A. (1999): „Flexible Citizenship”: The Cultural Logics of Transnationality. Durham: Duke University Press.
- Ricardo D. Stanton-Salazar: A Social Capital Framework fortheStudy of InstitutionalAgents and TheirRoleintheEmpowerment of Low-StatusStudents and Youth, *Youth Society* September 2011 vol. 43 no. 3 1066-1109 doi: 10.1177/0044118X10382877
- Rizvi, F. (2012): Mobilities and the transnationalization of youth cultures', in N. Lesko and S. Talbut (eds.), *Keywords in Youth Studies*. New York: Routledge. pp. 191-202.
- Skelton,T. and Valentine, G. (eds) (1998): *Cool Places: Geographies of Youth Cultures*. London: Routledge
- Woodman, D and Wyn, J. (2015): *Youth and generation. Rethinking change and inequality in the lives of young people*. London: Sage

Fordította: Oross Dániel

Howard Gardner - Katie Davis

Személyes identitás a mobilalkalmazások korában*

Az ember okostelefonján sorakozó alkalmazások egyfajta ujjlenyomatot mutatnak – csak itt a barázdák egyedi mintázata helyett az érdeklődései, szokásai és szociális kapcsolatai azonosítják őt. Egy hírolvasó alkalmazást közrefoghat egy fantasy sport app és egy zongora program, megmutatva az ember identitásának több aspektusát. Mivel sok ilyen alkalmazás hozzáférést biztosít különböző online közösségekhez, minden érdeklődési kör lehetőséget ad hasonló beállítottságú emberekből álló kész közösségek megtalálására. Bár széles az online önkifejezés lehetőségének választéka, azért nem korlátlan. Twitteren például 140 karakter az önkifejezés határa, míg Instagramon digitálisan szerkesztett fényképek a „fizetőszközök”. Az app identitás tehát sokrétű, személyre szabott, kifelé irányuló, és az alkalmazás készítőjének programozási döntései által korlátozott.

Vajon hogyan formálódik a fiatalok egyénisége, és hogyan fejezik ezt ki a mobilalkalmazások korában? Tényleg különbözőek, vagy csak felületesen eltérőek? Több oldalról közelítettük meg ezt a kérdést, többek között széleskörű interjúkkal és veterán pedagógusokkal való beszélgetéssel. Azt tapasztaltuk, hogy – ahogy az app ikonok is sugallják – a fiatalok egyénisége egyre inkább egy „csomagolás”, egy szép köntös. Tehát azért alakítják ki és helyezik előtérbe, hogy az egy bizonyos kíváncsú – sőt, határozottan derűs – képet adjon a személyről. Ennek következménye, hogy minimálisra csökken a belső életre, személyes konfliktusokra és küzdelmekre, csendes elmélkedésre és személyes tervezésre helyezett hangsúly; és ahogy a fiatalok az érettséghez közelednek, ez a „dísz-csomagolás” elbátortalanítja őket bármilyen kockázatvállalástól. A pozitívabb oldalt nézve viszont megfigyelhető az elfogadható identitások körének kiszélesedése is (rendben van, ha valaki stréber; rendben van, ha valaki homoszexuális). Összességében, az élet egy alkalmazásokkal áthatott társadalomban nem csak az egyéniség apró jellemzőit alakítja, hanem egy „csomagolt” öntudat, mondhatni egy app-gyűjtemény kialakítása felé hajt minket.

Az én tumblr-öm, én magam

A digitális média technológiai számtalan új eszközt és színteret adtak a fiatalok kezébe, hogy kifejezhessék és felfedezhessék saját identitásukat – a közösségi oldalaktól, azonnali üzenetküldéstől, videómegosztó oldalakon keresztül, a blogokon és vlogokon át a virtuális világokig. Egyre több fiatal lép be ebbe a környezetbe valamilyen alkalmazáson keresztül az okostelefonjáról, vagy táblagépéről. Az app kezelőfelülete így szerves részévé válik az online önkifejezés általuk választott módjának. Léteznek kifejezetten az online önkifejezés módjaival való játszózásra kifejlesztett alkalmazások is. Molly egyik kedvence (legalábbis ezen írás megszületésekor), a My Monster Voice lehetőséget

* Első megjelenés: Gardner Howard - Davis Katie (2012): The app generation: how today's youth navigate identity intimacy and imagination in a digital world, Yale University Press, 4. fejezet.

ad a felhasználónak, hogy elváltottassa a hangját, ami így valamelyik előre megadott szörny hangjára hasonlít majd.

A web kezdeti időszakában tudósok azokat a lehetőségeket vizsgálták, melyeket az Internet nyújt az identitásunk felfedezésére. Sherry Turkle, az MIT tudósa az 1995-ben kiadott, *Life on the Screen (Élet a képernyőn)* című korszakalkotó könyvében az online tereket személyazonosság-játszóterekként ábrázolja, amelyek lehetőséget adnak az embereknek, hogy „felpróbáljanak” az offline egyéniségükhöz alig hasonlító személyazonosságokat, bármilyen következmény nélkül a valós világban. Hirtelen lehetségessé vált, hogy az ember – kis erőfeszítéssel – megváltottassa külső megjelenését, például nemét, szem- és hajszínét, magasságát és súlyát, valamint a személyiségjegyeit, például a humorérzékét és extrovertáltságának mértékét. Sőt, ha valaki úgy akarja, akár egy teljesen eltérő faj képviselője is lehet!

Turkle kezdeti vizsgálódása az Internet felhasználóira és a 90-es évek közepén elérhető online felületekre összpontosult, beleértve a chatszobákat és a többjátékos virtuális világokat (akkoriban MUD, azaz Multi-User Dungeons néven voltak ismertek). A web sokat változott az elmúlt tizenöt évben. A közösségi hálók és a mikroblogging oldalak, mint a Facebook, Twitter, Pinterest és Tumblr (mind elérhető mobilalkalmazásként is) beárnyékolta a korai – és jóval kevésbé népes – online chatszobákat, például a Usenet-et. Most, hogy a fejlett országok lakosságának nagy része internetezik, az ember barátai és követői ezeken az oldalakon valószínűleg offline is ismerősei. A kommunikáció ezeken az oldalakon sokkal vizuálisabb, hiszen az okostelefonok és a gyors internet miatt könnyű rögzíteni és megosztani a képeket és videókat.

Ezeknek a fejlesztéseknek köszönhetően az emberek könnyebben azonosíthatóak az interneten, az online életük jobban összefonódik a valós életükkel. Sőt, a mai fiatalok ritkán tesznek különbséget az online és offline énjük között. Ahogy az egyik interjúalanyunk, a tizenhét éves Janelle elmondta Katiének: „Ugyanaz az ember vagyok online és offline. Tehát amit az interneten látsz, azt kapod a valóságban is, és amit a valóságban látsz, azt kapod online is. Én nem két különböző ember vagyok.”

Bár van összefüggés a fiatalok online és valós énei között, ez nem feltétlenül teljes egyezés. Jelentős mennyiségű bizonyíték szól amellett, hogy a fiatalok gondosan ügyelnek arra, hogy egy társadalmilag kíváncsi, csiszolt személyiséget mutassanak az interneten. Az aszinkronitás és az anonimitás (vagy legalábbis az anonimitás érzése) segít a fiataloknak, hogy átgondoltan mutassák be önmagukat, eldöntsék, hogy milyen információt emeljenek ki, kibővítsenek, nagyítsanak fel, vagy hagyjanak ki. Molly első kézből tapasztalta ezeket a gondosan megtervezett online személyiségeket. A hízelgő fotók, barátokkal való szórakozások, izgalmas nyaralások és teljesítmények végtelen folyamát a Facebook hírcsatornáján fásasztónak és elidegenítőnek tartja. „A Facebookon az emberek többet törődnek azzal, hogy úgy nézzenek ki, mintha élnének, mint hogy valóban éljék az életüket.”

Igazolandó az elméletet, miszerint a fiatalok önmaguk feljavított változatát mutatják online, több tesztalanyunk is elismételte azt a megfigyelést, melyet Jenni, egy végzős középiskolás említett: „Azt hiszem, hogy [a Facebook-on] mindened kicsit ki van csinosítva. Kicsit olyan ez, mintha rózsaszín szemüveget át néznének, mert az emberek nem fogják megosztani azt, hogy kirúgták őket a focicsapatból, mert minden egyes edzésről késtek. Azt fogják megosztani, ha a csapatuk győzött, ha ők vezették a csapatot győzelemre.”

Vegyük figyelembe, hogy önmaguk kicsinosított verzióját keresve online, Jenni és kortársai nem osztanak meg minden részletet az életükről. Ilyen kihagyások gyakoriak voltak az általunk megkérdezett fiatalok körében. Egységesen állították, hogy az online egyéniségük kevésbé teljes az offline egyéniségüknél. Ahogy a tizenöt éves Adam mondta: „[A Facebook profilomat nézve] nem látnád a teljes élettörténetemet”. Ezt a hiányosságot magyarázandó, néhány fiatal utalt a különböző platformok és a számítógépes kommunikáció korlátaira. Még gyakoribb magyarázat a fiatalok adatvédelmi aggályai: sokan az ismeretlenekkel szemben akarták megtartani magánéletüket, több fiatal pedig az általa ismert embereket, például családjukat és barátait nem akartak titkaikba avatni. Jenni elmondása szerint, „a Facebookon vannak dolgok, amiket nem akarsz elmondani embereknek, például nem akarsz személyes adatokat minden ismerős tudtára adni.”

Akármilyen is volt a helyzet tizenöt, húsz évvel ezelőtt, teljesen eltérő egyéniségeket felvenni online már nem számít normának a mai fiatalok között. Mégis, még mindig bőséges hely és lehetőség van feltárára és kísérletezésre. Tekintsük meg Molly online tevékenységeinek változását. Míg korábban a Facebook jelentette az online életének középpontját, manapság egyre kevesebb időt tölt az oldalon, ahogy új médiumokra talált rá, mint például a Twitter, Tumblr és az Instagram. Egy időben kipróbálta magát a blogolásban, a bentlakásos iskolák életéről. A közelmúltban használni kezdte a Twittert és a Tumblr-t. A Twitteren Molly humoristákat és színészeket követ, és ő maga – ahogy ő fogalmaz – „szarkasztikus lényegtelenségeket” tweet-el az életéről. Mint a legtöbb kortársa, Molly a Tumblr-t olvasgatásra és mások bejegyzéseinek megosztására használja, ha azok a popkultúra őt érdeklő részével foglalkoznak. Ezek a változatos online helyszínek lehetőséget nyújtanak Mollynak, hogy kifejezze és felfedezze egyéniségének különböző oldalait, és hogy ezen a felfedezésen keresztül fontolgathassa, hogy kivé válhat a jövőben.

Molly tapasztalatai egybevágóak azzal, amit több megkérdezett fiattól is hallottunk. Néhányuk elmondta, hogy míg a való életben halszavúak és félénkek, az interneten egy sokkal inkább extrovertált, társaságkedvelő személyiséget mutatnak. És természetesen a többjátékos virtuális világok is népszerűek maradtak a fiatalok körében. A tizenhat éves Brandon mesélt nekünk a World of Warcraftban szerzett tapasztalatairól. Egy ember-boszorkánymester karakterként elmondta: „át kell éreznem a karaktert, aki szerintem egy sötétebb személyiség, hiszen a boszorkánymesterek általában gonoszak”. Elmondása szerint „elég szórakoztató tud lenni”, ha más személyiségként mutatja magát a játék világában, mint amilyen a valós, offline környezetben lenni szokott.

A fiatalok identitástudatának átalakulása

Hogyan befolyásolják – vagy befolyásolják-e egyáltalán – ezek az új eszközök és önkifejezési lehetőségek a fiatalok egyéniségfejlesztésre irányuló törekvéseit? Biztosnak vehetjük-e azt az egyezést, amely a legtöbb fiatal állítása szerint megfigyelhető az online és offline énjük között, vagy egy mélyebb, szkeptikusabb nyomozás jelentősebb eltéréseket tárna fel? A mobilalkalmazások vajon elősegítik, vagy korlátozzák az egyéniség kifejezését? Ezen kérdések megválaszolásához meg kell figyelnünk, hogy a fiatalok identitásának különböző aspektusai milyen módon változtak az elmúlt húsz év során. A változások minden területén áttekintjük, hogy az új médiapiac milyen szerepet töltött be. Mindeközben észben kell tartanunk Erik Erikson eredeti megfogalmazását az egészséges egyéniséget illetően: egy sokrétű, de alapvetően koherens, személyes megelégedésünkre szolgáló és egyben a környezetünk, közösségünk által is elfogadott és megerősített öntudat.

A csomagolt öntudat

A fókuszcsoporthoz tartozó tagjai úgy hiszik, hogy a mai „app generáció” identitása sokkal inkább külső orientáltságú, mint a digitális korszak előtti fiataloké. A jómódú fiatalok főleg egy csiszolt, jó színben feltüntetett énképet mutatnak, amely megfelel a főiskolai felvételi bizottságok és leendő munkaadók elvárásainak. Úgy tűnik, hogy egyre inkább mások által is mérhető értékekkel bíró dolgokként – érettségi pontszámok, tanulmányi átlagok, kitüntetések és elismerések gyűjteménye, vagy egyéb díjak – tekintenek magukra. Egy vallási vezető az egyik fókuszcsoporthoz megfogalmazta a többi csoporttársa érzéseit, mikor kifejtette, hogy sok fiatal számára a „Ki vagyok én?” kérdés a „Mit fogok termelni?” kérdést jelenti.

Ezt az érzést kíséri a kiszámított erőfeszítés az ember saját értékének növelésére a tudományos és szakmai sikerenek elérése érdekében. Az egyik fókuszcsoporthoz tartozó tagja szerint, amikor a fiatalokat a reményeikről kérdezték, gyakrabban adtak „pragmatikus, megvalósítható válaszokat” (például „egy jó állás”, vagy „jó párkapcsolat”) a jelenre vagy közeljövőre vonatkozóan, mint a korábbi generációk fiataljai. A terapeutákkal való beszélgetések során egy résztvevő kijelentette, hogy sok mai fiatal él „tervezési tévhitekben”; ez egy (téves) hit abban, hogy ha gondosan, gyakorlatiasan terveznek, nem kell majd további kihívásokkal és akadályokkal vesződniük a sikerhez vezető úton.

Ezt első kézből tapasztaltuk az elsőévesek önreflexiók kurzusán a Harvardon. Sok hallgató a teljes életét megtervezve érkezett az egyetemre – akár egy szuper-alkalmazás. „Közigazgatás szakon végzek, csatlakozom a politikai intézethez, a nyáron Washington DC-ben gyakornokoskodom majd, a Teach for America-nak fogok dolgozni, majd huszonnyolc évesen indulok az állami szenátori választásokon a saját kerületemben”. A Goldman Sachs vagy McKinsey pályafutásához hasonló tervek, építészeti tervezés vagy idegsebészet területén hasonló pályát követnek. Erikson fogalmaival élve, a diákok egyéniségének fejlődése idő előtt lezárul, mivel nem hagynak maguknak teret az alternatívák felfedezésére. Ez nem csak, hogy mentálisan irreális (megbukhatsz szerves kémiából, elbukhatsz az állásinterjúban a Google-nél), de ami még fontosabb, ettől azok a gyermekek, akik nem tervezték így meg az egyéniségüket – akiknek nincs meg a szuper-alkalmazásuk – úgy érezhetik, hogy kudarcot vallottak. És ez az oka annak, hogy eljönnek a reflektív foglalkozásokra.

A tendencia a siker útján való lépcsőzetes előrehaladásra más tudósok jelentéseiben is tükröződik. Az ő kutatásaik egy olyan fiatal generációra mutatnak, amely egyre inkább karrier-orientált és gyakorlatias, valamint problémaközpontú és kevésbé ideologikus. A mai fiatalok gyakran szenvednek „bizonyítvány-kórságban” (azaz a diplomák és egyéb képesítések alapján ítélik meg az intelligenciát és tudást), a szükséges feladatokat pedig azért végzik el, hogy megszerezzék a vágyott állásukhoz szükséges diplomát. Sokkal jobban koncentrálnak a mindennapi életük menedzselésére, mint egy hosszú távú cél kialakítására. Gondoljunk bele, hogy 1967-ben a főiskolai gólyák 86 százaléka számára volt nagyon fontos/létfontosságú egy „érdemi életfilozófia kialakítása”, szemben a 2012-ben megkérdezettek 46 százalékával.

A mai főiskolás, egyetemista diákok pragmatikus, karrierorientált szemlélete az individualizmusra törekvő, tágabb társadalmi tendencián alapul, nem az inkább közösségi gondolkodású, intézményi orientáción. Robert Putnam politológus, a *Bowling Alone* című, mérföldkőnek számító könyvében bemutatja, hogy az amerikaiak részvételi aránya különböző civil intézményekben, mint például bowlingligákban, szakszervezetekben és egyházi szervezetekben folyamatosan csökkent a második világháború után

született generációk esetében. Ahogy ezek a közösségi kapcsolatok gyengülnek, helyükre egy „erkölcsi szabadság” lép, amely lehetővé teszi az embereknek, hogy maguk számára határozzák meg az érényes élet értelmét, és eközben nem követeli meg tőlük a személyes szükségleteik és vágyaik feladását.

Egy vizsgálat során kutatók bizonyítékot találtak az amerikai kultúrában felbukkanó, növekvő individualizmusra, az 1967 és 2007 között futó, tinédzsereket célzó tévéműsorok vizsgálatán keresztül. A vizsgálatból kiderült, hogy a hírnév, mint egyéni érték, nagyobb szerepet kapott napjaink sorozataiban, amelyek között a Hannah Montana és az American Idol is megtalálható. Ezzel szemben a korábbi évtizedek műsoraiban, mint például az Andy Griffith Show és az I Love Lucy, inkább a közösségi értékek (jóindulat, hagyomány és közösségi érzés) kaptak nagyobb hangsúlyt. A kutatók azt is tapasztalták, hogy az idősebb korosztályokhoz viszonyítva a fiatalabbak fogékonyabbak voltak az egyéni értékekre a tévéműsorokban.

A huszonegyedik századi individualizmus ezen formája meglehetősen eltér a David Riesman és kollégái által nagy becsben tartott belső irányelvektől az előző évszázad közepén. Sőt, inkább tűnik valamilyen külső irányítottságnak: aggodalomnak afelett, amit mások tartanak fontosnak. De van egy világos különbség. Az 1950-es években ez a külső irányítottság a közeli Jones család közvetlen megfigyeléséből, vagy a média által sugárzott ábrázolásokból eredt. Napjaink külső irányítottságai nagyobb valószínűséggel származnak az éppen legnépszerűbb közösségi alkalmazás konfigurációjából, vagy az online elérhető különböző profilok böngészéséből, vagy hasonló tényezők kombinációjából.

Az individualizmussal kéz a kézben jár az önmagunkra összpontosítás, és a bizonyítékok alapján a mai fiatalok sokkal inkább énközpontúak, mint az elmúlt évtizedek fiataljai. A pszichológusok gyakran használják az úgynevezett Narcissistic Personality Inventory (NPI) személyiségtesztet a nárcizmus, vagy túlzott önérték szintjének mérésére. Az NPI olyan kérdéseket is tartalmaz, mint hogy „Ha én uralnám a világot, jobb hely lenne”, vagy „Úgy élem az életemet, ahogyan csak akarom”. Egy kutatás során kiderült, hogy az 1980-as évek elején a tesztet elvégző egyetemistáknak csak a 19 százaléka ért el 21-nél több pontot (ami magas pontszámnak tekinthető). A 2000-es évek közepe-vege tájékán már a hallgatók kerek 30 százaléka érte el ezt a pontszámot. A végzős középiskolások között elvégzett mérések is hasonló trendet mutattak. Az 1970-es években vizsgált diákokhoz képest a 2006-os középiskolások elégedettebbek magukkal, és nagyobb pontokat kaptak az önértékelő teszteken.

Az önkéntesség és a szociális vállalkozási kedv növekedése a mai fiatalok körében furcsának hathat ezen statisztikák függvényében. Igaz, hogy említésre méltóan emelkedett az utóbbi évtizedekben azon fiatalok aránya, akik részt vesznek valamilyen közszolgálatban. Bár ezt az irányvonalat pozitívnak tartjuk, azt is szem előtt kell tartanunk, hogy sok fiatal számára a motiváció inkább az önéletrajzuk szépítése, és nem az, hogy nyújtsanak valamit a társadalomnak. Ennek fényében az önkéntesség növekedése a mai fiatalok körében könnyen lehet a szépített énkép része: egy kipipálni való elem az élet szuperalkalmazásában.

A digitális (és predigitális) média és a szépített én

Hogy értelmezhezzük a fiatalok növekvő énközpontúságát, különböző nem digitális társadalmi trendeket is figyelembe kell vennünk, mint például az egyre növekvő versenyt a felsőoktatásba való bekerülésért és egy jó (vagy bármilyen) állás megszerzéséért.

Ezek a tendenciák arra buzdítják a fiatalokat, hogy a legjobb oldalukat mutassák annak érdekében, hogy versenybe szállhassanak a mai, egyre inkább (megalapozottan vagy alaptalanul) „győztes mindent visz” felfogásúnak tartott társadalomban. Ezzel egy időben az új média technológiai befolyása a szépített énképre teljesen nyilvánvaló. Gondoljunk a korábban taglalt kicsinosított és rózsaszínű identitásokra, amelyeket a fiatalok az interneten használnak. A digitális média lehetőséget és eszközöket ad a fiataloknak a vonzó egyéniség kialakítására, valamint közönséget szolgáltat, akik ezt megnézik és reagálnak rá.

A Facebook és a többi közösségi oldal a felhasználók személyes profiljai köré rendezve tartalmát, hangsúlyt fektet az önkifejezésre. Egy profil átlagos elemei a Facebookon – barátok listája, profilkép, személyes ízlés és érdeklődési körök gyűjteménye – mind arra szolgálnak, hogy az egyént a közösség számára „fogyaszthatóvá” tegyék. A prezentáció és a teljesítmény szintén központi szerepű a YouTube-on, ahol a felhasználók a saját videócsatornájuk sztárjaivá válnak. Néhányan közülük – beleértve Justin Biebert, a tini szívtiprót is, akinek sok serdülő lány szeretne a „felesége” lenni – saját készítésű videóikkal lettek széles körben híresek, ezáltal azt a csalóka látszatot keltve, hogy bárki, akinek van egy kamerája és internet-elérése, elérhet hasonló ismertséget. A YouTube-hoz hasonló, új média technológiákat körüllegő hírnév párhuzamban van azon egyéni értékek fontosságának növekedésével, amelyeket a kutatók a tinédzsereknek szánt tévéműsorokban megfigyeltek. Valóban, több ilyen show is különféle médiaplatformokon keresztül éri el a fiatalokat, részvételre buzdítják őket az ígéretekkel, hogy ők is sztárok lehetnek, mint a kedvenc hírességeik. Talán hozzá kell adnunk Erikson lehetséges kimeneteleinek listájához egy új tinédzszerkori krízist, a valószerűtlen énképet.

Az alacsony jövedelmű családokból származó fiatalok tanárai különösen aggódnak a valóságshow-k diákjaikra gyakorolt hatásai miatt. Egy oktató megfigyelte, hogy a fiatalok egyre inkább az MTV-n találják rá példaképeikre, a családjuk és környezetük helyett. Ezek a televíziós személyiségek olyan elbűvölő, egocentrikus életstílust testesítenek meg, amelyek kevés figyelmet és erőfeszítést igényelnek a személyes és pillanatnyi jólétén kívül eső ügyekben. Több résztvevő is utalt hasonló kulturális behatásokra, amelyekkel a megfigyeléseiket magyarázták: „sok tanítványunk, bár más dolgokra is vágyik, inkább lenne a szórakoztatóipar egy alakja, vagy híres sportoló, ha tehetné”. Ezt a nézetet egy publikált kutatás is megerősíti, amely szerint sok tizenéves inkább lenne egy híresség személyi asszisztense, mint neves vezető, író, vagy kutató. A hírességekkel való kapcsolat iránti vágy különösen elterjedt a népszerűtlen, önbizalomhiányos gyerekek között.

A mobilalkalmazások a szépített énkép elterjedését figyelve is tanulságosnak bizonyulhatnak. Az individualizmus és az énközpontúság egyértelmű jellemzője az alkalmazások hatalmas piacának, amely lehetőségek végtelen tárházát nyújtja a fiataloknak digitális élményeik személyre szabásában, (látszólag) eltérő érdeklődéseik, szokásaik és szociális kapcsolataik alapján. Ahogy két hópihe sem egyforma, ugyanez elmondható az ember telefonján sorakozó alkalmazások halmazáról is. Már maga az app ikonja is említést érdemel. Mondhatjuk, hogy az ikon kevésbé szolgál az alkalmazás céljának kiemelésére, inkább egy bizonyos márkát, és az ahhoz kapcsolódó életstílust, értékrendszert és általános presztízszt jelképezi. Más szóval, egy app vonzerejének egy részét nem a belső funkciói, hanem a külső megjelenése adja.

Ha mások számára kiszínezzük önmagunkat, az tulajdonképpen egy előadás. Egy alkalmazás, amely meglehetősen népszerűsége tette szert a tinédzserek körében 2012-ben,

az identitás ezen performatív aspektusát illusztrálja a digitális korban. A Snapchattal a felhasználók fotókat és videókat készíthetnek telefonjukkal (vagy egyéb mobil eszközökkel), szöveget vagy rajzot adhatnak hozzájuk, majd elküldhetik azt egy másik felhasználónak egy előre meghatározott időtartamra (maximum 10 másodpercre), mielőtt az puff!, varázslatos módon eltűnik. Jelentős mennyiségű hízelgés után, 2012-ben Molly rávette Katiet, hogy töltsen le a Snapchattet. Ami egyből szembetűnő volt Katie számára, az a színpadiasság, mely minden Mollytól kapott üzenetben megfigyelhető volt. Egy üzenet tartalma általában egy szelfi volt, amin Molly vicces arcot vág, egy fanyar megjegyzéssel valamiről, amire épp gondolt. Katie a Snapchat üzenetváltásokat nem két ember közötti beszélgetésként, hanem inkább mini előadások soraként jellemezte, egy fős közönség számára.

A kifelé mutatott én, a gondosan megalkotott, kicsinosított, performatív jellemzői mellett mérésre, számszerűsítésre is alkalmas, amely egyre inkább elengedhetetlen a mai, piac által irányított, adatbázis-alapú társadalomban. A Klout-hoz és PeerIndex-hez hasonló oldalak „befolyás pontszámokat” adnak a felhasználóknak, az alapján, hogy mennyi követőjük, vagy barátjuk van a közösségi és mikroblog oldalakon (a magas pontszámot elérők akár nyereményeket és kedvezményeket is kaphatnak különböző cégektől). Hasonló, magunkat nyomon követő eszköz például a Moodscope, amelyen keresztül mérhetjük, megoszthatjuk és követhetjük hangulatváltozásainkat; a 80Bites, amellyel az egy nap alatt elfogyasztott falatokat tarthatjuk számon; vagy a Daily Deeds, ahol a napi jó cselekedeteinket jegyezhetjük fel. A Timehop és a Rewind.me két olyan alkalmazás, amely memóriapótlóként funkcionál, adatokat gyűjtve arról, hogy mit osztottál meg Twitteren, vagy Tumblr-ön, akár évekkal ezelőtt. Ehhez hasonló alkalmazások több, mint ötszáz tételes listája található a Quantified Self (QS) mozgalom weboldalán, amely a világ minden tájáról gyűjti össze az önellenőrzési eszközöket használó és fejlesztő embereket. Az online ötletbörzén kívül a QS szerelmesei egy éves Quantified Self konferencián és rendszeres személyes találkozókra is összegyűlnek, több tucat városban, szerte a világban.

Egy pszichológus aggodalmát fejezte ki a fiatalok állandó énkivetítése és online önellenőrzése kapcsán, ami szerint nem hagy időt nekik a belső szemlélődésre és az egyéniségük építésére. Az is aggasztja, hogy emiatt a belső öntudatukra (Riesman szavaival élve „belső irányítottságukra”) fektetett hangsúly csökken, talán egészen a nemlét határáig. A csendes elmélkedésre szánt idő hiánya miatti panaszkodás gyakori téma lett a tudósok és a bulvársajtó köreiben. A kutatók bizonyították, hogy számos előnnyel jár, ha az agy (viszonylagos) nyugalmi állapotban van és befelé fókuszál. Ez az idő helyreállító szereppel bír, a jólét érzését kelti, és végső soron segít az embernek jobban koncentrálni, amikor szükség van rá. Az álmodozásnak, elkalandozásnak és csodálkozásnak is vannak pozitív oldalai. Az önelemzés különösen fontos lehet a fiatalok számára, akik aktívan próbálnak rájönni, hogy kivé és mivé akarnak válni. Az alternatív életvitelen való töprengésre szánt idő nélkül – azaz az alkalmazások által előre meghatározott életúttól való elszakadás nélkül – a fiatalok az identitásuk idő előtti elzárását kockáztatják, csökkentve ezzel a teljes és személyes megelégedésre szolgáló énkép elérésének lehetőségét.

A technológia célja az volt, hogy időt szabadítson fel a strukturálatlan elmélkedésre, de úgy tűnik, hogy paradox módon épp az ellentétes hatást váltotta ki. Azt az időt, amelyet korábban magunkban töltöttünk az orvosi rendelőben várva, munkába utazva a vonaton, vagy a kutyát sétáltatva, mára teljesen leváltotta a szinte kötelező érvényű

zenehallgatás, üzenetküldés, vagy játék a digitális eszközeinken. Ezeket túl gyakran egyszerre csináljuk. „Tweetelünk” az élményeinkről miközben megéljük őket, válaszolunk egy e-mailre, miközben valaki mással beszélünk, és (ami különösen népszerű a fiatalok körében) egyszerre több üzenetküldéssel, beszélgetéssel zsonglörködünk. Az alkalmazások céljainak megtestesítőiként nagyobb hangsúlyt fektetünk a cselekvésre, mint a létezésre. Egy megkérdezett pszichológus hozzátette, hogy mivel a fiatalok hajlamosak az állandó virtuális kapcsolattartásra a többiekkel, nem hagynak maguknak időt és lehetőséget a saját gondolataik, vágyaik kitalálására; így „bizonytalanságra vannak ítélve” az önismeret hiánya miatt.

Több résztvevő is hangoztatott egy másik, a mainstream média elemzői között népszerű vitatémát, mikor arról kérdezték őket, hogy a fiatalokat vajon narcisztikussá teszi-e digitális életük. Katie is ezen csodálkozott, mikor Molly először csatlakozott a Facebook felhasználókhoz. A mobiltelefonját, vagy a Photo Booth-ot használva a MacBook-ján, Molly látszólag állandóan önarcképekhez, szelfikhez pózolt, amelyeket aztán feltöltött a Facebookra (vagy legalábbis a legelőnyösebbeket közülük). Ennek szellemében az egyik megkérdezett oktató a következőt jegyezte meg: „a Facebook és az üzenetküldés egy állandó megerősítés. Ahogy valaki megrezgeti a telefonodat, úgy érzed, „valaki figyel rám”. A Facebookon, „ó, ötven like-ot kaptam arra a buta képre, amit feltettem, azt hiszem az emberek figyelnek rám”. Annyira narcisztikus – és nem azt mondom, hogy a gyerekek az Internet előtt kevésbé voltak narcisztikusak – csak most már több megerősítést kaphatnak ezzel.”

Az internet az énközpontúságra való hatásának kérdése a társadalomtudósok számára is fontossá vált, akik pozitív összefüggést figyeltek meg a narcizmus és az online viselkedés között. Például egy kutatás kimutatta, hogy az erősen narcisztikus emberek gyakrabban osztottak meg önreklámozó tartalmat és gyakrabban vettek részt magasabb szintű szociális tevékenységekben a Facebookon. Egy másik kutatás szerint a magas narcisztikus mutatókkal rendelkező egyetemisták nagyobb eséllyel tweeteltek magukról. A kutatás szerzői figyelmeztetnek, hogy míg a fiatalok online viselkedése narcisztikusnak tűnhet a külső szemlélő számára, fontos észben tartani, hogy az online jelenlétük elsődleges motivációja nem feltétlenül az önreklámozás, hanem a szociális kapcsolatok fenntartása és ápolása is lehet. Ennek ellenére érdemes megjegyezni, hogy míg a normális beszélgetések 30-40 százalékában beszélünk önmagunkról, az online bejegyzések közel 80 százaléka énközpontú. Fontos még a tény, hogy nem tudjuk, melyik irányba mutatnak az oksági viszonyok. Az internet okozza a narcizmust, vagy a narcisztikus emberek használják jellegzetes módon az internetet?

„Halálra rémülten”

A narcisztikus hajlamúak énközpontúsága alapján azt gondolhatnánk, hogy magabiztosak és nem befolyásolja őket mások viselkedése. Kiderül azonban, hogy nem ez a helyzet. Ahogy Sherry Turkle az *Alone Together* című könyvében kimondja: „a pszichoanalitikus hagyományok szerint narcizmusról nem olyan emberek esetében beszélünk, akik imádják magukat, hanem az olyan törékeny személyiségekről, akiknek állandó támogatásra van szükségük”. A magabiztosság helyett tehát a narcisztikusok inkább hajlanak a törékeny énképre, amelyet külső megnyugtatóssal kell megtámogatni. Jean Twenge kutatása fejt ki, amikor azt mondja, hogy a növekvő narcizmus mellett a mai fiatalokban gyakran találkozhatunk levertséggel, nyugtalansággal, aggodalommal,

szomorúsággal és az elszigeteltség érzésével. Éles ellentétben Riesman belső irányított-ságú személyiségeivel, a mai fiatalok egyre gyakrabban érzik úgy, hogy külső társadal-mi erők irányítják az életüket, ahelyett, hogy önmagukból eredne az irányítás. Twenge következtetéseivel összhangban, a Kaliforniai Egyetem kutatói megállapították, hogy az elsőéves egyetemisták azon aránya, akik gyakran érezték, hogy „túlterheltek a rengeteg mindentől, amit tenniük kell” a középiskola utolsó évében, 18 százalékról 30 százalékra nőtt 1985 és 2012 között.

Több résztvevőnk is hasonló ellentmondást tapasztalt a fiatalok kifelé mutatott maga-biztossága és belső bizonytalanságai között. A megkérdezett táborvezetők elmondták, hogy a táborozók manapság több önbizalmat mutatnak szóban, de kevésbé merik pró-bára tenni a képességeiket tetteikben. Ezt a változást a fiatalok kockázatvállalással szem-beni, növekvő ellenszenvének számlájára írják, ahol a kockázat kudarchoz vezethet – a kudarc, melynek korábban csak egy pár kortárs lett volna tanúja, majd elfeledkeztek volna róla, manapság könnyen az ember maradandó digitális lábnyomának részévé vál-hat.

A növekvő aggodalom és a kockázatvállalástól való idegenkedés témái több fókuszcsop-ortban is felbukkantak. Egy terapeuta szerint a fiatalok vonakodnak részt venni bizo-nyos törekvésekben, attól való félelmükben, hogy szorongást, vagy depressziót éreznek majd, ha nem úgy alakulnak a dolgok, ahogy tervezték. Több résztvevő is egyetértett ab-ban, hogy a fiatalok identitását a bizonytalanság és az egyensúlyhiány jellemzi. A vallási vezetők megjegyezték, hogy a mai fiatalok általában tartanak a jövőjüktől. „Még a leg-magabiztosabb Harvardot végzett is... halálra van rémülve”, mondta az egyik résztvevő. A terapeuták megfigyelései szerint, hogy megbirkózzanak ezzel a félelemmel, sok fiatal mutatja az izgalom hiányát, és a látszólagos célt, hogy „semmit ne érezzenek”. A mai tinédzserek szülei számára oly ismerős szót idézve, az egyik résztvevő korunk fiataljait a „mindegy” generációnak hívta.

Ez a szorongás és a vágy, hogy „semmit ne érezzenek”, magyarázata lehet annak, hogy az alkohollal való visszaélés, többek között a mértéktelen ivás és az alkoholos befolyá-soltság alatti vezetés miatt nőtt drámai mértékben az utóbbi években az egyetemisták körében. Nem ritkaság, hogy bizonyos egyetemek tanulói csütörtöktől vasárnap estig folyamatosan isznak. Valószínűleg hasonló nyomást tükröz a szegény környékeken dol-gozó oktatók megfigyelése, amely egyre terjedő reménytelenségről számol be a fiatalok között, és amely valószínűleg a környéken növekvő erőszakból és a munka- és fejlődési lehetőségek drámai csökkenéséből eredhet. Az egyik oktató szerint: „régén a gyerekek néha összeverekedtek, egyikőjüknek akár az orra is eltörhetett. A különbség napjaink-ban az, hogy egy gyerek talán rálő a másokra és az meghal”. Más résztvevők egyetér-tettek abban, hogy ilyen mértékű erőszakkal körülvéve, legalább néhány fiatal ráveszi magát nagyobb kockázat vállalására, ha úgy hiszik, hogy nincs mit veszteniük, hiszen nem valószínű, hogy túléljük a tinédzserkort.

A szorongás nem digitális forrásai

A mai fiatalok szorongásait életmód-választásukkal kapcsolatban nagy mennyiségű adat tükrözi. Egy 2012-es New York Times jegyzet szerint, az 1980-as évekbeli megfele-lőikhez hasonlítva, a mai fiatalok sokkal kisebb valószínűséggel költöznek másik állam-ba. Ennek a korcsoportnak a tagjaiból kétszer annyi él otthon 2008-ban, mint 1980-ban. Úgy tűnik, a mai fiatalok még egy kis kocsikázásra sem szívesen hagyják el az otthonukat.

A tizennyolc évesek kerek 80 százalékának volt jogosítványa az 1980-as évek elején. 2010-re kevesebb, mint kétharmaduk (61 százalék) szerzett jogosítványt.

Ahogy ezek a tendenciák mutatják, a fiatalok növekvő szorongásának van egy nagy, látványosan nem digitális összetevője is. Több résztvevő reflektált a kihívásokkal teli gazdasági környezetre, amellyel a mai fiataloknak szembe kell nézniük. Valóban, kutatók is dokumentálták a tényt, hogy egy gazdasági hanyatlás alatt felnőtt fiatalok kisebb eséllyel költöznek el otthonról, vállalnak kockázatot befektetéseikkel, vagy indítanak saját céget. Az ilyen szituációba került fiatalok jobban hisznek abban is, hogy a szerencsének nagyobb szerepe van a sikerben, mint az egyéni erőfeszítéseknek.

Résztvevőink az oktatás egységes tesztelésre és elszámoltathatóságra helyezett fókuszát is a fiatalok növekvő passzivitásának és kockázatvállalástól való idegenkedésüknek fő okaként azonosították. Az Egyesült Államok kormányzati kezdeményezései, mint a No Child Left Behind, és a Race to the Top program a tanulók teszt eredményeihez köti a kormányzati támogatást, ezáltal kényszerítve az iskolákat, hogy az oktatást a teszt eredmények javítása köré szervezze. (Az oktatási tesztelési ipar sem mentes a rangsorolás, számlálás és előre csomagolt tantervek app-hangulatától – ezt egy ördögi és egyáltalán nem hasznos körforgásnak tartjuk: a behaviorista megközelítés diadalának a konstruktivizmus felett.) Ez a környezet nem támogatja a kockázatvállalást, mert fő prioritássá teszi a helyes válasz megtalálását egy feleletválasztós tesztben. Az is szorongásra adhat okot, hogy a diákok sikertelen tesztjei nem csak az egyetemi felvételük esélyeit csökkentik, hanem a tanárok kirúgásához, vagy akár az iskola bezárásához is vezethetnek.

Fókuszcsoportunk tagjai a szülőket sem hagyták ki a sorból. Megfigyelték, hogy a mai szülők szenvedélyes vágyról tettek tanúbizonyságot, hogy gyermeküket bárminemű boldogtalanságtól vagy nehézségtől megvédjék. A megkérdezett terapeuták szerint ez a boldogságra fektetett hangsúly lehet a felelős azért, hogy a fiatalok képtelenek megbirkózni az érzelmi élet komplexitásával. Egy pszichiáter úgy fogalmazott: ő „nem a boldogtalanság híve, hanem a boldogtalanság elviselésének képességéé.”

Az alacsonyabb jövedelmű családokban a gyermekek megvédésének vágya úgy nyilvánul meg, hogy a szülő még nagyobb erőfeszítéssel dolgozik, hogy a gyermekeinek ne kelljen. Egy oktató elmondta, hogy egy nagyobb hóvihár utáni napon megkérte diákjait, hogy emelje fel a kezét az, aki ellapátolta a havat a családjuk kocsi feljárójáról és a járdáról; senki nem jelentkezett. Bent töltötték a napot, miközben szüleik havat lapátoltak. Gazdagabb családokban (ahol a hó eltakarítását egy helyi vállalkozó végzi), a csalódástól való védelem gyakran úgy nyilvánul meg, hogy a szülők olyan szinten mikromenedzselik gyermekük életét, hogy így elkerülhetik a hibákat és kudarcokat. Résztvevőink aggódnak, hogy a szülők jó szándékú cselekedeteikkel akaratuk ellenére elősegítik a passzivitást gyermekeik körében, meggátolva őket az önállóság érzésének kialakításában és a jóvá nem hagyott, de ésszerű kockázatok vállalásában.

A képernyő mögé bújva

Bár a gazdasági, oktatási és gyermeknevelési változások kétségtelenül fontos közreműködők a fiatalok kockázatvállalástól való idegenkedésében, tanulságos belegondolni a digitális média ebben a helyzetben betöltött szerepébe. Az Egyesült Államokkal együtt tizenöt országban figyelték meg a kutatók azt a fordított arányosságot, amely az online jelen levő fiatalok és a jogosítvánnyal rendelkező fiatalok között mutatkozik. Mint ahogy a nárcizmusról és az internethasználatról szóló kutatás, ez a tanulmány sem tudja

felfedni, hogy vajon az internethasználat oka, vagy okozata a jogosítványszerzés elhatalasztásának. Azonban meg kell jegyeznünk, hogy ha rengeteg időt töltesz a Facebook böngészésével, kevesebb idő – és talán kevesebb szükség – lesz arra, hogy útra kelj.

A Facebook talán eltántorítja a fiatalokat a házon kívüli kockázatvállalástól, de mi a helyzet az online kockázatokkal? Mióta rengeteg gyermek kezdte el használni az internetet, jelentős figyelmet fordítanak az online ragadozók által őket fenyegető veszélyekre. Mint kiderült, a fiatalokat nagyobb eséllyel bántja olyasvalaki, akit a való életben is ismernek, mint egy online idegen. Ettől függetlenül, sok felnőtt értelmezi kockázatvállaló magatartásnak azt, ahogy a fiatalok személyes információkat osztanak meg és idegekkel érintkeznek online.

A fiatalok sokkal óvatosabbak az online tevékenységeikben, mint azt sok felnőtt gondolná. Jelentős empirikus bizonyíték utal arra, hogy a fiatalok tisztában vannak, és törődnek az adatvédelmi kockázatokkal az interneten. Egy 13-17 éves amerikai fiatalok között végzett felmérés szerint a tinédzserek 88 százaléka aggódik annak következményei miatt, hogy megadták az elérhetőségeiket online. Középiskolás diákokkal végzett interjúk során kiderült, hogy a résztvevők, adatvédelmi aggályaik miatt, különböző stratégiákat alkalmaznak adataik védelme érdekében, mint például a közösségi oldalak adatvédelmi opcióinak beállítása és a személyes információk (például lakcím és telefonszám) kihagyása. Sőt, más kutatók arra jutottak, hogy a fiatalok magánéletet védő magatartása idővel olyan szintre fejlődött, hogy már az idősebb felnőtteknél is óvatosabb viselkedést mutatnak.

Itt megfigyelhető egy érdekes ellentmondás. Az adatvédelmi szabályozások használata azt a (félrevezető) benyomást keltheti a fiatalokban, hogy nyugodtan kimutathatják a valós életben a felnőttek felé mutatott, visszafogottabb oldaluk mögött rejlő énüket. Például a bizonyítékok arra utalnak, hogy a fiatalok túlzott alkoholfogyasztása online is meglátszik, sőt, egyenesen hirdetik ezt. Egy tanulmány során kutatók megállapították, hogy az egyetemista tesztalanyaik több, mint fele valamilyen alkoholhoz kapcsolódó képet választott Facebook profilképként. Az eredmények azt mutatják, hogy sok egyetemista korú fiatal tartja kíváncsinak az alkohollal kapcsolatos identitás kimutatását Facebookon.

A Snapchat – az önmegsemmisítő képüzenetek küldését lehetővé tévő alkalmazás – a másik képviselője a hamis biztonságérzetnek, amelyet a fiatalok érezhetnek online interakcióik során. A személyes elbeszéléseken alapuló bizonyítékok szerint sok fiatal használja a Snapchatet sokat sejtető képek és videók küldésére. De még Katienek és Howardnak – akik korántsem számítógép zsenik – is rögtön eszébe jutott az a lehetséges kimenetel, ahol a címzett egy másik készüléket (legyen az telefon, kamera, vagy tablet) használva lefényképezik a Snapchaten küldött képet, határozottan maradandóbbá téve azt annál, ami a küldő szándéka volt. Mint kiderült, ezt valóban csinálják az emberek. 2013 elején két tinédzser lány New Jerseyben meztelen fotókat küldött magáról Snapchaten az egyik fiú osztálytársuknak, aki azonnal képernyőképeket készített, majd feltöltötte azokat a nagyon is publikus fotómegosztó oldalra, az Instagramra.

A Snapchatet és Sextinget félretéve, a mobilalkalmazások és az app mentalitás sok esetben erősíti a fiatalok kockázatkerülés felé fordulását. Számos alkalmazás létezik, amelyek olyan kockázatokot szüntetnek meg, amelyek egészen eddig a mindennapi élet részei voltak. Az üzenetküldő programok az interperszonális kommunikációval kapcsolatos kockázatokot tüntetik el, megszüntetve azt a kellemetlenséget, amit a másokkal való személyes szembeszállás miatt érezhetünk. Az információs alkalmazások kiküszöbölik a helytelen válaszadás lehetőségét, míg a GPS alkalmazások megvédene

az ismeretlen helyen való eltévedés veszélyétől. Katie és Howard számára figyelemre méltó tény, hogy Molly még sosem élte át az eltévedés érzését. Mindannyian emlékszünk olyan esetekre fiatalunkból, amikor nem tudtuk, hogy hol vagyunk, és nem voltak ott a szüleink, hogy visszavezessenek az ismerős területre. Bár ezek az élmények ijesztőek, főleg azért emlékszünk rájuk, mert tesztelték rugalmasságunkat, és az önállóság érzetét keltették bennünk. Ezek az élmények ismeretlenek Molly számára. A térkép alkalmazásának és annak a ténynek köszönhetően, hogy bármikor felhívhatja a szüleit, mindig tudhatja, hogy hol van és hogy hogyan juthat el az úticéljához ... kivéve, ha elhagyja a telefonját!

Térjünk vissza egy kicsit ahhoz a megfigyeléshez, hogy a mai szülők igyekeznek minden stressztől és kudarctól megóvni gyermekeiket. Könnyű észrevenni, hogyan táplálhatja ezt a vágyat a technológia. Résztevőink szerint nem ritka a mai egyetemisták között, hogy egy diák naponta többször hívja fel szüleit. Egyik résztvevő megjegyezte: „a mai egyetemisták már nincsenek magukra utalva, mivel a szüleik látják a jegyeiket és talán a folyószámlahiteleiket is... Azt hiszem, a megfelelő kifejezés rájuk a „helikopter-szülő”.

Ahogy azt korábban is említettük, a megkérdezett táborvezetők is hasonló aggodalmakról számoltak be. A táborozás hagyományosan az első lépés volt az autonómia felé, mikor a gyermekek először hagyták el az otthoni környezetet huzamosabb időre. Ezt a lépést a fiataloknak egyre nehezebb megtenniük ebben a médiával áthatott világban, amely lehetővé teszi a szülők számára, hogy akkor is kapcsolatban maradjanak gyermekükkel, ha fizikailag el vannak különítve. Érdekes megemlíteni az egyik táborvezető megjegyzését, aki elmondta nekünk, hogy a szülők gyakran két telefonnal felszerelve küldik gyermekeiket a táborba – egyet nyilvánosan leadhatnak a tábor technikamentes politikájának látszólagos betartása érdekében, egyet pedig megtarthatnak, hogy titokban üzengetsenek és hazatelefonáljanak. Ahogy ez a történet is sugallja, a technológia csak elősegíti ezt az állandó kapcsolatot, nem pedig ösztönzi.

Más kutatók hasonló bizonyítékokat találtak a technológia gyerekek és szüleik állandó kapcsolattartását elősegítő szerepére. Egy sor egyetemistákkal, friss diplomásokkal és szüleikkel foglalkozó tanulmány mutatott rá arra, hogy az egyetemisták átlagosan heti 13,4 alkalommal léptek kapcsolatba szüleikkel. Az üzenetküldések tartalma szülői iránymutatás volt a tanulmányok terén, és gyakran bukkant fel a „legjobb barát” jelenség, mikor a gyermekek a napjuk történéseit és érzéseiket osztották meg szüleikkel, általában édesanyjukkal. Howard nem tudott volna elképzelni egy hasonló szituációt ötven évvel ezelőtt.

Turkle egy póráz hasonlatát használja annak szemléltetésére, hogy a fiatalok állandó kapcsolata a digitális eszközökkel és az ezen keresztül elérhető emberekkel, gyengítik az autonóm egyéniség kialakítására való képességüket. Ezek a technológiák a külső megerősítés keresésére bíztatják a fiatalokat, mind világi, mind egzisztenciális kérdésekben. Csakugyan, a gondolataik és érzéseik nem tűnnek valóságosnak, amíg mások meg nem erősítették őket. Ezt a érvet empirikus bizonyítékok is alátámasztják, amelyek szerint azok az egyetemisták, akik digitális eszközeiket a szüleikkel való rendszeres kapcsolattartásra használják, általában kevésbé önállóak. Turkle gondolatainak szellemében, néhány tudós a psychasthenia² fogalmára hivatkoztak annak érdekében, hogy az emberek online jelenlétének öntudatra való hatását magyarázzák, amely akár a teljes lemondásig csökkenhet.

² Pszichaszténia: a három hagyományos neurotikus zavar egyike a hisztéria és a neuraszténia mellett [a szerk.].

Szinte „bármilyen”

Résztvevőink örömmel állapították meg a tényt, hogy a mai fiatalok nagyobb szabadságot élveznek olyan identitások elfogadásában és magukévá tételében, melyek az elmúlt évtizedekben ismeretlenek, vagy megvetettek voltak. Elfogadóbbá váltak olyanokkal szemben, akik különböznek tőlük. Ezek a fiatalok sokkal kisebb eséllyel kösöftik ki a szociális normáktól eltérő kortársaikat pl.: a „kockákat” és sokkal inkább elfogadják a nem heteroszexuális társaságokat. A faji konfliktusok, bár néhány helyen még léteznek, jórészt eltűntek. Egy tanár megjegyezte, hogy az eltérő bőrszínű iskolabál-partnerek már annyira mindennapiak, hogy szinte fel sem tűnnek. Ez a tényállás éles ellentétben van az említett oktató korai karrierjével, amikor a rasszok közötti párkeresés jelensége gyakorlatilag ismeretlen volt, az iskola pedig faji alapon vezette a jelenléti íveket. Ezek a megfigyelések összhangban vannak Arthur Levine és Diane Dean kutatásával, amelyet egyetemeken végeztek szerte az Egyesült Államokban; úgy találták, hogy a mai diákok sokkal könnyebben viszonyulnak faji, etnikai, vagy eltérő nemi szerepekhez. Hasonlóképpen, a Kaliforniai Egyetem kutatói Los Angelesben megállapították, hogy a 2012-ben megkérdezett elsőéves egyetemisták kerek 75 százaléka támogatja az azonos neműek házasságát, ami hatalmas növekedés az 1997-es 51 százalékhöz képest. A megkérdezett vallási vezetők szerint a fiatalok számára elérhető identitások körének bővülése jelentős hatással volt a spirituális életükre. Szerintük a fiatalok kevésbé hajlamosak kérdés nélkül csatlakozni egy vallásos közösséghez, főleg azokhoz, amelyekben felnőttek. Rokonszenvük ehelyett több érdekcsoport között oszlik meg. „A fiatalok ... felelősnek érzik magukat a városukért, a világért, Dél-Amerikáért,” mondta egy rabbi, amikor a többszörös identitások kezelésére terelődött a szó a mai globális, összekapcsolódó világban. „Nincs erős kapcsolatuk a [zsidó] közösséggel ... Tudják egyáltalán, hogy létezik egy zsidó közösség?” Abban az esetben, ha a fiatal mégis megpróbál részt venni a családi hagyományban, vallási elkötelezettségeik korlátozott, vagy nem is vallással kapcsolatos információkon alapulnak. Egy miniszter megjegyezte, hogy a fiatal keresztények, akikkel kapcsolatba kerül, „tájékozatlanok a világmindenségben elfoglalt helyüket illetően” (bár azt is hozzátette, hogy szégyenlősek a tudatlanságuk miatt).

Más kutatók is hasonló tendenciákat figyeltek meg. A diákokat érdeklik a globális kilátások, de legtöbbjük hiányzik a globális problémák megértése és hiányosak a kulturális ismereteik is. Egy, a 2000-es évek közepén folytatott tanulmány állítása szerint a fiatalok magas százaléka még a nevét sem ismerte fel olyan, akkoriban jól ismert közszereplőknek, mint például Henry Paulsen pénzügyminiszter, vagy Hu Jintao kínai államfő. Sokkal könnyebben ismerték fel a szórakoztatóipar alakjait, mint például Miley Cyrus előadóművészt és Pinket. A tanulmány szerzői szerint a mai fiatalok „globálisan beszélnek, de lokálisan cselekednek”. Ha idegen országba látogatnak, sokkal könnyebb bekapcsolni egy fordító alkalmazást, mint megpróbálni használni a nyelvet.

A vallási vezetők szerint különbséget kell tenni a fiatalok különböző perspektívák, tapasztalatok és gyakorlatok iránti kíváncsisága, és a mélyebb megértéshez szükséges, koncentráltabb, hosszú távú érdeklődésük és figyelmük között. Valóban, egy oktató szerint a fajok közti harmónia erősödésének ára van: „Valamilyen szinten jó dolog, hogy [a mai fiataloknak] több, különböző háttérű barátai vannak; sokkal elfogadóbbak és megértőbbek. De nem tudom, hogy egyáltalán megértik-e, hogy ezek a dolgok [faji megkülönböztetések] még mindig léteznek és hogy van összefüggés a rasszizmus és a gazdasági egyenlőtlenségek között.” Látható, hogy a különböző kultúrák, életmódok és látásmódok iránti nagyobb elfogadás nem mindig jár együtt ezen különbségek forrásának és következményeinek jobb megértésével.

Digitális expozíció/leleplezés

A technológia központi szerepet játszott a mai globalizált világ megalkotásában, azáltal, hogy összekapcsolt minket közvetlen földrajzi környezetünkön kívül eső emberekkel és helyekkel. Az alkalmazások kapukként szolgálnak ennek a világnak az eléréséhez. Akár olvasni, hallgatni vagy nézni szeret az ember, a híralkalmazások elhozhatják neki a legújabb történeteket a világ minden tájáról, míg a közösségi hálók és mikroblogok alkalmazásai az ott élő emberek véleményét és nézőpontját mutathatják meg. Fontos ebben a feltételes mód, látóköreink szélesítésének lehetősége nem feltétlenül vezet cselekvéshez. Gondoljunk bele, hogy jelen írás készítésének pillanatában a tíz legnépszerűbb iTunes alkalmazás közül hét játék volt. Ráadásul többszörösen is bizonyított, hogy az emberek inkább látogatnak olyan oldalakat, amelyek megerősítik a nézeteiket, mint olyanokat, melyek vitába szállnak azokkal.

Az alacsony jövedelmű családokból származó fiatalok oktatói kitértek arra is, hogy milyen módon változtatta meg tanítványaik érzékenységét és kapcsolatát a nagyvilággal. Sok szempontból pozitív ez a változás, hiszen szélesíti a tanulók látókörét, feltárva előttük a közvetlen, behatárolt környezetükön túli tapasztalatok és lehetőségek széles skáláját. De hátránya is van annak, ha ilyen hatásoknak vannak kitéve. Egy oktató megjegyezte, hogy az internet és a többi médium miatt „a gyerekek már tudják, hogy szegények”, hiszen folyamatosan látják a kiváltságosok életét. Ilyen helyzetben könnyen megerősödhet bennük a reménytelenség érzése, még akkor is, hogyha néhány fiatal esetében ez a céljaik és magukkal szembeni elvárásaik szintjének emelkedéséhez vezet.

Mégis nagyon sokan – köztük fiatalok is – optimisták az internet látóköreink bővítéséhez és életünk gazdagításához való képességét illetően. Clay Shirky a *Here Comes Everybody* című könyvében felveti, hogy az ötvenes és hatvanas évek bowlingligái, páholyai és Rotary klubjai nem tűntek el; csak leváltották őket a sokkal nagyobb számban jelen levő online közösségek, amelyek sokkal szélesebb érdeklődési kört szolgálnak ki. Nem számít, milyen szokatlan érdeklődési köre van az embernek, az interneten kifejezési módot és támogatást találhat hozzá, legyen az az utca végén vagy a világ másik felén. A fiatalok számára az ilyen digitális alteregókhoz való hozzáférés azt jelenti, hogy nem kell lemondaniuk a rajongói, játékos, sakkozói vagy kötögetés-fanatikus énjükről annak érdekében, hogy beilleszkedhessenek egy szűk kortárs kultúrába.

A tinédzser bloggerek között végzett kutatásunkban részt vevő lányok kiemelték annak értékét, hogy online kifejezhetik kevésbé népszerű, háttérbe szorult identitásukat. Egy elsőéves egyetemista, Samantha a LiveJournalt, egy erős rajongói kultúrával rendelkező online naplóró közösséget használta arra, hogy részese legyen a Harry Potter és a kedvenc tévésorozatai, mint például a *The Office* és a Roswell köré szövődött rajongói közösségeknek. Megállapította, hogy „sokkal inkább tudok örülni rajongó lenni a LiveJournalon, mint a való életben ... Itt nem kell igazán cenzúráznom magam. A való életben sem igazán cenzúra ez, inkább csak annak felismerése, hogy az embereket nem érdekli annyira a dolog, mint engem, így inkább ejtem a témát, mielőtt kiborítom őket.” Azok számára, akiknek megvan a képessége és hajlama személyesebb gondolataik megosztására, az alkalmazások inkább lehetőségek, mint korlátozó tényezők lehetnek.

Összegzés

Az app hasonlat segítségünkre volt annak felismerésében, hogy a fiatalok identitásában bekövetkezett változások – külsőbb orientáltságú, szépített énképek; növekvő szorongás és a kockázatvállalástól való idegenkedés; és az elfogadható identitások körének bővülése – mind korunk termékei. A világra nyíló kapuk szerepét betöltve, az alkalmazások szélesíthetik a fiatalok látókörét és hozzájuttathatja őket olyan élményekhez és identitásokhoz, amelyek a közvetlen környezetükön kívül esnek.

Az, hogy az ifjúság él-e ezekkel a lehetőségekkel, nyitott kérdés. Ahogy a vizuális ikonokat telefonunk személyre szabására használjuk, úgy az alkalmazások is a fiatalok külsőségekre és individualizmusra helyezett hangsúlyát hirdetik. Ezek az alkalmazások biztonsági hálóként is működnek, megszüntetve sok napi szintű kockázatot, amelyek korábban az élet részei voltak, mint például a mások vágatlan véleményével való szembenézés, vagy az uticélunk megtalálása egy ismeretlen környéken. Ezek a kapcsolatok a mai fiatalok identitása és a mobilalkalmazások jellemzői között rajzolják ki fő érvünket. Az új média technológiák új lehetőségeket biztosíthatnak az önkifejezésre. De ha túlzottan hozzáláncoljuk magunkat e technológiák bizonyos jellemzőihez – és nem hagyunk magunknak elég időt, lehetőséget, vagy hajlandóságot a valós élet felfedezésére – az könnyen elszegényedett öntudathoz vezethet.

Fordította: Kölcsey Attila

Peter Lauritzen

Az európai ifjúságpolitika szerkezeti felépítése*

Ez a beszéd valószínűleg az egyik leghíresebb Peter Lauriztentől. Korához képest hosszú utat tett meg. Megpróbálta feltérképezni a nemzeti kormányok fiatalsághoz és ifjúságpolitikához való hozzáállását tipológiai formában. Az ifjúságpolitika fejlett tipológiai megközelítése mára széles körben elfogadott, sokan ki is egészítették és előszeretettel idézik más művekben. Az Európa Tanács is erre hivatkozik az általuk készített nemzeti ifjúságpolitikai összefoglalókban. Ez a beszéd a Kelet-Nyugati kapcsolatokon dolgozók konferenciáján hangzott el Potsdamban, 1993. március 30-án. A konferenciát az Oktatásiügyi Minisztérium, az Ifjúság és a Sport az Egyesült Német Államért Brandenburgi divíziója és az Ifjúság és Családok Berlinért szenátora az Európai Egyesületek felügyeletével, az Emberi Erőforrások különítmény: Oktatás, Felkészítés és Ifjúság (Ifjúsági Részleg) a TACIS-sal (Technikai Támogatás a Független Államok Közössége számára) szövetkezve rendezte meg és a Német Nőkért és Ifjúságért dolgozó miniszter asszony nyitotta meg. Az átirat, ami alább is olvasható, a konferenciai jegyzőkönyvben „Ifjúsági Cserekapcsolatok Kelet és Nyugat közt: Jelentések, tények és vélemények- Egy olvasó” címmel jelent meg.

„A mai Európa nem 12, hanem 40 nemzetből áll.” - mondta Jaques Attali nemrég. Ez egyre inkább igaz az Európa Tanácsra is, ahol az ifjúsági együttműködés kiterjed 37 jelenleg is hitelesített pártra a Kulturális Gyűlésben. Két hét múlva 40 állam miniszterei fognak összegyűlni Bécsben, hogy kialakítsanak egy általános képet az ifjúságról Európa nagy részén, és hogy tárgyaljanak számos javaslatról és lehetséges megoldásról. Bécsben és itt, Potsdamban a kormányok, az ifjúsági szolgálatok, ifjúsági szervezetek és csereprogram ügynökségek vajon tisztában vannak-e a hatalmas széthúzással, amit a gyakorlati adminisztrációban, az ifjúság és annak társadalomban betöltött szerepének filozófiai és politikai megközelítésében, az anyagi források előteremtésében, törvényes álláspontjukban és az ifjúsághoz fűződő kapcsolatukban képviselnek?

Az ifjúságpolitikai rendszerek sokban különböznek egymástól, helyi, regionális, nemzeti, nemzetközi, európai és globális szinteken is. Ezeket a rendszereket rengeteg különböző szervezet használja és formálja: kormányok, média, non-profit szervezetek, kicsi vagy nonformális ifjúsági kezdeményezések, iskolák, egyetemek, vállalatok, ügynökségek és más ifjúsági szervezetek.

Igenis kellene, hogy létezzen egy nagy horderejű tanulmány, ami tényeket és számokat, magyarázatokat és átértelmezéseket tartalmazna, de elsősorban utat mutatna az ifjúságpolitika útvesztőjében. Nem azt állítom, hogy nincsenek efféle forrásaink, hiszen számtalan prezentáció áll rendelkezésünkre nemzeti kormányoktól és nonprofit szervezetektől, hasznos brossúrák és bemutatók, mint pl. az Európa ABC az Európa Tanácstól, továbbá rengeteg tanulmány és beszámoló, melyek az Európai Bizottság egyes programjainak és felméréseinek az eredményei. Várhatóan év végére elkészül egy

* Első megjelenés: Council of Europe (2008): Eggs in a Pan - Youth work : Speeches, Writings and Reflections by Peter Lauritzen, Brussels

összehasonlító tanulmány „Asszociatív Élet Európában” címmel az Európa Tanácstól, mely által sok hasznos információt megtudhatunk a Chisholm és Bergeret által készített tanulmányból és az ifjúságpolitikai nemzeti jelentésekből, valamint a 12 alapító államon belül történő mozgalmak leíró összefoglalásából is. De egy összefoglaló tanulmány, ami megvizsgálja az összes európai ország ifjúságpolitikájának rendszerét, nem létezik. Talán egy ilyen tanulmány elkészítése jó téma lenne az Európa Tanács és az Európai Bizottság számára, mikor újabb projektek indításáról beszélnek.

Az én közreműködésem ki kell, hogy merüljön annyiban, hogy bemutatok néhány akadályt, amik elkerülhetetlenül felbukkannak egy ilyesfajta tanulmány elkészítésekor. Már csak egy, a fő problémákról szóló, hozzávetőleges prezentáció elkészítésekor beleütközök egy klasszikus diplomáciai akadályba:

- egy jelentésben, amely arról szól, hogy milyen struktúrák és milyen okból léteznek egy adott országban, mindenképpen be kell vonni a magánvéleményt is, ami nem feltétlenül veszi figyelembe az adott ország történelmi tényezőit. Egyszerűen, bármit teszünk, a szubjektivitás elkerülhetetlen.
- A fentebb említett okból kifolyólag sosem szabad kijelenteni, vagy utalni rá, hogy az egyik országban az ifjúságpolitika jobban lenne szervezve, mint a másikban. Tehát egyszerűbb, ha nem is mondunk semmit.

Ez azt jelenti, hogy én is tartózkodni fogok attól, hogy nevén nevezzem az országokat, hiszen ez egy rövid bemutató csupán. Ezt csak egy bonyolultabb és sokkal körületekintőbb megközelítésben lehetne megtenni. Ehelyett, inkább „Európa egyes régióiról” fogok beszélni, „bizonyos országokról”, „egy adott országról”, és így tovább. Ennek ellenére, azon nem fogok tudni változtatni, hogy az általános beszédben, szinte észrevétlenül beszélünk az északi országokról, latin országokról, britekről és írekről, Közép-Európáról és Kelet-Európáról és így tovább. Ezek a nevek földrajzi és nyelvi határokat jelölnek, bár sokszor magukban hordozzák a társadalmi, kulturális és politikai sajátosságokat is, amik épp azért játszanak nagy szerepet, mert nem mondjuk ki őket.

De vajon helyesek ezek a köznyelvi besorolások? A szomszédos országok mind osztják az effajta összetartozást és egyneműséget, amit kívülállókként rájuk akasztunk? Ezen túl demokráciákról beszélünk. Egy adott ifjúságpolitikai irányzat, ami egy országban elfogadott volt, alapjaiban megváltozhatott egy új kormány hatalomra kerülésével. Egy alapvető kérdés: mi különbözteti meg jobban az ifjúságpolitikai irányzatokat Európában: egy kulturális nemzeti történelem és tradíció részének lenni, vagy egy adott politikai párt (lehetőleg nemzeteken átívelő) ifjúságpolitikai irányzatának profiljába tartozni?

Ebben a megvilágításban, Önöknek mit árul el az, hogy az ifjúság az egyik országban az Ifjúsági és Sport Minisztérium, egy másikban az Ifjúság és a Család, az Ifjúság és a Női jogok, vagy egy saját önálló Ifjúsági Minisztérium fennhatósága alá tartozik? Vagy az, hogy a Társadalmi Ügyek Minisztériumának, az Oktatásügyi Minisztériumnak, illetve a Kulturális, vagy a Belügyminisztériumnak adták ezt a hatalmat? Mit árul el az önöknek, hogy egyáltalán nincs nemzeti ifjúsági minisztérium, vagy az, hogy az ifjúsági kompetencia közvetlenül a Miniszterelnöki Hivatal kezében van?

Vajon a prioritás, amit az ifjúságnak adunk, csak a kormány szervezeteivel, a nemzeti költségvetés egy bizonyos százalékával, az országon belül a gyermekek (és fiatalok) jogainak elismerésével, az életelégedettségük mértékével, a jövőbeli kilátásaikkal, önmagukba, valamint a társadalomba vetett hitükkel és a kormányhoz való viszonyukkal együtt ér valamit? Tényleg különválasztható az oktatásügytől és a munkaerőpiaci

politikától, vagy pont az oktatás és a szakmai felkészültség a legfontosabb tulajdonság, amit vizsgálhatunk? Hogy még radikálisabbá tegyük a dolgokat: hol és mikor játszik szerepet a fiatalok életében az ifjúságpolitika egyáltalán?

Nemzetközi szinten az ifjúságpolitika túlnyomórészt az idegenpolitika egy alkategóriája, és így, nem meglepő módon, nagyon formális. Ez a kategorizálás értelmet nyerhet egy kétoldali megegyezésben az ifjúsági szakterületeken, de nem mutat jól egy többoldalú, valóságos ifjúságpolitikai együttműködésben, ami lehet akár társadalmi vagy oktatási politika is.

Mindenesetre, az Európa Tanács és a Bizottság, ha más-más okokból is, de nem hajlandó olyan ifjúságpolitikáról beszélni, ami megfelelően leírható és helytálló lenne intézményes szinteken. Ennek ellenére a különböző csereprogramok és a gyakorlati kezdeményezések, a finanszírozott projektek és (nagyobb általánosságban) az összes arra tett kísérlet, hogy az ifjúságot közelebb hozzuk az európai szintekhez, lefektette az alapköveket ahhoz a dologhoz, amit egy nap úgy fognak hívni, hogy európai ifjúságpolitika. Egy effajta politika sarokkövei a részvétel, a mobilitás, a gyakorlat és a nemzetközi tanulmányok lennének. Rengeteg időbe és erőfeszítésbe fog kerülni, hogy biztosítsák az anyagi és jogi kereteket, amik egy ilyenfajta politikát potenciálisan hasznossá tudnának tenni, minden egyes ifjú állampolgár számára az Európai Közösségben és az Európa Tanács tagországaiban.

Visszatérve a nemzeti ifjúságpolitikára, szeretném végigvenni az előzetes figyelmeztetéseket, amelyeket korábban kiemelttem és elkerülni bármilyen merev kategorizálást a létező ifjúságpolitikában, hiszen ez csak beigazolná az említett sztereotípiákat, valamint elfogultságot mutatna. Ehelyett, inkább bemutatok hat eltérő magatartásformát, amit a különböző kormányok folytatnak az ifjúságpolitikával kapcsolatban, vagyis olyan értelmezésekről és hozzáállásformákról lesz szó, melyeket volt szerencsém megtapasztalni és osztani, mint egy afféle megfigyelő-résztvevő a sok éves, különböző kormányok közti ifjúsági testületeknél végzett szolgálatom során. Meg fogják látni, hogy néhány ilyen magatartás ütközik a másikkal, ami rengeteg problémát szül, mikor közös megegyezésre akarunk jutni az ifjúságpolitikát illetően.

1. A kormány, mint egy felsőbbrendű nonprofit szervezet, a nonprofit szervezetek királya: Ez egy olyan kormány, amely összevegyül a civil lakossággal és esetenként, vagy akár állandó jelleggel egyfajta nyilvános lelkiismeretként viselkedik. Egy ilyen kormány egyedül tevékenykedik, és saját projekteket indít; együttműködik a nonprofit szervezetekkel, de irányítja is őket; és hasonló szabályok alapján rendkívül rugalmasnak, a nonprofit szervezetek, marginális (és tulajdonképpen bármilyen) kisebbségi csoportok szószólójaként mutatja be magát.

2. A kormány, mint a civil társadalom partnere: Ebben az esetben a kormány az ifjúságpolitikát ifjúsági szervezetekkel, ügynökségekkel, szolgáltatókkal stb. együtt tárgyalja meg és fejleszti. Önkéntes szervezetekre rábízhatnak komoly pénzforrásokat, amivel a kormány kockázatot vállal és megosztja a hatalmát. Nemzetközi szinten az Európai Ifjúsági Központ és az Európai Ifjúsági Alapítvány strasbourgi együttműködése felel meg ennek a modellnek.

3. „Laissez-faire” kormány: E szerint a magatartásforma szerint az ifjúság igenis létezik és jellegzetes, sajátos problémákkal rendelkezik. De ez ugyanúgy igaz másokra is, tehát nem indokolt bizonyos megkülönböztető sémákat létrehozni az ifjúság előnyére, de az egész lakosság hátrányára. Ha valaki jogilag felnőtté válik, akkor felnőttként is kell kezelni.

4. Közbeavatkozó kormány: Ez alatt olyan kormányokat értünk, amik kifejezetten csak az égető, jelenlegi problémákra reagálnak az ifjúsággal kapcsolatban, úgy, mint a droghasználat, az erőszak és a fiatalok bűnözés növekedése, munkanélküliség, és így tovább. A kormány reakciója ezekre a problémákra nagy anyagi erőforrást igényelhet, de csupán ideiglenes, és gyorsan látható eredményeket kell produkálnia. Az akció hatékony és egy tűzoltó csapat működési elvére épül. Nincs hosszú távú stratégia.

5. Atyáskodó kormány: A kormány egyfajta jóakaró hatalomként működik, megbízott a szerepében. Ez a szerep alapvetően egy oktató figuráé, ami azt vallja, hogy a fiataloknak térre és biztatásra van szükségük a fejlődéshez, és ha kell, akkor büntetésre is. A kapcsolat a nonprofit szervezetek és a kormány között aszimmetrikus, egy tiszteletben tartott hierarchiára épül.

6. Az ellenőrző kormány: Egy ilyen kormány egy nyugtalan, bizonytalan hatalmat reprezentál. Valójában fél a fiatalok reakcióitól és folyamatos informálást igényel az eseményekről. Nem képes elfogadni a fiatalokat, mint autonóm, kritikus részét a társadalomnak. Az ifjúságpolitikai eszközei egy előrejelző és figyelmeztető rendszerként szolgálnak.

Természetesen az Európai Közösség vagy az Európa Tanács egyetlen tagországa sem felel meg teljes mértékben egyik vagy másik bemutatott kategóriának, ifjúságpolitikai szempontból. De mi lenne, ha vegyítenénk párat ezekből az alapvető idea-típusokból? Még mindig olyan messze állnának az valóságtól?

Miután beszéltünk arról, hogy mi különbözteti meg az országokat az ifjúságpolitika terén, most szeretném kiemelni, hogy mi az, ami mégis összeköti őket. 1992 decemberében a holland ifjúsági hatóságok tartottak egy konferenciát Utrechtben, az Európai Bizottsággal és az Európa Tanáccsal együttműködésben. Ezen alkalommal meg tudtunk állapodni nyolc alap jellemzőben, amik együttesen egy nemzeti, vagy nemzetközi ifjúságpolitika alapjául szolgálnának. Szeretném bemutatni ezeket:

- Szükséges egy ifjúsági törvénykezés;
- Szükséges, hogy az ország költségvetésének egy része az ifjúságpolitikára legyen fordítva;
- Szükséges egy nem kormányzati infrastruktúra;
- Szükséges egy önkéntességre és professzionális képzésekre vonatkozó tervezet;
- Az ifjúsági kérdésekben független tanulmányokat kell folytatni;
- Szükséges, hogy az ország vezetésében legyenek tanácsadó testületek;
- Szükséges egy kommunikációs hálózat léte nemzeti, regionális és helyi szintű hatóságok között is, beleértve az ifjúsági mozgalmakat és ügynökségeket;
- Fejlesztési és fejlődési lehetőségeket kell biztosítani.

Amikor ezekre a jellemzőkre tekintünk, be kell látnunk, hogy néhány európai országban az összes, másokban csak pár, megint másokban egyik sincs jelen. Hogy áthidaljuk ezeket a szemmel látható különbségeket, meg kell tanulnunk (a diplomáciai tisztelet és nemzeti önállóság határain túl), hogy többet kell foglalkoznunk a tartalommal, metódusokkal és az az ifjúságpolitikára fektetett általános hangsúllyal országainkon belül, és nemzetközi találkozókon is. Hiszen nem árulunk el nagy titkokat, és mint ifjúságpolitikai szakértők, mind a politika elnyomottainak számítunk a rendszerben, ami egy másik feltűnő hasonlóság, és melyet napjaink anyagi megszorításainak köszönhetően felvehetünk a listára, mint egy kilencedik jellemző.

Az ifjúságpolitikai minisztereknek, politikusoknak, adminisztrátoroknak, képviselőknek és szakértőknek, Parlamenten belül és kívül, nemzeti és nemzetközi szinteken is

teljes erőbedobással kell dolgozniuk, hogy elismerést vívjanak ki maguknak az ifjúságpolitika szervezésében, attól függetlenül, hogy oktatási, munkaerőpiaci, elszállásolási, vagy egészségügyi területen dolgoznak. Az ifjúságpolitikát nem szabad, hogy az határozza meg, hogy mivé nem válhat, sokkal inkább az, hogy mit várnak el tőle, és hogyan tudja segíteni a fiatalokat.

Mindazonáltal, még mindig hosszú utat kell megtennünk ebben a témában.

Fordította: Oross Dániel

Howard Williamson

Egy komplex, de egyre egységesebb út? - Az „ifjúságpolitika” kialakulása Európában*

Az „ifjúságpolitika” európai szintű fejlődésének története a bonyolultságról és következetlenségről szól. A két fő európai intézmény, az Európai Unió és az Európa Tanács, egyre jobban elkötelezte magát egyfajta ifjúsági program kialakítása mellett, bár gyakran nagyon különböző prioritásokra fordítottak hangsúlyt. Csak az ezredforduló után kezdtek jobban együttműködni egy „ifjúsági gyakorlati” keretrendszer létrehozása érdekében, amely magában foglalta az ifjúsági munkát és tréninget, ifjúságkutatást és ifjúságpolitikát. Ez az írás feltérképezi azokat az eltérő kezdeményezéseket, amelyek lassan kialakították ezt a keretrendszert, amelyet joggal tarthatunk az európai ifjúságpolitika keretrendszerének. Az új partnerségi megállapodások az Európai Unió és az Európa Tanács között azt az ígéretet hordozzák, hogy egy ilyen keretrendszer kifejleszthető és fenntartható, bár még mindig sok minden maradt a tervezőasztalon.

Minden országnak van ifjúságpolitikája: szándékosan, vétségből vagy hanyagságból. Bármilyen, amit egy ország tesz, vagy nem tesz a fiatalokért, rendelkezésekkel és gyakorlatban, elkerülhetetlenül hatással van rájuk, jövőjükre és lehetőségeikre. Néhány ország nagyon keveset tesz a fiatalokért: a hanyagság politikája. Néhány országban csökkennek a fiatalok irányába tett aktív erőfeszítések: a vétség politikája. A legtöbb ország azonban a régi alapigazságot követi, miszerint a fiatalok a jövőjük, így törekszenek arra, hogy célzatosan az ő javukra hozzanak létre szakpolitikát: a szándék irányelve. Ennek a szándéknak azonban ugyanannyi köze van a szabályozáshoz (az elfogathatatlan, deviáns, vagy antiszociális viselkedéshez), mint a pozitív elkötelezettséghez és részvételhez. Tehát még akkor is, ha érzékelhető egy szándékos szakpolitikai keret érvényesülése a fiatalok ügyében, meg kell vizsgálnunk annak mértékét, hogy mennyi hangsúlyt fektetnek a problémák kordában tartására és esetleg megelőzésére és mennyit a fiatalok életének pozitívabb oldalainak ösztönzésére és támogatására. Az „ifjúságpolitika” a kormányzati (és néha kormányzaton kívüli), fiatalokat célzó tevékenységek átfogó keretrendszer. Ez korábban általában a nemzetállam fennhatósága és autonómiája alá esett, de a globalizáció és a geopolitikai együttműködések kettős hatása alatt az ifjúságpolitika várhatóan átlépi a nemzeti határokat. Pontosan ez a helyzet európai viszonylatban, ahol az Európa szerinte élő fiatalok társadalmi helyzete és az európai országok társadalmi, gazdasági és politikai céljai is gyakran egy közös terv kialakításában futnak össze. Ennek a közös célnak azonban nem szabad háttérbe szorítania a különbözőség hasonlóan fontos kérdését, hiszen a fiatalok társadalmi helyzete és országaik szociális, politikai és gazdasági körülményei különböző kérdések és prioritások felbukkanásához is vezethetnek.

* Első megjelenés: Williamson, Howard (2007): A complex but increasingly coherent journey? The emergence of „youth policy” in Europe, *Youth and Policy*, 95, 57-72.

Ezért a fiataloknak az európai közösségbe való bevonásához számításba kell venni mind a közös jellemzőket, tapasztalatokat és szükségleteket, mind a fennálló egyenlőtlenségeket és különbségeket a tagállamok között.

A háború utáni Európa persze nem volt mindig ilyen elkötelezett a fiatalok felé. Rengeteg érv és magyarázat hangzott el ebben az ügyben, nem utolsósorban az, hogy kevesebb a kihívás a fiatalok felnőtt életbe való sikeres átvitelében és integrációjában, és hogy Európa intézményi keretrendszere még túl fiatal ehhez. Ezen felül, a nemzetállamok nagyrészt alkalmasak és felkészültek voltak saját fiataljaik „formálására”, míg a globalizáció későbbi hatásai alatt nem voltak erre képesek, mint ahogy azt Lauritzen és Guidikova is kiemelte 2002-ben. Valójában ennek ellenkezője mutatkozott: a fiataloknak saját maguknak kellett a jövőjüket megteremteniük, amelynek egy sor következménye volt mind tanulásuk és tapasztalásuk módjait, mind életük földrajzi és politikai határait illetően. Valóban, gyakran említik az európai ifjúságpolitika fejlődésének kiindulási pontjaként – szemben a különböző szociális, gazdasági és ideológiai okokból bizonyos országokon belül elindított ifjúságpolitikákkal – az 1968-as év eseményeit, amelyek során a politikai intézmények felismerték annak szükségét, hogy a fiatalság törekvéseinek teret adjanak a kormányzás szélesebb szerkezetén belül.

Röviddel az 1968-as események után, mind az Európai Közösség, mind az Európa Tanács (amelyek akkoriban még országok aránylag kis „szövetségei” voltak) belefogott valamibe, ami idővel egy hosszú, és gyakran külön utakat jelentő utazássá vált, amelynek célja egy olyan dolog kialakítása, formálása és meghatározása volt, amit később majd „ifjúságpolitikaként” ismernek. Az EGK ifjúsági kollokviumot tartott, az Európa Tanács pedig megnyitotta az Európai Ifjúsági Központot Strasbourgban. Azt az időszakot a radikalizmus, forradalmi hangulat és a társadalmi változások jellemezték, amely mozgalom előfutáraiként a fiatalokat tekintették.

Az 1980-as évekre a hangulat lehiggadt, a hangsúly megváltozott, az európai elkötelezettség a fiatalokkal szemben pedig elterjedt. A fiatalok egyikei voltak a sor társadalmi mozgalomnak (a nőkkel, békével és környezetvédelemmel együtt), amelyek részvételt, párbeszédet és befolyást kerestek az egyre inkább összekapcsolódó világban. A fiatalok számára ez sokkal nagyobb hangsúlyt kapott az Ifjúság Nemzetközi Éve (1985) alatt, amely során Strasbourgban megtartották az első Miniszteri Konferenciát „ifjúsági részvétel” témában, valamint egyre nagyobb érdeklődés középpontjába került az interkulturális tanulás és a tolerancia témája. Az 1980-as években az ifjúsági szervezetek egyre jelentősebb szerephez jutottak, valamint egyre inkább összekapcsolták őket az évtized végén történt politikai változásokkal, amelyet a berlini fal leomlása jelképezett, és amelyet az Európa Tanács drámai és gyors terjeszkedése, az Európai Unió tagállamainak folyamatos gyarapódása követett az elkövetkező tizenöt évben. Ez pedig egy módszeresebb, európai fókuszot helyezett a fiatalokra és az ifjúságpolitikára.

Háttér/kontextus

Ma a megnövekedett Európai Uniónak 27 tagállama van (2007 januárja óta), az Európa Tanácsnak pedig 47 ország tagja, Izlandtól Japán határáig terjedve. Több ország EU-tagjelölt, mások pedig az EU „szomszédságpolitikájának” előnyeit élvezik.

Bizonyos szempontból azonban az ifjúságpolitika kialakulása és fejlődése nem önmagában az európai helyzet hozománya. Sokkal inkább a fiatalok életében fellelhető tágabb problémák következménye. Ezek még mindig egyértelműen léteznek és a választ az

egyes országok társadalmi és gazdasági érdekeitől és az általános európai kontextusból várják.

Elsőként ott van az ifjúkorból a felnőttkorba való „átmenet” kérdése, amely sok fiatal számára elhúzódóvá, sokkal összetettebbé, és némely esetben visszafordíthatóvá vált. Ez már nem az oktatási rendszer elhagyásának, munkakeresésnek, elköltözésnek és családalapításnak a nagyjából egyszerű, szó szerint lineáris folyamata. Ezek az átmenetek a munkaerőpiacon, személyes kapcsolatokban és lakhatásban sokkal bizonytalanabbak. És bár a fiatalok számára sokkal jobb lehetőségek léteznek most, mint a múltban, a kockázatok is sokkal nagyobbak, amelyekre az érzékenyebb fiatalok sokkal fogékonyabbak.

Második tehát az „ifjúsági vízváltóként” emlegetett probléma (Jones, 2002). Sok hasonló, és néha különböző okból kifolyólag Európa-szerte mutatkoznak egyenlőtlenségek a fiatalok többsége (akik céltudatos és pozitív átmenettel lépnek a felnőttkorba), és egy jelentős kisebbség között, akik háttérbe szorulnak és hagyják, hogy a körülmények, mint az oktatási lemorzsolódás, fiatalkorú terhesség, munkanélküliség, szerhasználat és bűnözés, legyűrjék őket.

Harmadszor, hatalmas vita van a társadalmi kirekesztettség paraméterei, definíciója és okai körül, bár sokan még mindig a vitathatatlanul pontosabb fogalmakat részesítik előnyben, mint például a szegénységet. Mindazonáltal abban mind egyetértenek, hogy az ilyen kirekesztés és társadalmi marginalitás egy halom hátránnyal jár, amelyeknek hatása egy ördögi körhöz vezethet, ahol a kirekesztettség generációkon keresztül reprodukálódik. Az ilyen körülmények között csapdába esett fiatalok el vannak vágva mindenféle mainstream részvétel lehetőségétől, mind a munkaerőpiacon, mind szélesebb társadalmi körökben.

Ez pedig elvezet a negyedik pontunkhoz: Mi szükséges ahhoz, hogy az ilyen folyamatokat és körülményeket kezelni és orvosolni tudjuk, a foglalkoztathatóság és a polgári részvétel esélyének növelése érdekében? A vita az autonómia és egyéni felelősség lehetőségeinek bővítése és a támogatásokhoz és közszolgáltatásokhoz való hozzáférés biztosítása közötti egyensúly megtalálása körül forog.

Ezek hát azok a háttérbeli problémák, amelyek előkészítették a terepet a megfelelő ifjúságpolitikáról való gondolkodásnak – lokális, regionális, nemzeti, és nemzetek feletti szinten – beleértve az európai közösséget is.

Fejlesztések

Számos különböző fejlesztés történt, amely mind tekinthető egy egységesebb és koherensebb, európai szintű ifjúságpolitika megteremtésére való törekvés részének. Most következzen néhány kiemelkedő hozzájárulás.

Lauritzen és Guidikova (2002) felhívják a figyelmet arra, amit ők az ifjúsági terület „hivatalos” fejleményeinek neveznek, és amely az 1985-ös év Ifjúság Nemzetközi Évének kikiáltásával, valamint három irányadó témájával kezdődött: béke, részvétel és fejlődés. Következőként 1989-et emelik ki, ezen belül is a gyermekek jogairól szóló ENSZ-egyezményt, majd pedig az 1992-es évben a Helyi és Regionális Önkormányzatok Kongresszusa által kiadott, Európai charta a fiatalok részvételéről a helyi közösségek és régiók életében címet viselő nyilatkozatot. Egyéb anyagokat is érintenek, többek között az Ifjúsági Miniszterek Tanácsának különböző állásfoglalásait az Európa Tanácson belül, valamint az ifjúságért felelős miniszterek első lisszaboni világkonferenciájának

végleges szövegét, amely 1998-ban ült össze. Legnagyobb jelentőségű azonban az említett fejlesztések feltérképezése után tett megfigyelésük: „Ezeknek a szövegeknek annyi az értékük, amennyit mi adunk nekik. Még ha nincs is mögöttük egy hadsereg, hogy betű szerint betartassa őket, miért egyeznének meg az ifjúsági miniszterek, hatóságok, civil szervezetek és parlamentek ilyen döntésekben, amikor már előre eldöntötték, hogy később figyelmen kívül hagyják őket?” (Lauritzen és Guidikova, 2002: 373)

Másképp fogalmazva, Lauritzen és Guidikova azt állítják, hogy azok, akik szerint az ilyen dokumentumok nem jelentenek többet képmutatásnál az ifjúságpolitikát és részvételt támogató ötletek terén, nem látják a lényegét, miszerint még ha nem is származik konkrét cselekvés belőlük, attól még fontos útjelzőül szolgálnak a későbbi fejlesztések számára.

Ettől függetlenül nagy a kísértés, hogy szkeptikusabb álláspontra helyezkedjünk, hiszen majdnem az összes ilyen magas szintű találkozó egy sor magasröptű törekvéssel áll elő, amelyek közül sok nem válik valóra. Az Európa Tanács Ifjúsági Minisztereinek Konferenciái, az első, 1985-ös strasbourgitól kezdve a hatodikig 2002-ben, Thessalonikiben, pont ilyen esetek. Az évek során az összes kiszámítható, nagy horderejű kifejezés elhangzott: aktív részvétel, az „átfogó” ifjúságpolitika szükségessége, nemi egyenlőség, a veszélyeztetett fiatalok igényeinek kielégítése, az információ hozzáférhetőségének javítása és így tovább. Az 1998-as bukaresti találkozón döntés született az „Európa Tanács ifjúságpolitikájának” meghatározásáról:

- Segíteni kell a fiataloknak a kihívásaiknak való megfelelésben és a céljaik elérésében;
- Meg kell erősíteni a polgári társadalmat, a demokratikus állampolgárságra való képzésen keresztül, non-formális oktatási környezetben;
- Ösztönözni kell a fiatalok társadalmi részvételét;
- Támogatni kell az ifjúságpolitikák fejlesztését;
- Módot kell találni a fiatalok mobilitásának elősegítésére Európában.

Még a szkeptikusok is azonnal észreveszik, hogy e dicséretes törekvések közül néhányat valóban segítettek különböző európai szintű kezdeményezésekkel és tevékenységekkel. Az Európai Unió 1992-ben alapította meg ifjúsági programjait – a Fiatalok Európáért, az Ifjúság és 2006-tól 2013-ig a Fiatalok Lendületben programot. Ezek sok különböző és megegyező tulajdonsággal rendelkeztek, de mind tartalmazott ifjúsági csereprogramokat, ifjúsági kezdeményezés projekteket, a tapasztalatok és tudás átadását segítő tanulmányutakat az ifjúságsegítők számára, és az Európai Önkéntes Szolgálatot (EVS – European Voluntary Service). Az Európa Tanács egy sor tanfolyamot vezényelt le fontos transznacionális kérdésekben, az emberi jogok, a demokrácia és a tolerancia elvét követve, a közös irányításban szerzett tapasztalatait felhasználva. Az 1990-es évek közepén egy hatalmas rasszizmus-ellenes kampányt folytattak Európa-szerte, az „All Different, All Equal” nevű esélyegyenlőségi mozgalom zászlaja alatt. Ha vizsgálni kezdjük a két európai intézmény égisze alatt megalapozott gyakorlatok részleteit, egyre nehezebbé válik fenntartani azt a nézetet, hogy a magas szintű európai találkozókra származó kijelentések és dokumentumok csak üres szóvirágok, akkor is, ha még egyértelműen a politika és a gyakorlat közötti szakadék szűkítése a cél. Ezt a rést valamilyen szinten sikerült betölteni a nemzeti minisztériumok ifjúságügyért felelős magas rangú tisztviselői között folytatott találkozók során. Az Unió ifjúsági ügyekért felelős főigazgatói évente kétszer ülnek össze, minden elnökség ideje alatt. Az Európa Tanácson belül a kormányzati ifjúsági képviselők (legalább) évente kétszer ülnek össze (CDEJ, az

európai ifjúságügyi összefogás irányító csoportja). Az ő feladatuk a politikai nyilatkozatok és törekvések értelmezése, valamint besegítenek a gyakorlati megvalósítás prioritásainak eldöntésében. Valójában a főtisztviselők ezen két (átfedésben levő ¹⁾) csoportja szolgált az ifjúsági terület legújabb fejleményeinek motorjaként, amelyek elmozdulásként is tekinthetők a következetesebb és egységesebb európai ifjúságpolitika felé.

Út az ifjúságpolitikára helyezett fókusz felé

A fentebb említett fejlemények alkotják azokat az alkotóelemeket és útjelzőket, amelyek lassan az ifjúságpolitikáról alkotott átfogóbb képpé kristályosodtak. Kezdetben különálló – és meglehetősen egyedi – utakat követett a két európai szervezet (annak ellenére, hogy a bevont személyzet közös volt), de az utak lassan egyesültek, és mára már egyre inkább egy közös cselekvési tervet követnek, főleg a 2005 májusa óta működő, az Európai Bizottság és az Európa Tanács közötti integrált partnerségi megállapodást figyelembe véve. Mindazonáltal az 1990-es évek végén még meglehetősen különböző ifjúságpolitikai fókuszok voltak érvényben.

Az Európai Unió (Ifjúsági Egység)

1999 decemberében az Európai Unió kulturális és oktatási biztosa elrendelte egy ifjúsági témájú Fehér Könyv elkészítését. Ez egy sor kormányok, fiatalok, és ifjúságkutatók közötti konzultációt lendített mozgásba, valamint konferenciáknak és rendezvényeknek egy olyan sorozatát, amely először szabadon gyűjtötte az ötleteket a Fehér Könyvhöz, majd ezeket realisabb javaslatokká próbálta alakítani. Az európai „kompetencia” szintjeire és a „kiegészíthetőség” elvei miatt valójában az ifjúságpolitika Fehér Könyvének lehetőségei erősen behatároltak voltak. Nem foglalkozhatott például közvetlenül olyan kérdésekkel, mint a formális oktatás vagy foglalkoztatás, valamint arra sem kötelezhette a tagállamokat, hogy a javaslatai szerint járjon el.

A Fehér Könyv (Európai Bizottság, 2001a) 2001 novemberében készült el. Egyesek besült petárdának tartották, erőtlen próbálkozásnak, amely olyan kérdéseken rágódik, amelyek talán meglehetősen másodlagosnak tűnhettek az ezredforduló fiatalságának központi igényeihez képest. Mások számára azonban jelentős eredménynek számított; az Európai Bizottság történetében nem volt túl sok Fehér Könyv és az, hogy az ifjúság ilyen célzott figyelmet kapott, tükrözte a politikai elkötelezettség mértékét. Mindkét nézet jogos állásfoglalás. A Fehér Könyv olyan összehangolt politikai erőfeszítésekhez vezetett, amelyek biztosan nem jöttek volna létre nélküle. Azonban ez nagyrészt a Fehér Könyv négy központi témájára korlátozódik, amelyek bár fontosak, talán nem a legégetőbb problémák a legtöbb európai fiatal, főleg a hátrányosabb helyzetűek és a kirekesztettek számára.

Ez a négy téma a bevonás, az információ, az önkéntes szolgálatok és a fiatalság jobb megértése. A Fehér Könyv elindítása óta mindről intenzív kétoldalú egyeztetéseket folytattak a tagállamok, az úgynevezett „nyílt koordinációs módszert” alkalmazva. Ebben a tagállamoknak részletes kérdőívre kellett válaszolniuk mindegyik témában. Később az összes ország kérdőívét leválogatták és elemezték, amelyből az Európai Bizottság

1 Az Ifjúságügyi Főigazgatók csoportja az Európai Unió elnökségi ülésein a 27 EU tagállam főigazgatóiból, valamint az Európai Gazdasági Térség államainak megbízottjaiból áll, amelybe Izland, Svájc és Norvégia tartozik. A CDEJ tagjai általában megegyeznek az EU és EGT országainak küldöttjeivel, hozzáadva a másik 20, Európa Tanácsbeli tagot. Ezek néhány esetben nem (vagy már nem) kormányzati tisztviselők. A litván CDEJ tag a kormányzati munkájának befejezése után is tagja maradt az Irányító Bizottságnak, és ugyanez igaz a jelenleg örmény CDEJ tagra is.

egy összetett jelentést készített, ami alapján egy sor „közös célt” generáltak, s ezt az ifjúsági miniszterek elfogadták. Öt évvel később, még nem teljesen világos, hogy mennyi előrelépés történt ezen közös célok terén az Európai Unióban és hogy ez vajon az említett témákban nagyobb egyenletességhez vezetett-e a források elosztásában és a gyakorlatokban, vagy csak szélesítette a szakadékokat².

Itt a pohár ismételten tekinthető félig telinek vagy félig üresnek. A folyamatok gyengeségei és a fenntartások ellenére igenis voltak hasznos és fontos előrelépések. A fiatalok bevonását érintő kérdésekben javulást értek el további nyilatkozatokkal, a különböző EU Elnökségek alatt: Hollandiában, Luxemburgban és az Egyesült Királyságban. Az Egyesült Királyságban a fiatalok azzal érveltek, hogy a részvételnek kulcsszerepe van a foglalkoztathatóság és az állampolgárság fejlesztésében, valamint a kirekesztés elleni küzdelemben. Az Európa Tanáccsal való partnerség jelentős előrelépésekhez vezetett az „ifjúság jobb megértése” témában is, nevezetesen egy sor kutatási szeminárium kapcsán³. Az Európai Önkéntes Szolgálat programját az EU Fiatalok Lendületben programjának második akciója során megerősítették, figyelembe véve a Fehér Könyv témái között, valamint az azt követő, az ifjúsági önkéntesség személyes átalakulásban és szociális állampolgárságban való fontosságáról szóló vitákon betöltött központi helyzetét (lásd: Williamson & Hoskins, 2005).

A másik fontos ifjúságpolitikai fejlemény az EU-n belül az az Európai Ifjúsági Paktum, amelyet 2005-ben, a Lisszaboni Stratégia közepén hoztak létre Svédország, Németország, Franciaország és Spanyolország politikai vezetőinek kezdeményezésére. A 2000. évi Lisszaboni Stratégia célja, hogy az Európai Uniót 2010-re a világ legversenyképesebb és legdinamikusabb tudásalapú gazdaságává tegye. Mindig is elismerték benne valamennyire a nonformális oktatás aktív állampolgárságra ösztönző szerepét, de a Lisszaboni Stratégia féлдíós felülvizsgálatából eredő Európai Ifjúsági Paktum megerősíti a fiatalokra helyezett fókusz: sürgős intézkedésekre szólít fel, válaszul a demográfiai változásokra (a „generációs szerződés”), és hangsúlyozza annak szükségességét, hogy esélyt adjunk a fiataloknak az életben, és készségeket, amelyekkel hozzájárulhatnak a versenyképességhez, növekedéshez és a társadalmi egység megteremtéséhez. Röviden, kiemeli azt a nézetet, miszerint a Lisszaboni Stratégia sikeréhez szükséges a fiatalok támogatása és ennek valóra váltásához a tagállamoknak szükségük van cselekvési tervekre, amelyek megmutatják, hogyan tervezik segíteni a fiatalokat a sikereik elérésében.

A 2005-ös Európai Ifjúsági Paktum végeredményben a 2001-es Fehér Könyvben lefektetett ifjúságpolitikai fókuszra épít, és azt szélesíti ki azzal, hogy magába foglal további jelentős területeket, beleértve „a foglalkoztatás, a társadalmi egység, az oktatás, képzés és mobilitás, valamint a családi és szakmai élet területeit” (az Európai Unió Tanácsa, 2005). Az Európai Ifjúsági Portál (<http://www.europa.eu.int/youth>) a következőt írta

2 Az Ifjúságügyi Főigazgatók csoportja az Európai Unió elnökségi ülésein a 27 EU tagállam főigazgatóiból, valamint az Európai Gazdasági Térség államainak megbízottjaiból áll, amelybe Izland, Svájc és Norvégia tartozik. A CDEJ tagjai általában megegyeznek az EU és EGT országainak küldöttjeivel, hozzáadva a másik 20, Európa Tanácsbeli tagot. Ezek néhány esetben nem (vagy már nem) kormányzati tisztviselők. A litván CDEJ tag a kormányzati munkájának befejezése után is tagja maradt az Irányító Bizottságnak, és ugyanez igaz a jelenleg örmény CDEJ tagra is.

3 Ezeken jellemzően az Irányító Bizottság egy tagja (aki elnököl az eljárás során), az Ifjúsági Igazgatóság Tanácsadó Testületének ifjúsági szervezetekből kikerülő tagja, három ifjúságkutató (akik közül egyik a főelőadó), és az Ifjúsági Igazgatóság egy titkárként szolgáló tagja vesz részt. A CDEJ és a Tanácsadó Testület olyan jogi testületek, amelyek az Ifjúsági Igazgatóság munkáját együttesen irányítják.

az Európai Ifjúsági Paktumról: „ez az első alkalom, hogy az ifjúságpolitika ilyen láthatóan szerepel Uniós szinten”.

Hiba lenne azonban azt hinni, hogy a Fehér Könyv és az Európai Ifjúsági Paktum volt az EU egyetlen hozzájárulása az európai ifjúságpolitikához. Sok más Uniós tevékenység – többek között a Cedefop által támogatott különböző képzések és vállalkozási kezdeményezések, a Leonardo da Vinci szakképzési program, és a Socrates és Erasmus felsőoktatási mobilitási program – egyértelműen valamilyen hatással van a fiatalokra (vagy bizonyos szubpopulációikra). A Fehér Könyv és a Paktum egyszerűen csak a legelkötelezettebb megnyilvánulásai az Európai Unió fiatalokra irányuló konkrét szakpolitikai figyelmének.

Az Európa Tanács (Ifjúsági Igazgatóság)

Az 1998-as Európa Tanács Ifjúsági Minisztereinek Konferenciája bár meghatározott egy állásfoglalást az Európa Tanács ifjúságpolitikájáról (lásd: fentebb), de már egy évvel korábban elkezdtek életet lehetni abba. 1996-ban Finnország kormánya javasolta, hogy az Európa Tanácsnak csatlakoznia kellene a nemzeti ifjúságpolitikák felülvizsgálatának folyamatához a kultúrpolitikával kapcsolatos, már meglévő modell alapján. Finnország vállalkozott az első ország szerepére, akik egy ilyen nemzetközi felülvizsgálatban részt vesznek és ezzel kialakult a kezdeti folyamat. A kérdéses ország szolgáltatja a nemzeti ifjúságpolitikai jelentést, míg az Európa Tanács összeállít egy ellenőrző csoportot, amely két alkalommal látogatja meg az országot, mielőtt egy nemzetközi jelentést ír a megállapításai alapján. Ezek után jön egy nemzetközi meghallgatás a CDEJ találkozáján, ahol megbeszélik a következtetéseket. Később ez a modell fejlődött (egy kifinomultabb folyamattá), de néha sérült is (abban a tekintetben, hogy a lépéseket egyre kevésbé követték), de a megközelítés lényege nem változott.

Ennek a folyamatnak három célja volt: hogy kritikus szemléletet adjanak az érintett országokat illetően, hogy ötletekkel és tanulságokkal szolgáljanak a többi országnak az Európa Tanácsban, és – e cikk szempontjából különösen érdekes – hogy elkezdjék az európai szintű ifjúságpolitika közös paramétereinek kidolgozását.

A finnországi szemle 1997-ben folyt. Azóta még tizenegy további felülvizsgálatot fejeztek be és még több van készülöben. Ez egy olyan, különböző kulturális és politikai környezetben élő fiatalokkal kapcsolatos elvekről, politikákról és gyakorlatokról szóló tudásbázis kialakulásához vezetett, amelyek először az első hét felülvizsgálat után összegeztek (Williamson, 2002). Egy második összegző felülvizsgálat jelenleg is folyik, amely vizsgálat sokat adhat a Williamson által 2002-ben fejlesztett ifjúságpolitikai keret tartalmához és szerkezetéhez ⁴ és amely feltárhhatja a jelenlegi felülvizsgálatok módszereinek hatékonyságát.

A nemzeti ifjúságpolitikák nyilvános nemzetközi felülvizsgálatán kívül (amelyben a folyamat részeként már nyílt nemzeti meghallgatások is történnek az ország fővárosában) az Európa Tanács egyéni „tanácsadói missziókban” is részt vett több országban, többek között Szlovéniában (először 2002-ben), Horvátországban, Romániában, Bosznia-Hercegovinában, Macedóniában, Csehországban és Ukrajnában. A konzultációs témákat a házigazda kormány adja meg, a nemzetközi csoportnak pedig titoktartási kötelezettsége van, de ennek ellenére a megfelelően anonimizált általános gondolataik és

⁴ Finnország után: Hollandia, Svédország, Románia, Spanyolország, Észtország, Luxembourg, Litvánia, Málta, Norvégia, Ciprus, Szlovákia. Örményország (az első vizsgált FÁK állam) felülvizsgálata jelenleg is folyamatban van. Magyarország és Lettország 2007-ben kerül sorra.

elképzeléseik beépülhetnek (és be is épülnek) a tágabb témakörökről szóló megbeszélésekbe. Következésképpen ez is hozzájárult az Európa Tanácson belüli ifjúságpolitikáról szóló törekvésekhez.

Az Ifjúsági Igazgatóság az „ifjúságpolitikai indikátorokról” is készített egy írást, a CDEJ pedig kiadott egy dokumentumot olyan szabványokról, amelyeknek tájékoztatást kell adniuk az ifjúságpolitika fejlesztéseiről az Európa Tanács tagországain belül. Ez a két íromány, bár külön utakon, de az Európa Tanács ifjúságpolitikájának megszilárdításán és további fejlesztésén dolgozott (lásd: Európa Tanács Ifjúsági Igazgatóság, 2003, és Európai Irányító Bizottság, 2003).

Végül a közelmúltban, az Európai Bizottság és az Európa Tanács közötti partnerségi megállapodások eredményeképp (lásd: lentebb), egy sor kutatási szemináriumot tartottak, amelyeket az Európa Tanács Ifjúsági Igazgatósága hívott össze, de amik a Bizottságot foglalkoztató kulcsfontosságú kérdésekre koncentráltak, többek között az EU Fehér Könyvének néhány témájára. Bármin is volt az érdemi hangsúly ezeken a szemináriumokon (legyen az a fiatalok önkéntes tevékenysége, vagy a fiatalok társadalmi kirekesztése), az ifjúságkutatók és politikai elemzők munkája kétségkívül hozzájárult a Fehér Könyv negyedik alappilléreinek területén elért haladáshoz, ami nem más, mint a fiatalok megismerése és megértése. Ennek a területnek a további fejleményei alább olvashatók.

Egy kialakulóban lévő, „lehetőségekre épülő” ifjúságpolitikai keretrendszer

Az Európa Tanács első hét nemzeti ifjúságpolitikai felülvizsgálatából származó anyag olvasata alapján történt az első próbálkozás egy transzverzális, ágazatközi ifjúságpolitikai keretrendszer létrehozására, amely egy irányadó modell lehetne – és talán kellene, hogy legyen – Európa-szerte. Az összefoglaló jelentés (Williamson, 2002) teljesen a hét nemzeti és hét nemzetközi jelentésre épül, amelyet Finnországban, Hollandiában, Svédországban, Romániában, Spanyolországban, Észtországban és Luxembourgban készítettek. Ez tulajdonképpen az európai országok használható szórása, különböző hagyományokkal, kultúrával és körülményekkel. Néhány igen drámai különbség is megmutatkozott (például az anyaghasználat és drogkultúra szakpolitikai megközelítése), de erős hasonlóságokat is találtak (például az oktatás és a „lifelong learning” iránti politikai elköteleződés). Ez nem határozott meg egy egyértelmű tervet az ifjúságpolitika számára, de sugallt egy „ideáltípust” az ifjúságpolitika fogalmi meghatározásával, strukturális kérdéseivel, főbb területeivel, átfogó kérdéseivel és a hatékony gyakorlat alapköveivel kapcsolatban. A mintának szükségszerűen alkalmazkodnia kell bizonyos körülményekhez, de eddig kiállta az idő próbáját és irányt mutatott a későbbi vizsgálatoknak (Litvániában, Máltán, Norvégiában, Cipruson, Szlovákiában és Örményországban).

A keretrendszer első kérdése, hogy hogyan értelmezi egy ország az „ifjúság” és az „ifjúságpolitika” fogalmát. Ez magától értetődőnek tűnhet, de az „ifjúság” változó meghatározása miatt szükséges az ifjúságpolitika újraértelmezése, amely most már sokkal szerteágazóbb és mélyebb téma, mint a tizenévesek szabadidős (ifjúsági munka) szolgáltatásai, amiket néha még mindig az ifjúságpolitikával azonosítanak.

Másodszor, nagy hangsúly van az ifjúságpolitika megvalósításához szükséges jogszabályokon, struktúrákon és költségvetéseken. Milyen törvények szabályozzák a fiatalok életébe történő beavatkozást? Ezek engedélyező, vagy korlátozó? Mely minisztériumok felelősek az ifjúságpolitikáért? Milyen kapcsolatban állnak egymással? Valamelyik

betölt-e vezető szerepet? Hogyan kapcsolódik a központi közigazgatás a regionális és helyi kormányzáshoz, vagy más szavakkal, hogyan érik el a központi kívánságok, igények és előírások az alsóbb szinteket? Milyen költségvetések állnak rendelkezésre az osztályok között és a közigazgatás különböző szintjein? Hogyan állapítják meg és osztják szét ezeket a forrásokat? És végül, hol illenek a képbe az ifjúsági szervezetek? Létezik Nemzeti Ifjúsági Tanács? Milyen mértékben szólhatnak bele az irányelvek meghatározásába és a prioritásokról és finanszírozásról szóló döntésekbe? Az ilyen és még további kérdésekre adott válaszok adják az alaprajzot, amelyre az ifjúságpolitika épül, valamint nagyon is valós információt szolgáltatnak arról, hogy mekkora valószínűséggel érik el a fiatalokat az őket célzó szakpolitikák különböző ágai.

Ezek a különböző ágazatok eltérő politikai területek alá esnek, gyakran túlnyomórészt, de nem kizárólag a (formális és nonformális) oktatás és a képzés és foglalkoztatás ehhez kapcsolódó területei alá. Ezeken kívül azonban ott vannak még az egészségügy, lakásügy, szociális védelem, család és gyermekjóléti szolgálat, szabadidő és kultúra, fiatalokéak igazságszolgáltatása és a nemzetvédelmi és katonai szolgálat területei. Mindegyik hatással van a fiatalok életére, elősegítheti, vagy korlátozhatja kilátásait és lehetőségeit. Ezen felül még egy sor kérdés van, amely átfogja ezeket a politikai területeket. Ezek közé tartozik a fiatalok társadalmi részvétele (be vannak-e vonva a fiatalok az állami döntéshozatalba?), a társadalmi kirekesztés elleni küzdelem és az integrációt szorgalmazó gyakorlatok támogatása, valamint az ifjúsági információs szolgáltatás. Akadnak további, átfogó, multikulturalizmushoz és kisebbségekhez, mobilitáshoz és internacionalizmus-hoz, biztonsághoz és védelemhez, és főleg egyenlő esélyekhez kapcsolódó kérdések is. Mindezen kérdéskörök további empirikus vizsgálatot és elméleti vitát érdemelnek, bármilyen ifjúságpolitikai keretrendszeren belül.

És végül a jobb irányelvek és gyakorlatok létrehozásának alapkövei. Ezek közé tartozik az ifjúságkutatás elrendelése és felhasználása (hogyan járulnak hozzá a kutatási ismeretek a szakpolitikák kidolgozásához?), hivatásos ifjúsággal foglalkozó szakemberek kiképzése (milyen szintű képzést kapnak, és mit tartalmaz a tantervük?) és a bevált gyakorlatok terjesztése (vannak-e konferenciák és publikációk, amelyekből az emberek tudomást szerezhetnek arról, hogy mi működik jól?). Az ilyen megközelítések nélkül az ifjúságpolitika fejlesztése és kivitelezése vagy sikerül vagy nem, és sokkal inkább ki lesz téve a politikai szélirányok változásának és a kiszámíthatatlan politikai szeszélyeknek. Csakugyan, az utóbbi két pont segített két további, ifjúságpolitikával kapcsolatos modell kialakításában, amelyek bár egyszerű koncepciók, de nagyon hasznosak az elmélkedő, reflexív viták ösztönzésében.

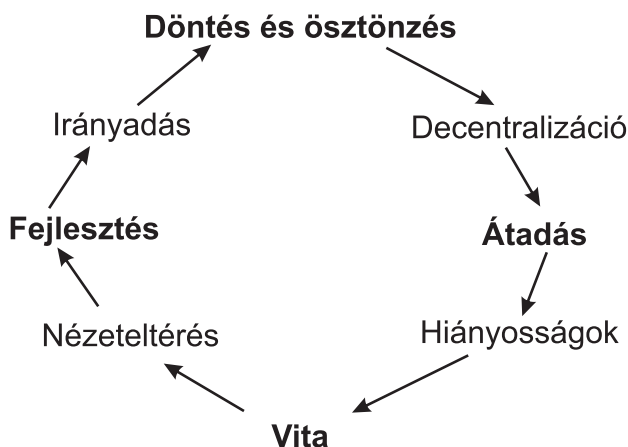
Fékek és egyensúlyok

Az Európa Tanács nemzetközi felülvizsgálatairól szóló összefoglaló jelentés megírása közben nyilvánvalóvá vált, hogy viszonylag könnyen összeállítható egy ellenőrző lista azokról a komponensekről, amelyek szükségesek ahhoz, hogy az ifjúságpolitika üres politikai ígéretekből és törekvésekből megalapozott hatékonyságú gyakorlattá váljon. Észrevehető volt egy sablon is, amely bemutatja, hogyan érhet el az ifjúságpolitika hatékony és lényegi előrelépést, vagy éppen fordítva, hogyan juthat zsákutcába. Ezek az európai ifjúságpolitika öt C-je és négy (vagy nyolc) D-jeként lettek ismertek. E két modell célja inkább a reflexió és az ifjúságpolitika haladásáról és állásáról szóló beszélgetés ösztönzése, mintsem végleges következtetések levonása.

Az öt „c”

1. Coverage (lefedettség): ez a lefedettség három különböző dimenzióját érinti: földrajzi, társadalmi és szakpolitikai kérdéseket illető lefedettségeket. Elsőként térbeli értelemben, milyen messzire ér el az ifjúságpolitika az „ügyvezetés központjából”? Pontosabban milyen mértékben vannak jelen az ifjúságpolitika által nyújtott lehetőségek a szétszóró vidéki területeken, vagy ezek inkább csak a sűrűbben lakott területekre korlátozódnak, amelyekre a méretgazdaságosság elvei jobban alkalmazhatók? Másodsorban, vajon tényleg eléri az őket érintő fiatalokat a szakpolitikai kezdeményezések és intézkedések, főleg bizonyos szakpolitikák alapvető céljait tekintve, amelyek az esélyegyenlőségről és a társadalmi kirekesztés elleni harcról szólnak? Túlzottan gyakori jelenség, hogy az új kezdeményezéseket fiatalok más csoportjai „fogyasztják el”, mielőtt elérhetnék azokat a fiatalokat, akiknek azokra a legnagyobb szüksége lenne. Harmadszor, mekkora az ifjúságpolitika hatásköre? Aránylag szűk paraméterek közé van szorítva, vagy átfogja mindazon területeket és szempontokat, amelyek a fiatalok életét érinthetik?
2. Capacity (kapacitás): léteznek az ifjúságpolitika létrehozásához szükséges struktúrák? Milyen viszony van a központi közigazgatási és a regionális és helyi szintek között? Kinél van a hatalom? Megfelelő helyen van a hatékony fellépéshez? És mi a strukturális kapcsolat a kormányzati folyamatok és gyakorlatok, és a nem kormányzati tevékenységek és ifjúsági szervezetek között? Röviden, érvényben vannak-e a körülmények legjobb kihasználásához szükséges intézkedések?
3. Competence (hozzaértés): az ifjúságpolitika területén dolgozók megfelelően képzettek-e a hatékony szolgáltatások nyújtásához? Mi a kapcsolat a szakemberek és az „önkéntesek” között (ennek fogalma néhány országban nagyon jól ismert, míg más helyeken teljesen ismeretlen)? Hogyan szerzik tudásukat, készségeiket és hozzáállásukat az ifjúsági területen dolgozók – és hogyan tartják szinten ezeket?
4. Co-ordination / Co-operation / Communication (koordináció / együttműködés / kommunikáció): milyen természetű a közigazgatás különböző szintjei és az ifjúságpolitika különböző területei közötti kapcsolattartás? Durván fogalmazva, beszélnek egymással az érintettek? Mi ennek a beszélgetésnek a hatása? Ha szűk tevékenységi körökben dolgoznak, akkor fennáll a veszélye annak, hogy az ifjúságpolitika fejlesztésének különböző részei semmilyen kapcsolatban nem állnak majd egymással, legrosszabb esetben pedig teljesen ellentétesek lesznek (ez tipikusan jellemző a büntető igazságszolgáltatás és a foglalkoztatáspolitikai területeire).
5. Cost (költség): az ifjúságpolitika feladatainak ellátásához szükséges emberi és anyagi erőforrások egyértelműen fontos, sőt, talán legfőbb tényezői a hatékony gyakorlatok megteremtésének. Egyfajta erőforrás-elosztás kialakítása, kiemelt tevékenységek megállapítása és egy központi, illetve több tetszés szerinti költségvetés meghatározása nélkülözhetetlen alap a többi „C” kérdéseinek vizsgálatához.

A négy (vagy nyolc) „d”

Ez a modell az ifjúságpolitika fejlesztésének és megvalósításának folyamatával foglalkozik, amelynek során ki lehet téve a siker katalizátorainak és egyenlő mértékben akadályozásnak, amely utóbbi néha hátramenetbe kapcsolhatja akár a haladó szellemű politikát is. Ennek a körnek bármelyik pontján beléphet és meg is rekedhet, mivel bár a kezdeményezések látszólag a kör „tetejénél” indulnak – politikai döntések és motivációk eredményeképp – néha a körforgás egy másik pontján indították és ápolták őket: például szakmai elbeszélések és kísérleti gyakorlati projektek során.

A modell tanulsága, hogy az ifjúságpolitikának politikai pártfogásra van szüksége, de ahhoz, hogy a politikai ékesszólásból, sőt, akár a jogszabályokból szolgáltatásnyújtás váljon, szükség van a politikai törekvések decentralizálását lehetővé tevő struktúrákra. A decentralizáció ezen folyamata széleskörű kormányzati és megvalósítási kérdéseket vet fel: menedzsment, ellenőrzés, munkaerő-fejlesztés, támogatások kiosztása és így tovább. Azonban akármilyen jól átgondolt is egy politikai kezdeményezés, elkerülhetetlenül felbukkannak váratlan és nem tervezett következmények: a programok és gyakorlat hiányosságai. Ezek a gyengeségek figyelmet, kritikus gondolkodást és értékelést (vitát) igényelnek. Ez viszont valószínű, hogy új perspektívákhoz, magyarázatokhoz és értelmezésekhez vezet majd. Egy bizonyos ponton azonban ezeket az „ellentéteket” (egymással versengő nézőpontokat) fel kell oldani, hogy hasznos javaslatokat dolgozhassanak ki a fejlesztésre. A fejlesztési ötletek pedig új irányokat szabhatnak, de legalábbis kisebb fordulópontokat jelenthetnek az ifjúságpolitika számára, amelyekhez politikai pártfogás és motiváció szükséges.

Az egész folyamatnak egy kreatív interakciónak kellene lennie a politika (politikuskok és köztisztviselők), a kérdéses téma szakemberei (ide értve az ifjúságkutatókat is) és a fiatalok (nem csak az ifjúsági civil szervezetek) között. A működőképes, jó gyakorlat csak a három fél kölcsönös összefogásából született ifjúságpolitikára épülhet. A fiatalok társadalmi felelősségvállalásba és az állami döntéshozatalba való bevonása mellett számos érv szól, és számos előnnyel is jár: nem csak hogy kompatibilis az ENSZ Gyermekjogi Egyezmény 12. cikkével, de platformot biztosít az aktív állampolgárság gyakorlásának is, és ami a legfontosabb, „felhasználói nézőpontot” ad a szóban forgó szakpolitikai kérdésekhez. Kétséges lehet, hogy milyen típusú a fiatalok részvétele, de ez egy más kérdés.

Hasonlóképpen, az adott témában általános, vagy konkrét ismeretekkel rendelkező ifjúságkutatók bevonása szenvtelenebb nézőpontot és tényanyagot adhat, még akkor is, ha végül más tényezők alakítják a jövődő irányvonalakat. És amíg a kutatók talán távolságtartóbbak, addig a gyakorlati szakembereknek első kézből származó tapasztalataik vannak a szóban forgó kihívásokról. A kormányok és politikusok saját kárukra mellőzik ezeket a csoportokat, hiszen nélkülük várható a gyenge és hatástalan szakpolitika létrejötte.

Előrehaladás – partnerségek és protokollok

Az európai ifjúságpolitika nyilvánvalóan nem statikus kérdés, legyen az az önkormányzat, a tagállamok, az EU, vagy az Európa Tanács szintjén. Angliában egy önkormányzat a közelmúltban úgy döntött, hogy megszünteti a törvényben előírt ifjúsági szolgáltatását (a nonformális oktatás biztosítását); Litvánia visszatáncolt a saját, sokak által dicsért „közös irányítási” rendszeréből az ifjúságpolitika terén és beolvasztotta a kormányába az ifjúsági ügyekért felelős Állami Tanácsát; Wales is hasonlóan cselekedett a kvázi-független Walesi Ifjúsági Iroda feladatainak a walesi kormánynak történő átadásával. Az EU egyre erősebb elkötelezettséget mutat a kutatás, politika és gyakorlat három félre épülő viszonyáról szóló strukturált párbeszéd irányába (lásd: Milmeister & Williamson, 2006); szeptemberben pedig az Európa Tanács elindította a második „All Different, All Equal” rasszizmus elleni programját, a Sokszínűség, Emberi Jogok, Társadalmi részvétel mozgalom zászlaja alatt.

Sok „pillér” már a helyén van európai szinten, mind az Európai Unió és az Európa Tanács kulcsfontosságú intézményein belülről és kívülről kiindulva. A következő néhány példa a legkiemelkedőbbek közül került ki. Fontos megjegyezni, hogy ezek nem egyedi életutak; sőt, legtöbbjük szorosan összekapcsolódik a történelmi fejlődéssel, a részt vevő személyzettel, vagy a kérdésekkel, amelyekben közös cselekvési terven osztoznak.

A képzés és gyakorlat területén az 1999-ben aláírt, az Európai Unió és az Európa Tanács közötti képzési szövetség megalakulása óta jelentős fejlesztések történtek. Ennek legfontosabb eredménye a kétéves képzés az ifjúsági munka európai szintű oktatói számára, az európai polgárság témájában. Ez volt az ATTE (Advanced Training for Trainers in Europe, emelt szintű képzés az európai oktatóknak) tanfolyam, amely 2001 és 2003 között folyt (lásd: Európa Tanács, 2005; Chisholm et al., 2006). Ennek résztvevői azóta számos létszámnövelő tevékenységen vettek részt. Szerényebb nemzetközi hozzájárulás történt a „Madzinga” hosszú távú képzés az interkulturális tanulás témájában, amelyet számos európai intézmény finanszírozott és amelyet intenzív külső megfigyelés és értékelés kísért (lásd: Williamson & Taylor, 2005).

Az ifjúságkutatás területén, az Európai Unió és Európa Tanács közötti erősödő összefogás által újraélesztették a némiképp alvó állapotú európai kutatási kapcsolattartó hálózatot. Minden ország kinevezett egy kapcsolattartót, ők évente egyszer összeültek, hogy ismereteket cseréljenek országaikról, és hogy beszéljenek a szélesebb európai körben végzett ifjúságkutatásról és a hozzájárulásukról a még tágabb nézőpontú ifjúságpolitikai tervekről. Ehhez a csoporthoz szorosan kapcsolódik a „tudásközpont” tudósítóinak hálózata (sok ember mindkettőnek tagja). Ezeket az embereket a kormányok nevezték ki, hogy hozzájáruljanak az Ifjúságpolitika Európai Tudásközpontjának (EKCYP) fejlesztéséhez, amelyet az EU Fehér Könyvének negyedik alappillére („a fiatalok jobb megismerését és megértését”) előremozdító legfőbb eszköznek tekintenek, hiszen a kutatási

eredményeket közelebb hozza az „alkalmazott” világhoz, valamint hozzáférést biztosít az ifjúsági terület számos kérdésére vonatkozó összehasonlító és érdemi adatokhoz. Még mindig meglehetősen korai napjait éli az EKCYP, és láthatóan a tagállamok közti partnerségen és együttműködésen, valamint a Tudásközpontok kapcsolattartóinak energiáján és motivációján múlik majd a sikere. Ezen „front office” tevékenységek mögött, a kutatás birodalmában rejtőzik a Nemzetközi Szociológiai Társaság ifjúságkutató bizottsága – az RC34. A 34-es Kutató Bizottság tagjai a világ minden tájáról származnak, de egyik tevékenységük az ifjúságkutatók számára folytatott összehasonlító és interkulturális kutatás témájú nemzetközi képzések voltak. Ezek közül hármat Budapesten tartottak (az itt működő Európai Ifjúsági Központban, amelyet 1995-ben nyitottak) 1999 és 2001 között, egyet pedig Moszkvában, 2002-ben (egy további Dél-Afrikában zajlott 2000-ben). Bizonyos szempontból ezeket már felváltották az EU-szerte szervezett kutatási szemináriumok, de fontos felismerni európai szintű ifjúságpolitikához kapcsolódó kutatások evolúciójában betöltött fontos szerepüket. Fontos megjegyezni az RC34 globálisabb szerepvállalását is, amelynek az európai tevékenységek csak egy részét adják.

A politika és politikai irányelvek szintjén, az Európai Ifjúsági Paktum világosan mutatja azt, hogy az ifjúság és az ifjúsági kérdések még mindig előkelő helyen szerepelnek az európai politika napirendjén. Az EU Ifjúsági Főigazgatóinak találkozóján, az ifjúságügyi Európai Irányítóbizottság ülésein és a nagyjából kétévenkénti Európai Ifjúsági Miniszterek találkozóján kívül ismétlődő, magas szintű konferenciák és szimpóziumok is léteznek, amelyek általában a három, fiatalokat érintő, átfogó európai politikai kihívás körüli kérdésekkel foglalkoznak: ezek a munkaerőpiac és foglalkoztathatóság, a társadalmi részvétel és a demokratikus megújulás, valamint az integráció és társadalmi befogadás. Ezen kihívások maguk is tágabb értelemben vett politikai aggályokhoz kapcsolódnak a globális gazdasági versenyképesség, emberi jogok, nemzedékek közötti szerződés, mobilitás, migráció és interkulturális tolerancia és megértés témáiban. A fiatalok a kulcsfigurái a demokrácia és sokszínűség jellemezte Európa fenntartásának, az egymással versengő és egymást kiegyenlítő tendenciák tükrében.

Az elmúlt évtized ifjúsági területen történt jelentős fejlesztései miatt már több terv létezik különböző európai egyetemek tudósainak körében, egy mesterdiploma szintű tanulási program létrehozására az ifjúsági tanulmányok területén. Ez jelentős mértékben merít majd az ifjúságkutatási fejlődés eredményeiből, a kormányzati és európai ifjúsági kezdeményezések, valamint az ifjúsági képzés és gyakorlat terén. Várhatóan 2008 őszén kezdődik majd el, és a remények szerint a kutatás, politika és gyakorlat „mágikus háromszögének” mindhárom dimenziójából vonz majd hallgatókat.

Az ifjúságpolitikai irányvonalak szélesebb ösvényeit jelenleg jelentősen lassítja egy, az ifjúsági kérdésekben kötött integrált partnerségi megállapodás az EU és az Európa Tanács között, illetve kisebb mértékben az a vita, amely egy második, az Európa Tanács nemzeti ifjúságpolitikai felülvizsgálatairól szóló összefoglaló jelentés készítését fogja követni. Az EU/ET partnerséget 2005 májusában kötötték, ezzel összevonva három korábbi partnerséget és szövetséget: a képzési, a kutatási, és az Euro-Med összefogást (ami a Földközi-tengerrel határos országok ifjúságügyi kooperációja volt). Az Európa Tanács Ifjúsági Igazgatóságának vezető képviselője változatlanul jelen van minden fiatalokat érintő Európai Unió rendezvényen és ennek fordítottja is igaz. Az Európai Ifjúságügyi Miniszterek következő alkalommal 2008-ban, Kijevben ülnek össze.

Következtetések

Közel negyven évvel ezelőtt az (akkoriban még sokkal kisebb) Európában tapasztalt diáksztrájkok politikai figyelmet irányítottak a fiatalokra és létrejött néhány korai páneurópai megállapodás az ifjúsági részvételtől és ifjúsági cserékről. Körülbelül húsz évvel ezelőtt, az elérhető és legalábbis névlegesen demokratikus Európa drámai növekedésével ezek a megállapodások új kihívásokkal szembesültek, mind tartalmi szempontból, mind a méretet tekintve. Kezdetben a két fő európai szervezet – az Európai Bizottság és az Európa Tanács – egészen más álláspontra helyezkedett a fiatalokkal kapcsolatban, jól tükrözve saját prioritásait. A Bizottság olyan tanulással és képzésekkel kapcsolatos programokat népszerűsített, amelyek hosszú távon Európa gazdasági versenyképességét erősíték; a Tanács olyan képzéseket támogatott, amelyek szorosan kötődtek az emberi jogokhoz és demokráciához kapcsolódó prioritásaihoz.

Az 1990-es évek alatt, illetve az ezredforduló óta azonban ezek a különböző tevékenységek nem önmagukban fejlődtek, hanem egyre inkább átfedésben és kapcsolatban álltak egymással. Új folyamatok és gyakorlatok léptek életbe, és az ifjúságpolitika koncepciója – a fiatalok igényeinek és szükségleteinek kielégítését célzó, szektorközi, integrált megközelítés – lassan behálózta Európát. Ennek az eredménynek a konkrét megnyilvánulása az EU Fehér Könyve az ifjúságpolitikáról és az Európa Tanács nemzeti ifjúságpolitikák nemzetközi szintű felülvizsgálatát célzó programja. Ezt a szakpolitikák, kutatások és gyakorlati tevékenységek egyre kifinomultabb hálózata támogatta és lendítette előre, mint ahogy az EU nyílt koordinációs módszereinek példája is mutatja a Fehér Könyv készítésének folyamatában. Ezt az Európai Ifjúságpolitikai Tudásközpontok megalakítása, illetve a Fehér Könyv témáiban rendezett kutatószemináriumok, valamint az olyan képzések és gyakorlatok, mint az ATTE és a Madzinga is szemlélteti. Minden ilyen intézkedésnek és kezdeményezésnek van egy másodlagos célja: bizonyítékokat és táptalajt szolgáltatni az ifjúságpolitika iránti politikai elkötelezettség fenntartásához, valamint biztosítani a fiatalok integrációját a növekvő Európába, a foglalkoztathatóságuk, társadalmi részvételük, toleranciájuk és megértésük fejlesztésével. Az ifjúsági területen létező jelenlegi partnerségi megállapodások az Európai Unió és az Európa Tanács között jól tükrözik az összetartást a program iránti elkötelezettségben, és ahol lehetséges, a szakértelem és az erőforrások megosztásában, a leírt célok elérése érdekében ⁵.

Hivatkozások

- Jones, G. (2002). *The Youth Divide: Diverging paths to adulthood*. York: Joseph Rowntree Alapítvány.
- Chisholm, L. (2006b). Youth research and the youth sector in Europe: perspectives, partnerships and promise. Megtalálható: M. Milmeister és H. Williamson (szerk.), *Dialogues and networks. Organising exchanges between youth field actors* (23-39. o.) Esch/Alzette: Editions Phi.
- Lauritzen, P. & Guidikova, I. (2002). *European Youth Development and Policy: The Role of NGOs and Public Authority in the Making of the European Citizen*. Megtalálható: R. Lerner, F. Jacobs és D. Wertlieb (szerk.), *Handbook of Applied Developmental Science* 3 (363-382. o.). London: Sage.
- Williamson, H. & Taylor, M. (2005). *Madzinga: an ethnography of an experiential and intercultural learning course through outdoor education*. http://www.kitokieprojektoi.net/fimg/file/_kp_publikacios/MAZDINGA.pdf.
- Williamson, H. & Hoskins, B. (és Boetzel, P.) (szerk.) (2005). *Charting the landscape of European youth voluntary activities*. Strasbourg: Európa Tanács Kiadó.
- Williamson, H. (2002). *Supporting young people in Europe: principles, policy and practice*. Strasbourg: Európa Tanács Kiadó.

⁵ Az irodalmi hivatkozásokat lásd: *European Youth Studies, Integrating research policy and practice*, http://pjp-eu.coe.int/documents/1017981/1668203/Manual+on+European+Youth+Studies_2012.pdf/cbfb6374-d29f-4374-9a23-f686c2f37a8d

- Milmeister, M. & Williamson, H. (szerk.) (2006). Dialogues and Networks: organising exchanges between youth field actors. Esch/Alzette: Editions Phi.
- Az Európai Unió Tanácsa (2005). Conclusions by the Council (Education/Youth/Culture) on Youth in the Framework of The Mid-Term Review of the Lisbon Strategy. Brüsszel: Európai Bizottság.
- Európa Tanács Ifjúsági Igazgatóság (2003). Experts on the Youth Policy Indicators: Final Report. Strasbourg: Európa Tanács Ifjúsági Igazgatósága.
- Európai Ifjúsági Irányító Testület (CDEJ) (2003). Guidelines for the formulation and implementation of youth policies. Strasbourg: Európai Ifjúsági Irányító Testület.
- Európa Tanács (2005). Advanced Training for Trainers in Europe. Volume 1 – Curriculum Description. Strasbourg: Európa Tanács Kiadó. http://www.youthpartnership.net/export/sites/default/youthpartnership/documents/Publications/Training/ATTE_vol1_curriculum_description.pdf (Hozzáférés ideje: 2008. január).
- Európai Ifjúsági Fórum (2007). Shadow Report on the implementation of the two first priorities of the Open Method of Coordination in the youth field, Information and Participation. Brüsszel: Európai Ifjúsági Fórum.
- Európai Bizottság (2001a). White Paper: A new impetus for European youth. COM(2001) 681. Brüsszel: Európai Bizottság. http://ec.europa.eu/youth/archive/whitepaper/download/whitepaper_en.pdf.

Fordította: Kölcsey Attila

Európai Bizottság: Az EU ifjúsági stratégiája

Befektetés és az érvényesülés elősegítése – megújított nyílt koordinációs módszer a fiatalok előtt álló kihívások és lehetőségek kezelésére*

Bevezetés

„Európa jövője az ifjúságán múlik¹. Számos fiatal azonban rossz életkilátásokkal indul”. Ez az egyik következtetése a megújított szociális menetrendről szóló bizottsági közleménynek², amely arra tesz kísérletet, hogy az EU polgárainak több esélyt teremtsen, a lehetőségekhez való hozzáférést mindenki számára javítsa és szolidaritást mutasson.

Az ifjúság az Európai Unió társadalmi jövőképének egyik prioritása, a jelenlegi válság pedig kiemeli annak szükségességét, hogy a fiatal humántőkéről gondoskodni kell. Ez a közlemény oly módon ad választ, hogy egy stratégiát határoz meg az ifjúsági vonatkozású szakpolitikák jövőjére vonatkozóan Európában. Új, erősebb nyílt koordinációs módszert javasol, amelynek egyszerűbb és rugalmasabb a beszámolási rendszere, továbbá megerősíti a lisszaboni növekedési és foglalkoztatási stratégia keretében elfogadott európai ifjúsági paktum alá tartozó politikaterületekkel meglévő kapcsolatokat. A rövid távú válaszokat az ágazatokon átívelő megközelítés segítségével illeszti be a fiatalok érvényesülésének elősegítésére irányuló hosszú távú erőfeszítések közé. A stratégia kedvező feltételeket teremtené ahhoz, hogy az ifjúság fejlessze képességeit, kibontakoztassa a benne rejlő lehetőségeket, aktívan részt vegyen a társadalomban és jobban bekapcsolódjék az EU-projekt építésébe. A társadalom számára a fiatalok nem terhes felelősséget jelentenek, hanem kritikus erőforrást, amely jól mozgósítható magasabb társadalmi célok elérése érdekében.

Napjaink ifjúsági kihívásai és lehetőségei

Európában tovább élnek az emberek, később lesz gyermekük és kevesebb a fiatal. A 15–29 éves korcsoport Európa népességének jelenleg 19,3%-a, az előrejelzések szerint 2050-ben azonban már csak 15,3%-át fogja kitenni³. Ezek a demográfiai változások egyaránt befolyásolják a családokat, a nemzedékek közötti szolidaritást és a gazdasági növekedést. A globalizáció hozhat növekedést és munkahelyeket, ám a sérülékeny munkavállalóknak, – köztük a fiataloknak – sajátos kihívásokat is hozhat, amint a válság is mutatja⁴. Az éghajlatváltozás és az energiabiztonsági kérdések módosításokat kívánnak az elkövetkező generációk viselkedésében és életmódjában. Továbbra is nélkülözhetetlenek azok a kulcskompetenciák, amelyek elég rugalmasak ahhoz, hogy az egész életen át fejleszteni lehessen őket, és ugyanígy még mindig rendkívül fontos téma a korai iskolaelhagyás. A fiatalok nagyra értékelik a barátságot, a tiszteletet, a toleranciát és a szolidaritást, és fel-

* Első megjelenés: COM (2009) 200, {SEC(2009) 545}, {SEC(2009) 546}, {SEC(2009) 548}, {SEC(2009) 549}, Brüsszel

tehetően ez minden idők legmagasabban képzett, technikailag legfejlettebb és legmobilisabb nemzedéke. Ugyanakkor a társadalom többi részéhez hasonlóan egyre nagyobb individualizmussal és versenynyomással szembesül, ráadásul nem feltétlenül ugyanazok az esélyei. Egy egész Európára kiterjedő alapos konzultáció¹ során az derült ki, hogy a fiatalokat aggasztó témák listáját a következők vezetik: oktatás, foglalkoztatás, társadalmi integráció és egészség. Európa ifjúságát fel kell készíteni arra, hogy ki tudja használni lehetőségeit, például a civil és politikai részvételt, az önkéntességet, a kreativitást, a vállalkozói szellemet, a sportot és a globális szerepvállalást.

A pénzügyi, lakhatási vagy közlekedési nehézségekkel párosuló oktatási, foglalkoztatási, integrációs és egészségi problémák megnehezítik a fiatalok számára az autonómia elérését, pedig ez lenne az a helyzet, amikor megvannak az ahhoz szükséges erőforrásaik és lehetőségeik, hogy maguk irányítsák életüket, teljes mértékig részt vegyenek a társadalomban és függetlenül döntsenek.

Az új keret szükségessége

Közösségi szintű együttműködés

Az ifjúsági együttműködés jól strukturált és fejlett európai uniós politikaterület. Az ifjúság számára 1988 óta valósulnak meg EU-programok. A politikai folyamatot a 2001-es Fehér Könyv⁶ alakította, és jelenleg három pilléren alapul:

- A fiatalok aktív polgársága a nyílt koordinációs módszer négy pillére révén (részvétel, információ, önkéntesség és a fiatalok jobb ismerete), közös célkitűzésekkel, tagállami beszámolókkal és az ifjúsággal folytatott strukturált párbeszéddel.
- Társadalmi és foglalkoztatási integráció a lisszaboni stratégia keretében az európai ifjúsági paktum⁷ végrehajtása révén három prioritással (foglalkoztatás / társadalmi beilleszkedés, oktatás / szakképzés, a munka és a magánélet összeegyeztetése). Ezen túlállva „az oktatásban, a foglalkoztatásban és a társadalomban a fiatalok teljes körű részvételének elősegítése” című bizottsági közlemény⁸ további intézkedéseket javasolt.
- Az ifjúság szélesebb körű figyelembevétele más politikaterületeken (például a diszkriminációmentesség vagy az egészség).

Az ifjúságpolitikai területek értékelése

A jelenlegi keretről és a lehetséges jövőbeni intézkedésekről konzultációra került sor a tagállamokkal, 2009 februárjában pedig az Európai Parlament is meghallgatást tartott az ifjúságról. A strukturált párbeszéd részeként tartott vitákon Európa-szerte fiatalok ezrei vettek részt,

1 Lásd a csatolt hatásvizsgálatot és a konzultációról szóló jelentést.

2 Szélesen értelmezve ez a 13–30 éves tizenéveseket és fiatal felnőtteket jelenti. Statisztikai okok miatt a szöveg nem mindig ezt a korcsoportot használja.

3 COM(2008) 412.

4 Forrás: Eurostat.

5 COM (2009) 34.

6 COM(2001) 681

7 Az Európai Tanács elnökségi következtetései, 2005. március (7619/05).

8 COM(2007) 498.

és találkozókát szerveztek Európai Ifjúsági Fórummal, illetve a nemzeti ifjúsági tanácsokkal. Egy online konzultáció több mint 5000 választ eredményezett, továbbá hallatták a hangjukat a kutatók és a Fiatalok Lendületben Program igazgatói is.

A nyílt koordinációs módszer összességében megfelelő együttműködési eszköznek látszik, prioritásai pedig továbbra is relevánsak. A keret nemzeti szinten is inspirált ifjúsággal kapcsolatos jogszabályokat. Egyes országok ifjúsági szervezeteket is bevonnak a politikaalkotásba. Az európai ifjúsági paktum – különösen az oktatás és a foglalkoztathatóság tekintetében – észrevehetőbbé tette az ifjúságot a lisszaboni stratégián belül, illetve a diszkriminációmentesség és az egészség terén is sikerült haladást elérni.

A tervek szerint 2009-ben lejáró keret azonban a megvalósítás szintjén nem bizonyult mindig hatékonynak és eredményesnek: nincs eléggé összehangolva ahhoz, hogy az összes kihívást kezelni tudja. Konszenzus van a politikákon átívelő megközelítés megerősítésében, amint azt az ifjúság önállóságának elősegítéséről szóló 2008-as európai parlamenti nyilatkozat is kívánja, azonban jobban kellene megszervezni a strukturált párbeszédet is, hogy megkönnyítse a szervezetlen fiatalok – különösen a hátrányosabb helyzetűek – elérését.

Ifjúság – befektetés és az érvényesülés elősegítése

Az EU ifjúsági jövőképe

A fiataloknak a lehető legjobban ki kellene teljesíteniük a bennük rejlő lehetőségeket. Ez a jövőkép mindenkire vonatkozik, ám az intézkedéseknek a hátrányosabb helyzetűekre kellene összpontosulniuk. Ez egy kettős megközelítésen alapul:

- Befektetés az ifjúságba: jelentősebb erőforrások mozgósítása azon politikaterületek fejlesztése érdekében, amelyek mindennapi életük során érintik a fiatalokat, és javítják jólétüket.
- Az ifjúság érvényesülésének elősegítése: a fiatalokban lévő potenciál kibontakoztatásának elősegítése a társadalom megújulása és az EU értékeihez és céljaihoz való hozzájárulás érdekében.

Jelentősebb együttműködés fog kialakulni az ifjúsági és más politikaterületek – például az oktatás, a foglalkoztatás, az integráció és az egészség – között; ennek során támogató szerepet fognak játszani az ifjúsági tevékenységek és az ifjúsági munka. A megújított ifjúsági nyílt koordinációs módszer a többi politikai koordinációs folyamat „becsatornázásával” zajló „összekapcsolt” politikaalkotásra fog ösztönözni, amelyhez hozzájárul specifikus szakértelme, illetve az, hogy a fiataloknak lehetőséget ad arra, hogy véleményüket elmondják, és ez meg is hallgattassék. Az EU hozzájárulása az ifjúsági politikákért felelős tagállamokat kívánja segíteni a jobb együttműködésben.

Hosszú távú ifjúsági stratégia rövid távú prioritásokkal

Az ifjúság helyzetére vonatkozó jelenlegi ismeretek⁹ alapján a javaslat új stratégiát indítványoz három átfogó és egymással összekapcsolódó céllal, amelyek a megújított szociális menetrendhez is szorosan kötődnek:

- Esélyteremtés az ifjúság számára az oktatás és a foglalkoztatás terén;
- A lehetőségekhez való hozzáférés javítása és az összes fiatal teljes társadalmi részvétele;
- A kölcsönös szolidaritás erősítése a társadalom és a fiatalok között.

9 EU Youth Report 2009

A javaslat minden célhoz két-három „cselekvési területet” jelöl meg, amelyeken belül az első három évre (2010–2012) vonatkoznak célkitűzések. Az egyes területekhez egy-egy felsorolás tartozik olyan konkrét intézkedésekkel, amelyekre a tagállamok és/vagy a Bizottság vállalkozhat. Az ifjúság előtt álló kihívásokat és lehetőségeket háromévenként rendszeresen felméri és prioritásokba rendezik, hogy biztosítani lehessen a rugalmasságot és azt, hogy a cselekvési területek az újabb nemzedékek változó szükségleteit tükrözzék. Kiigazításokat akkor is lehet tenni, miután meghatározzák az EU növekedési és foglalkoztatási stratégiájának 2010 utáni követő intézkedéseit.

Esélyteremtés az ifjúság számára

1. cselekvési terület – Oktatás

A 20–24 éves fiatalok majdnem 80%-a befejezte középfokú tanulmányait. Mindazonáltal a 15 évesek negyede rosszul teljesít olvasásból¹⁰, 6 millió fiatal pedig mindenféle végzettség nélkül hagyja el az iskolát. A nagyobb mobilitás az EU-t a fiatalok számára tehetségük és lehetőségeik kibontakoztatásának nyílt térségévé teszi¹¹, ez azonban továbbra is korlátozott. Az Európai Bizottság az oktatás terén új nyílt koordinációs módszert javasolt¹², amely a következő hosszú távú stratégiai kihívásokra irányul: egész életen át tartó tanulás és mobilitás, minőség és hatékonyság, egyenlőség és polgárság, innováció és kreativitás, valamint egy új megközelítés arra, hogy a 21. században össze lehessen hangolni egymással a munkaerőpiaci igényeket és a munkavállalók készségeit¹³. A formális oktatás javítása kulcsprioritás, ám készségeket az osztálytermen kívül – ifjúsági munka során vagy az új technológiák segítségével – is el lehet sajátítani.

Célkitűzés:

A formális oktatás kiegészítéseként a fiataloknak szóló nem formális oktatást is támogatni kell a minőség fejlesztésével, az eredmények elismerésével és a formális oktatással történő jobb integrációval, hogy hozzájáruljon Európában az egész életen át tartó tanuláshoz.

A tagállamok és a Bizottság intézkedései hatáskörükön belül:

- A korai iskolaelhagyás elleni intézkedések egyikeként nem formális tanulási lehetőségek kifejlesztése;
- A készségek érvényesítésére és a képesítések elismerésére az EU szintjén létrehozott eszközök skálájának teljes kihasználása¹⁴;
- A tanulási mobilitás előmozdítása valamennyi fiatal esetében;
- Az oktatás- és az ifjúságpolitika alakítói közötti együttműködés ösztönzése;
- A nemi sztereotípiákkal való foglalkozás a formális és nem formális oktatási rendszerek révén;
- Jó minőségű orientációs és tanácsadó szolgáltatások biztosítása a fiatalok számára;
- Részvételen alapuló (participatív) struktúrák kialakítása az oktatási rendszerekben belül, valamint az iskolák, családok és helyi közösségek közötti együttműködés fejlesztése.

10 COM(2008) 425

11 Lásd például az Erasmus és a Fiatalok Lendületben Programot.

12 COM(2008) 865

13 COM(2008) 868

14 Előbbiről az Europass, az európai képesítési keretrendszer (EKKR / EQF) és az európai szakoktatási és szakképzési kreditrendszer (ECVET), utóbbiról a 2005/36/EK irányelv gondoskodik.

A Bizottság továbbfejleszti az Europass önértékelő funkcióját, elsősorban a nem formális keretek között megszerzett készségek terén, illetve bizonyítványokat hoz létre (például Youthpass).

2. cselekvési terület – Foglalkoztatás

A fiatalok oktatásból munkába történő átmenetének időszaka lényegesen hosszabb és bonyolultabb lett. A fiatalok közötti munkanélküliség átlagosan legalább kétszerese a teljes munkaerőre vetítettnek, a jelenlegi gazdasági válság pedig további nyomást gyakorol a fiatalok munkaerőpiaci lehetőségeire. Gyakran rossz minőségű, időszakos munkákat végeznek és rosszul fizetik őket. A fiatalok munkanélkülisége gyakran a készségek hiányának vagy a készségek és a munkaerőpiaci igények nem megfelelő illeszkedésének eredménye, ezért a képesítési irányokról és a leendő munkalehetőségekről tájékoztató orientációs és tanácsadó rendszerekre van szükség.

A munkaerőpiachoz való hozzáférés és a minőségi foglalkoztatás elősegítése egyaránt kulsprioritása a lisszaboni növekedési és foglalkoztatási stratégiának, valamint az európai ifjúsági paktumnak: ezt a lendületet meg kell őrizni. A pénzügyi és gazdasági válság munkaerőpiaci hatása rövid és hosszú távon egyaránt még sürgősebbé teszi a fiatalok foglalkoztatásának javítását. Az egységes piac egyik szegletköve a munkavállalók szabad mozgása, amely pályafutásuk kezdetén különösen releváns a fiatalok számára.

Célkitűzések:

A tagállamok és az EU foglalkoztatáspolitikai intézkedéseit a rugalmas biztonság (flexicurity) négy összetevője mentén kell összehangolni annak érdekében, hogy könnyebbé váljék az iskolából, illetve az inaktív állapotból vagy a munkanélküliségből a munka világába való átmenet. Munkába állásuk után a fiataloknak lehetővé kell tenni, hogy előrelépjenek.

A befektetések növelése és javítása annak érdekében, hogy a munkaerőpiacon keresett munkáknak megfelelő készségekre lehessen szert tenni, és így rövid távon a szükséges készségek jobban illeszkedjenek a munkaerőpiaci kereslethez, hosszabb távon pedig elébe lehessen menni az ilyen igényeknek.

A tagállamok és a Bizottság intézkedései hatáskörükön belül:

- Annak biztosítása, hogy a fiatalok foglalkoztatása prioritás maradjon;
- A fiataloknak szóló, határokon átfelölő szakmai lehetőségek előmozdítása, ideértve azt is, hogy a fiatalok korán megbarátkozzanak a munka világával;
- Az ifjúsági munka fejlesztése a fiatalok foglalkoztathatóságát javító eszközként;
- A foglalkoztatás- és ifjúságpolitika alakítói közötti együttműködés, valamint a foglalkoztatáspolitikában való ifjúsági részvétel ösztönzése;
- Annak biztosítása, hogy a fiatalok foglalkoztatását támogató közösségi finanszírozás – elsősorban az Európai Szociális Alap – megfelelően legyen felhasználva;
- A gazdaságélénkítési tervekben rövid távú intézkedések elfogadása az ifjúsági foglalkoztatás serkentésére, valamint az ifjúság számára kedvező strukturális intézkedések kialakítása;
- Pályaorientációs és tanácsadó szolgálatok kialakítása;
- A munkaerő szabad mozgása előtti akadályok csökkentése Európa-szerte; Az oktatási és szakképzési és/vagy foglalkoztatási programokon belül a minőségi gyakornoki lehetőségek előmozdítása;
- A gyermekellátás javítása, hogy a fiatal felnőtteknek könnyebb legyen szakmai és magánéletük összeegyeztetése.

3. cselekvési terület – Kreativitás és vállalkozói szellem

A technológia a mai „net-nemzedéknek” új tanulási, alkotási és részvételi lehetőségeket kínál, ám ugyanakkor új kihívásokat is hoz magával a magánélethez való jog, az internetbiztonság és a médiaírástudás (media literacy) terén.

A fiatalok vállalkozói és innovációs képességeinek ösztönzése része a 2007–2013-as versenyképességi és innovációs keretprogramnak, továbbá az egész életen át tartó tanuláshoz szükséges kulcskompetenciák európai referenciakeretének is, amely a kultúrát is tartalmazza. Továbbá a kreativitás és az innováció a témája a 2009-es európai évnek, illetve szerepelnek az oktatásra és szakképzésre kiterjedő új nyílt koordinációs módszerben meghatározott kihívások között is.

A fiatalokat arra kell bátorítani, hogy innovatív módon gondolkozzanak és cselekedjenek, és fel kell ismerni fiatal tehetségeket. A kultúra serkenti a kreativitást, a vállalkozói ismeretek oktatását pedig úgy kellene tekinteni, mint ami a gazdasági növekedés és a munkahelyteremtés előmozdításának eszköze, valamint egyes készségek, a civil részvétel, az autonómia és az önbecsülés forrása.

Célkitűzés:

Az egész ifjúság körében bátorítani kell a tehetségfejlesztést, a kreatív készségeket, a vállalkozói mentalitást és a kulturális kifejezőmódokat.

A tagállamok és a Bizottság intézkedései hatáskörükön belül:

- A start-up vállalkozások finanszírozásának továbbfejlesztése, és a fiatal vállalkozás elismerésének ösztönzése;
- Az új technológiák alkalmassá tétele arra, hogy segítségükkel érvényesülhessenek a fiatal tehetségek, és érdeklődést keltsenek a művészet és a tudomány iránt;
- Az ifjúsági munka által a fiatalok kreativitásához és vállalkozói szelleméhez való hozzájárulás előmozdítása;
- A kreatív eszközökhöz, elsősorban az új technológiákat alkalmazókhoz való hozzáférés szélesítése.

A lehetőségekhez való hozzáférés javítása és az összes fiatal teljes társadalmi részvétele

4. cselekvési terület – Egészség és sport

Az EU 2008–2013-as egészségügyi stratégiája prioritást élvező intézkedésként határozza meg a gyermekek és fiatalok egészségét, amit egy tanácsi ajánlás is megerősít¹⁵. Sok fiatal egészsége van veszélyben a stressz, a szegényes táplálkozás, a testmozgás hiánya, a védekezés nélküli nemi élet, a dohányzás, az alkohol és a kábítószerek miatt. A tágabb környezeti és társadalmi-gazdasági tényezők szintén ronthatják az egészséget, ami viszont akadályozhatja az aktív részvételt. Az ifjúság sajátos egészségi helyzetét tehát ágazatokon átvélt módon kell kezelni. A fiatal polgárok testi egészségének és lelki jóllétének javításán túl, a sportnak nevelési dimenziója is van, és fontos társadalmi szerepet is játszik¹⁶.

Célkitűzés:

A fiatalok egészséges életmódjának, a testnevelésnek, a sporttevékenységeknek, valamint az ifjúsági munkások, egészségügyi szakemberek és sportszervezetek közötti együttműködésnek az ösztönzése, aminek középpontjában a túlsúlyosság, a sérülések, a függőségek és a kábítószerhasználat megelőzése és kezelése, valamint a mentális és szexuális egészség megőrzése áll.

¹⁵ HL C 319. 2008.12.13., 1. o.

¹⁶ COM(2007) 391

A tagállamok és a Bizottság intézkedései hatáskörükön belül:

- A fiatalok egészségéről és jólétéről szóló tanácsi állásfoglalás végrehajtása, és a fiatalok körében a fitness és a sport ösztönzése az EU fizikai aktivitásra vonatkozó iránymutatásának¹⁷ alkalmazásával;
- Az egészségről szóló képzési lehetőségek előmozdítása ifjúsági munkások és ifjúsági vezetők számára;
- A egészség- és ifjúságpolitika alakítói közötti együttműködés, valamint az egészségpolitikában való ifjúsági részvétel ösztönzése;
- Az összes helyi szintű érdekelt fél mozgósítása a veszélyeztetett fiatalok megtalálása és segítése érdekében;
- Személyre szabott egészségi tájékoztatás kialakítása a fiatalok – különösen a társadalmi kirekesztődés veszélyével szembenézők – számára, valamint az ifjúsági információs hálózatok mozgósítása;
- A kortárs egészségnevelés ösztönzése az iskolában és az ifjúsági szervezetekben.

5. cselekvési terület – Részvétel

A fiatalok és az intézmények közötti szakadékot látva egyre komolyabb kihívást jelent a fiatalok teljes részvétele a civil és politikai életben. A jelenlegi közös részvételi és tájékoztatási célkitűzések megvalósítása azt mutatja, hogy még van hová fejlődni, különösen az ifjúsági szervezetek támogatásának, a képviseleti demokráciában történő részvételnek és a „részvétel megtanulásának” tekintetében. A politikaalkotóknak – többek között civil és európai ügyekben is – olyan módokon kell kommunikálniuk, amelyekre a fiatalok fogékonyak, különösen azért, hogy a szervezetlen vagy hátrányos helyzetű fiatalokat is meg tudják szólítani.

Célkitűzés:

Az ifjúság teljes társadalmi részvételének biztosítása a következők révén: a fiatalok részvételének erősítése a helyi közösségek civil életében és a képviseleti demokráciában, az ifjúsági szervezetek és „részvételtanulás” különféle formáinak támogatása, a nem szervezett ifjúság részvételének támogatása és minőségi információs szolgáltatások nyújtása

A tagállamok és a Bizottság intézkedései hatáskörükön belül:

- Minőségi normák kifejlesztése az ifjúsági részvételre, információra és konzultációra;
- Az ifjúsági szervezetek, valamint a nemzeti és helyi ifjúsági tanácsok további politikai és pénzügyi támogatása;
- Az e-demokrácia fejlesztése további nem szervezett fiatalok elérése érdekében;
- További vitalehetőségek kialakítása az európai / nemzeti intézmények és a fiatalok között.

A Bizottság modernizálni fogja az Európai Ifjúsági Portált, és igyekszik még több fiatalot elérni.

A kölcsönös szolidaritás erősítése a társadalom és a fiatalok között

6. cselekvési terület – Társadalmi integráció

A társadalomnak szolidaritást kell mutatnia a fiatalok – különösen a hátrányos helyzetűek – iránt. 2006-ban a 16–24 évesek ötödét veszélyeztette a szegénység. Kirekesztődést számos tényező okozhat: munkanélküliség, fogyatékoság, bevándorlók iránti társadalmi

¹⁷ EU Physical Activity Guidelines. Recommended Policy Actions in Support of Health-Enhancing Physical Activity, 2008.

és egyéni attitűdök, diszkrimináció, fizikai és/vagy mentális egészség, függőség, kábítószerhasználat, családon belüli erőszak vagy a büntetett előélet. A kirekesztődés radikalizálódáshoz és erőszakhoz is vezethet.

A szociális téren működő nyílt koordinációs módszer¹⁸ politikai napirendjén kiemelt helyen szerepel a szegénység és a kirekesztődés generációról generációra való öröklődésének megtörése. A szegénység és társadalmi kirekesztődés által veszélyeztetett ifjúsággal való törődés politikaterületek széles skálájára terjed ki, és integrált intézkedést kíván. Ebben az összefüggésben szorosan összekapcsolódik a gyermek-, a család- és az ifjúságpolitika, ez a közlemény pedig kiegészíti „Az EU gyermekjogi stratégiája felé” című bizottsági közleményt¹⁹.

Célkitűzés:

A hátrányos helyzetű ifjúsági csoportok körében a szegénység és a társadalmi kirekesztődés megelőzése, illetve nemzedékről nemzedékre való öröklődésének megtörése a fiatalok életében részt vevő összes szereplő (szülők, tanárok, szociális munkások, egészségügyi szakemberek, ifjúsági munkások, maguk a fiatalok, rendőrség és igazságszolgáltatás, munkaadók stb.) mozgósításával

A tagállamok és a Bizottság intézkedései hatáskörükön belül

- Válaszadás a tizenévesekre és fiatal felnőttekre – különösen a hátrányosabb helyzetűekre – vonatkozó szociális védelmi és integrációs politikai kérdésekre;
- A fiatalok társadalmi integrációjának támogatása érdekében a közösségi finanszírozás és a kísérleti programok optimalizálása;
- Az integráció eszközeként az ifjúsági munkában és az ifjúsági közösségi központokban rejlő teljes potenciál megvalósítása;
- Interkulturális tudatosság és kompetenciák fejlesztése minden fiatal esetében;
- Az ifjúsági részvétel ösztönzése az integrációs politikában és a politikaalkotók közötti együttműködésben;
- A hátrányos helyzetű fiatalok által sikeresen legyőzött kihívások elismerése, többek között speciális díjakkal;
- A hajléktalanság, a lakhatás és a pénzügyi kirekesztődés kezelése;
- A minőségi szolgáltatásokhoz (például közlekedés, e-integráció, egészségügy, szociális szolgáltatások) való hozzáférés javítása;
- A kifejezetten a fiatal családoknak nyújtott támogatás előmozdítása.

7. cselekvési terület – Önkéntesség

A fiatalok számára fontos, hogy a társadalom iránt önkéntességgel mutassanak szolidaritást, ami egyben eszköze a személyes fejlődésnek, a tanulási mobilitásnak, a versenyképességnek, a társadalmi kohéziónak és a polgárságnak is. Az ifjúsági önkéntesség a generációk közötti szolidaritáshoz is hozzájárul. Nemrégiben kelt ajánlásában²⁰ a Tanács is a fiatal önkéntesek határokon átnyúló mobilitása előtti akadályok lebontására szólított fel.

Célkitűzés:

Az ifjúsági önkéntesség támogatása a következőkkel: több önkéntes lehetőség kialakítása a fiatalok számára, az akadályok eltávolításával az önkéntesség megkönnyítése, az önkéntesség

18 COM(2008) 418 és COM(2005) 706.

19 COM(2006) 367

20 HL C 319. 2008.12.13., 8. o.

értékeinek fokozott tudatosítása, az önkéntesség elismerése a nem formális oktatás egyik fontos formájaként, valamint a fiatalok határokon átvéelő mobilitásának erősítése.

A tagállamok és a Bizottság intézkedései hatáskörükön belül:

- A készségek elismerésének fokozása az Europass és a Youthpass segítségével;
- Az ifjúsági szervezetek hozzájárulásának és az önkéntesség nem strukturált formáinak elismerése;
- Annak megfontolása, hogyan lehetne hatásosabban védeni az önkéntesek jogait és biztosítani az önkéntesség minőségét, valamint a fiatalok és szervezeteik összefogása az esetleges önkéntesség európai évének (2011) alkalmából;
- A fiatal önkéntesek határokon átvéelő mobilitására vonatkozó nemzeti megközelítések kidolgozása;
- Az önkéntesség révén megvalósuló nemzedékek közötti szolidaritás előmozdítására vonatkozó nemzeti megközelítések kidolgozása.

8. cselekvési terület – Az ifjúság és a világ

A fiatal európaiakat nagyon aggasztják a globális kihívások, például az alapvető jogok megsértése, a gazdasági egyenlőtlenségek vagy a környezet pusztulása. Szeretnék szolidaritásukat kimutatni a világ többi részével oly módon, hogy küzdenek a diszkrimináció ellen, segítenek másokat vagy óvják a környezetet.

Célkitűzés:

Az ifjúság mozgósítása a globális politikaalkotás minden (helyi, nemzeti és nemzetközi) szintjén a meglévő ifjúsági hálózatok és eszközök (pl. strukturált párbeszéd) felhasználásával, valamint az éghajlatváltozáson és az ENSZ millenniumi fejlesztési céljain végzett munka.

A tagállamok és a Bizottság intézkedései hatáskörükön belül:

- „Zöld” fogyasztási szokások és gyártási módok ösztönzése a fiatalok körében (pl. újrahasznosítás, energiatakarékosság, hibrid járművek stb.);
- Az Európán kívüli térségekkel folytatott vállalkozói tevékenység és önkéntesség előmozdítása;
- A más kontinenseken zajló ifjúsági munka támogatása;
- Az alapvető jogok és fejlesztési kérdések tudatosítása a fiatalok körében világszerte.

Az ifjúsági munka új szerepe

Az ifjúsági munka¹ foglalkozásszerű vagy önkéntes „ifjúsági munkások” által irányított, ifjúsági szervezetek keretében, városházán, ifjúsági központokban, egyházi intézményekben stb. működő olyan iskolán kívüli nevelés, amely hozzájárul a fiatalok fejlődéséhez. A családokkal és más szakemberekkel együtt az ifjúsági munka segíthet megküzdni a munkanélküliséggel, az iskolai kudarcokkal és a társadalmi kirekesztődéssel, valamint szabadidős tevékenységet is jelent. Az ifjúsági munka keretében készségeket is el lehet sajátítani és támogatást jelenthet az ifjúságból a felnőttkorba való átmenetben. Ugyan „nem formális”, ám mégis szakmaibbá kell tenni az ifjúsági munkát. Az ifjúsági munka valamennyi cselekvési területhez és célkitűzéshez hozzá tud járulni.

1 Az ifjúsággal végzett munkára széles körben használatos kifejezés (youth work). A Szerződés 149. cikkének (2) bekezdésében említett „szociálpedagógus” (socioeducational instructor) az ifjúsági munkásra használt jogi kifejezés.

Célkitűzés:

Az ifjúsági munka támogatása, gazdasági és társadalmi hozzájárulásáért történő elismerése és szakmaibbá tétele.

A tagállamok és a Bizottság intézkedései hatáskörükön belül:

- Az ifjúsági munkások professzionális készségekkel történő felvértezése, és ezek érvényesítésének előmozdítása a megfelelő európai eszközök révén (Europass, EKKR, ECVET);
- Az ifjúsági munka előmozdítása többek között a strukturális alapok révén;
- Az EK-Szerződésben említetteknek megfelelően az ifjúsági munkások mobilitásának fejlesztése;
- Az ifjúsági munka innovatív szolgáltatásainak, pedagógiájának és gyakorlatának fejlesztése.

A Bizottság kidolgozza az ifjúsági munka gazdasági és társadalmi hatásáról szóló elemzését.

A JÖVŐKÉP MEGVALÓSÍTÁSA AZ ÚJ INTEGRÁLT EGYÜTTMŰKÖDÉSI KERETBEN

Ágazatokon átívelő megközelítés

Az ifjúságot érintő kérdések skálája az EU és a tagállamok szintjén egyaránt ágazatpolitikákon átívelő megközelítést kíván. Az ifjúságpolitika nem tud előrelépni a többi ágazattal való eredményes koordináció nélkül. Másrészt az ifjúságpolitika sok területen – például a gyermek- és családpolitika, az oktatás, a nemek közötti egyenlőség, a foglalkoztatás, a lakhatás és az egészségügy terén – hozzá tud járulni az eredményekhez.

A tagállamoknak meg kellene fontolniuk, hogy nemzeti szinten ágazatokon átívelő politikaalkotást valósítsanak meg. Az ágazatok közötti együttműködést a helyi és regionális szereplők körében is fejleszteni kellene, hiszen ezek nélkülözhetetlenek az ifjúsági stratégiák megvalósításához. A Tanács mérlegelhetné az együttműködést a különböző tanácsi formációk között, a Bizottság pedig szolgálatközi csoportokkal fogja erősíteni belső koordinációját. Arra is figyelmet fognak fordítani, hogy ne kettőződjenek meg a már meglévő mechanizmusok. Ugyancsak szükség van a tudásalap javítására, és a bevált gyakorlatok eredményes terjesztésére.

Párbeszéd az ifjúsággal

A stratégia végrehajtását strukturált párbeszéd követi figyelemmel, ami egyben tere a prioritásokra adott közös reflexiónak is. Nemzeti ifjúságpolitikájuk részeként a tagállamok felkérést kapnak arra, hogy szervezzenek folyamatos és rendszeres párbeszédet a fiatalokkal. A Bizottság képviselőivel együttműködve ez a párbeszéd európai uniós témákra is kiterjedhet.

A tagállamok és az Európai Ifjúsági Fórum részvételével 2010-ben fel fog állni egy munkacsoport, hogy áttekintse a strukturált párbeszédet (helyi, regionális és nemzeti ifjúsági tanácsok bevonása, szervezetlen fiatalok részvétele, EU-szintű rendezvények szerepe, kísérő intézkedések stb.). Szükség szerint be lesznek vonva a szociális partnerek és az újonnan megjelenő, ifjúságpolitikában érdekelt felek (többek között a gazdasági ágazatok, alapítványok, jótékonyági szervezetek és az ifjúsági média).

Az a javaslat született, hogy minden évben kerüljön sor egy strukturált párbeszédciklusra a fiatalokkal. A következő időszak témái a párbeszéd résztvevőivel közösen lesznek meghatározva, és például a következők lehetnének:

- Ifjúsági foglalkoztatás (2010);
- Az ifjúság és a világ (2011).

Egymástól tanulás a jobb politikaalkotásért

A tagállamok egymástól való tanulásának folyamatára két módszer javasolt: „magas szintű szeminárium”, amikor a politikai együttműködés alapvető, illetve „műhelytalálkozó” (cluster), ahol technikai jellegű szakértelemre van szükség. Az egymástól való tanulási alkalmakba az érdekelt feleket is be kellene vonni.

A következő időszakra vonatkozó javaslatok:

- magas szintű szeminárium az ágazatközi együttműködésről (2010);
- műhelytalálkozó az ifjúsági munkáról (2011);
- magas szintű szeminárium az ifjúsági önkéntességről (2011);
- műhelytalálkozó az ifjúság egészségről (2012);
- magas szintű szeminárium a kreativitásról (2012).

Végrehajtás

A stratégia végrehajtása mögötti erőt a tagállamok jelentik. Nagy segítséget jelenthet az ágazatokon átvívelő megközelítés, valamint a nyílt koordinációs módszer eszközeinek megerősítése. A prioritásokhoz nemzeti szinten kiinduló találkozókat kell szervezni az érdekelt felekkel és a minisztériumokkal, valamint be kell vonni a regionális és helyi hatóságokat is. A teljes politikai ciklus során alapvető fontosságú a megfelelő szereplők koordinálása és részvétele.

Az új együttműködési keret megvalósításában kulcsszerepe van az ifjúsági államtitkárok találkozóinak.

Tényeken alapuló politikaalkotás

A szilárd politikához nélkülözhetetlenek a jobb ismeretek. Ehhez a jelenlegi eszközök (pl. Eurostat-adatok, nemzeti jelentésekből, European Knowledge Centre for Youth Policy (EKCYP, európai ifjúságpolitikai tudásközpont), európai kutatási keretprogram) jelentik az első lépést, valamint az európai ifjúságról szóló hároméves jelentés. Ugyanakkora szükség van arra is, hogy a kutatók Európa-szerte megosszák egymással eredményeiket és hálózatként alkossanak. A Bizottság a következőket javasolja:

- Az EKCYP megszilárdítása az országokra vonatkozó információk kiegészítésével;
- Az egyes prioritások esetében a jelenlegi tendenciák áttekintése az Eurydice hálózattal segítségével;
- A meglévő mutatók és referenciaértékek segítségével egy eredményjelző táblázat összeállítása az ifjúság oktatási, foglalkoztatás, integrációs és egészségi helyzetéről;
- Egy munkacsoport felállítása, hogy megvitassa a részvétel, az önkéntesség, a kreativitás és az ifjúság a világban nevezetű prioritásokra, valamint az oktatáson, munkán és egyéb képzésen kívüli fiatalokra (Not in Education, Employment or Training, NEET) vonatkozó lehetséges jellemzőket („puha mutató”, descriptor);
- Tanulmányok elkészítése a következőkről:
 - „Babakötvény” – letétbe helyezett pénzeszközök alkalmazása a későbbi ifjúsági autonómia támogatására (2010);
 - Az ifjúsági munka társadalmi és gazdasági hatása (2011);
 - Ifjúsági e-részvétel és információs társadalom (2012);

- Ifjúsággal foglalkozó rendszeres Eurobarometer indítása;
- Az EU kutatási keretprogramjának ifjúságkutatásra és nyomon követésre történő felhasználásának előmozdítása.

Egyszerűsített beszámolás

Háromévenként bemutatásra kerül egy közös tanácsi/bizottsági jelentés a fent említett prioritások végrehajtásáról. Ez a tagállamok hasonló jelentésein fog alapulni, amelyet a tagállamok és az ifjúsági szervezetek által az ifjúság helyzetéről készített egész EU-ra kiterjedő áttekintés, az „Ifjúság számokban” fog kísérni. A Bizottság ajánlja a nemzeti jelentések közzétételét.

Az EU programjainak és alapjainak mobilizálása

A Fiatalok Lendületben Program az ifjúságpolitikát és prioritásait is támogatja, elsősorban a határokon átnyúló mobilitást, az önkéntességet, a részvételt, az ifjúsági munkát és a politikai együttműködést (pl. egymástól tanulás, strukturált párbeszéd, tanulmányok, Eurobarometer és jobb tudáseszközök). Az ifjúság számára más programok és alapok (például a Kultúra, a Lifelong Learning, a PROGRESS, a MEDIA, a fiatal vállalkozóknak szóló Erasmus, a versenyképességi és innovációs keretprogram és a strukturális alapok) is számos lehetőséget kínálnak, és ezeket ismertebbé kellene tenni a fiatalok körében.

Együttműködés az EU más intézményeivel és a nemzetközi szervezetekkel

Az Európai Parlament rendszeresen hozzájárul az ifjúságpolitikához. A Bizottság felkéri, hogy reagáljon erre a közleményre, végrehajtásáról pedig naprakészen tájékoztatni kívánja. A Bizottság saját területükön az Európai Gazdasági és Szociális Bizottsággal és a Régiók Bizottságával is együtt kíván működni.

A közös érdeklődésre számot tartó területeken – például az ifjúsági részvétel, az ifjúsági munka és az ifjúság jobb megismerése terén a – Bizottság az Európa Tanáccsal is folytatja az együttműködést.

Európai Bizottság: Fiatalokkal végzett munka

Az ifjúsági munka értéke az Európai Unióban, magyar országjelentés*

Bevezetés: hagyományok, definíciók és fogalmak

FŐBB ADATOK	VÁLASZOK
Az ifjúsági munka fogalma	Hivatalosan nincs ilyen
Az ifjúsági munka jogi definíciója	Nincs
Az ifjúsági munka hagyományának kezdete	Egy évszázada
Az ifjúsági munka hivatalos/professzionális kezdete	3 éve
Az ifjúsági munka relatív fontosságának megítélése a fiatalok támogatásában	Ugyanaz maradt
A formális/hivatásos/jogszabályban foglalt ifjúsági munka fő területei/ágazatai	Oktatás, szociális ellátás rendszere, sport, kultúra, civil szervezetek
A nonformális/harmadik szektorbeli (civil) ifjúsági munka fő területei/ágazatai	Civil szervezetek, informális csoportok

Fogalmak

Magyarországon nincs általánosan elfogadott definíciója az ifjúsági munkának. Léteznek különböző szolgáltatások fiatalok számára lokális, regionális és országos szinten, valamint van néhány ifjúsági és civil szervezet is. Mindazonáltal, az ifjúsági munkát különbözőképpen értelmezik. Ahogy az Európa Tanács nemzetközi csapatának jelentésében áll:

„[Az egyik] fő probléma Magyarországon az ifjúsági munka megfelelő meghatározásának hiánya. Az ifjúságsegítő szakmát nagyon gyakran művelődésszervezői diplomások végzik; a szociális munkától való egyértelmű elkülönítés is hiányzik. Részletes munkaköri leírást is csak az ifjúságsegítők kapnak; még a helyi ifjúsági referensek számára sem igazán létezik jól körülhatárolt foglalkozási profil. Eközben az ifjúsági munka és a nonformális és informális tanulás közötti kapcsolat nem látható, ennél fogva az iskolán

* Első megjelenés: European Union (2014): Working with young people: the value of youth work in the European Union, Country Report, Hungary, http://ec.europa.eu/youth/library/study/youth-work-countries_en.pdf. A jelentés a 2013 februári állapotokat tükrözi.

kívüli ifjúsági munka egy fontos funkcióját jelenleg széles körben elhanyagolják. [...]
Az ifjúsági munkára helyezett hangsúlyt ebben a tekintetben egyedül a Mobilitás céljaival kapcsolatban figyelhetjük meg: az ifjúsági munka és módszertanának társadalmi elismerése a Mobilitás egyik stratégiai célkitűzése. Csak az idő a megmondhatója, hogy az ifjúsági munka elismerése egyben a nonformális és informális tanulás számára is nagyobb elismeréshez vezet-e majd.”

Bár ez a jelentés 2008-ban készült, a helyzet azóta sem sokat változott. Az ifjúságsegítő fogalma még mindig elég zavaros, és gyakorlatilag az ifjúsági tanácsadó és az ifjúsági koordinátor szinonimájaként használják (pedig az „ifjúsági munka” a fiatalok segítségét jelenti). Még rendes jogi definíciója sem létezik. Az ifjúsági munkát nagyrészt a fiatalok és a velük kapcsolatban álló szakemberek (például ifjúságsegítők) közötti interakciónak tekintik¹. „A születéstől a felnőttkorig, az ifjúsági munka különböző formákat vehet fel és különböző szinteken lehet jelen. Ezek a formák (és szintek) vagy összekapcsolódnak, vagy nem”². Az ifjúsági munka egyenes közvetítési formái a fiatalokkal való közvetlen kapcsolatra épülnek; az indirekt formák a kormányzati és intézményi keretekre koncentrálnak, amelyek lehetővé teszik a fiatalok segítségét.

Az ifjúsági munkának nem kell nonformálisnak lennie – azaz nem csak az önkéntes tevékenységekről szól. Például helyi önkormányzatok alkalmaznak fizetett ifjúsági referenseket, vagy „összekötőket”. A formális oktatáson belül is megtalálható az ifjúsági munka, amit az ifjúságvédelemre szakosodott tanárok működtetnek.

A fiatalok szocializálása három általános helyszínen történik: a családon belül, az iskolában, és akárhol, ahol a szabadidejüket töltik – például az interneten, bevásárlóközpontokban, vagy a barátokkal. Egy, az ifjúsági munkáról szóló magyar irodalmi mű szerint erre a harmadik területre fektet különös hangsúlyt az ifjúságügy³. A cikk szerzője a következőket sorolja az ifjúsági munka területei közé:

- A fiatalok informális tanulásának segítése
- Ifjúsági szolgálathoz tartozó tevékenységek, teljes tanácsadó és információs szolgálat
- Személyes ifjúsági támogatás/segítség
- Ifjúsági közösségfejlesztés
- Helyi ifjúsági munka
- Ifjúsági projektek menedzsmentje
- Ifjúsági intézetek, intézmények irányítása, tanácsadása
- Virtuális ifjúsági munka

A főbb szereplők a következők:

- „Laikus” segítők (például család, barátok, szomszédok, önkéntesek, kortársak, önszervező csoportok)
- Szakemberek (például ifjúságsegítők, helyi önkormányzat által alkalmazott ifjúsági kapcsolattartók (referensek), tanárok, pszichológusok, szociális munkások, stb.)
- Egyéb szakemberek (például orvosok, drogprevenciós szakértők, rendőrök, művészek, stb.)

1 Nagy Á. (2008), Ifjúsági munka, ifjúsági szakma, ifjúságügy, Új Ifjúsági Szemle

2 Szabó A., Az ifjúsági munka, Ifjúsági Munka blog, elérhető: <http://ifjusagimunka.blogspot.hu/190179/az_ifjusagi_munka> hozzáférés dátuma: 2013. február 18.

3 Nagy Á. (2008), Ifjúsági munka, ifjúsági szakma, ifjúságügy, Új Ifjúsági Szemle

Az ifjúsági munka hagyománya és fejlődése

Az ifjúsági munka gyökerei jóval a demokráciára való átállás előttre nyúlnak vissza, amely 1989-ben kezdődött. A cserkészmozgalom 1910-ben érte el Magyarországot (lásd lentebb). A szocialista korszakban kötelező volt a párt ifjúsági szervezetéhez, a KISZ-hez (Magyar Kommunista Ifjúsági Szövetség) csatlakozni. A megkérdozett szakemberek mind azon a véleményen vannak, hogy abban az időben létezett ifjúságpolitika, és minden fiatal a hatálya alá tartozott. De 1989-től ez az átfogó megközelítés eltűnt és az ifjúságpolitika sokkal inkább a hátrányban levő, problémás fiatalok csoportjára koncentrált – kábítószert használók, hátrányos helyzetűek, etnikai kisebbségek, stb. Ettől kezdve, az ifjúsági munka egy meghatározó elemévé vált a szociális ellátás. Ezért is kapcsolódik egymáshoz annyira szorosan az ifjúsági és a szociális munka Magyarországon. Mindazonáltal az európai megközelítés is felbukkan néhány szervezet berkein belül, amelyek európai kezdeményezéssel alapultak. Az elmúlt másfél évtizedben a Mobilitás Országos Ifjúsági Szolgálat fontos szerepet töltött be a magyar ifjúsági munka és ifjúságpolitika intézményrendszerében. A szervezetet 1995-ben alapította a kulturális és oktatási miniszter - Mobilitás Országos Ifjúsági Szolgálat néven -, a fiatalok közösségeivel foglalkozó EU programok nemzeti ügynökségeként. A tevékenységi körük jelentősen bővült az eltelt évek során. Az 1999-es év végén az Ifjúsági- és Sportminisztérium Regionális Ifjúsági Szolgáltató Központokat hozott létre az ország statisztikai régióiban. Azaz, hogy biztosították a szükséges szolgáltatásokat, és hogy a Regionális Ifjúsági Tanács (egy, a Gyermek és Ifjúsági Alapprogram regionális költségvetésének felosztását végző szervezet) háttérintézményeként működtek, ezek a szervezetek is a Mobilitás Ifjúsági Szolgálat részévé váltak.

Az ifjúsági közösségek és civil szervezetek emberi erőforrás fejlesztésének feladatát is a Mobilitásra ruházták át, a regionális irodák hálózatának megalapításával egy időben. 1999-től kezdve az Eurodesk Magyarország ⁴ hálózat koordinátoraként működnek, amelyben a regionális irodák fontos szerepet játszanak. Az Eurodesk az Európai Bizottság által támogatott szolgáltatás.

A jelenlegi helyzet: a formális és nonformális ifjúsági munka megvalósítása

A formális ifjúsági munka természetesen létezik különböző területeken, ám nem „tisztán” formában. Vannak olyan tanárok az oktatásban, akik az ifjúságvédelemre fókuszálnak; akadnak szociális munkások, akik az utcán lézengő fiatalok számára szerveznek programokat; és vannak edzők, akik a fiatal populációra koncentrálnak. Kulturális intézmények szintén szerveznek olyan rendezvényeket, amelyek a fiatalokat célozzák. A helyi önkormányzat alkalmazhat egy ifjúsági referenst, de az ő munkája és felelősségei a fiatalokkal szemben a helyi polgármester hozzáállásától függően nagyon különbözők lehetnek.

A formális intézményeken kívül civil szervezetek és informális csoportok is szerveznek tevékenységeket, legtöbbször konkrét célcsoportoknak. Sajnos átlátható és rendszerezett adatok nem elérhetők az ilyen civil szervezetek és (legfőképp) az informális csoportok tevékenységéről. Ami a formális, ifjúságot érintő tevékenységeket illeti, nincs

⁴ Eurodesk, Come To Hungary – Discover your opportunities!, <www.eurodesk.hu/en/cometohungary> hozzáférés dátuma: 2013. február 18.

egyértelmű jelzése annak, hogy mit próbálnak velük elérni, és nincsenek hozzájuk hivatalos előírások. Így az, hogy az önkormányzati ifjúsági referens direkt vagy közvetett módon járul hozzá az ifjúságot érintő munkához, a polgármester hozzáállásától függ. Még csak nem is kötelező ennek a munkakörnek a betöltése:

„Jelenleg az ifjúsági referenseket helyi, regionális és országos szintű önkormányzatok foglalkoztatják, valamint olyan szervezetek, amelyek az önkormányzattal kötöttek feladat-ellátási szerződést ifjúságügyi feladatok végrehajtásáról. Munkája során az ifjúsági referens kapcsolatot tart az önkormányzat ifjúsági ügyekért felelős bizottságával és az ifjúsági tanácsossal, ha van ilyen. Rendszeres kapcsolatban van az ifjúságsegítői feladatokat ellátó szakemberekkel, az ifjúsági közösségekkel és a szakmai közösségek informális csoportjaival, különböző szervezetekkel, valamint az ifjúsági érdekképviselések és ifjúsági párbeszédnek szereplőivel. Elméletben az ifjúsági referens az illetékességi területébe tartozó ifjúsági korcsoportok, közösségek és szervezetek karjának meghosszabbításaként funkcionál, hiszen ő képviseli és teszi láthatóvá az érdekeiket a rendszerben.⁵”

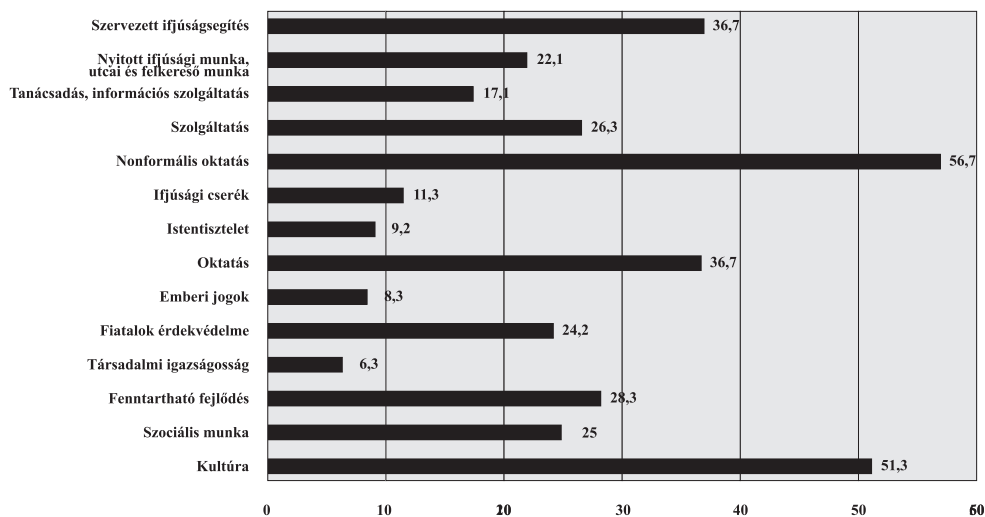
A fő „kézbesítők” az ifjúságsegítők, de ezekről az emberekről nincs elérhető statisztika. A közoktatás és a szociális ellátórendszer keretein belül ezt a munkát tanárok és szociális munkások végzik; de a helyi önkormányzatok ifjúsági referensei csak átlagos közalkalmazottak, akik egy adott szerepet töltenek be - nem feltétlenül kaptak bármiféle felkészítést a fiatalok segítésének terén.

A civil szervezeteknek ennél konkrétabb célcsoportjuk van; a formális oktatás rendszerén belül ez főként a 12-35 éves korcsoport. A Bátor Tábor Alapítvány (lásd lentebb) például tartósan vagy súlyosan beteg gyermekeket választott célcsoportul. A civil szervezetek általában közvetlen módon végeznek ifjúsághoz köthető munkát, míg a kormányzati intézmények inkább közvetve működnek.

Egy kutatás szerint⁶, míg a legtöbb ifjúsági szervezet (nyilvánvalóan) a fiatalokat karolja fel, sokszor idősebbeket is céloznak. Az ilyen egyesületek vezetőinek tipikus életkora 30 és 45 év között van. A legtöbb szervezet hátrányos helyzetű csoportokat céloz meg, kulturális rendezvényeket és oktatást (és sportlehetőségeket) biztosítanak számukra (lásd az 1. ábrát).

5 Nagy Á. És Székely L. (2010), Családon innen, iskolán túl: A harmadlagos szocializációs közeg és az ifjúságügy mint önálló terület elméleti alapjai. Budapest: Excenter.

6 Bauer B. (2011), Ifjúsági szervezetek Magyarországon. Budapest: Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet.

1. ábra Az ifjúsági szervezetek tevékenységei, 2011 (az online válaszadók több különféle tevékenység közül választhattak)

Jogszabályi háttér és irányítás

FŐBB ADATOK	VÁLASZOK
Jogszabályi keretek az ifjúsági munkához	Nincs
Az ifjúsági munka szabályozási szintje	Nemzeti/helyi
Az ifjúsági munka irányításáért felelős szervezet(ek)	Emberi Erőforrások Minisztériuma

Jogi háttér

A magyar ifjúságpolitika 1990 óta két nagy, átfogó téma körül forog: ifjúsági jogszabályok és a decentralizáció/regionalizáció. Az ifjúságügyi jogszabályok tekintetében az Alkotmány csak a fiatalok oktatására, képzésére és védelmére tér ki. Viszont, egészen mostanáig, még nem volt olyan jogszabály, amely a fiatalokkal kapcsolatos közszolgáltatásokat határozta volna meg. Az utolsó ifjúságügyi törvény 1971-ben lépett hatályba. Így az ifjúságpolitika nem egy egyértelműen meghatározott közfeladat, és nincsenek megbízható eljárási szabályai a forráselosztásra. Ez azt is jelenti, hogy a prioritások és eljárások folyamatosan változnak. Következésképpen, egy „ifjúsági törvényről” folytatott vita (és az ezért folyó harc) állandó téma a rendszerváltás óta. Eddig három kísérletet tettek ilyen törvény alkotására, amelyek közül egyik sem kapta meg a parlament jóváhagyását: 2000-ben (az Ifjúsági és Sportminisztérium által), 2006-ban, és végül 2012 elején⁷. Az ifjúsági szolgáltatásoknak csak egy kis része⁸ van jogszabályi irányí-

⁷ Az anyag itt tárgyi tévedést tartalmaz, a harmadik próbálkozás 2010 elején történt [a szerk.].

⁸ 2/1999. (IX.24.) (ISM rendelet a Gyermekek és Ifjúsági Alapprogram és a Regionális Ifjúsági Irodák működéséről) A gyermek- és ifjúságpolitikáért felelős miniszter (a továbbiakban: miniszter) szakmai-fejlesztési, szolgáltatási és támogatási rendszert hoz létre, amely az Alapprogram, valamint a Nemzeti Család- és Szoci-

tás alatt, és így a legtöbb szervezet és fiatalokkal foglalkozó szolgáltató sincsen törvény által védve, vagy támogatva, így kicsi a hatásköre is⁹. A legtöbb megkérdezett szakértő „strukturális hiányként” jellemezte ezt a helyzetet, amely gátolja az ifjúságpolitika hatékony fejlesztését és szakmaiságát.

Mindazonáltal, a legtöbb ágazati jogszabály tartalmaz olyan elemeket, amelyek ifjúsági kérdésekre utalnak. A helyi önkormányzati törvények például kötelezővé teszik a helyi hatóságok számára, hogy olyan intézkedéseket kezdeményezzenek, amelyek a vonzáskörébe tartozó fiatalok számára valamilyen szempontból hasznosak. Mivel ez nem kifejezetten szabályozott, és mivel nem kapnak konkrét pénzügyi támogatást erre a célra, ezeknek az intézkedéseknek a végrehajtása rendszertelen és nagyban függ a város vagy falu vezetőjének ambíciójától.

Ellenben a 2008-ban elfogadott ¹⁰ Nemzeti Ifjúsági Stratégia szolgálhatna az ifjúságpolitika keretrendszeréeként¹¹. Kétéves (2012-től négyéves¹²) cselekvési terveken alapul a működése, és folyamatosan ellenőrzik. A fiatalokra összpontosító társadalmi célokat és a nemzeti együttműködést igénylő feladatokat a Nemzeti Ifjúsági Stratégia 15 évre előre határozza meg. Az általános célja a fiatalok, mint emberi erőforrás felkarolása és a fiatal korosztályok szociális integrációjának segítése. Az átfogó célok között szerepel: az egyenlőség és a magyar és európai polgári lét megtapasztaltásának elősegítése, és egy élhető környezet megteremtése. Az ifjúsági törvények tervezete kiter a családra, önálló életre, szolidaritásra, a tanulásra és környezetre, kultúrára, szociális integrációra, a civil társadalomra, erőforrásokra és az ifjúsági munkára.

Ahogy a Nemzeti Ifjúsági Stratégia is hangsúlyozza, az ifjúságpolitika, ifjúságsegítői szakma és az ifjúsági munka lényege a gyermekek és fiatalok jogainak érvényesítése, a képzési portfólió kidolgozása és az ifjúságsegítői szakma életpálya modelljének kialakítása. A követendő mutatók a következők:

- A közvetlenül az ifjúsággal kapcsolatos célokra elkülönített költségvetési és EU-források, a költségvetési tervek alapján;
- A helyi önkormányzatok ifjúsági referenseinek száma;
- Akkreditált ifjúsági szolgáltató intézmények száma;
- Az akkreditált ifjúsági szolgáltató intézmények által elért fiatalok száma;
- A gyermekek és fiatalok jogait érintő megoldott ügyek száma;
- A költségvetésből finanszírozott, a jogi tudatosság fejlesztését célzó programok által elért emberek száma;
- A jogi tudatosság fejlesztését célzó programokat lebonyolító szervezetek aránya az összes, ifjúságot érintő tevékenységet végző szervezethez képest;
- A képzett ifjúságsegítők száma;
- A képzett ifjúságsegítők számára elérhető állások száma.

álpolitikai Intézet (a továbbiakban: Intézet) összehangolt működésén keresztül valósítja meg a Kormány ifjúságpolitikai célkitűzéseit. A (többször módosított) 1990. évi LXV. törvény a helyi önkormányzatokról §8(1)-es paragrafusa a helyi közszolgáltatások közé sorolja a szolgáltatásnyújtást a gyermekek és fiatalok számára, de ez nem minősül kötelezőnek, és a rendelkezés tartalma nincs meghatározva.

9 Ifjúsagugy.hu, Kezdeményezés, <www.ifjuszagugy.hu/ifjuszagitorveny> hozzáférés dátuma: 2013. február 18.

10 Az anyag itt tárgyi tévedést tartalmaz, az elfogadás 2009-ben történt [a szerk.].

11 Magyarország Kormánya (2009), Nemzeti Ifjúsági Stratégia, 2009-2024. Budapest: Magyarország Kormánya

12 Az anyag itt tárgyi tévedést tartalmaz, maradt a két éves cselekvési tervek rendszere [a szerk.].

Irányítás

Az ifjúsági kérdések felelőssége többször változott az elmúlt két évtizedben (lásd a 2.1-es ábrát).

Évek:	Felelős kormányzati szervezet:
1986-89	Állami Ifjúsági és Sporthivatal
1990-94	Miniszterelnöki Hivatal
1994-98	Művelődési és Közoktatási Minisztérium
1995-98	Miniszterelnöki Hivatal
1998-99	Miniszterelnöki Hivatal
1999-2002	Ifjúsági és Sportminisztérium
2002-04-01	Gyermek-, Ifjúsági és Sportminisztérium
2004-06-01	Ifjúsági, Családügyi, Szociális és Esélyegyenlőségi Minisztérium
2006-10-01	Szociális és Munkaügyi Minisztérium

2.1 Ábra: Az ifjúsági kérdésekkel foglalkozó kormányzati szervezetek, 1986-2010, Politikatudományi Intézet (2007)

2010 óta az ifjúságpolitika nemzeti felelőssége a szociális ügyekért és társadalmi felzárkózásért felelős államtitkár alá tartozott az Emberi Erőforrások Minisztériumának berkein belül, de ezt a felelősséget rövidesen a sportért felelős államtitkárhoz helyezik. Az a tény, hogy az ifjúságpolitika nem találja a helyét a kormányzati rendszerben, és – a megkérdezett szakértők szerint – túl sok „gazdája” van, jól szimbolizálja az alacsony státuszát. Azonban 2013 tavaszán megalapították az Ifjúsági Szakmai Egyeztető Fórumot, a minisztériumok közötti együttműködés elősegítésére.

Továbbá, jelenleg a Mobilitás Országos Ifjúsági Szolgálat két különböző részre van felosztva, melyek egymástól függetlenül működnek. A regionális ifjúsági szolgáltató központokat működtető része 2012-ben a Közigazgatási és Igazságügyi Minisztériumhoz került, míg a másik, a Fiatalok Lendületben Program és a nonformális képzés koordinálásáért felelős rész az Emberi Erőforrások Minisztériumánál maradt¹³. Maga az ifjúsági munka nem áll jogi szabályozás alatt, de a különböző intézkedések, amelyeket tesznek, különféle törvények által szabályozottak. Ez jelenleg kormányközi szinten valósul meg, hiszen egyes részei más-más törvények hatálya alá esnek. De bármilyen lényegi konzultációhoz szükség van egy országos tanácsadó bizottságra; ez bekerült a Nemzeti Ifjúsági Stratégia 2012-13-as cselekvési tervébe is¹⁴.

A finanszírozást nem lehet egyszerűen nyomon követni, mivel az ifjúsági munka nem „tisztá” formájában létezik, hanem különböző szektorokban bukkan fel valamilyen formában. Az Emberi Erőforrások Minisztériuma nem irányít tőkét közvetlenül az ifjúsági munkára, de az összes szektor költségvetésének van ifjúsághoz kapcsolódó eleme.

13 Ezen a területen változások várhatók.

14 Fő céljai: Egy olyan környezet kialakítása, mely segíti a fiatalok társadalmi integrációját; az ifjúságsegítő szakma és a civil szervezetek munkájának támogatása; és a fiatal korosztályok és közösségeik erősítése.

Irányelv- és programtervezés keretei

FŐBB ADATOK	VÁLASZOK
A politikai elkötelezettség általános mértéke az ifjúsági munka kérdés-körében	Alacsony
Célzott irányelvek / stratégia az ifjúsági munkára	Van
Programok az ifjúsági munka fejlesztésére	Van
A gazdasági válság ifjúsági munka finanszírozására gyakorolt nettó hatása	Negatív

Politikai elkötelezettség

Magyarországon létezik egy Nemzeti Ifjúsági Stratégia a 2009-24-es időszakra, amely az ifjúsági munkát a nagyreményű jövő generáció számára fontos elemként kezeli. Kétévente (2012-től négyévente¹⁵), egy cselekvési tervet kell végrehajtania a kormánynak. Ennek teljesítését megadott mutatók alapján ellenőrzik, az adatokat és információkat pedig a minisztériumok szolgáltatják:

„Hazánkban is szükség van arra, hogy az ifjúságot egy folyamatos, innovatív, korszerű tudással rendelkező erőforrásnak tekintsük, amely képes a társadalom megújítására, az aktív szerepvállalásra. Mint önálló, döntésképes egyénekre tekintünk az ifjúsági korosztályok tagjaira, a jövő alakítóira, lehetőséget ajánlva képességeik kibontakoztatásához¹⁶ (Nemzeti Ifjúsági Stratégia).”

Az egyik intézkedés a stratégiában a Nemzeti Ifjúsági Tanács megteremtése volt. 2012 december 1-jén alapították meg, és több, mint 100 szervezetet ölel fel. Civil csoportok és szövetségek is jelentkezhetnek, így a tanács felépítése alulról felfelé történik, amely kezdeményezés az Európai Ifjúsági Fórumon részt vevő fiataloktól ered.

A Magyar Ifjúsági Konferenciát 1999-ben alapították. Ez a Magyarországon, a szomszédos országokban és a világ magyar diaszpórájában élő, magyarul beszélő fiatalok tanácsadó testülete. A szervezet feladata a fiatalok hálózatainak ápolása és az erőforrások Magyarország határain túli elosztása.

Irányelvek és programok az ifjúsági munka fejlesztésére

A 2012-16-os cselekvési terv részeként új kezdeményezéseket terveznek a fiatalok számára az Új Nemzedék Jövőjéért program keretein belül. Ezt a programot a strukturális alapból finanszírozzák, és egy újonnan kinevezett miniszteri biztos lesz a felelős a cselekvési terv hatékony megvalósításáért. A legfontosabb kezdeményezések a következők:

- „Ifjusag.hu – a sikeres nemzedékért”: a weboldal kommunikációs csatornákat biztosít, valamint integrált ifjúsági programokat tartalmaz, amelyek információt nyújtanak a fiataloknak, például karrierfejlesztésről, drogprevencióról, kulturális és szociális programokról. Az Ifjusag.hu portál kidolgoz egy karrier- és életpályamodellt, amely segíthet a fiataloknak karrierjük megtervezésében és szakmájuk kiválasztásában. A fiatal leendő vállalkozók mentorálást és képzést kaphatnak.

¹⁵ Lásd a 12. lábjegyzetet [a szerk.].

¹⁶ Magyarország Kormánya (2009), Nemzeti Ifjúsági Stratégia, 2009-2024. Budapest: Magyarország Kormánya

- A „Van kihez fordulnod!” program: ezt a szolgáltatást a fiatalok szellemi egészségének támogatására indítják el. Az alapötlet egy internetes mentálhigiénés hálózat, ahol tanárokat és kortárssegítőket képeznek ki arra, hogy képesek legyenek segíteni a fiataloknak az interneten keresztül, és hogy új módszereket dolgozzanak ki az értékek átadására. Ennek a programnak a célcsoportja a 10-23 éves korosztály, akik így képesek lesznek levelezőrendszeren keresztül anonim módon segítséget kérni jól felkészült mentoroktól. A program a Nemzeti Ifjúsági Stratégiára épül. Azonban a megkérdezett szakemberek kétségüket fejezték ki a terv hatásosságát illetően, kritizálva a technikai megközelítést. Szerintük az ifjúságsegítés, ifjúsági munka kevésbé sikeres személyes kontaktus nélkül.

Ifjúságsegítők: képzés, helyzet, népesség és profil

FŐBB ADATOK	VÁLASZOK
Minimális képesítési előírások ifjúságsegítők számára	Nincs
Az ifjúságsegítő, mint elismert szakma	Nem ismerik el
Elérhető formális, célzott szakképesítés ifjúságsegítő szakmában	Van
Az ifjúságsegítők nagy részének képzettségi háttere	Ifjúságsegítők, bizonyos típusú tanárok, szociális munkások, pszichológusok, stb.
Ifjúságsegítők száma	Nincs adat
Az ifjúságsegítők számában mutatkozó általános tendencia	Nincs adat (de az ifjúságsegítők száma nő)

Képzések és képesítések

Mivel az ifjúsági munka nem egy elismert szakma Magyarországon, ezért nincsen külön képesítési követelmény kidolgozva ilyen munkához. Az ifjúságsegítő elsősorban más szakképzettségűek, például szociális munkás, tanár, pszichológus, stb. képesítéssel rendelkeznek. Létezik az „ifjúságsegítő” szakma, amely jó úton halad az alapképzési szakká válás felé. Az azonban nem világos, milyen munkahelyeken és melyik pozíciókban lenne szükség az ifjúságsegítő diplomára. Még csak nem is ismerik el foglalkozásként a Foglalkozások Egységes Osztályozási Rendszerében (FEOR).

Ezek az „ifjúságsegítő” tanfolyamok – melyek jelenleg kilenc felsőoktatási intézményben folynak – a neveléstudományok széles területéhez tartoznak, de a közművelődési munka területén is vannak gyökereik (például művelődési központokban). A tanterveik igen eltérőek: egyesek inkább pszichopedagógiai jellegűek, míg mások társadalomtudomány-, vagy menedzsment-orientáltak. Különböző mértékben tartalmaznak gyakorlati képzést, amelynek csak egy része helyszíni gyakorlat. Míg a legtöbb megkérdezett szakember egyetértett abban, hogy szükség van a képzési előírások egységesítésére és fejlesztésére – és ezért örültek a kezdeményezésnek –, vegyes érzelmekkel viseltettek a tanfolyamok iránt, amely nézetet valamilyen szinten a tanulók is osztották. Néhány kritikus a képzés és a szakmai ágazat közötti bárminemű összefüggés hiányára is hivatkozott.

Ezeknek a kurzusoknak nincs folytatása, de néhány interjúalany kiemelte a tanulók ala-

csony érdeklődési szintjét az ifjúsági munka területén indított karrier iránt; ők általában továbbtanulnak egy másik diploma megszerzéséért.

A nonformális és informális képzések egyre könnyebben hozzáférhetők a civil szervezeteken és szövetségeken keresztül – például a Mobilitás és a Tempus Közalapítvány is kínál a Magyar Felsőoktatási Akkreditációs Bizottság által elfogadott tréningeket (melyek ezáltal biztosan elérnek egy bizonyos minőségi szintet). A legtöbb esetben ezekért az extra képzésekért fizetniük kell a jelentkezőknek.

Az ifjúsági szakma területén dolgozók számára (akár önkéntesek, akár a helyi önkormányzat, vagy egy civil szervezet alkalmazottai) valószínűleg a Mobilitás kínálja a legtöbb továbbképzési lehetőséget. Nem áll rendelkezésre adat arról, hogy eddig hány kurzust tartottak, vagy hogy eddig hányan vettek részt ezeken. A civil szervezetek és informális csoportok esetében nem szükségszerűen léteznek átlátható alkalmassági előírások vagy ellenőrző rendszerek az ifjúságsegítők számára. Azonban a közigazgatásban, iskolákban, vagy szociális gondozó intézményekben dolgozók szigorú ellenőrzésen esnek át a képzettségi hátterüket illetően.

Az ifjúságsegítő szakma állapota

Magyarországon nem létezik olyan szakma, hogy „ifjúságsegítő”; valójában még „körtárssegítő”, vagy „ifjúsági tanácsadó” szakma sincs. Annak ellenére, hogy nincs hagyománya az ifjúsági munkának, bizonyos területeken mégis megtalálhatók a nyomai. Egy megkérdezett ifjúsági szakértő szerint a legtöbb ifjúságsegítő tanár, kulturális menedzser, vagy szociális munkás. Legtöbbjük önkéntes, számuk pedig a gazdasági válság kitörése óta csökkent. Az önkormányzatok pénzügyi helyzete romlott és az állami támogatás megszűnt. Sok ifjúsági munkával foglalkozó civil szervezet eltűnt. A tendencia az, hogy egyre több szakembernek kell elhagynia állását a költségvetési megszorítások miatt.

Ifjúságsegítők létszáma

Nehéz megbecsülni az ifjúságsegítők számát Magyarországon, mivel a szakmát hivatalosan nem ismerik el. Ellenben sok ember dolgozik különböző területeken, akik részt vesznek az ifjúsági munkában.

A legújabb tanulmány alapján ¹⁷ körülbelül 4000 elismert ifjúsági szervezet van az országban. Legtöbbjüknek 50-nél kevesebb tagja van, és csak lokálisan működnek (lásd a 4.1-es és 4.2-es táblázatot).

17 Bauer B. (2011), Ifjúsági szervezetek Magyarországon. Budapest: Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet.

Tagok száma:	Szervezetek száma:	%
0	8	3,7
1-50	150	69,1
51-200	37	17,1
201-500	11	5,1
501	11	5,1
Összesen	217	100

4.1 Táblázat: Ifjúsági szervezetek taglétszámai, 2011 (Bauer,2011)

	Közép- Ma- gyaror- szág	Észak- Ma- gyaror- szág	Észak- Alföld	Dél- Alföld	Közép- Dunán- túl	Nyu- gat-Du- nántúl	Dél-Du- nántúl	Össze- sen
Helyi	19	8	10	13	7	15	11	83
Kistérségi	7	5	4	8	3	5	12	44
Regio- nális	11	3	11	5	4	9	10	53
Ország- gos	32	3	0	3	0	1	2	41
Nem- zetközi	5	0	2	1	0	0	0	8

4.2 Táblázat: A szervezetek száma, régióként és működési szintenként, 2011 (Bauer, 2011)

Kutatók és a Mobilitás szerint ezek a szervezetek a fiataloknak csak egy részét (7 százalékát) érik el. A szervezetek vezetői nem fiatalok: általában 30 és 45 év közöttiek. Az elmúlt két évtizedben az ifjúsági munka és az ifjúságpolitika a hátrányos helyzetű csoportokra összpontosított. Átlagos (nem hátrányos helyzetű) családból származó fiatalok nincsenek bevonva, ezáltal a megelőzés nem működik hatékonyan: a problémás fiatalok néha nem kerülnek ezeknek a szervezeteknek a látóterébe, csak mikor már elkéstek a segítséggel.

Az ifjúságsegítő profilja

A fő kihívás egy jogilag és szakmailag elfogadott írásos meghatározás kialakítása az ifjúsági munka számára, és a hivatásként való elismerés kivívása, minősítési és munkavédelmi normákkal (például fizetés, munkaórák száma, ellenőrző hatóságok, nyomon követési rendszer stb.). Az ifjúsági munka meghatározása és elismerése nélkül nem lehetséges adatokat gyűjteni az ezen a területen dolgozókról.

Egy pozitív jele az ifjúsági munka „szakszerűsítésének” az ifjúságsegítő képzések elindítása. A cél a szakma presztízsének növelése és a hivatalos alapképzési szintű képesítés megteremtésével történő fejlesztése.

Az ifjúsági munka szerepe és értéke

Az ifjúsági munkának nincs érvényes értékelése Magyarországon. Az ifjúságkutatásnak nagy hagyománya van az országban, amely a szocialista korszakig nyúlik vissza, de a felmérések még mindig főleg a fiatalok hozzáállásával és hátterével foglalkoznak. A kevés empirikus tanulmány, amely az ifjúsági intézményekkel és szervezetekkel foglalkozik, nem vizsgálja az ifjúsági munka hatását és befolyását. A programok értékelése még mindig gyerekcipőben jár Magyarországon.

Oktatás és képzés

Az oktatási intézmények foglalkoztathatnak iskolapszichológust (aki nem tanár, ennél fogva független a tanári testülettől). Szociális munkásokat szintén alkalmazhatna. A probléma az, hogy az iskolák egyre kevésbé tudják megengedni maguknak az ilyen emberek foglalkoztatását, ezáltal hiány van szakemberekből a legrászorultabb iskolákban.

Az iskolai erőszak csökkentését célzó ifjúsági munka

2010 áprilisában a Községi Szolgáltatások Alapítványa bevezető tréninget biztosított tanárok számára négy budapesti ifjúsági otthonban, ahol a resztoratív konferenciák levezetését tanulhatták meg. Ez a resztoratív gyakorlatok terjesztésére irányuló munkájuk része volt Magyarországon, amely komoly erőfeszítésekkel folyt iskolákban és börtönökben. Ezt a munkát az Igazságügyi Minisztérium és Budapest város támogatta. Része volt egy projekt, amely a gyerekek és fiatalok agresszív viselkedésének csökkentését tűzte ki célul, és amely a város hat középiskolájában vezetett be resztoratív módszereket. Ezek a módszerek egyre jobban terjednek Magyarországon. Az Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet nemrég fejezett be egy alternatív konfliktuskezeléssel kapcsolatos programot, amelyben tanárokat képeztek ki közvetítői és resztoratív módszerekre, hogy az iskolában csökkentsék a diákok közötti agressziót.

Programok az aktív polgári szerepvállalásért

A Demokratikus Ifjúságért Alapítvány Iskolai Községi Szolgálat programja (lásd lentebb) egy próbálkozás arra, hogy az ifjúsági szolgáltatásokat beépítsék a formális oktatási rendszerbe. Iskolák tucatjai csatlakoztak a folyamatosan növekvő hálózathoz, amely ösztönzi a service learning használatát egy tudományos környezetben. Jelenleg is folyik egy felmérés az iskolákban, amely egy strukturált ifjúságvédelmi program hatását hivatott értékelni.

Foglalkoztatás és vállalkozási kedv

Az ifjúsági munka egyik legvirágzóbb része az aktív polgári szerepvállalás és vállalkozói szellem fejlesztésével foglalkozó terület. Ez az Európai Unióban kulcskompetenciává vált, és lényegi része a Nemzeti Alaptantervnek. Ennek ellenére a legtöbb ifjúsági munka kezdeményezés az iskolákban főleg civil szervezetektől, vagy alternatív magániskoláktól ered.

A Young Enterprise program

A magyarországi, közgazdaságtanra szakosodott középiskolák részt vehetnek a „Young Enterprise” programban. Ennek célcsoportja a 15-19 éves korosztály, hossza egy tanév. A diákok egy „vállalatot” alkotnak, amelyhez megválasztanak egy „igazgatótanácsot” maguk közül; alaptőkét gyűjtenek össze, és ezután termékeket állítanak elő, adnak el, értékesítenek nyereség termelésének reményében. Egy országos verseny keretein belül, a legjövedelmezőbb és leghatékonyabb „vállalat” esélyt kap az európai vetélkedőben való részvételre.

Aktív állampolgársággal és fiatalok foglalkoztatásával kapcsolatos programok

A Demokratikus Ifjúságért Alapítvány (DIA) a vezető civil szervezet a következő területeken ¹⁸:

- o Ifjúsági közszolgálat;
- o Vita (Az EU Strukturált Párbeszéd programja és a Nemzeti Ifjúsági Tanács);
- o Irányelvek és stratégiák fejlesztése az állampolgári felelősségvállalás és a globális nevelés terén.

A szervezet fő irányelve, hogy a modern és virágzó demokráciák a jól informált állampolgárok aktív részvételére, felelősségvállalására támaszkodnak. Ezért céljuk az ifjúsági közszolgálat népszerűsítése nemzeti és nemzetközi szinten.

Az elmúlt 13 év során a DIA eljutott:

- o Több, mint 100.000 14-25 év közötti fiatalhoz;
- o Több száz ifjúsági önkéntes csoporthoz;
- o Több száz tanárhoz és ifjúsági szakemberhez;
- o 350 közösséghez;
- o Több, mint 150 iskolához;
- o 5 egyetemhez és tanárképző főiskolához.

A DIA koordinált

- o 6 Önkéntes Fiatalok Napja kampányt;
- o Helyi figyelemfelkeltő kampányokat a társadalmi felelősségvállalásról és a demokratikus részvételről;
- o Több tucat módszertani szakmai képzést tanároknak projekt menedzsment, formális vita, életvitel-fejlesztés, foglalkoztathatóság, vállalkozói tevékenység és állampolgári ismeretek témákban;
- o Tréningeket fiatal aktivisták számára, vezetései és kooperációs készségek terén;
- o Nemzetközi cserediák programokat.

A DIA sokféle programot irányít, amelyek mind a fiatalok demokratikus készségeinek fejlesztését célozza tapasztalati tanulási lehetőségeken keresztül, ifjúsági önkéntes tevékenységek által. A KöZÖD! programjuk támogatási rendszert, szakmai támogatást, kampány népszerűsítést és regionális tárgyalási lehetőségeket biztosít az önkéntességre nyitott 14-25 éves fiatalok számára. A DIA a fiatalok demokratikus készségeinek formális vitákon keresztül történő fejlesztését is támogatja. A 3D program (Dilemma – Disputa – Demokrácia) gyakorlatias képzéseket kínál tanároknak és ifjúságsegítőknak a vita művészetében. A program főként a hátrányos helyzetű háttérrel rendelkező fiatalokra koncentrál.

A Demokratikus Ifjúságért Alapítvány emellett minden évben megrendezi Országos Vitaversenyét, amely száznál is több fiatal „vitázót” hoz össze. Létezik egy Strukturált Pár-

¹⁸ Lásd: Dia, Földal, <<http://english-dia.blogspot.hu>> hozzáférés dátuma: 2013. február 18.

beszéd programjuk is, amely a 3D program oldalhajtásaként indult, és kilenc különböző közösségben hozza össze a fiatalokat, hogy megtárgyalhassák az Európai Uniót érintő lényeges kérdéseket. A fiatalok foglalkoztatása kulcsfontosságú kérdés napjainkban, és a DIA kötelességének tartja olyan programok létrehozását, amelyek segítenek a hátrányos helyzetű fiataloknak sikeres alkalmazottakká és vállalkozókká válni. Olyan programokat irányítanak, mint az LSE (Life Skills for Employability) program és a Motivation Club program. Ezek tanárképzési modulokból, tananyagokból és a résztvevők folyamatos mentorálásából állnak.

Egészség és jó közérzet

Az egészség és jólét területén folyó ifjúsági munka nagy szerepet játszhat a megelőzésben. A fiatalok mentális és fizikai egészsége Magyarországon közel sem optimális. Kevés fiatal sportol rendszeresen, idejük javarészt inkább a televízió előtt, vagy videójátékokkal töltik. Mindazonáltal, az egészséget és jólétet érintő ifjúsági munka főleg a szélsőséges csoportokra koncentrál, mint például kábítószerfüggő, vagy nagyon beteg gyermekekre.

A Bátor Tábor 2001-ben alapították, hogy komplex terápiás és rekreációs programokat nyújtson rákos, cukorbeteg, ifjúkori reumás, vagy hemofiliás gyermekeknek és családjaiknak¹⁹. Különböző táborokat szerveznek az egész évben: gyerektáborokat nyáron, családi, vagy testvértáborokat tavasszal és ősszel. Ezek díjmentesek a gyerekeknek és családjaiknak. Évente közel 700 ember vesz részt a programban, olyan dolgokat próbálva ki, amelyekből betegségük miatt egyébként kimaradnának. Az összes ilyen rendezvény célja a sikerélmény biztosítása. Ez pozitív hatással van az önbecsülésükre és a gyógyulási folyamatukra. Az elmúlt tíz évben, a kórházak együttműködésének köszönhetően, több, mint 4 400 ember vehetett részt táborokban. A Bátor Tábor sikere elsősorban az önkéntesek (cimborák) elkötelezett munkájának köszönhető. 2001 óta több, mint 3 200 cimbora áldozta tíz napját arra, hogy néhány csodálatos élményt nyújtson a program által felkarolt gyermekeknek. A cimboráknak legalább 20 évet be kell tölteniük a részvételhez, hiszen a halálos beteg gyermekekkel foglalkozni érzelmileg meglehetősen megterhelő. Köztük önkéntes egészségügyi szakembereket is találunk, akik a gyermekek biztonságát biztosítják a tábor ideje alatt.

A Kompania Alapítvány egy civil szervezet, amely kapcsolatban áll több iskolával. Drogprevenációs és kommunikációs tréningeket folytatnak az iskolákban, nonformális módszereket is használva²⁰.

Részvétel

A hagyományos ifjúsági munka célja Magyarországon mindig is az volt, hogy a fiatalokat a társadalmi tevékenységekben való részvételre buzdítsa. A megkérdezett szakemberek szerint ez manapság már nem annyira jellemző.

Magyar Cserkészszövetség

Az első cserkész tábor 1907. augusztus 1-jén rendezték az Anglia déli részén fekvő Brownsea Islanden. A Cserkészmozgalom, amelyet ebben az évben alapított Robert

¹⁹ Lásd: Bátor Tábor, Főoldal, <www.batortabor.hu/?id=fooldal&lang=eng> hozzáférés dátuma: 2013. február 18.

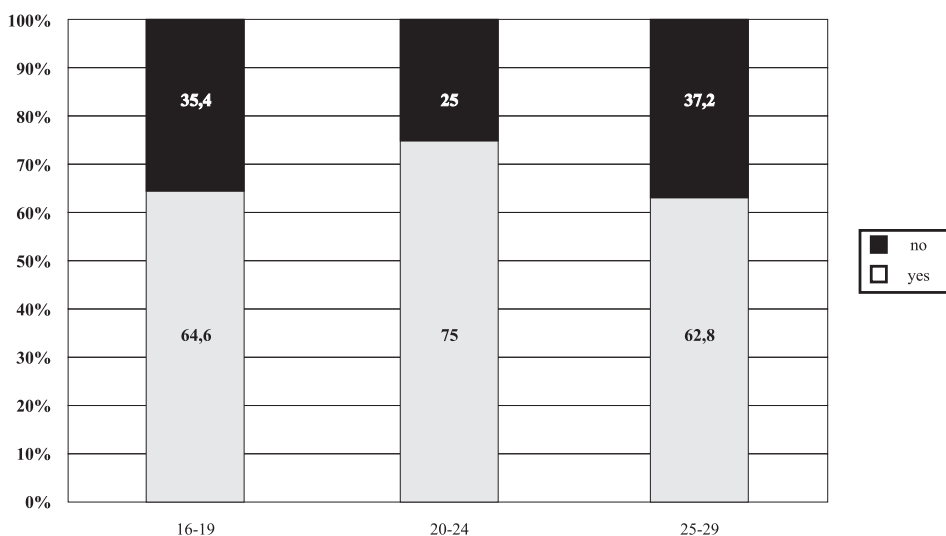
²⁰ Lásd: <http://www.kompania.hu>

Baden-Powell, Magyarországot 1910-ben érte el, és a Magyar Cserkészszövetséget 1912. december 28-án alapították meg²¹.

Jelenleg a Magyar Cserkészszövetség tíz cserkészkerületre oszlik. Minden kerület területekre van felosztva, amelyeknek saját cserkészcsoportjaik vannak. A Cserkészmozgalomnak léteznek specializált, nem földrajzi felosztású ágazatai is (mint például a vízcserkész és a légi cserkész), ahol a cserkész egy bizonyos érdeklődési körnek szentelhetik idejüket. A kiképzés kis csoportokban, úgynevezett „rajokban” történik, amelyeket egy-egy fiatal vezető irányít. Hét hasonló korú tagokból álló raj tartozik egy felnőtt felügyelete alá. A vezetők a képzési szintjüktől függő megbízásokat kapnak.

Önkéntes tevékenységek / önkéntesség

Gyakori, hogy a fiatalok szeretnének részt venni önkéntes munkában, de nem találnak részvételi lehetőséget, főleg vidéki területeken. A fiatalok közel kétharmada/háromnegyede nem vesz részt semmilyen önkéntes munkában (lásd a 2. ábrát).

2. ábra: Önkéntesség Magyarországon, korcsoport szerint, %-os arányban

Forrás: Bauer, a Nemzeti Ifjúsági Stratégiához végzett kutatás

Az új Oktatási Törvény azonban tartalmaz egy új kezdeményezést²². 2016-tól kezdve, minden diáknak kötelező lesz legalább 50 órnyi közösségi munkát végeznie annak érdekében, hogy letehesék az érettségi vizsgát. A szakértők kételkednek abban, hogy ennek kötelezővé tételével hatásosan lehet ösztönözni a fiatalokat az önkéntességre. Az Önkéntes Központ Alapítvány (<http://www.oka.hu/>) és a Közösségi Szolgálat Portál (<http://www.kozossegi.ofi.hu/>) próbálja összehozni az önkéntes munkára való keresletet és kínálatot. A megkérdezettek szerint a fiataloknak nehéz helyet találniuk az önkéntességre: speciális ellátást és figyelmet igényelnek, és mentorálni kell őket, de ezen a területen hiányosak az emberi és pénzügyi erőforrások.

21 Lásd: <http://cserkesz.hu/en>

22 Magyarország Kormánya (2011), 2011. évi CX. törvény a nemzeti köznevelésről. Budapest: Magyarország Kormánya

Társadalmi integráció

A „társadalmi integráció” tág fogalom, és mondhatni a legtöbb ifjúsági munka Magyarországon – legyen az kulturális program, drogprevenció, vagy állampolgári kötelesség-tudat fejlesztése – tartalmazza ennek valamilyen aspektusát. Az ifjúsági munkának önmagában is egy meghatározó eleme a társadalmi integráció, mivel egy óriási szakadék tátong a magyar szegénység és középosztály között, de a szegénység mindenütt ott van. Márpedig a nyomor és a társadalmi egyenlőtlenségek különböző konfliktusokhoz és nehézségekhez vezethetnek a társadalomban, amelyek az ifjúsági munkában is szükség-szerűen megjelennek.

A munkanélküliség, mint fő tényező a társadalmi elfogadásban egy alapvető fontosságú kérdés napjainkban, és ez a hátrányos helyzetű háttérrel rendelkező fiatalokat még inkább érinti. 2010-ben a 15-24 éves, maximum ISCED 0-2 képzettségi szinttel rendelkező fiataloknak ²³ csak 5,4%-a talált munkát, az EU-27 21%-os átlagához képest. A fiatalok munkanélküliségi rátája Magyarországon magasabb az EU átlagnál (2009-ben 26,5% a 15-24 éves korcsoportban, a 19,7%-os EU átlaggal szemben), és kiemelkedően magas a legalacsonyabb iskolai végzettségűek körében (ISCED 0-2): 45,9%. Ez 20 százalékkal magasabb az EU-27 átlagánál.

A korai iskolai lemorzsolódás egy nagy, megoldatlan probléma Magyarországon, főként a hátrányos helyzetű fiatalok és a roma fiatalok körében.

Ingyenesen elérhető család- és gyermekgondozási szolgálatok működnek országszerte, és általában van fiatalokkal foglalkozó részlegük. Ez különböző gyakorlati tevékenységeket jelent, mint az úgynevezett utcai szociális munka. Elterjedt gyakorlat a fiatalok bűnözés megelőzésére az, hogy a fiatalok számára egy helyet biztosítanak, ahol az iskola után (vagy helyett) tölthetik az idejüket, és ahol különböző eszközöket, szociális és pszichológiai segítséget nyújtanak nekik. Ezek általában mindenki számára elérhetőek, de legtöbbször hátrányos helyzetű, családi problémákkal küszködő, vagy család nélküli fiatalok élnek vele.

Több alapítvány és projekt célozza a fiatalok szociális integrációját és a hátrányos helyzetű fiatalokat, vagy a különböző háttérrel és életstílussal rendelkező fiatalok közötti kommunikáció elősegítését. Sajnos ezek közül néhány csak egy-egy bizonyos projekt ideje alatt működik, a folyamatos finanszírozás hiánya miatt. Ez vidéken alapvető fontosságú, ahol a központi szolgáltatások sokkal nehezebben elérhetőek a nagyobb városokhoz, és főleg a fővároshoz képest.

o Egy példa erre a Kompánia (lásd fentebb) Alternatíva programja, amelyet 2008-ban indítottak el az utcán kóborló, veszélyeztetett fiatalok számára. Ezeknek a szolgáltatásoknak a használata nincs feltételekhez kötve és ingyenesek. A betérő fiatalok információt és tanácsot kérhetnek. A program hangsúlyt fektet a prevencióra és megpróbálja elérni a legrászorultabbakat. A Kompánia Alapítvány prevenciós programokat is szervez iskolákban és iskolákon kívül. A csoportos foglalkozásokon egészségfejlesztéssel, önismerettel és párkapcsolati problémákkal foglalkoznak.

A fiatalok és a világ

Több regionális civil szervezet is próbálja támogatni a cserediák és külföldi önkéntes programokat. Mivel a munkájukat nem volt mód értékelni, nehéz kiválasztani jó módszert. Ennek a területnek a legnagyobb szereplője a Mobilitás. A Mobilitás Ifjúsági Szolgálat ad

²³ Az ISCED kódrendszer, az oktatás egységes nemzetközi osztályozási rendszere 7 szintet különböztet meg [a szerk.].

otthont az Európai Bizottság Fiatalok Lendületben programjának. Ezáltal az ő feladatuk átfogó információs szolgáltatást nyújtani a projekt teljes élettartamára vonatkozóan.

- A pályázati eljárások menedzselése és adminisztrációja;
- Az Európai Önkéntes Szolgálat (EVS) akkreditációja;
- Delegációk küldése és fogadása a szervezetek felől;
- A nemzetközi ifjúsági projektekhez szükséges kompetenciák és készségek fejlesztése.

Kreativitás és kultúra

A kreativitás fejlesztésével lehetséges a fiatalok nyíltságra, rugalmasságra és szociális érzékenységre nevelése. Következésképpen a magyar ifjúsági munka módszertani irodalmában központi szerepet tölt be a kultúra és a kreativitás. Ahogy egy kreativitásról és önkifejezésről szóló módszertani útmutató írja, az ifjúságsegítők pótolhatják a fiatalok formális oktatásbeli hiányosságait, olyan helyzeteket teremtve, amelyekben a kreativitáson és művészeteken keresztül a valós életben való helytálláshoz szükséges képességeik fejlődhetnek²⁴. A kreativitást és művészetet gyakran használják a beilleszkedésről szóló programokban is.

- Az Igazgyöngy Alapítvány 11 éve működik Kelet-Magyarországon, a román határ közelében, amely a 33 leghátrányosabb helyzetű kistérség egyike az országban. Ők működtetik az Igazgyöngy Alapfokú Művészeti Iskolát is, amely hat különböző helyszínen, 23 település 670 gyermekének biztosít lehetőséget kreatív tevékenységekre. Az alapítvány munkája Ritoók Nóra módszereire épül, amelyek alapja a kreatív rajzolás és festés. A diákok közel 70 százaléka hátrányos helyzetű, körülbelül 250 közülük mélyszegénységben él. Ezeknek a gyerekeknek a nagy része roma származású. A cél az, hogy megmutassák, a tehetség mindenhol jelen van. Az elmúlt években az alapítvány tevékenységi köre bővült – az oktatási tevékenységektől a szociális ellátásig, főleg a diákok családjai részére. Ezek közé tartozik a segélyosztás (ruhák, élelem, tűzifa, építőanyagok, szállítás, stb.), valamint segítség és tanácsadás a válságkezelésben (például leomlott tetők, betegségek, bírósági ügyek), és a hatóságok, hatósági eljárások kezelésében. Az alapítvány minden évben fiatal önkénteseket vesz fel.
- A Káva Színház és Dráma a Nevelésért Alapítvány egy 1996 óta működő színtársulat, amely főként fiataloknak, és fiatalokkal dolgozik. Az alaptevékenységük olyan kortárs színházi (és egyben oktatási) környezet létrehozása, amely lehetőséget ad óvodai csoportoknak, általános és középiskolai diákcsoportoknak, hogy részt vegyenek az élet és emberiség nagy kérdéseivel és problémájával foglalkozó, színjátszásra és együtt gondolkodásra épülő kreatív programjaikban. A „Részrtvevő Színházaként” emlegetett munka legfontosabb jellemzője a színház, mint szociális kérdések megközelítését szolgáló eszköz használata, miközben nem adja fel a művészeti-esztétikai célokat és módszereket sem. A gyermekekkel és fiatalokkal való munka során a színház szerepe a problémák mélyebb megértésének elősegítése. A programjaikban a dráma és színház elsősorban közösségi térként működik. Drámaórákat, szakértő köntösében végzett drámajáték-workshopokat tartanak, vagy olyan drámajátékokat, amelyeket az adott csoport igényeihez igazítottak. A tanár adja meg az oktatási területet (amely bármelyik tantárgyhoz vagy témához kapcsolódhat), vagy a peda-

24 Lásd: Mobilitás (2011), Elméleti bevezető, <www.sie.hu/files2/iksz/szakanyagok/ifjusagi_modszertani_kezikonyv/9_Kreativitas.pdf> hozzáférés dátuma: 2013. február 18.

gógiai célt, a drámaszakértők pedig kitalálják a drámaóra menetét, a drámapedagógiai szaktudásukra támaszkodva.

Az alapítvány Budapesten és országsszerte is működik, 7 és 18 éves gyermekek csoportjai számára, akik gyakran hátrányos helyzetű környezetből érkeznek. A szervezet által levezetett dráma programok éves átlaga 200-250 közé esik. A Káva Színház és Dráma a Nevelésért Alapítvány tagjai Magyarország és Európa egyik legtapasztaltabb és legjobban képzett csoportja a drámapedagógia területén. A 2011/2012-es évadtól kezdve próbálnak több energiát fektetni a különböző magyar és európai egyetemekkel együtt szervezett képzési programjaikba.

Az ifjúsági munka kimenetele és hatása

Célcsoport és elérése

Célcsoport

Az ifjúsági munka célcsoportja Magyarországon a 12-35 év közötti fiatalokat jelenti. Néhány szakértő szerint ennek a célcsoportnak a bővítése politikai húzást rejt, amelynek célja nagyobb befolyás szerzése és megtartása a fiatalok fölött. A civil szervezeteknek nagyon konkrét célcsoportjaik vannak, mint például krónikus betegségekben szenvedő gyerekek, vagy középiskolás diákok; de az önkormányzatok ifjúsági referenseinek (lásd fentebb) a helyi fiatal népesség egészével foglalkozniuk kell.

Elérés

Egy becslés szerint a fiataloknak csak 7 százalékát éri el az ifjúsági munka²⁵. A Mobilitás megfigyelte, hogy ennek a munkának a középpontjában a hátrányos helyzetű és problémás fiatalok állnak, de az átlagos fiatalokat a legnehezebb elérni és bevonni.

Eredmények és hatások

Az adatok és bizonyítékokon alapuló értékelések hiányosak az ifjúsági programok esetében, a félreérthető megközelítés és az ifjúsági munka világos meghatározásának hiánya lehetetlenné teszi az eredmények és hatások mérését.

25 Bauer B. és Szabó A. (2011), Arctalan (?) nemzedék. Budapest: NCSSZI.

SWOT analízis

6.1 táblázat: Az ifjúsági munka szektor fő erősségei és gyengeségei Magyarországon

Erősségek	Lehetőségek
• Elkötelezett és tapasztalt munkaerő, különösen az önkéntesek között. • Jó példaképek a civil szervezetek között • Az ifjúsági munka az önkormányzatok munkájának része (az ifjúsági referensek által). • A legtöbb ifjúsági szakember olyan területekről jön, ahol holisztikus megközelítést alkalmaznak a klienseikkel szemben. • Az ifjúsági munka hosszú és színes hagyománya. • Az ifjúsági munka főleg a leghátrányosabb helyzetűeket célozza. • Az ifjúsági munka szakirodalmának megfelelő gyűjteménye. • Az ifjúsági munkát, mint szakmát szakértők és kutatók széles skálája segíti.	• Építhetnek az informális ifjúsági szervezetekre, és használhatják a tréningekben és közösségépítésben szerzett tapasztalataikat. • A „szakszerűsítés” jelei mutatkoznak, az ifjúságsegítő képzés felsőoktatásba (alap- és mesterképzési szintre) való beépítésére irányuló mozgalommal. • Lehetőség van a jól bevált európai gyakorlatok megismerésére és kihasználására, a nemzetközi szervezeteken és az európai ifjúsági munka kezdeményezéseken keresztül. • Igazi, élő ifjúsági szervezetek bevonása a jogalkotási folyamatba és képzésbe.
Gyengeségek	Fenyegetések
• Nincs egységes nemzeti szintű elismerése az informális tanulásnak és az ifjúsági tevékenységekben való részvételnek. • Nincs hivatalos ifjúságsegítő szakma • Az ifjúsági munka negatív társadalmi megítélése. • Az ifjúsági munka megvalósítása nehezen értékelhető a nagyon frissen kialakult, vagy hiányzó minőségi előírások miatt.	• Az ifjúsági tevékenységek elégtelen finanszírozása és az ifjúsági egyesületek folyamatos strukturálásának hiánya következtében az ifjúsági munka inkább projekt jellegűvé válik, nehézzé téve a személyzet hosszú távú, vagy teljes munkaidős foglalkoztatását. • Az ifjúsági munka elismerésének hiánya, főleg a vidéki területeken és a regionális tervezés szintjén, a politikai prioritások hiánya miatt. • Hiába az alacsony szavazati korhatár (16 év²⁶), a fiatalokat nem tartják érdekelt feleknek, ami korlátozza a beleszólásukat az ifjúsági tevékenységekbe és az ifjúsági munka felépítésébe.

6.1 táblázat: Az ifjúsági munka szektor fő erősségei és gyengeségei Magyarországon

26 Az anyag itt tárgyi tévedést tartalmaz, a választójog 18 évesen illeti meg az állampolgárt [a szerk.].

Következtetések és ajánlások

Egészében véve, a megkérdezettek nagy része a civil társadalom gyengeségét és a jó kormányzás félreértelmezését tartja a legnagyobb problémának. Az utóbbit gyakran összekeverik a központosítással (amely jelenleg is folyik a közoktatásban). Az állam és a piac szerepe nincs egyértelműen meghatározva vagy értelmezve. Az állam olyankor is közbelép, amikor a piac önmagában működhethetne (olyan projekteket támogatva, amelyek anélkül is megvalósíthatók lennének), de nem segít azokban az esetekben, amikor a piac nem tud egymagában boldogulni (a polgári civil szervezetek segítése közjavak teremtésében).

A polgári magatartásformának szilárd gazdasági alapokon és demokratikus kultúrán kell nyugodnia. Magyarországon jelenleg mindkettőben hiány van. Ezáltal az ifjúsági munkát szűken értelmezik, azaz a hátrányos helyzetű fiatalokra, vagy egyéb, politikai hátszéllel rendelkező csoportra fókuszálnak (a legtöbb ifjúsági érdekcsoport a jövő potenciális politikusainak inkubátora). Tehát az egész rendszer szétszórt, alulfinanszírozott és nincs megfelelően ellenőrizve. A megfelelő adatok és értékelések hiánya gátolja egy átfogó kép kialakítását a magyar ifjúsági munka helyzetéről. Vannak azonban pozitív jelek is: az ifjúságsegítő szakma hivatásossá tétele megvalósul a diplomás képzések elindításával.

Az ifjúsági munka, és annak elfogadása iránti igény nőtt, ahogy a fiatalokat érintő társadalmi problémák növekedtek. A központi és helyi kormányzatok képessége, vagy hajlandósága ennek finanszírozására azonban csökkent, részben a gazdasági válság és stagnálás következtében.

Ajánlások

Erőteljesebb jogi keretek és finanszírozás:

- Szükséges az ifjúsági munka közös meghatározása és egy ifjúsági törvény elfogadása
- Szükséges egy hivatkozási keretrendszer kialakítása egy hatékony kormányzati ifjúságpolitikához, amely a Nemzeti Ifjúsági Stratégia céljait szolgálja. Ehhez hatékonyabb kormányzati koordináció, jobb intézményrendszer és egy tudatos döntés kell arról, hogy hová helyezzük az ifjúsági ügyeket a kormány szervezeti felépítésén belül.
- A hatékony ifjúsági munkának speciális eszközökre és új erőforrásokra van szüksége: különleges eszközökre a jogvédelem területén (például egy ifjúságügyi biztosra), és új erőforrásokra (például, hogy segítsék azokat a szakmákat és foglalkozásokat, ahol közvetlenül foglalkoznak a fiatalokkal, hogy megismerjék, támogassák, terjesszék és tanítsák a gyermek- és ifjúsági jogokat).

Szakmai színvonal és képzés

- Fontos egy követelményrendszer kialakítása az önkormányzati ifjúsági munka számára, a feladatok meghatározása és a módszertani szempontból értelmezett teljesítmény javítása érdekében. Meg kell erősíteni az ifjúsági munka oktatási céljait az ifjúságpolitika teljes szervezeti és intézményrendszerén belül.
- A magyar ifjúsági munkában és az egész ifjúsági területen szükséges az ifjúságsegítő és ifjúsági szakértő szakma értékeinek elismerését célzó kritériumok lefektetése – olyan szakmáké, amelyek közvetlenül és többoldalúan foglalkoznak az érintett korcsoportokkal. Korábbi tapasztalatok alapján, az ifjúságsegítő és ifjúsági szakértő

szakmák képesítési követelményeit és képzési normáit el kell készíteni, mint ahogy az ilyen végzettséget igénylő munkák normáit is. A felsőoktatásban a kapcsolódó szakterületeket (felnőttoktatás, szociális munka, művelődési menedzser, közösségfejlesztő, stb.) is figyelembe kell venni egy koherens felsőfokú szakképzési rendszer és felsőfokú ifjúságsegítő képzés kialakításakor.

Kutatás, utóélet, ellenőrzés, értékelés

- Hogy tudjuk, hogy merre haladunk, szükséges az adatok gyűjtése, és a szabványok betartása és rendszeres értékelése. Tehát probléma-orientáltabb és fejlesztésközpontúbb kutatásokra van szükség, rendszeres jelentésekkel az irányzatokról: megoldás lehetne egy rendszeres Ifjúságügyi Jelentés, amelyet a felelős minisztérium adna ki.

Hivatkozások

Interjúk

Ifjúságkutató Intézet. Az interjú időpontja: 2012. december 7.

Mobilitás Ifjúsági Szolgálat. Az interjú időpontja: 2012. december 5.

Nemzeti Ifjúsági Tanács. Az interjú időpontja: 2012. december 1.

VE-GA Gyermek és Ifjúsági Szövetség. Az interjú időpontja: 2012. december 4.

Irodalomjegyzék

Bauer, B. (2011): Ifjúsági szervezetek Magyarországon. Budapest: NCSSZI

Bauer, B., Szabó, A. (2011): Arcatlan (?) nemzedék. Budapest: NCSSZI

Magyarország Kormánya (2009): Nemzeti Ifjúsági Stratégia, 2009-2024. Budapest: Magyarország Kormánya

Magyarország Kormánya (2011): Az új nemzedék jövőjéért program. Budapest: Magyarország Kormánya

Politikatudományi Intézet (2007): Ifjúságpolitikai vizsgálat Magyarországon: Nemzetközi jelentés, MTI, Budapest

Nagy Á. (2008): Ifjúságügy, ifjúsági munka, ifjúsági szakma, Új Ifjúsági Szemle,

Nagy Á., Székely L. (2010): Családon innen, iskolán túl: A harmadlagos szocializációs közeg és az ifjúságügy mint önálló terület elméleti alapjai, Excenter, Budapest

Szabó A.: Az ifjúsági munka, http://ifjusagimunka.blogter.hu/190179/az_ifjusagi_munka, hozzáférés dátuma: 2013. február 18.

Walther, A. et al. (2008): Youth Policy in Hungary. Strasbourg: Európa Tanács.

Fordította: Kölcsey Attila

Európai Bizottság: Minőségi ifjúsági munka (részlet)*

Ifjúsági munka – munkadefiníció

Ezen jelentés céljait szem előtt tartva az ifjúsági munka, ..., a következőként definiálható: olyan cselekvés, mely fiatalok felé irányul, olyan tevékenységekkel kapcsolatos, melyekben ők önként vesznek részt és amelyek a személyes és szociális fejlődésük elősegítését célozzák a nonformális és informális tanulás eszközeivel.

Ez a definíció független a konkrét tevékenységet alapító, irányító, szervező vagy lebonyolító testülettől vagy szervezettől, valamint a tevékenység végrehajtásának környezetétől és körülményeitől.

Ennek alapján nem csak az ifjúságsegítők végeznek ifjúsági munkát. Az ifjúsági szervezetek finanszírozási rendszereinek megtervezése például – a fenti definícióval összhangban – olyan ifjúsági munka, melyet általában nem ifjúsági munkások, hanem adminisztrátorok végeznek. De természetesen ezeknek a finanszírozási rendszereknek a minősége fontos része az ifjúsági munka általános minőségének.

Esetünkben ifjúságsegítő alatt a következőt értjük:

- Azok az emberek, akik a fiatalokkal közvetlenül érintkeznek, az ő személyes és szociális fejlődésüket elősegítő tevékenységeket folytatnak, a nonformális és informális tanulás eszközeit felhasználva.
- Másfelől, ifjúságsegítők lehetnek szakemberek vagy önkéntesek, dolgozhatnak köztisztviselőként vagy nonprofit szervezeteknek.

A „fiatalok felé irányuló tevékenység” kifejezés azt is jelzi, hogy nem minden, fiatalok által egy ifjúsági szervezeten belül végzett cselekvés sorolható az ifjúsági munka kategóriába. Ha fiatalok kortársaiknak szerveznek programokat, az ifjúsági munkaként értelmezhető, de például egy ifjúsági szervezet fiataljai által szervezett, 65 év fölöttieknek internethasználatot tanító kurzus már nem tartozik ebbe a kategóriába. Ez utóbbi persze egy hasznos tevékenység az idősök számára, és lebonyolítása a fiataloknak is biztosan segít új készségek fejlesztésében. Ilyen tevékenységek finanszírozási rendszerének kidolgozása szintén lehet ifjúsági munka („fiatalok felé irányuló tevékenység”), de a rendezvény lebonyolítása önmagában már nem tekinthető annak, az ebben a jelentésben használt munkadefiníció alapján.

Ezen megfogalmazást azonban nem szabad úgy értelmezni, mintha a fiatalok csak kedvezményezettjei lennének az ifjúsági munkának. Épp ellenkezőleg: ahogy a következő oldalakból látható lesz, inkább fő érdekelttekként és társszerzőkként kell tekintenünk rájuk az ifjúsági munka tervezése és megvalósítása során. Határozottan leszögezve: Aki-nak nincs szüksége fiatalokra az ifjúsági munkához, az nem ifjúsági munkát végez.

Mivel ezen munkadefiníció kiindulási pontja az ifjúsági munka átfogó célja, és nem a konkrét gyakorlata, pontos céljai vagy célcsoportjai, így maximálisan tiszteltben tartja az EU-tagállamokban végzett ifjúsági munka sokszínűségét. ...

* Első megjelenés: European Commission (2015): Quality Youth Work, a common framework for the further development of youth work, Report from the Expert Group on Youth Work, Quality Systems in the EU Member States, Brussels

Az ifjúsági munka tipológiája

A Fiatalokkal végzett munka című beszámolóból látható, hogy az ifjúsági munkát két különböző tengely mentén lehet vizsgálni; egyrészt a célcsoport, másrészt a kitűzött célok mentén. A célcsoport tengely az univerzális, minden fiatal számára nyitott tevékenységektől a másik végletig, egy szűk, specifikus csoportra irányuló ifjúsági munkáig terjed. A célok tengelye a személyes fejlődés nagyon általános céljától a konkrét problémaköröket érintő ifjúsági munkáig húzódik.

A fontos szempont, hogy a szűk célcsoportú és határozott, specifikus problémákat feloldozó tevékenységeknek ugyanúgy vonzaniuk kell az önkéntes fiatalokat, nonformális tanulási módszereket kell használniuk és a személyes és szociális fejlődést kell célozniuk ahhoz, hogy ifjúsági munkának lehessen tekinteni őket.

Az ifjúsági munka formái

Az ifjúsági munka számtalan különböző formában és környezetben valósulhat meg. A különböző minőségbiztosítási rendszereket alkalmazó, különböző formák tisztázása érdekében alább a leggyakoribb típusokat soroltuk fel:

- Ifjúsági központok
- Ifjúsági projektek
- Felkereső ifjúsági munka
- Informális ifjúsági csoportok
- A fiatalok tájékoztatása
- Ifjúsági szervezetek
- Ifjúsági mozgalmak

Fontos megjegyezni, hogy az ifjúsági különböző típusait – a munkadefinícióval összhangban – végezhetik és/vagy irányíthatják különböző szervezetek (önkormányzatok, nonprofit szervezetek, stb.), különböző helyszíneken (ifjúsági központok, iskolák, templomok, stb.). Említést érdemel még, hogy ezek az ifjúsági munka leggyakoribb formái, de különböző országok eltérő fogalmai és az eltérő helyi körülmények következtében egyéb (al-)típusokra is érvényes lehet a lefektetett munkadefiníció.

Az ifjúsági munka a sport; szabadidős, kulturális, szociális munka; stb. vonatkozásában

Szintén fontos tisztázni a határokat az ifjúsági munka és egyéb, fiatalokat célzó tevékenységek – például sport és kulturális tevékenységek – között. Mivel ilyen típusú tevékenységeket gyakran használnak eszközként az ifjúsági munkán belül, ezek a határok elmosódottnak tűnhetnek. Ám, ahogy a *Working with young people: the value of youth work in the European Union* (60. o.) című értekezésben olvashatjuk: „a különbség a célok hierarchiájában és a tevékenység nyitottságában keresendő. Azon sportesemények, melyek tisztán egy adott sportágban való teljesítmény fejlesztéséről és a kiválóság eléréséről szólnak, nagy valószínűséggel nem tekinthetők ifjúsági munkának a szektor képviselői szerint.”

Meg kell jegyeznünk azonban, hogy a sport területén is végeznek hasznos és értékes ifjúsági munkát. Ettől függetlenül tisztában kell lennünk a fő célok közötti különbségekkel, és hogy ezek hogyan befolyásolhatják a fiatalokkal végzett munkát.

A „szabadidős” kifejezés másrésztől csak az időintervallumot határozza meg, amelyben valamilyen munka (például ifjúsági vagy szociális munka, sporttevékenység, stb.) megvalósulhat, de nem kapcsolódik semmilyen konkrét célkitűzéshez. Ennek következtében ennek a fogalomnak nincs valódi jelentősége a mutatók és minőségbiztosítási rendszerek lefektetésében. A „szabadidős munka” kifejezés olyan munkára utal, melynek célja olyan szabadidős tevékenységek nyújtása, melyek szórakoztatóak és vonzóak, de nem célozzák a fiatalok személyes és szociális fejlődését. Jó példa erre egy vidámpark működtetése. Persze ilyen környezetben is megvalósulhat informális tanulás, de nem ezért hozták létre és ezért nem is ifjúsági munka.

Mint ahogy az sem tekinthető ifjúsági munkának, ha csak egy „helyet” ajánlunk fel, például egy pár asztallal és székekkel felszerelt szobát, ahol a fiatalok az iskola után eltölthetik az idejüket, bármilyen nonformális tanulásra és személyes fejlődésre való törekvés vagy támogatás nélkül.

A lényeg, hogy például a formális oktatási rendszer keretein belül megvalósuló programoknak is önkéntes részvételre kell csábítaniuk a fiatalokat, a nonformális tanulás módszereit kell használniuk valamint a személyes és szociális fejlődést kell elősegíteniük ahhoz, hogy ifjúsági munkaként lehessen tekinteni rájuk.

Ez a különbség az ifjúsági és szociális munka közötti határ meghúzásakor is lényeges. Az ifjúsági munka céljai gyakran érintik a megelőzést és a társadalmi befogadást. Ezek ugyanúgy a szociális munka céljai is. De amíg a fiatalok önkéntesen vesznek részt benne, nonformális oktatási módszerekkel tanulnak és a cél a személyes és szociális fejlődésük, ifjúsági munkaként értelmezzük. Ugyanez a munka már nonformális oktatást felhasználó szociális munka, amennyiben a fiataloknak kötelező részt venniük benne.

Formális, nonformális és informális tanulás

Mivel a nonformális és informális tanulás kulcsfontosságú szerepet kap az ifjúsági munkában, fontos tudni, hogy ezek a fogalmak jelen írásban is az EU-dokumentumokban lefektetett módon értelmezendők, mind önmagukban, mind egymáshoz és a formális oktatáshoz viszonyítottan. Ezért a Council Recommendation of 20 December 2012 on the validation of non-formal and informal learning (2012/C 398/01) című, az 1.2.-es mellékletben olvasható iratban megadott definíció használata mellett döntöttünk, amely röviden a következőt tartalmazza:

- Formális tanulás alatt az általános oktatás, szakmai alapképzés és felsőoktatás rendszerein belül megvalósuló oktatást értjük
- A nonformális tanulás olyan tanulást jelent, amely valamilyen (tanulási célok, tanulási idő szempontjából) szervezett tevékenységben, valamilyen tanulást támogató módszerrel folyik.
- Az informális tanulás a mindennapos, munkához, családhoz vagy szabadidőhöz kapcsolódó tevékenységek közben történő ismeretszerzés, ami nem szervezett vagy strukturált a célok, idő vagy támogatás szempontjából.

Fontos felismerni, hogy erős kapcsolat van az ifjúsági munka és a tanulási eredmények között, melyek egyre fontosabbak lesznek a modern társadalomban, főleg a társadalom peremére szorult fiatalok számára, hogy (újra) bekerülhessenek az oktatási rendszerbe és a munkaerőpiacra. Több kutatás és jelentés is készült ebben a témában.

Természetesen az egyén szempontjából a nonformális és informális tanulóssal szerzett tudás és képességek is egyformán fontosak. Mivel a nonformális tanulás szervezett tevékenységeken keresztül történik, az ifjúságsegítőknél közvetlenül és tudatosan kell dolgozniuk érte, hogy megvalósulhasson. Az informális tanulás azonban spontán módon történik és az egyént körülvevő kultúra és környezet alakítja. Ez pedig kiemeli annak fontosságát, hogy az ifjúsági munkának aktívan részt kell vállalnia egy biztonságos, nyílt, befogadó és kreatív környezet és kultúra kialakításában, ahol a fiatalok összegyűlhetnek és közösen fejleszthetik magukat. Ennek a kultúrának létfontosságú része az ifjúsági munka is, mely a fiatalok tanulás és fejlődés iránti vágyára is nagy hangsúlyt fektet.

Az ifjúsági munka kontextusa és érdekeltjei

Bár az ifjúsági munkának a fiatalok különböző szükségleteire, érdeklődésére és tapasztalataira kell reagálnia, nem ők az egyetlen érdekelték, akiket figyelembe kell venni és bevonni az ifjúsági munka folyamatába. Az ifjúsági munka minősége és sikeressége nagyban függ attól, hogy konstruktívan viszonyuljon a társadalom tudásához és elvárásaihoz, az ifjúsági szféra más résztvevőihöz és mind a professzionális, mind az önkéntes ifjúságsegítőkhöz. Ez a terület gyakran viszonylag elszigetelt volt a többi szektortól, de egy tisztább identitás és a magasabb minőségű ifjúsági munka kialakításához szükséges mindezen érdekelték interakciója, ha pozitív és hosszán tartó eredményt akarunk elérni. Ezt a megközelítést a különböző minőségbiztosítási rendszerek is hangsúlyozzák. Az ifjúságsegítőknél és fiatalokon kívül a következő érdekelték felelősek az ifjúsági munka minőségéért és eredményeiért:

- Nemzeti kormányok – az ifjúságpolitikán, törvényhozáson, finanszírozáson és a többi érdekelt támogatásán keresztül;
- Regionális kormányzatok/önkormányzatok – rendelkezéseken, finanszírozáson és egyéb támogatásokon keresztül;
- Ifjúsági munka szolgáltatók (köztisztviselők, nonprofit szervezetek, stb.) - az ifjúsági munka lebonyolításával, irányításával, felügyeletével és értékelésével;
- Pedagógusok és oktatók az egyetemeken, egyéb alap- és felsőfokú oktatási intézményekben és az ifjúsági munka területén – az általuk nyújtott oktatás és tréning minőségével és fontosságával;
- Kutatóintézetek – az ifjúsági munkával és a fiatalokkal, életkörülményeikkel, szükségleteikkel és lehetőségeikkel kapcsolatos kutatásokban való részvételével.

Természetesen ezen érdekeltéknek szintén kötelességük az együttműködés, ha a legelőnyösebb feltételeket akarják megteremteni az ifjúsági munkához. Ehhez a fiatalokkal való folyamatos és strukturált kommunikáció is szükséges.

Az ifjúsági munka alapelvei - a sikeres ifjúsági munka elméleti alapjai

Az ifjúsági munka korábban ismertetett munkadefinícióját az önkéntes részvételen alapuló, a személyes és szociális fejlődést segítő tevékenységek során megvalósuló nonformális tanulás feltételeivel kapcsolatos alapelméletével összefüggésben kell értelmezni. Ezt az elméletet gyakran emlegetik az ifjúsági munka alapelveként, azaz ezek az elvek, melyek az ifjúsági munkát sikerre vezethetik.

Ezen alapelveknek a sarokkövét az ENSZ Emberi Jogok Nyilatkozata és a Gyermkek Jogairól szóló Egyezmény adja, melyek minden fiatal egyenlőséghez és emberi méltósághoz való jogát biztosítja.

Ezen az alapon nyugszanak az ifjúsági munka alapelvei, melyek a következők:

A sikeresség érdekében az ifjúsági munkának

- vonzónak kell lennie, értéket vagy örömet kell nyújtania.

Ahhoz, hogy vonzó legyen

- a fiatalok saját maguk által érzékelt igényeikre, érdeklődésükre és élményeikre kell reagálnia;
- aktív befogadónak kell lennie, meg kell szólítani és szívesen fogadnia a fiatalok bármely csoportját.

Ennek eléréséhez az ifjúsági munkának

- a fiatalok önkéntes és aktív részvételére, elkötelezettségére és felelősségvállalására kell építenie.

Hogy ilyenné váljon, az ifjúsági munka

- holisztikus megközelítést kell alkalmazzon és a fiatalokra alkalmas egyénenként és erőforrásként kell tekintenie;
- támogatnia kell a fiatalok jogait, személyes és szociális fejlődésüket és autonómiájukat.

Ehhez szükséges, hogy az ifjúsági munkát

- a fiatalokkal együtt tervezzék, valósítsák meg és értékeljék;
- a nonformális és informális tanulásra építsék.

Ehhez elengedhetetlen

- egy átlátható tanulási perspektíva és a résztvevő fiatalok számára releváns tanulási célokkal összhangban levő tevékenységek tervezése

Ezen alapelvek szorosan kapcsolódnak egymáshoz és együtt alkotják azt a keretet, melynek segítségével az ifjúsági munka sikeres lehet és elérheti teljes potenciálját.

A leírt alapelvek nem gátolják meg az ifjúsági munkát abban, hogy fiatalok bizonyos csoportjait vagy specifikus problémaköröket célozzon meg. Az ifjúságsegítők fontos feladata lehet például, hogy motiválják a veszélyeztetett fiatalokat a nonformális tanulásra épülő tevékenységekben való részvételre, amik a formális oktatásba vagy a munkaerőpiacra való (újra-) belépésükben segíthetnek.

Azonban a fenti irányelveknek eleget tevő, sikeres ifjúsági munka nem épülhet egyetlen, elkülönített és szűk célt szolgáló projektekre és tevékenységekre. Épp ellenkezőleg: a sikeres ifjúsági munkának egy minden fiatal számára elérhető, nonformális tanulásról és személyes fejlődési lehetőségekről szóló nyílt ajánlatnak kell lennie. Egy általános ajánlatnak, amelyhez más, célzottabb tevékenységek kapcsolódhatnak, melyekbe a fiatalok aktívan bevonhatók a saját szükségleteik, érdeklődésük és tapasztalataik alapján. Ha azt akarjuk, hogy az ifjúsági munka sikeres és fejlődőképes legyen, az alapelveknek és nem a konkrét tevékenységeknek kell fémjelezniük azt a fiatalok szemében.

Következtetések

Az önkéntesség az ifjúsági munka legnagyobb előnye és kihívása is egyben - célja és motiválója pedig a személyes és szociális fejlődés. Köztudott, hogy a kedvtelésből, szenvedélyből végzett tanulás nagy eredményekhez vezethet, főleg azon fiatalok számára, akik nem annyira sikeresek a formális oktatás rendszerében. Ha más célokra használják, az ifjúsági munka elveszíti hitelességét a fiatalok szemében, és egyben a minőségi változást hozó erejét is. A fenti alapelvek adják az ifjúsági munka gerincét és az erőt, hogy beteljesíthesse küldetését.

Ezért ezek az alapelvek a kezdőpontjai és alapjai minden, az ifjúsági munka minőségéről szóló értekezésnek.

Fordította: Kölcsey Attila